

دہ ہاشم الحافظ

میٹروویا یاسائی

کومکرن و وہرگیران

مافیہروہر محمد حسن الخياط

میشوویا یاسایی

حکومتی کردستان
وهزارهتارهوشهنبیری و لاوان
ریشهبهریا گشتی یا راگهاندن و چاپ و بهلافکرنی
ریشهبهریا چاپ و بهلافکرنی - دهۆک

- ❖ نافی پهرتووکی: میژویا یاسایی
- ❖ بابته: میژوو
- ❖ کۆمکرن و وهرگیپان: مافیهروه محمد حسن الخياط
- ❖ که قالی بهرگی: ژئینتهرنیتی
- ❖ دیزاینه بهرگ و نافه روکی: رهشاد بیجرمانی
- ❖ تیچنین: أحمد حسن الخياط
- ❖ قهواره: ۲۲ × ۱۵
- ❖ ژمارا لاپهران: ۳۵۰
- ❖ نرخ: ۵۰۰۰
- ❖ تیراژ: ۵۰۰
- ❖ زنجیره: ۶۷
- ❖ چاپا ئیکی: ۲۰۱۳
- ❖ هژمارا سپاردنی: ۲۱۰۵ - ۲۰۱۳
- ❖ چاپخانا پارێزگهها دهۆکی - دهۆک - کوردستان

© مافین چاپی دپاراستینه بۆ ریشهبهریا مه و خودانی پهرتووکی

د. هاشم الحافظ

میزوویا یاسایی

کومکرن و وهرگیژان
مافیهرور محمد حسن الخياط

ناقه روک

- ۷ ..... پیشه کییا وه رگیزی
- ۹ ..... پیشه کی
- ۱۹ ..... ((به شیئی ئیکی)) میژوو یا گشتی یا یاسایی
- ۲۵ ..... ((که رتی ئیکی)) ((فه کولینا ئیکی)) کومه لا ده سته پیکیی
- ۳۱ ..... ((فه کولینا دووی)) سیسته می یاسایی یا ده سته پیکیی
- ..... ((فه کولینا سیی)) پاشمایین سیسته می ده سته پیکیی لناف سیسته می
- ۳۹ ..... نه ته وین که فن
- ۶۱ ..... ((که رتی دووی)) چیبوونا یاسایی و پیشه که فتنا وی
- ۶۵ ..... ((فه کولینا ئیکی)) ره نگین یاسایی لیدف ئیک
- ۶۹ ..... ((فه کولینا دووی)) داب و نه ریت (ره وشت)
- ۷۳ ..... ((فه کولینا سیی)) ریگ و پیکرنا یاسایی بنقیسینی
- ۸۷ ..... ((که رتی سیی)) پیشه که فتنا یاسایی و هوکارین وی
- ۹۳ ..... ((فه کولینا ئیکی)) فیلبازینیا یاسایی
- ۱۱۷ ..... ((فه کولینا دووی)) بنه رته تی راستیی
- ۱۳۵ ..... ((فه کولینا سیی)) ده رچووی یاسا (ده ستور)
- ۱۴۵ ..... ((به شیئی دووی)) میژوو یا یاسایا عیراقی
- ۱۵۱ ..... ((که رتی ئیکی)) قوناغین پیشه که فتنا یاسایین عیراقی
- ۱۸۳ ..... ((فه کولینا ئیکی)) سیسته می یاسایا گشتی
- ۲۰۵ ..... ((فه کولینا دووی)) یاسایا کومه لایه تی

- ۲۳۷ ..... ((به شئ سی)) میژوویا یاسای
- ۲۳۹ ..... ((فه کولینا سی)) یاسایا شارستانی
- ۲۹۳ ..... ((فه کولینا چواری)) یاسایا تاوانی
- ۳۱۱ ..... ((که رتی دووی)) چه رخی یاسایین موسلمانا
 ((فه کولینا نیکی)) چه رخی به لافبونا سیسته می یاسایین موسلمانا
- ۳۱۳ ..... لوہ لاتی عیراقی
- ۳۳۷ ..... ((فه کولینا دووی)) گہ شہ بوونا بوچوونتین فوقہی
- ۳۴۳ ..... ((فه کولینا سی)) چه رخی راوستانا فوقہی
- ۳۴۷ ..... رازہ مہندییا وہرگیرائی

پیشہ کییا وەرگیڤری

ئەف لیکۆلینه یا (الدکتور هاشم الحافظ) لسەر میژوویا یاسایی، ئەز وەکو ماف پەرورەر من فەر دیت بێتە کو مکرن وەکو پەرتۆکەک و بێتە وەرگیڤران ژ زمانی عەرەبی بو زمانی کوردی.. میژوویا یاسایی وانەک بنەرەتی بو دها تە خۆاندن لکۆلیژا یاسا و پامیاری لزانکۆیا بەغدا و زانکۆیا موصل.

ئەو چەندا ئەز پالدایم بو وەرگیڤرانا قی لیکۆلینی ئەقەبوو: {یەک: ئەقە هاتە کو مکرن وەکو پەرتۆکەک. یا دووی: یا گرنگ ئەبوو من بەموو شییانیت خو هەولدا ئەز قی لیکۆلینی وەرگیڤریم ژ زمانی عەرەبی بو زمانی کوردی} چۆنکە ل { ۲۳ - ۴ تا ۲۴ - ۴ - ۲۰۰۸ پیشانگەها کوردستان بو پەرتۆکا } لپاریزگەها دھوکی هاتبوو فەکرن و من سەرەدانا قی پیشەنگەها پەرتۆکا کر، یا سەیر ئەبوو دھەموو وارا دا و هەموو جوړین پەرتۆکین کوردی هەبوون بەتەنیا یاسا هەژاریبوو لناف قی پیشەنگەھی و بی بەهەربوو، لەورا ئیکسەر لناف میشکی مندا شینبوو ئایا بو ئەز دەست ناکەم بکو مکرنا قی لیکۆلینی و وەرگیڤرانا وی بکەم بو زمانی کوردی دا بکەفیتە دخرمەتا ئەوی بقیت دەست بیاسایی بکەت، و هەرەسا دا ببیت دەستپیکەک بو ئەوی بقیت میژوویا یاسایی بخۆینیت و یاسایی پیشبختیت.

ئەز داخوآزىيا لىبورىنى دكەم ەكەر كىماسىەك ەبىت، چۆنكە وەرگىرانا
پەيقىن ەرەبى بۆ زمانەك دى و بتايىەت پەيقىن ياساى و ئاىنى بۆ زمانى
كوردى زۆر قوۆرسە، وەرەسا زۆر پەيقىن ەىن بەرامبەرى وان پەيقىن كوردى
نىن، بەلى پامانا وان پەيقا ژلاى مەقە يى ەاتىيە پروونكرن. ەرەسا چىدبىت
زۆر پەىف بكوردى ەبن و بەرامبەرى وان پەيقا بزمانىن دى نەبن. بەلى بەموو
شىيانىت خوۆ من ەولدايە نىزىكتىرپن پامانى بدەمى بۆ تىگەشتنى و زانىنى.

ماف پەرور
محمد حسن الخياط
زاخۆ / ۲۰۱۲

پیشہ کی

- دہرفہ تیبن دەمسی یان کاتس بو خۆاندنیڭ یاسایی
- تیگەهشتنا میژوو یا یاسایی و جەس خۆاندنا و س ژ خۆاندنیڭ یاسایی
- پەرەپیدا نا خۆاندنا میژوو یا یاسایی

دەرفە تیبن دەمسی یان کاتس بو خۆاندنیڭ یاسایی: -

تیگەهشتنا میژوو یا یاسایی:-

رەوشت و رەفتاری ھاو لەتیا لناف کۆمەلیدا دکه قیته لژیر (بناغه و بنکه یڭ) یاساییڭ جوړه و جوړ، ئەوژی ئەقەنه (بنکه یڭ: یاسایی و ئایینی و رەوشتی و بنکه و بناغیڭ رەفتارا و دان و ستاندنا).

بنکه یڭ یاسایی (القواعد القانونیة) ئەو: یا ریکوپیکیکن و ریکخستنێ دکهت کا چ بو ھاو لەتی هیه ژ ماف و کا چ لسه هیه ژ پیگیریا، و دەستە لەتیا گشتی (السلطة العامة) دچیتە لنافدا دا وی پارێزیت.

یانیش دی وی {فەرپ - فرض} کەت بە (هیزی) ل دەم و کاتی پیتی... ژبەر قی چەندی (بنکه ی یاسایی) ئەو و یا بەیترپڭ بنکه، و ئەو و یا ریکوپیکیکنی و ریکخستن کۆمە لا که سایه تی دکهت.

لقی دهمی دبیرنه بنکه یین یاسایا پیگیر (القواعد القانونية الملزمة) لهه وه لاته کی، رستا { یاسایا دانای - القانون الوضعي - Le droit positif } بو وی وه لاتیبه .

(یاسای دانای - القانون الوضعي) نه مایه نه و بابته - نه و فه کولینا پهیره وکری بو زانستا یاسای - به لی دهرفته ئیکانه یه نه و زانایین یاسای لچهرخی نوکه لنافدا کاردکن . به لی زیده باری خواندنا (یاسای دانای) ، زانایین یاسای نه قرو یاسایین دهمین بوری دخوینن ، و پاشی پالپشتی و باری دئیخنه لسهر پیشکه فتنا (یاسای دانای) ، و چیکرنا یاسایین نو نه وین بگوئجیت ، و نه و حالته نه و ب وی په یوه ندیین کومه لی گه هشتی پیشکه فتنی .

خواندنا یاسایین نو دریزیدانی دت بو فه کولینی کا یاسایا چه و ابول چهرخین ئیکی ، و کا ب چه ند پیشکه فتبوو ، هتا گه هشتیه قوناغا { یاسایا دانای - القانون الوضعي } ، و پاشی خو پتی و باری دانیت لسهر تیگه هشتنا یاسای دانای بخو . و پشتی فی چه ندی ده چیته دناف چاره سهری نه و پی تفی یاسا لپاشه روژی لسهر بیت ، ژ بو بجهئینانا پیداویت وداخو ازیین کومه لی .
بفی رهنگی دهرفته تین خواندنا یاسای (سی نه) : فان دهرفته وهر دگریت ژ وان دهما نه وین یاسا لکه فن دنافدا بوری . و دهمی نوکه لی دبوریت . و پاشی نه و دهمی پاشه روژی بتابهت یین فه کولینا وی لسهر بچیت .

نیک :- دهمی که فن :-

خواندنا میژوویا یاسای (Histoire du droit) نه و خواندنه : نه وا گرنگی دته بچیوون و پیشکه فتنا سیسته می یاسای ، و ژیده ری یاسایین

که فن، و کا چہ نده کارپگه رپیا وی هیه لسه رژیدهر و سیسته می { یاسایا دانایی - القانون الوضعی } .

دوو :- دهمن نوو (نوکه) :-

خواندنا یاسایا دانای (القانون الوضعی) (Droit positif) نه وه یا فه کولینا سیسته م و بریارین یاسای دکه ت نه وین نوکه دئینه جیه جیکرن . وه کو دهرده فن و دئته خواری لناف به لافوکا و کومه نفیسین فه رمی، ودچپته لناف شروفه کرن و دابه شکرنا وی، و دیارکرنا کارپگه رپیا وی و پاشمایین وی لسه حاله تین تاییه ت . وهروه سا نه فه نه و خواندنه نه و اب به رفره هی و درژی ده ته خواندنا چقین (لقین) یاسای، وه کو خواندنا یاسایا تاوانیین تاییه ت و بریارین گریبه ستین جوړه و جوړ و سیسته می هاوبه شی . . . هتد .

سپین :- لپاشه روژن :-

خواندنا { زانستا دهرچوو یا یاساین - علم التشريع } :-

Science de la Legislation

نه و خواندنه نه و مه رهم و نارمانجا وی کونترول کرن و ریخستنا هنده ک دیاردین ژیا نا (که سه کی و هه موویان) لناف کومه لی ژ بو پیشفه برنه کا باشتر بیت، و نه ف چنده دی: بپیشفه چوون و پیشکه فتنا (دهرچوو یا یاسایا) بیت بریکا (دهسته لاتا گشتی): نه وه یا مافی دهرئینانا ده ستوری هه ی لناف کومه لی . . و پیشفه چوون و پیشکه فتنا بنکه ین یاسایا دانای پالپشتی و باری دانیه لسه رتیگه هشتنا سیسته مین یاسای نه وین تاقیکرنی باشیین وی سه لماندی و دیارگری لده ف وان کومه لا نه وین شارستانیا وانا نیزیکی وان

کۆمەلا ئەوین بقین سیستەمێن خو یین یاسای پێشقه ببن و پێشبیخن.. بقی چەندی (زانستا دەرجوو یا سایی - علم التشریح) پشت راستیا خو و باری خو دانیت لسهر میژوو یا سایی و لسهر { یاسایین بهرامبەری ئیک - القانون المقارن }.

* جەس خۆاندنا میژوو یا سایی ژ خۆاندنا یاسایین دەس :-

خۆاندنا یاسایی نە بی بەهرە یان نە قالایە ژ دیارکرنا رەنگەکی یان بیروکەکی ژ چیبوون و پێشکەفتن و پێشقه چوونا ئەو بابەتی چارەسەریا وی دکەت. خۆاندنێن یاسایین گشتی لپێشەکیا خۆاندنێن خو، هەردەم پێشەکیەکا میژوو ی دەستپی دکەت.. لیدی قی چەندی خۆاندنێن یاسایی هەندەک ژ میژوو یا سایی بی دنافا هەیه. بەلی قی خۆاندنی قەوارەک سەربەخو یا هەیه ژ خۆاندنێن یاسایین دی.. بەلی بابەتین وی دیریژ دبیت داکو هەموو (لق) وچق و سیستەم و ژێدەرین یاسای بخوڤه گرێدەت.

* خۆاندنا میژوو یا سایی هەردەم بو دوو بەشا دنیته دابەشکرن،

ونەقەنە :-

أ - خۆاندنا میژوو یا سایی ژێدەرین یاسایین :- (Histoire des Sources)

ئەو خۆاندنە ئەوا قەکولینی دکەت لسهر چیبوون و پێشکەفتنا ژێدەرین { بریارا - أحكام } و سیستەمی یاسایی.. و قەدگرت ژ { تاین - الدین } و (دەرچووین یاسای - التشریح) و (پەوشت و داب و نەریت - عرف) و (دادوهری - القضاء) و (زانین و تیگەهشتن و زیرەکی - الفقه).

ب - خۆاندنا مېژوويا سيسته ميڼ ياسايي: - (Histoire des Institutions)

سيسته ميڼ ياسايي ئه وه: كوومه كه ژ (بنكه يا و بناغه يا) ريكوپيكيه - بو مافا يان بو پيگرييا يان بو شيانين دهسته لاتييا ئه وين چيدبن ژ ئه نجامين (پله كا ياسايي) ومه رما وي ئه وه جهئينا نا ئارمانجين دهستنيشان كرى¹.

يان سيسته ميڼ ياسايي: رادبيت بريكخستنا (پله كا ياسايي) ژ ياسايا گشتي وه كو: دهسته لاتييا كاروبارين خليفه ي - يان وه لي عه دي سولتاني - يان سه رو كاتيا كوماري - ئه قه ديينه ژ به هرا سيسته مي ياسايا گشتي.

يان سيسته ميڼ ياسايي: رادبيت بريكخستنا (پله يين) ياسايي ژ ياسايا تاييه ت وه كو: {مولكيه تي وزه واجي و سيسته مي خيزاني}. ئه ف سيسته مه ديييه ژ به هرا سيسته ميڼ ياسايا تاييه ت.

گرنگيا خۆاندنا مېژوويا ياسايي: -

پو لي دادوه ري لناف هر وه لاته ك هه بيت چ بجه نائي ت، به لي پو لي دادوه ري بتني بريارين ياسايا داناي يين وي وه لاتي دي بجه ئينيت².

خۆاندنا (بريارين - احكام) قى ياسايي چيدبيت تيپرا وي كه سه كي هه بيت ئه وي بقتي قى ياسايي تيپگه هيت تيگه هشتنه كا باش.

به لي هه كه ر خۆاندنا زانستا ياسايي خۆاندنه ك تيپ و تزي و پربيت، لچه رخي مه يي نوكه، پيئقييه به رفره هبونوي بدهينه چارچوقاي قه كولينا وي.

---

1. Dictionnaire de la terminologie du droit International publie sous le

(2) - ئه قه به بنكه يا گشتي، به لي هنده ك بنكه يين بشتگر ئه وين بريارين ياسايا ناف دهوله تيا تاييه ت ئينايه ده ري لناف گه له ك دهوله تا برياري ده ت جهئينا نا ياسايين داناي يين دهوله تين دي له نك حاله تا.

زانايين ياسايي: خوږتیی دکن ژ بو خواندنا چهرخين بورين ژ سيسته می ياسايي و ژيده را يين ياسايي. و پاشی ديفچوون و لينيريني دکن ژ بو پاشه پوژي. و خو گه هاندنه خواندنا پيشقه برن و پيشقه چونا بنکه يين ياسايي داكو باشتريت و پتر گونجابيت دگل ژيانا که ساتيا پيشکهفتی.

ژ بهر فی چهندی زانکوين جيهانی - جهی {خواندنا ميژويا ياسايي وليکولينا زانستا دهرچويا ياسايي} وهکو وي {پله ي} وهردگريت نهوا جهی {خواندنا بابه تين ياسايا دانايي} وهردگريت - {وهکو ئيک پله دانيت} - به لی هنده ک زانايين ياسايي: بوچوونين وان نهوه خواندنا ميژووی بو ياسايي جهی (ئیکي وهرگرتيه لناف فهکولنين ياسايا نو).

هه کهر سه روبه پ بوی رهنگی بيت: - ئايا گرنگيا خواندنا ميژويا ياسايي

لکيفه يه !؟

- گرنگيا خواندنا ميژويا ياسايي نه م دي کو مکه ين لناف دوو خالا: -

أ - ژ بو ناگه بونوی لسه رگریدانا نافبه را گه له ک ژ سيسته م و بنکه ی ياسايي نه وين نوکه دئنه جي به جيکن، و نافبه را (سيسته م و بنکه يين ياسايين به ري) نه وين پيشکهفتن ژ وي هاتي وهرگرتن يان کهفتی لژيرکاريگه ريبا وي.

دهرچووين ياسايا (الشرائع) و سيسته مين ياسايا نوکه، وههروه سا هه تا يين شورده شگيري دگه لدا، نهون نه وين دهمه ک ژ دهمين پيشکهفتنا ياسايي هاتيه ئافاکرن لسه ر وان نه وين ژ به ري وي، ده بيته بناغه ک و بنه رته ک بو وان دهمين لديد بين.

---

(۳) - ماموستا: علی بدوی: فهکولنين ميژويا گشتی، به شمی يه که م، ميژويا دهرچووين ياسايي لاپه پ (۸).

ئەفە و ھەكەر (دەرچووین یاسای - و - سیستەمی یاسای) یین نوکە گەلەك جیوازی ھەبیت لناف جوژ و بەشین ویدا ژ (دەرچووین یاسای - و - سیستەما) ئەوین پیشكەفتن ژ وی وەرگرتی یان كەفتی لژیر كاریگەرییا وی.. بەلئ ھندەك شینوار یان نیشانین {دەرچووین یاسای - دستور} و سیستەمین كەفن ھەتا نوکە یین ماینە ھەلأویستی بەدەرچووین یاسای و سیستەمی نوو .. بقی رەنگی جیدبیت قورس بیت یان ھەر چینابیت، تیگەھشتنا ھندەك بنكەیین یاسای بیی خواندنا بنەرەت و ژیدەپری وی یین میژووی.. بقی رەنگی ھەرەوسا (یاسا زانا) دی شیت بخواندنا وی بو میژوویا یاسای، جھی راست و دروست بزانیت یین بنكەیا و سیستەمین یاسای یین نوو ژ زنجیرا پیشكەفتنا شارستانیین مروشی. و دیار بکەت ژ کیش بنەرەتی و ژیدەپری ھاتییە و بکیش سیستەمی کاریگەری لئ ھاتییەکرن.. بقی چەندی کاری یاسازانی پیش دکەفیت و بلند دبیت، نەك وەكوۆ بمینیت بجهئینانەك بی گیان و پراوەستای و ھشك بو بەندین

---

٤). نمونەك بو قی چەندی: بریایا داگیرکنا وی چەکی ئەوی تاوان پی کری، و ھەتا ھەكەر نەیی تاوانیبای بیت و بی ئیکەدی بیت. بنەرەتی میژووی بو قی داگیرکری، ئەوہ کوۆ میشکی مروقی دەسپیکی دبیزت پیتقییە نول بیتە فەکرن ژ نامیرە ی ھاتی بکار ئینان بو زیانی، و ھەر چ بیت مروق بیت یان ئاژەل بیت یان ھەر چ تەشتەکی بی گیان بیت. نمونەك دی ئەوہ داہەشکنا مافی بو {عینیە و شخصیە}.

(بزرقرە بو پەرتوکا علی بدوی: فەکولینین یاسایا گشتی لاپەر ١٨ چاپی سی یەم سالاً ١٩٤٧). ئەفە و ھندەك ھالەتین بەری پیتقییوو ب چیکرنا بنكەیین یاسای، و پاشی ئەو ھالەتە ھاتنە ژ نافرین. بەلئ دەربارە ی بنكەیین یاسای ئەوین ژ وی چیبووین دا مینیت و کاری لیدی کەن، بەلئ ژ بەر ھندەك ئەگەرین دی دا ئینە رویدان پشتی چیبوونا وی، چیدبیت ئەف بنکەیا یاسای بمینیت ھەلأویستی ب ھندەك بریارقە ئەوین ھالەتی وی پیتقی لسەر ھەین و ئەوین ھەول دایی بو چیکرنا وی بسەر یقە. و خواندنا وان ھالەتا بو مەدیار دکەت ئیشا ھندەك وینەیین یاسایا دانای ئەوا ئەم چ ئەگەرا بو وی نابینین یا بارەدوختین پیتقە گریدی.

ياسايا دانايي، و بي زانين ههبيت لسهر ژ ژيډه پري و هشيريي و تيگه هشتنا نيش و نه گهر و نارمانجا .

ب - سرپوشي خواندنا ياسايي جيوازه و دووره ژ هوکاپرين فه کولينا نه وين لناف چارچوئي زانستين مه شه فکرنی . نه م نه شين تاقيرنين پيشه سازي (نو و بکين لتاقيگه ها) ژ بو دووپاتکرنا راستيه کي يان ناشکه راکرنا ديارده کا ياسايي، يان بو دووپاتکرني لسهر کيرها تانا بنکه کي ياسايي . ژ بهر في چه ندي پيتقييه لسهر مه نه م بخوينين کا چ براستي چيپوويه ل ميژوويډا، و نه و دي شروفه که ت: {چه وا بنکه و سيسته مين ياسايي چيپوويه ل ديف بورينا ميژووي - و چه وا پيشکه فتييه - و نه وي تيکه لي دگه ل يين دي کريه - و چاره نووسي وي و چييه - و نه وچ هوکاپرين کارپگه ري کريه لسهر پيشقه چوونا وي؟} .

و بي في خواندني دي تيگه هشتن و زانينا (قوتابي ياسي) کيماسي دنافدا ههبيت و کيماسيه ک گه وره . ژ في خواندني: دوماه کي دي ياسايي براست و دروستي زانيت . و پيتقييه ژ بيرا وي نه چيت: کو نه و گرنگيه که وي ياسا يا (نهرم کري) . و نه جودايه و جيوازه ژ هه موو ريکين پيشکه فتن و پيشقه چوونا نابوري و کومه لايه تي .

- چه وا نه م دهن ميژوويا ياسايين خوينين: -

(بنکه ين ياسايا داناي) لده وله تين جيهاني، نه فروکه: هه ولدانين ياسايين يه که مين لناف وان ده وله تا ل مه زقرينيت، به لي نه و ژ وي دووره بهه موو

دووراتیئیی^۵ .. ئەف یاسایین دانای: ئەو ه یا رهنگی حاله تی ئەوا (بنکه یین یاسای گه هشتیی) یا هر دهوله ته کی.. و ئەو ه یا ژ ئەنجامین پیشکه فتنا دوور دریزه . و بنه رت دی ئەو بیت ئەوا پیشکه فتنا ل پاشه روژی چینییت .. وبقی رهنگی هر یاسایه کی میژوویه ک تاییه ت یا بوئقه هه ی. وه کو میژوویا یاسایا رومانی، و فره نسی و ئنگلیزی و مصری و عیراقی^۱.

به رابه ری میژوویا تاییه ت یا هر یاسایه کی، میژوویا گشتی یا یاساییه . میژوویا گشتی یا یاسای: - ئەو ه فه کولینا میژوویا یاسای دکه ت، لکه فنترین چه رخوا، و لناف هه موو وه لاتیئ لسهر عه ردی.

* میژوویا گشتی یا یاسای فه کولینی دکه ت لسهر چییوونا بیروکا {مافی و یاسای} لناف چه رخن که ساتییا ئیکی.. و پیشکه فتنا ئەفی بیروکی.. و ئەگه رین پیشکه فتنا وی.. و هوکا پین وی ببورینا ده مین لیدیف ئیک.. و په ره پیدانئ ده ت بچیوونا ژیده رین یاسای و سیسته مین یاسای یین جوژه جوړ.. و پیشکه فتنا وی بره نگه کی گشتی، بی بیته گریدان بسیسته مه ک یاسای یا ده ستنیشان کری.

۵- یا باش ئەو ه ئەف بیروکه بیته راوه ستان و نه ئیته به لافه کرن لسهر یاسایین کو مین پاشقه ما، لهنده ک جهین جیهانی. دگه ل فی چه ندی دئیته وه رگرتن کو سیسته مین فان کوما، و هه تا هه که ر لسهر ریژه ک گه وره بن ژ کیماسیی و پاشقه مایی، ئەفه نائیته دانان نمونه ک بو قوناغا ئیکی ژ چه رخن پیشکه فتنا یاسای.

۶- میژوویا یاسای لگه له ک وه لاتیئ عه ره با و موسلمانا، یی بوری ب قوناغین هاو به شیی ب هنده ک تشتا. لوی ده می وه کو ئەف وه لاته پارچه ژ دهوله تا عه ره بیبا ئیسلامی یان دهوله تا عوسمانییا.

لناف فئى خواندنى يى لپيشييا مهيه: ميژوويا گشتى يا ياسايى لدهف
(مروڤا) لهه موو جورين وه لاتا، و ميژوويا تايهت بياسايا هه ر نه ته وه كى ژ
نه ته وا.

يا لسه ر مهيه جارا ئيكي (ميژوويا گشتى يا ياسايى) ئه م بخوينين، و پاشى
بچينه لناف خواندنا (ميژوويا تايهت) يا هندهك ياسايا، وه كو ياسايا
عيراقى و ياسايا رومانى.

بہشی نیکی

- میژوویا یاسای
- میژوویا گشتی یا یاسای

میٹروویا گشتی یا یاسای^۷

پیشہ کی

چہرخین میٹروویا^۷ و چہرخین بہری میٹروویا^۷ :-

بہرپاٹر (میٹروونوس - دیروکقان) دانن، دیاربوونا (نقیسین) سنورہک جوداکرنیہ نافبہرا {چہرخین مروقیئن نیکی} دگوتنہ وان ووشہیا {چہرخین بہری میٹروویا} - و - نافبہرا چہرخین لیدیفا ہاتین دگوتنہ وان {چہرخین میٹروویا}^۷ . چہرخین میٹروویا دستپی دکہت ژ بہری (شہش یان حفت ہزار سال) لوہ لاتیئن دکہ فنه پروژہ لاتا دہریا (سپی یا ناوہ راست). و ژ بہری (دوویان سی ہزار سال) لوہ لاتیئن پروژہ ئافای ئورویا. ہہکەر چہرخین میٹروویا ہاتیہ دەستپیکن ژ بہری چہند ہزار سال، بہ لی ئاشکراکرنا

(۷)۔ زانا (هنری فرانکفورت): دانانا فی بنکھی لسەر میٹروویا ہموو کوئمہ لین مروقا - رخنہ دکہت - و دبیزت: ہہکەر ئف گوتنہ دروستبیت لسەر (مصری) بو نمونہ: ئف کارہ نہ وسایہ وکول ولاتین (دولا رافدہین) چونکہ شارستانیہ تی کوئمبوو و دیاربوو برہنگہ کی وی یی گشتی، و نقیسین دہرکہفت بہری میٹروویہ کی کہقنتر ژ ئاشکراکرنا بہلگہ یا ب دەمین دریز. ئیشا جوداکرنا نافبہرا (مصری و عیراقی) دگہریت بو جوداییا مہبہستا ئو وین لسەر نقیسینی و ہونہری خزمہتا وی بکەت. و دئیتہ زیدہکرن لسەر فی چہندی: ئو دبینیت ئف کارہ بو نمونہ وکوپہرژاندنیہ لناف میٹروویا، و لناف ژ بہری میٹروویا، و نہخوشی لسہرا بوریہ و ہتا ہہکەر ل بہرفرہہییہ کا کیمدا بیت.

هنری فرانکفوت / ل بہرتوکا: دہرکہفتنا شارستانیہ لئاوہندا پروژہ مہلات Birth of } Civilisation in the Near East { لاپہر (۳۶) پەراویزا (۱) ژ فہگوہاستنا عہرہبی.

{زهڤيناسا - الجيولوجية} دياردکته، دياربونا مروقي سهرقي ئاخى
 دزقرت بو (سه دان هزاران ژ سالاً)^۸.

سهروبهري ياسايي بسهري دهرکهفتنا چهرخين ميژووي: -

ئو بهلگيئن ميژووي بين نفيسي، ئويين دهمي وان دگرن بو سهرى
 درکهفتنا چهرخين ميژووي، رهنگي وان بومه ديار و پوون دکته سهروبهري
 ياسايه کا ب کيمهکي پيشکهفتي، و چي نابيت ئم دانين يهکه مين جور ژ بو
 ريکخستنا ياسايي، ئوه يا دئيت پشتي رهوشي مروقي زکماکي لناف چهرخي
 وي يي ئيکي ئهوا لکهفن دنافدا چووي.. ههکهر کارواني شارستانيه تا
 مروقايه تي چند دهسپيکي بيت يا کهفن و سفک بيت، ئو نهگه هشتبو
 نفيسيئي، بهلي ههتا پشتي چند قوناغين دوور و دريژ بوراندي ب
 پيشقه چووي ل ريکا خو بو پيشکهفتني.. ژ بهر هندی ئم دشين بيژين: کو
 ريکخستنا ياسايي دست پي ناکته بسهري دهرکهفتنا چهرخين ميژووي، بهلي
 ئو يي بوري بقوناغين دوور و دريژ ژ پيشکهفتني، ژ بهري بچيته دناف
 ميژوويدا. مافي مهيه ئم پسپاري بکهين ژ سهروبهري ياسايي لدهف مروقين
 دهسپيکي لناف کومه لين ژ بهري ميژوويي.. و ئم فهکولينا بکهين لسهر
 نه وکارپه ريبا وي سهروبهري ياسايي کري لسهر سيته مين ياسايي.. و ئهوا
 رهنگي وان بهلگه بين ميژوويي بين نفيسي بو دزقرينيت و ديار دکته ژ وان
 کومه لا ئه وين زيانا خو بوراندين لچهرخين ميژووا پيشکهفتي.

---

۸). دگريت بو سهرده مين يهکه م ژ خه لکه کا جيولوجين سي يه Epoque tertiaire

يان بکيماسيفه خه لکه چواري Epoque quaternaire

بوچوون لسەر (بیردوژا) ژ بو راقه کرنا سیسته من کومه لایه تی

وسیسته من یاسایی لناف چه رخین ژ بهری میژوویس:

ئەم دى لناف خواندنا خو بو چه رخين كه فن پالپشتتيا خو دانين لسەر شینوارا و پاشمايین مروقین ژ وا چه رخا ئەوین لیدیف خو بو مه هیلایین . و گرنگترین ئەوا ئەم خو دانینه لسەر بو قى خواندنئ ئەوه {شینوارین نقیسی} . ژ بهر کو نقیسین نه یا ناسراو بوو لوان چه رخا یین بهری میژووی، و بهرمایین پاشمايین وان نه مایبوون و بوچوونین زانایا ئەو بوو: کو چ ئومیدین نه بوون سه ره ده رییا دیتنا وان پاشمایا بکهت، ژ بهر قى چه ندی چوونه بکارپینانا (بیردوژا) بو راقه کرن و شروقه کرنا سه روبه پری کومه لیـن مروقین ئیکى، و لسەر پوونکرنا وئ دى دیارکرن چیبوونا (بیروکا مافی و یاسای) لناف وئ کومه لی و پیشکهفتنا قى بیروکی.

۹- میژوویا مروقی یا نقیسی یان چه رخین میژووی.

((كهرتى ئىكى))

((فه كۆلىنا ئىكى))

كۆمه لا دەسپىكى

ژ بو تىگه هشتنا مه لسهر چىبوونا {بىروكا ياساي و دهركهفتنا سيستمىن ياساي} يىن يه كه مين، پىتقىيه بو مه ئەم وان (بىردوژا) بينينه خواري ئەو يىن زانا دانانين لسهر رهنگى كۆمىن مروقتىن ئىكى.

لسهر قى بابەتى بىروباوهرىن جو دا جودا هاتنه گوتن. . هنده كا گوٽ: خانه يا ئىكى يا كۆمه لا تىي ئەو بوو كۆمهك ژ مروقا بوو، و چ گرىدانىن خرماتىي و نىزىكى دگه ل ئىكدا نه بوون، به لى ژيانى ئەو پالدان و رازىبن كۆمبوونه كى بكه ن دگه ل ئىكدا، و قيانا وانا ژ قى كۆمبوونى ئەو بوو هارىكاريا ئىك دوو بكه ن لسهر هه ر مه ترسىيهك لسهر واندابىت، و هه ر وه سا ژ بو بده ستخوٽه ئىنان و كۆمكرنا خوآرنى.

هنده كىن دى وه كو بىروباوهرىن ئىكى گوٽن ژ لايى {ئەنجاما - النتيجه} و به لى جو دا بوون لگه ل وان لسهر {ئەگه را - السبب} و گوٽن: خانه يا ئىكى يا كۆمه لا تىي ئەو وه كۆمهك ژ مروقا يه و ريژا وان دگه هيتە {هوژى - القبيلة}، گرىدانا {گيانى يان يا پوچانى} ئەو يىن كۆمكرين: ئەفه ئەو بىروباوهرن ئەوا كو مروقتىن وى ژ ئىك باب و باپىر يىن كه فن يى هاتى، ئەو (گيانه وهره يان روه كه) و بو خو كرىبوونه (خودايهك) و دروشمهك بلند بو

کوئین خۆ. بوچوونین دوماهیکی یین کوئمەك ژ زانا دگوئن: کو خیزان ئەوبوو
{ خانە یا ئیکی - الخلیة الاولی } یا کوئمە لی.

- عەشیرەت یان هۆر ئەوہ { خانە یا - الخلیة } ئیکی یا کوئمە لی: -

زانایی کوئمە لایەتی (ماک لینان - Mac Lenan) یەکەمین کەس بوو
بوچوونین وی ئەوبوو کو {عەشیرەت یان هۆر} یەکەمین کوئمە مروڤایە. قی
زانای بێردۆزەک دانا کوئیتی وئ دبیژیت: یەکەمین کوئمە مروڤا پیکھاتبوو ژ
هەندەک مروڤان و چ گریدانین خزماتی ئەو دگەل ئیک کوئمە کەریبوون. بە لی
کوئمە کرنا وان ژ نەشکەکیڤە بوو یان پیداوئیستی ئەو کوئمە کەریبوون دا بەرەقانییا
خۆ بکەن ژ مەتسپسیا و بو بدەستخوڤە ئینان خواری.

سەرۆبەر و بارەدوخی قی کوئمە ئیکی زۆر قورس و گران و نەخوئشبوو.
مەتسپسیەکا قورس و گران بەردەوام لەسەر وان هەبوو، و بدەستخوڤە ئینانا
خواردەمەنیی کارەک زۆر گرانبوو. خوړتی لخوا دکران دا خو ژ هەندەک مروڤین
خۆ خەلاس بکەن. ل دەف وان زارو هەکەر کچیا دا بن ئاخ کەن و کوژن، و
هەکەر (کوریا) دا هیلن و حیجەتا وان ئەوبوو کو (کوریا) شیانین پتر یین
هەین لەسەر نەهیلانا مەتسپسیا و بدەستخوڤە ئینانا خواردەمەنیی. بقی
چەندی ژمارا ژنا زۆر کیمبوون و بە لافە کەریبوون لنافەرا پیاوا، و کیمبوونا ژنا
هەرەسا بو ئەگەر کوئین ئیکی وان بپهئینن و بدزن و دائینە قەگۆهاستن
لنافەرا هەموو کوئین جوړە وجوړ. ژ ئەنجامین قی چەندی {سەرپەخوڤیا
سکسی - الاباحة الجنسية} دەرکەفت، و گریدانا زارووی دگەل دەیکی دا دانن
گریدانەک {نەژادا سەقامگیریا ئیکانە - النسب المؤکدة الوحيدة}. ژ بو هندی
سیستەمی خیزانا دەیکی (Matriarcat) دەرکەفت: ئەو خیزانە یا پیکھاتییە و

دروست بوویه ژ دهیکئی و زاروئین وی و دگه ل ژمارهک پیاوا. و ئەفه سیسته مه هاته فهگوهاستن بو سیسته می خیزانا بابی (Patriarcat): ئەوه (پیاوئین برایی ئیک) تاییه تمه ند بوون بژنکه کی بتنی، و پاشی برایی مه زن دگه هانده خو. و خیزانا بابی پیکهاتبوو ژ پیاوی و ژنکا وی و زاروئین وی و برایی وی یین بچووک.. و پشتی ده رکه تنا خیزانا بابی لیدف بپروکا ژئینانا ژنه کی بتنی (Monogamie) و پشتی فی چه ندی مروؤ فیروبو سیسته می {ریژه کا ژنا بینیت - تعدد الزوجات - Poligamie}.

رهخنه کرنا فی بپردوژن: -

ئەف بپردوژه، مروؤی دانیت کیمتر ژ پیشکهفتنا ژيانا وی یا کومه لئین ئیکئی و دانیت ژ رهنگه جوړی گیانه وه را^{۱۰}.. ئەف بپردوژه یی رابووی لسهر ئه رکه کی نه دیار و چ پالپشتی نینه ژ رویدانین میژووی^۶.. دوماهیکی ئەو به لافه کره که ژ عه ده تین سه ره خو یا (سکسی) و گوتن ئەفه عه ده ته به رنیاس بوو و هه بوو لده ف هنده ک نه ته وین شارستانییا وان پاشقه مای لده می نوکه.

ئەف عه ده تی سه ره خو یا کریارین سکسی چیدبیت نه یا رهنگی قوناغا ئیکئی بیت ئەوا په یوه ندیین سکسی لنافدا بوړی، دانانا فی چه ندی و به لافه کرنا وی لسهر په یوه ندیین مروؤتین ئیکئی کاره که چ بو وی نینه ژ بو دهبازکرنا بپردوژی ژ رهخنی {قورپتال نابیت ژ رهخنی}.

۱۰- چپروکا شارستانی، نفیسین (ول دیلابوت، به شی ئیکئی، لاپه ر (۶۶) به شی ۱ به لگه یی (۱) ژوه رگپراننا عه ره بی.

- عهشیره تا توتمییا :-

هندهك زاناينن كوومه لى ژ ئه وین نوو، دبینن: عهشیره تهك ژ رهنگه كى تاييهت، ئه وه خانه يا ئيكي ياكومه لاتیيه .. و ئه ف عهشیره ته: ئه وه عهشیره تا توتمییا بوو (Le clan totemique). ئه ف عهشیره ته پيکهاتبوو ژ كوومهك مروقا، و چ گريدانين خرماتیی دنافه را وان نه بوون، به لى كو مبوننا وان هاتبوو ژ گريدانه كا روچانی (روحیه) ژ ئه نجامين بيروباوهرين وانبوو: كو ئه و هموو بين هاتين و چييووين ژ ئيك (توتم) ئه وه: باپيرى وان يى بلنده. ئه ف (توته) هه رده م (گیانه وه رهك بوو يان ره كهك بوو)، ومروقين عهشیره تی په راستنا وى کرن، و ئه و بو عهشیره تا خو کربوون دروشمهك .. ژ هوژين {هنود الحمر} به رده وامن وه تا ئه قرو بيروباوهرى ب وه كو قى بيروكى يى هين .. و په يوه نديين سكسى نافه را فان كو ما رهنگى خسله تين سه ره خو و فه كر وه ردكریت.

ئه ف بوچوونه ناگونجیت، كو بيته وه گرتن و چينابيت بيته بنه ره تهك بو دياركرنا رهنگى خانه يا كوومه لاتیى يا ئيكي، و ئه ف چه نده ناگونجیت و (جيوازه) دگه له ستى مروقى سپوشتى. و ئه فه ده بيته په رژاندنهك و به لافكرنهك بو حاله تهك تاييهت و {لادهر - شاذه} ونه دروسته وچ بو نينه، ونايته ده ربازرکن ژ بو وه رگرتنى .. دوماه يى ئه و وه كو ژيه رى نوکه مه دياركرى، ئه ف چه نده مه گرتيه كا بى به ره مه و رابوويه لسره: كو دبيژت: ئه ف حاله تی كوومه لایه تیى ئه و نوکه هه ی لده ف هندهك كو مين ده سپيكي، ئه وه رهنگى ئيكي بو ژيانا كوومه لاتیى لده ف وان كو ما.

خیزان نه وه به که مین {خانہ یا - الخلیة} کو مہل تیبہ :-

بہترترین بوچوون ئه وا دگوئجیت دگہل سرپوشتی مروقی و دئیته
پہ سنده دکرن ژ لای ہندہک کاودانین میژووی: ئه و بوچوونہ ئه وه ئه وا
دبیژیت: کو خیزان ئه و بوویا به کہ مین خانہ یا کو مہل تیبہ. و مروقی
فی خیزانی پیکفہ گریڈاینہ بگریڈانا خزما تیبہ، و کو مہل بووینہ لژی
دہستہ لاتا خودانی خیزانی ژ بابی و باپیری، ئه قہ یہ خیزانا بابیہ).
ئہ قہ بکیما سیفہ ہہ بوو لدہ ف مللہ تین (سامی - و - ناری).

خیزانا بابی: پاشی بہ رفرہ ہبوو برہ نگہ کی سرپوشتی بریکا ئینانا گہ لہ ک
زاروا، و بریکا بہ رفرہ ہبوونا بیروکا خزما تیبہ، یان بہندہک ریکیٹ
گریڈانین (مہگرتی)، وہ کو خودانکرنا زاروین بیانی و خودانکرن و پارستنا
میہقاننا و نازادکرنا ہندہک مروقی ژیردہ ستکری ژ عہ بدا. و بزیدہ بوونا
مروقی و خیزان ژیکفہ بوون و جو دابوون و بوونہ چہ ند خیزان، بقی رہنگی
عہ شیرت چیبوون ژ کو مین خیزانا ئه وین دزقرین بو ئیک بنہ رتہ. و
بکو مہل بوونا چہ ند عہ شیرتہ {ہوژ - قبیلہ} چیبوون.

ئہ ف بوچوونہ بتہ دگوئجیت دگہل بیروباوہ رین بیروکفانا یین کہ فن.
بوچوونین فہ یلہ سوف (أرستو) ئه وه: کو خیزان ژیدہ ری دہ ولہ تیبہ و بنہ رتہ
ویہ. ہندہکین دی گوئن (نہ تہ وین کہ فن) رابووینہ لسہر بیروکا ژیکچوونا ژ
ئیک بنہ رتہ، ئہ ف چہ ندہ راستیبہ یان مہگرتیبہ.

لناف لہرتوکی (عربی) یی ہاتی: کو {عہ شیرتہ تین زگماکی - العشائر
الفطریة} ہر ئیک ژوان یین چیبوون و ہاتین دپوستکرن ب زاروا بوونا ژ ئیک
بنہ رتہ.

ژ بهر شان ئەگه را: ئەڤه بېرۆكه دئێته دانان نېزىكتېره بو پاستگويي
ميژووي. و ئەڤه نه رابوويه بنتى لسهر مه گرتيا و هزر و بيريڻ ڤه شارتي. و
پالښتيا خو نادانته لسهر په رژاندن و به لاقه كرنا هنده ك حاله تيڻ
نه گونجاي ونه دروست و (لادهر - شاذه) ئەويڻ ئەم ئەڤرۆكه دى بينين لدهف
ملله تيڻ پاشقه ماي وه كو خودانين وان هردوو بېرۆكيڻ ژ بهرې ڤى لسهر
چووين.

لسهر هه موو سه روبه پرا پا: هه كهر به لاقبونا سيسته مي خيزانا بابي ل
چه رخين بهرې ميژوي نه هاتبېته دووپاتكرن لدهف هه موو ملله تا، به لي
بهترين نه وه: ئەف سيسته مهيه نه و بوو نه وا هه ي و بهر به لاف لدهف ملله تيڻ
(سامبيا - و - ئاريا). و ئەو سيسته مي بهرز و بلند و بناڤودهنگ لدهف
شارستانيا مروڤين كه فن.

((قه کولينا دووی))

سیسته می یاسایی یا ده سیپکی

کومیئ مروقیئ ئیکئی: دکه فتن لژیئر دوو سیسته میئ جوره و جور، هه رئیک ژوان دهسته لاتی ل په یوه نندیئ خو دکر لناف سنوره ک دهستنیشان کری.. یا ئیکئی: ئه و بوو سیسته می دهسته لاتییا بابئی یان دهسته لاتییا سه روکی عه شیره تی ژ بو ریگویی ککرن و ریگخستنا په یوه ندییا لنافه را مروقیئ کومه کی. یا دووی: ئه و بوو سیسته می دهسته لاتییا بهیژ، ئه وه یا تایبته بپه یوه نندیئ کومیئ ژده رقه.

* سیسته می نیکی: دهسته لاتییا بابئی: -

لناف سنوری کومه کی: سیسته مه ئه وه، سیسته می دهسته لاتییا بابئی، مروقیئ هه ر خیزانه کی پیکهاتبوون ژ ژنه کی و زاروا و هه ر که سه کی چووییا دناف واندا ژ خزمه تکارا و عه بدا و میه قانا و ئه وین لژیئر پاراستنا خیزانی، و ئه ف هه موو پیکفه دکه فتنه لژیئر دهسته لاتییه کا دروست و ته مام یا خودانی خیزانی (سه رپرشتی خیزانی).. و دهسته لاتییا خودانی خیزانی ئازابوو و بی سنوربوو، و هه تا دگه هیشته سامان و گیانا مروقیئ خیزانی.. و که ساتییا وان دهاته هه لاندن لناف که ساتییا وی یا یاسایی.. خودانی خیزانی دهسته لاتییا یه کبونا مالییه تی و سامانی هه بوو، و رادبوو

ب هه موو رهفتار و کارپن ياسايي، و رادبوو ب سه رپه رشتتيا کارپوارين ئايني
يئن خيزاني، و رادبوو ب دادوهرى دنافه را كه سين خيزاني، و نوينه راتتيا
خيزانا خو دكر به رامبه رى خيزانين دى نه وين لناف سنورى عه شيره تيدا.

سيسته مەن دووین: دهسته لاتییا بهیز: -

گریدانا لنافه را مروقتین هه ر کومه کی ژ کومین ده سپیکی رادبوو لسه ر
گریدانا خزماتتیا {سپوشتی یان یا مه گرتی} .. و دانپیدان - بمافا یان بپاراستنا
ياسايي - لناف سنورى کومی نه دكرن بتنى بو مروقتین کوما خو. و ده رباره ی
ئه وکه سین بیانی: کوشتنا وان و خوآرن و هه لگرتنا مالییه تا وان یا دروستبوو
وچ گونه ه نه بوو و په وابوو (حلال).

لقیره چ دهسته لاتین بلند نه بوون رابیت بریکختنا په یوه نديیا لنافه را
کومین جوره و جوړ، و چ پیقه رین په وشتی نه بوون ژ بو دابینکرنا تشته کی ژ
سه قامکیری و په وش و شیوازی لناف په یوه نديین وی. لنافه را مروقتین
کومین جوره و جوړ ((دهست دریزی و توندی لسه رکه سین بیانییا و مالییه تا
وانا نه تاوانبوو، ئه وکه سین پی رادبوون بو وی نه گونه ه بوو و نه عیب و عار
بوو، به لى داگیرکرن و دزیی بدهستخوڤه ئینان و په قانندن کاره کی ژ په وشتین
پاکبوو، و داگیرکرن جهی سهرفه رازیی بوو، و تولقه کرن پیویسته ک پیاوه تی
و قاره مانى بوو^(۱))).

که ساتتیا مروقتا لناف کومه لین که فن: دهاتنه حه لاندن لناف قه واری کومی
چ - خیزان بیت یان عه شیره ت بیت - ژ به ر قی چه ندی ژيانا مروقتین هه ر

---

(۱) - علی بدوی، قه کولینین میژوویا گشتی بو یاسایی، چاپا سی یه م سالاً (۱۹۴۷) به شی
یه که م، لاپه ر (۱۶).

کۆمەکیّ حالەتیّ وان - بته مامی هاوبهش بوون لسه ر پسیاره کا هه با لسه ر هه ر مه سئه له کیّ گریډای بیت کا چ ماف هه نه و چ پیگیری لسه ر وانه .. و فان مروّقا نه دشییا بنتیّ رابن ب وه رگرتنا مافه کیّ یان پیویسته کیّ یان پسیاره کیّ .. هه ر مروّقه کیّ ژ مروّقین کۆمیّ مافیّ تولّ فه کرنیّ هه بوو وه رگریت ژ ئه وکه سیّ ده ست درییّیّ بکه ت یان تۆندییّ بکه ت لسه ر مروّقین عه شیره تا وی .. و هه روه سا چیدبیت ئه و تاوانا هاتیه رویدان ژ لایّ تاوانباریقه باریّ وی خرابییا وی کریاریّ که تیبیا لسه ر هه ر مروّقه کیّ ژ مروّقین کۆما تاوانباری رابووی بتاوانیّ .. بیروکا تۆندییا سزای بو ئیکه دی (نه ئه و که سیّ تاوانبار) ئه فه بنه رته ک و بناغه ک بوو کار پیډکرن و به لافبوو لناف وان .. بقی رهنگی ئه و کیّشه و مملانیّ ئه و چیدبوو نافبه را دوو مروّقا ژ دوو کۆمین جوړه وجوړ نه چارچوڤه کری بوو یان سنور کری بوو بهه ردوو مروّقا بنتیّ دهاته گریډان، به لیّ دا به ربه لاف بیت نافبه را مروّقین هه ردوو کۆمین وان .

هه ر کیّشه ک و مملانیّ یان ئاریشه ک هه لکه فتیبیا په یداببا یان چیببا دنافبه را کۆمین جوړه وجوړدا، نه دهاته چاره سه رکرن هه که ر نه بریکا هیژبیا .

هیژی: مافا دروستدکرن و چیدکرن، و هیژ: ئه و هاوکاره ک بوو به ره قانییا وی، و چ جیوازی نه بوو نافبه را کاروبار و {ره فنارپین شارستانییّ و تاوانییّ - الامور المدنیة و الجنائیة} . هه ر ده ست درییّیه ک لسه ر مافی (تاوانبوو) چۆنکه سفککره که و ره زیلکره که و کیماسیه که بوّ خوډانیّ وی، وه کوّ ده ست درییّی و تۆندییا دهاته کرن لسه ر (روّحیّ یان مالییه تی) ئه و مروّقین ده ست درییّی لسه ر هاتی کرن دا به ره قانییّ که ت و عه شیره تا وی دا دگه لدا بیت، هه تا تولفه کریبان ژ تاوانباری و عه شیره تا وی .

* کیمترین ناست بو بکارئینانا هیژئ: -

فه گۆهاستنا مروقی ژ ژيانا خودانکرنا ئاژهل بو ژيانا لسه رچاندئ. قئ چه ندئ ژ کومئین مروقا دقيا به رفره هئ بیخنه سنورئ خو و مروقئین خو زئده بکن. بقئ چه ندئ کومکرنه که پتر دئ که قئته شییانئ وانا، و دئ هه و لدانئین وان بتر بیت بو زئده کرنا به ره مئ چاندئ، و هاوبه شییه ک و یه کگرتنه کا باش دئ هه بیت بو سه رکه فتنئ لسه ر پارستنا روچئ و سامانئ. بقئ چه ندئ (هوز - قبائل) ده رکه فتن و چیبوون بکومبوونا چه ند عه شیره تا.

زئده بوونا ریژا مروقان لناف هه ر کومه کئدا: دئ بو وان بیته شانازی و دا هیژا وان گه وره تر بیت، و مالییه ت و سامانئ وان دئ زئده تر بیت. وه ره وسا دئ گه له ک ده رفه تئین لئکه فتنئ و ململانئ که قئته پیشیا وان دگه ل کومئین دی، و هه تا گه هیشه ئه ف مه ترسییه یا وه کو فان ململانئ نه ما با. لوی قوناغئ مروقی هه ستر: کو به رده وامئ لسه ر پاوانکرنا هیژئ لنافه را په یونددئین کومئین جو ره وجور، ناهیلئیت و ریکی لوی دگرئیت لسه ر کومکرنا شییانئ وان بو چاندئ، و وی بی به هر دکه ت خوشیئ ببیت ژ هه موو خیرئ چاندئ. زئده باری قئ چه ندئ سه قامگرییا مروقی لچه رخی چاندئ سئککاتیه ک ئیخسته دوورکرنا وی بو توندئ، و مروق پالان رازی بیت بزئانه کا خوش و بی دهنگ - ب کارپگه رییا فان هوکار - مروقی هه ولدا: کیمترین ناستی دانئت بو بکارئینانا هیژئ، و چارچوقه کئ بده ته زیانئین ژ وی چئدبیت، ین بگوه روت به نده ک هوکارئین دی پیش وی فه - بو بجهئینانا قئ مه به سئ - (مروقی خو هاقئته) ده سئ ژ تاوانباری به رده ت (شوله ژ تاوانباری نه بیت)، و پیکه اته کئ بکه ت لسه ر مالییه تی یان سامانئ و توندئ و تولفه کرنئ کونترول بکه ت و بمینئت بو شییانئین هه ردوو لایه نا بریکا (به ریکانه کئ یان

پیشبره کیّ یان سو ده کیّ یان لچاف دیتنه کیّ تۆل بیته فکرن هه ردمی هه ی ژ
نشکه کیّ قه).

* هیلانا یان دهستبەردان ژ تاوانباری (دووورکرن و ده رنیختن): -

داکو کۆم خو قو پرتال و دیر بکه ت ژ تۆندی و سزایی کۆما تۆندی لی هاتی
کرن، و دا تاوان بیته چارچو ف کرن و بکه فیهت له سه رکه ساتیا تاوانباری بتنی..
کۆمین ده ستپیک کیّ خو پتی ل خو دکرن، ژ بو هیلانا یان ده ستبەردانی یان
دووورکنا یان ده رنیختنا تاوانباری. کۆمی خو ژ تاوانباری بی گۆنه دکر و
بی بهر دکر ژ پاراستن و بهر فانی و ی، و تاوانبار ده رنیختن ژ سنو ری
عه شیره تی یان دا وی ده ته کۆما تۆندی لی هاتی کرن.

* پیکه اتنا له سه سامانی (مالیه تی): -

داکو کۆمه ل خو بیاریزیت ژ تۆندی وی کۆمی ئەوا تۆندی لی هاتی کرن، و
دا خو دیری که ت ژ مه ترسیی ئەوا دبه ئەگه را تۆلفه کرنی.. کۆما تاوانباری
هه ولدا دا خو ازنی ژ کۆما تۆندی لی هاتی کرن بکه ت، ده ستی به رده ت ژ مافی
تۆلفه کرنی به رامبه ری هنده ک سامانی و مالییه تی، بقی رهنگی -
سیسته می قه ره بووی ده رکه فت - ئەوه: دانا سامانی و مالییه تی
به رامبه ری خوینی (التعوض و الدیه).

* چیبوونا بیروکا پیکه اتنی: -

بنکه (القاعدة) لناف کۆمه لین ده سپیک کیّ ئەو بوو: هه ر کۆمه کیّ ریژا باری
زیانی ده ستنیشان دکر، لیدف وی تۆندی ئەوا ژ لایی تاوانباری هه هاتی کرن

لسهر ئيك ژ مروڤين وي، و ههروه سا ئه و كوومه دا بريارا سزاي دانيت، ئه و بخو
 دا ههول دت وي سزاي بجهئنين بهه موو شيبانين خو و هيژا لدهف وان هه
 لسهر تاوانباري يان مروڤين كووما وي.. به لي كوومين كه ساتي هه سكرن
 دبه رژه وهندييا واندايه سنوره كي بده نه پاشمايين نه باش نه وين دبوو نه گه را بار
 گرانييه كا زيده لسهر دهستنیشان كرنا ريژا زيانين ژ رويدانيت تاواني چيدبن، و
 دماهيكي دهستنیشان كرنا ريژا سزاي.. ژ بهر قي چه ندي كووما هه ولدا ژ بو
 ديتنا ريكه كي بو دهستنیشان كرنا ريژا سزاي يان بپيكهاتني بكن لسهر
 ساماني و ماليه تي، و ئه ف چه نده چيدبوو نافه را كوومين جوړه و جوړ يان
 بيئكسهر يان بريكا دهستي كه سهك هوكار خو به خش دكرن بو قي چه ندي.

پاشي كوومين مروفا پيشقه چوون و پيشكه فتن لفي واريدا، و پينگاڤه كا دي
 هاڅيت بو پيشكه فتنې.. دهسته لاتييا دادوه ريي و فهرمي ئيخستنه لژيرده ستي
 پياوين ئايني يان سه روكي عه شيره تا.. و ريك و شيوي دادوه ريي جيوازبوو
 لديف جيوازبيا پله يا شارستانيا هه ر كوومه كي.. بو نمونه: بريار لدهف هندهك
 كوومه لا دگه هيشته ريژا چاف پيكه فتننا {زورانبازي - مبارزه} نافه را هه ردو
 لايين دژمناتي هه ين.. قي هوكاري هه كه ر پالپشتي و باري خو دانابيت لسهر
 بكارئينانا هيژي، به لي ئه قي سنورهك دانابوو بو بكارئينانا هيژي نافه را ريژه كا
 دهستنیشان كرى ژ مروقان.. يان بريارا وان دا نيته گوهورين ژ هيژي بو
 كارزانيه كا دي، وه كو گریدانا تو ماركرنا سوده كي يان قازانجه كي نافه را
 هه ردو هه څركا، و ئه وي سه ركه فتنيا يان ريژگاريبا دابيته خوداني وي مافي

ئەوئى ئارىشە لسەر ھەين.. و ھەروەسا ھندەك كۆمىن دى دادوھىيى دا ھىلن بو
ريكەوتنەكا ژ {نشكەكىقە - الصدفة} ۱۲.

بقى رەنگى ئەم دىبىنن كۆمىن دەسپىكىي ھەولدان بەندەك ھۆكارپا: شىيان
سزاي بەرتەنگ بىكەن و سنورىكەن و گرىيدەن بتنى بمرۆقى تاوانبارقە، و
شىيان بريارا ھىزى بگوھورن بەندەك ھۆكارپىن باش ودرۆست بو دوماھىك ئىنانا
مىلانئى.. و ھەروەسا وى ھەولدا بو بجهئىنانا قى چەندى (چاف تىركرنا -
إغراو) كۆما تۆندى لى ھاتى كرن ب {دەرپاقى - پارە} بەرامبەرى دەستكىشانى ژ
تولقەكرنى، پاشى رى و دەرھەت دانە ھندەك كەسان ھۆكارپانئى بىكەن يان
بريارپى و فەرمى بو دادوھرا.

بەلى ھەموو ھۆكارپىن درۆست و باش و پىنگىر: ھاتنە ژىبىر نىف وان
چەرخىن مېژويى دەمى باژىر بوويىنە يەكەكا سىياسى لجهى عەشپرەتى.
ژ وى قوناغا: دەستھەلاتا گشتى ھەولدا بكارپىنانا ھىزى بىتە قەدەغەكرن
و خوپتى لەھردوو ھەفركا ھاتە كرن و نەچار كرن - كىشە و دەعوين خو دانن
بەردەستى پىاوھكى دەستھەلات، و پىشتى قى چەندى دا دانن
بەردەستى دادوھرى دا بريارپى لسەر بەدەت.

---

(۱۲) - دا مافى دەنە ھەردوو لایا ئەوین كىش ھەين، ھەرىك ژوان پارچەك نانى دا دانىتە
لجھەكى دەستنىشان كرى، ھەكەردوو بالندە ژ جوړەكى تابیەت ھاتبان و نانئى ئىك ژ
لایەنا خواریبان، ئەو دا خووسارەت بىت، و لایەنى دى دا خودانى مافى بىت. على
بدوى، ژىدەپى بەرى (لاپەر ۱۸).

((قه کولینا سی))

پاشمایین سیسته می ده سپیکی لناف سیسته می نه ته وین که قن

لسهر مهرا بو ری: دوو سیسته م به لاف بوون لناف کو مه لاین
ده سپیکی نه و ری: (سیسته می ده سته لاتیبا بابی لناف سنورری کو می - و -
سیسته می بکارئینانا هیزی لناف په یوه ندین وی دگه ل کو مین دی) .. قان
هر دوو سیسته ما پاشمایین گرنگ لیدف خو هیلین لناف سیسته مین نه ته وین
که قن.

گرنگترین پاشمای: نه ون نه وین دیار بووین لناف قان سیسته مین یاسایی
نه وین لخوا ری: -

- سیسته من خیزانی: -

پیشکه فتنا وی ژ مولکیهت و سامانی کو می بو مولکیهت و سامانی
خیزانی و پاشی بو مولکیهت و سامانی مروقه کی (که سه کی).

- سیسته من تاوانی و سزای: -

هموو تاوان دهاتنه دانان ژ تاوانین تایهت .. پاشی لناف هوکارا نه وین
دهاتینه بکارئینانی بو دانانا سنوره کی ژ پاشمایین بناغه و بنه رته هیزی .. و

توندییا سزای بکه فیته لسه کسه ک دی نه یی تاوانباری.. وه کوۆ تۆلفه کرن و دانانا به رامبه ری (قه ره بوو) و دهسته ردانا ژ تاوانباری.

سیسته من دادوه ریښ:-

بمانا هنده ک پاشمایین دادوه رییا که سه کی (الفردی) - و - سیسته می دادوریی لده ف هنده ک نه ته وین که فن، وه کوۆ ده عوا ده ستی خوۆ دانیت لسه ر تشته کی و ده عوا وه رگرتنا {گه ره و - رهینه} یان ده عوا {مهانه - رهان} یان سویند دانی لناف دادوه رییا روّمانی، و سیسته می {چاڤیکه فتننا کوشتنی - المبارزه} لده ف ملله تین جیرمانی.

پاشمايین سيسته می ده سپيکی لسهر سيسته می خيزانی

* شیکرن یان ژننinan (الزواج): -

عهده تی ره فاندنا ژنا ژ کومین دی ژ بو زه واجی ژ وانا، دبوو نه گه را سه قامگیریا بیروکا زه واجی ژده رقه ی سنوری کومی نه فیه یا ئیکی، و پاشی ژده رقه ی سنوری خیزانی.. یان بکیماسیقه: زه واج ژان ژنا نه وین چ ریژین ده ستنیشان کری ژ گریدانا خزماتی و نیژیکی نه ههین دگه ل پیای، نه فیه نه و بیروکا بی گونه ه.. زه واجا {گونه ه - المحارم} نافه را (بنه رتا - الاصول) و (چقا - الفروع) وه کو: خوشک و برپا دگه ل ماما و خالا یان دگه ل برزای و خالزای و هه تا نافه را زاپوین مامی لژیر سیبه را هنده ک یاساین که فن وه کو یاسایا رومانی.

هه موو کومین که فن بیروکا {گونه ه - المحارم} دزاین.. به لی هندک ژوان وه کو (مصریین که فن) چ دانپیدان بقی بیروکی نه دئینان، به لی به روقاژی فی چهنده دی دکرن، و سه ریچی لسهر فی چهنده دی دکرن. دگوتن ژ پیثقیایه زه واج نافه را خزما و مروقین ژ نیژیک (Endogamie) ژ بهر هنده ک سه ر سوپماین ئاینی یان پامیاری.

ودماهیکی: نه فرو نه م دبیین لناف هه موو شه ریعه تین نوو نه وین - ژ ده ف خودای هاتین یا هاتبنه دانان ژ ده رچوویا - دانپیدانی ب بیروکا {گونه هی} - المحارم {دکن.. و هه که ر لخالین بچوک بجهئینانا وی نه وه ک ئیکن.

سیسته می ره قاندا ژنا بو زه واجی به رده وامی نه کر. به لی سیسته می {برازیبون - التراضی} که فته جهی وی. و رازیبون به ریفه و جارا نیکی دائینه کرن نافه را دوو خیزانا {یا پیای و یا نافه تی}، پاشی پشتی پیشکه فتی شارستانی، ئەف چه نده نیته گریدان برازیبونا هه ردوا بخو خو {پیای و نافه تی}.. لفی حاله تی پیای دارابیت ب رازیکونا کوما نافه تی بهنده ریکا. ژ وان ریکا: دا ژنه کی ژ مروقین خو (خزمین خو) ده ته کوما دی دا بزه وجیت بنیک ژ مروقین وی کومی و دا ژنی بو خو ژ وی کومی وهرگریت. ئەف ژنئینانه دگوتنی {پیگوهورک - الشغار}. ئەفه به ربه لافبوو لناف عه ره با لده می جاهلییه تی.

یان بریکه دی: دا هنده ک {پاره ی - ده راقی} پیشکیشی وان که ت، ئەفه یه سیسته می مه ری (المهر)، عرف و عه دت لسه ر (سیسته می مه ری) راوه ستای بوو و لیدیف دچوون لده ف ملله تین پوژ هه لات. به لی لده ف نه ته وین پوژ ئافا ئەف سیسته مه پیشکه فت بوویه سیسته می ئاشکرا (البائنة - أو - الدوطة - Le dote) کو ئەوه: نافه ت یان که سوکارپین وی (سامانی) پیشکیشی (مالاً هه قزینی - بیت الزوجیه) دکه ن، و (هه قزین - الزوج) دی شیت سودی ژنی وهرگریت. به لی مولکییه تا وی دی مینیت بو ژنی، و بمرنا وی دی نیته شه گوهاستن بو زاروین وی.

هه کهر سیسته می ژن ره قانندی نه مابیت و سیسته می زه واجا برازیبون که فتیبه لجهی وی. به لی عه دت و پره وشتی هنده ک ملله تا یی مایه پارستنی فی ره نگی دکه ت: پیای رادبیت پوژی ره قاندا ژنی و رادکه ت نافه را هه ردوو ده ستین خو دبیته جهه کی دوور ژ ئەو که سین ئاماده بووین لئا هه نگا زه واجی.

کیم بوونا ریژا ژنا لدهف ملله تین دهسپیکي، بوويه ئەگه را پياو ژنه کي بتنی بينيت، ئەفهيه سيسته می ژنئینانا، ئیک ژنی (mongamie). بیر و باوهر ئەون کو ئەف سيسته مه ئەوه ژ پاشمايین سيسته می خیزانا بابییه .

کیمه ک ژ ملله تا بقی سيسته می وهر دگرتن، وه کو: یونانیا و رومانیا و جیرمانیا لوه لاتین روژ ئاقا.. به لی لدهف وه لاتین روژه لات سيسته می ژماره ک ژنا بينيت به ربه لافبوو (تعدد الزوجات - Polygamie) دگه له بوونا هنده ک {پیدیرکنا یان ریژ په رکنا - استثناءات}، ئەف سيسته مه دهاته بکارئینان وه بوو لدهف (مصرین که فن و هنديا و عبريا).

به لی لعیرا قا که فن بنکه و بناغی گشتی ئەو بوو ژنه کي بتنی بينيت، و هنده ک حاله تا دهره فته دانه پياوی بکه ته دوو ژن^{۱۳}.. هه تتا حاله تی {ژماره ک ژنا بينيت - تعدد الزوجات} ئەو ملله تین دانپیدان بقی سيسته می کری: ژنا ئیکي دا پله ک تاييه ت و باش ده تی دهرباره ی ژنن دی.

بقی رهنگی سيسته می خیزانا بابی: سيسته می (پياو ژنه کي بتنی بينيت) لپاش خو دهیلا.. و ژ پاشمايین خیزانا دهیکي سيسته می ژماره ک پياوا بينيت.. به لی دهرباره ی {سه ربه خو یا سکسی - الإباحة الجنسية} ئەوا به ربه لاف لدهف هنده ک کومین دهسپیکي: هنده ک سيسته می دی لپاش خو هیلا لدهف ملله تین که فن.. ژ وان سيسته ما: ئەو ژنن بينه لناف مالا خو و نه ژنن وان یین راستی {ژنن نه شرعی - التسرئ^{۱۴}} ئەفه به ربه لافبوو لناف هه موو ملله تین که فن، چ ئەو لدیف سيسته می ئیک ژنی بچن یان لدیف سيسته می

---

(۱۳) - گه ریانه کي بکه بو سيسته می زه واجی لعیرا قا که فن (هه ری قی نفیسنی) .

(۱۴) - السرايا: ئەو ژنه ئەوا پياو دانیت دگه ل ژنا خو یان ژنن خو بی وان مه ربه که ت، نه ژنن وی بین شرعی بین.

ژمارهك ژنا بچن.. ههروهسا هندهك سيسته مین بهربه لاف لدهف عه ره با لجاهلیی وهكۆ: زه واجا {گه لهك هه قال ژنه كی بتنی بینن - الاخذان} و زه واجا {البغايا - ژنن نه په حهت و دپوست}.

* خزماتس و نیژیکیس مرووقس (النسب و القرابة): -

ژ پاشمایین خیزانا دهیکی: گریدانا زاروی نه دپوست (بیژی) بو دهیکی بوو، نه بو بابی بوو.. و بقی رهنگی حالهتی کۆمه لایهتی دا زاروا دهته دهیکی.. وهروهسا لناف کۆمه لاین که فن ئه وین دانپیدانی دکرن ب سیسته می (عه بدا - الرق) ئه و زارویین بو وان هاتیبان ژ ژنا خزمهتچی (آمه) دا دانن عه بد.. و ئه و زارویین هاتیبان ژ ژنا ئازاد دا زارو ئازاد بیت هه کهر بابی وی کیبا (کوروی کی بیت).

ژ پاشمایین په فاندنا ژنی ژ کۆمین دی و قوت بوونا په یونیدیا ژنی دگه ل کۆما وی یا ئیکی. هندهك کۆمه لاین که فن دانپیدان نه دکر بگریدانا خزماتیی ئه و مرووقی گرنگیی دهت {بنیزیکیبونی - صلة القرابة}، به ته نیا دانپیدان دکر بگریدانا نیژیکیبونی دگه ل که سوکارپین بابی یان دگه ل کۆما بابی. کۆمه لاین که فن دانپیدان نه دکر بنیزیکیبون و گریدانا مرووقا دگه ل که سوکارپین خیزانا دهیکی، به لی ئه ف دانپیدانه چیبوو پشتی فان کۆمه لا چه ندين قوناغین دور و دریژ بوراندین ژ پیشکه فتنا شارستانی.

(۱۵) - زواج الأخذان: ئه وه ژمارهك پیاوین هاورین ئیک بن ژنه کی بتنی وه ریگن.. و زه واجا (البغايا): ئه وه: پیاو ژنه کی بنیت و ریکی لی نه گریت ژ پیاوین دی، ئیسلامی وه کۆ فان رهنگ وجورین زه واجی به تالکر.

* دهسته لاتییا بابی (السلطة الأبویة): -

هه موو ملله تین که فن: سیسته می دهسته لاتییا بابی ژ ملله تین ده سپیکئی
وهرگرتیبوون - به لی ئەف وهرگرتنه هیژا وی نه وهکو ئیک پله یی بوو - به لی ئەم
دبینین (یونانیا و رومانیا و جیرمانیا و هندیا و مصرین که فن) دانپیدان ب
دهسته لاتییا بابی یا بهر فیره کرییه .. و ئەم دبینین وهکو نمونه: عیراقیین
که فن توندیا دهسته لاتییا بابی یی سفکری و بهر تهنگی یی دایه سنوری وی.
ئەم دبینین بهر دیارتین نمونه: لسهر دهسته لاتییا بابی یا ئازا، لناف یاسایا
رومانیا لناف چه رخین وی یین که فن. { یاسایا تهختین دووازه - قانون
الألواح الإثني عشر } دانپیدان دهسته لاتییا بابی کرییه، و ههتا دگه هیشته
مافی ژیان یان مرنی لسهر که سین خیزانا وی - و ههروهسا دشیا وان بفرۆشن
یان پیشکیشی خودانی قه پزی بکهت - بهرامبهری قه پزین - دا قه پزین لسهر
خودانی خیزانی بیته ئەداکرن بهرامبهری کار و خزمه تین وان.
توندیا دهسته لاتییا بابی هیدی هیدی سق و کیمبوو لیدی پیشکه فتنا
شارستانیا رومانیا. ههتا هه موو شینوارین وی بدروستی بهرزه بوون لناف
چه رخی (جیستنیا) .. و چیدبیت ژ لای بنه رته تی قه ههتا نوکه مایبیت.
ئەو سیسته می دهسته لاتییا بابی: ئەوا نه ته ویین که فن ژ کومین که فن
وهرگرتی، نه دهیلا دوله تی بچیه دناف ریخستنا کاروبارین خیزانی و
په یوهندیین مروفتین وی { دهوله تی مای خوتی نه دکر } .. ژ بهر فی چه ندی
ئەم دبینین بهر به لاقبوون و په یدابوونا بیروکا دهوله تی وبتام بوونا هیژی وی:
بوئ ئەگه را بهرته نگرنا سنوری دهسته لاتییا بابی، ههتا گه هیشته وی ریژا
ئەوا - هه ر کومه له ک ببینیت کا ئەو پیئقی چه ندیه وهر بگرت - دا پاراستنی
لسهر گردانا سیسته می خیزانی بکهت.

* میرات (الارث): -

لدهف گه لهك ملله تین كه قن: بناغی میراتی بهر ته نگیهك دابووی. میرات تنی بو کورین بالق بوو (البالغ). چیدبیت ئەفه بناغه ژ پاشمایین چه رخین دهسپیکئی بیت. لدهمی کورین بالق رادبوون بئړکی بهرە قانییا قه واری کومی، و ههروهسا پارستنا بهرده وامییا مانا کومی. ژ بهر قی چه ندی ئیک لیدیف ئیک مولکیه تا مال و سامان بووی بوو، و ژ ئیک و دوو وهر دگرتن.

* په راستنا باب و باپیرا (عبادة الاسلاف): -

په یدابوونا بیروکا دهسته ه لاتییا بابی لناف کومین دهسپیکئی، بوویه ئەگه را: نه هیلانا بیروکی (خو نزمکرنی) ژ لایئ که سین خیزانی بو خودانی خیزانی پشتی مرنا وی. به لی ئەف بیروکه هاته گوهورین بو تشتهك ژ ریزگرتنی، بوویه ئەگه را که سین خیزانی رابن: به راستنا خودانی خیزانی و خودانین وان یین بهرئ، { ئەف په راستنه دهاته کرن ژ لایئ که س وکارین خیزانی } . بقی رهنگی خودایهك تایبته بو هه ر خیزانه کی په یدابوو، و دگه ل خودایی گشتی ئەوا خیزانی و هه موو خیزانین دی لناف کومی په راستنا وی دکر. { دوو خودا هه بوون: یی تایبته بو خیزانی - و - یی گشتی بو هه موو خیزانین کومی } .

په راستنا رابردوو یا ژ ملله تین دهسپیکئی هاته فه گوهاستن بو هندهك نه ته ویئ كه قن وه كو رومانیا. فه گوهاستن وی بو قان نه ته وا: بو ئەگه را چیبوونا هندهك سیسته مین یاسایی، وه كو سیسته می { کورایه تی - التبنی } . خودانی خیزانی هه کهر بیی زارو بان { بی دینده ه یان خرش - عقیما } ، و مه ترسییا بی دینده هیی دا لدهف په یدابیت: کو پشتی وی که سهك نینه لناف

خیزانی رابیت بکارپواریین په راستنا خوځداین وان. ژ بهر قی چهندی داخو هاقیته خوځدانکرنا کورایه تی. بقی رنگی خوځدانی خیزانی: دا به رده وامییا په راستنا رابردوویین خیزانا خو ګه رهنی که ت.

* هاوبه شیبیا خیزانی (التضامن العائلي): -

سه روه پری هاوبه شیبیا خیزانی به ردیاریه لناف یاساین ملله تین که فن. مروقتین کومین که فن هاوبه شیبون ب(مافا و پیګیریا)، و وه کو ئیکبون بو تولفه کرنی: لده می توندی یان ده ست دریزی لسهر ئیک ژوان هاتیبا کرن. و هه موو توشی تولفه کرنی دبوون ب تاوانا هه ر ئیک ژوان کریبا.

سیسته می ملله تین که فن: وه کو عه ره بپن جاهلیه تی و یونانییا و نه سکه نادشیا مافی داخوآزییا وه رگرتنا قه ربووا خوینی (الدية) دابوینه سه میانین نه و که سی هاتی کوشتن. و هه روه سا هه موو مروقتین خیزانا نه و که سی کوشتن کریبا بهر پسیاری دبوون ژ خوینا نه و که سی هاتی کوشتن.

لناف یاساین (صولون) یین یونانییا ده رفه ت دابوویه قه رزداری مروقتین خیزانا خو پیشکیشی خوځدانی قه پزی بکه ت ژ بو کومکرنا ده پراشی قه پزی ژ خزمه تا وان. و ژ نمونه یین به ردیار لسهر تیکلبوونا پله ییا مالییه تی (نم المالیه) لنافه را مروقتین خیزانی لژی سیه را یاساین که فن: یاسایا رومانی بریار دایوو: بقه ګو هاستنا میرات بو {ویرسا - الورثة} ب(هه موو نه ګه ریڼ خوځه یین باش و نه باش). و نه وان نه دشیبیان خو قورټال بکه ن و بی ګونه ه بکه ن ژ قه پزا نه وین بمیراتیفه ګریدای زیده تر بیت ژ ماف و مالییه تا میراتی. نه و لیدیف ده قی قی یاسای {میرات خواریڼ خوځو - ورثة أنفسهم - heredes sui}.

* سیستہ من مولکیہ تہ (نظام الملکیہ): -

مروٹھین بہ پریٰ بسہ ریفہ مولکیہ تا سامانی دئیته فہ گوہاستن زانین.. لچہ رخیں نیچیری (پاشی) مولکیہ تا (ٹامیرین ژ بہری) ئہ وین بکار دئینان لنیچیری ہہ بوون.. لچہ رخیں خودانکرنا ئاژہ لی (شقانیی و چہ راندنا) مولکیہ تا ئاژہ ل ہہ بوون و خوداندکرن و ژیانان وان لسہ ربوون.. سہ بارہت مولکیہ تا مالی نہ ئیتہ فہ گوہاستن وہ کو (زہ قییا) دانپیدان پی نہ دکرن ہہ تا گہ ہشتنہ چہ رخی چاندنی. یہ کہ مین جوڑین مولکیہ تا (زہ قیین چاندنی) مولکیہ تا وین یا کو می بوون.. و ئہ ف زہ قییہ دا ئینہ دابہ شکرن لسہ خیزانا بو چاندنی و سودی لی و ہر بگرن.. و مولکیہ تا وی دامینیت بو کو می، عہ شیرہ تبا یان باژیربا.

بیروباوہرین ئہو: کو پہ راستنا رابردوا ہوکاری کرییہ لسہ فہ گوہاستنا مولکیہ تا کو می بو مولکیہ تا خیزانی.. ئہ و ئاینین تاییہت: رابووینہ لسہ پہ راستنا باب و باپییرین خیزانی.. و خیزان ہہ ردم رادبوون بقیہ شارتنا (گوپرکنا) وان لنینیکی خو، لناف زہ قییا ئہ وین سود بچاندنا وی و ہر گرتبان.. بقی چہ ندی ئاینین تاییہت: گرنکیا رابوونا بکاروبارین ئاینی ئہ وین پہ یہ ندیین خیزانی گریدہت بزہ قی، بہیز ئیخستبوون.

ئہ ف پہ یوہندییہ بدوماہیک ہات، لدہ می کو می دانپیدان بمافی مولکیہ تا زہ قی کری بو خیزانی.. بقی رہنگی مولکیہ تا ئاقرا و زہ قیین خیزانی دیاربوو و دہرکہفت.

بریپا سیستہ می دہستہ لاتییا بابی ئہ و بوو: خودانی خیزانی بتنی دشیت رہفتاری و دہستکاری دمالی خیزانی بکہت، و نوینہ رییا خیزانی دکر بو رابوونا

وی بکارپوراین ئاینی یین خیزانی.. بقی چه ندی شیا خو دهوله مند بکته بمولکیه تا مالی خیزانی.. بقی رهنگی مولکیه تا ئاقارا وزه شیا بو مروقه کی دیاربوو ودهرکته فت. (الملکیه العقاریه الفردیه).

* سیستمی تاوانی و سزای (نظام الجریمة و العقاب): -

ملله تین که فن: یاساین تاوانی (القوانین الجنائیة) ژ سیستمی ده سپیک، هندهک تیگه هشتن پیزانین وی وهرگرتیبوو ئه وین هاتین وهرگرتن ژ بنه رته تی که رب وکینا که سه کی (الانتقام الفردی)، و ههروه سا هوکارین سنورکنا توندی ژ فی بنه رته تی وهرگرتیبوو، و پیش ئیخت.

دابه شکرن تاوان بو (گشتی و تاییهت) که فتبوو ژیر کاریگه ریا بیروکا که رب وکینا که سه کی.. سنوری تاوانین گشتی زور به رته نگبون. هه مو تاوان نه دهاتنه دانان ژ تاوانین گشتی، ژ بلی هندهک تاوانین گرنگ وه کو {تاوانا گه وره - الخيانة العظمی} یان {ره فین ژ جهنگی - الهروب فی الحرب} یان {تاوانین لسهر ئاینی - التجنی علی الدین} یان {کوشتن و سوتنا ژ قهستی و سستی و خوړتی بکته - القتل و الحریق العمده}.

سزایی فان تاوانا بههرا پتر لسهر له شی مروقی بوو وه کو سیداره دانی، یان ژیره سستی بوو لجه کی {نفی} یان ئشکه نجه دان بوو.

به لی ده ربارهی پتریا تاوانین دی، ئه وین دکه فته لسهر که سین دی و مالیه تا وان، وه کو (توندی و دزی) دئیته دانان ژ تاوانین تاییهت، و دهوله ت

نه دچو لناف پیرابوونین کیشیدا، نه وکه سی نه ف کریاره کریبا هه رده م چ پیگیری لسه نه بوو، تنی بهنده ک (پاره ی - دهراشی) دا سزا که ن^{۱۶}.

یاسایین ملله تین که فن ژ سیسته می ده سپیکی هنده ک هوکار وهرگرتبون. نه و هوکاره نه و بوون نه وین مروقی ده ستپیکری بکارئینانا وی ژ بو دانانا سنوره کی لسه پاشمایین بنه رته هیژی و که رب وکینی.

و ژ فان هوکارا {تولفه کرن - القصاص} و {دانا دهراشی - قهره بوو - الدیه} و {ده ستبه ردان ژ گوته هباری - التخلی عن المجرم} :-

* تولفه کرن (القصاص) :-

بریارا بنه رته تی تولفه کرنی، نه وه: کا تاوانباری چ تاوان کریبه وه کو وی تاوانی لسه وی دائیته خواری. {گیان بگیا نی - چاڤ بچاڤی - دفن بدفنی - ددان بددانی}.. هه کر تاوانباری کوشتن کریبا نه و دائیته کوشتن.. و هه کر چاڤ په قانديبا دا چاڤی وی ئیته په قانندن.. و هه کر ده ست و پی و دفنا و ددان شکانديبا دا یین وی ئیته شکانندن.. هتد.

دانپیدان ب(بنه رته تی تولفه کرنی) لچه رخی ئیکی: دیارکرنه که براستی لسه پيشفه چوون و پيشکه فتنا یاسایی.. چونکه ژ به ری دانپیدان ب(بنه رته تی تولفه کرنی) بیته کرن چ سنور و کوتای بو {که رب وکینی - الأنتقام} ژ تاوانباری نه بوو.

نه و که سی تاوان لسه هاتیبا کرن یان لسه مروقتین کوما وی، دا رابن به موو شیبانین خو ب(گه وه رکنا) وی زینای نه و بیینه خواری لسه ر

۱۶- ژ بهر فی چه ندی پترین نفیسارین یاسایا تاوانی دانن: لده ف ملله تین که فن، نه ف یاسایه ژ چقین یاسایا تایبه ته نه ژ یا گشتیه.. مونیه و کارداشیا و امبیر: میژویا سیسته م و سه روبه ری کومه لایه تی، پاریس ۱۹۵۵.

تاوانباری و بچ ریگا هه بان دا وی ئیشینن.. ژ بهر قی چه ندی دهستنیشان کرن و سنورکنا سزای لیدی ریژا تاوانی دیارده که ژ دیاردین پیشکه فتن و شارستانیا یاسای.

هه موو یاسایین که فن: دانپیدان ب (سیسته می تولفه کرنی) کریون، دا ریخستنی بیخسته سازیی بیته خواری لسهر تاوانباری، وهروه سا دا سنوره کی دانیت لسهر گوره کرنا ریژا سزای.

دانپیدان بقی سیسته می: یی بوویه هوکار بو بهر به لافبوونا هیژا دهسته لاتییا دهسته لاتا، و هروه سا پیشکه فتن و گه شه بوون که فته لناف هویش و ههست و هزر و بیرین ئاینی، ژ وان یاسایین که فن ئه وین سیسته می تولفه کرنی دزانین (یاسایین بابلییا و عبرییا و یونانییا و جیرمانییا و یاسایا رومانین که فن).

ئاینی موسلمانا دانپیدان بقی سیسته می کرییه .. و هروه سا دانپیدان لسهر هاتبوو کرن ژ لایی یاسایا سزایی یا عوسمانییا ئه و ده چووی لسالا ۱۸۵۸ و یاسایا تاوانی یا مصری یا تیکه ل ئه و ده چووی لسالا ۱۸۷۵.

* خوین بایی (قهره بووا خوینس) (الذیة): -

ئه وه: چه ند ژ مالییه، تاوانبار یان کوما وی دهنه وی که سی تاوان لسهر هاتییه کرن یان دا دهنه که سوکارین کوما وی، بهرامبهری دهستکیشانا وان ژ تولفه کرنی بکارئینانا هیژی.. {الذیة} هاته بکارئینانا ژ لایی گه له ک ملله تین که فن.. ژ وان ملله تا (عهره ب - هندی - رومانی - جیرمانی).

بو دووپاتییا چه ز و فیانین لناف ههستی مرفین که فن بو کوتاکرنا که رب وکینی لسهر ئه و که سی توندی کری: تاوانبار یان کوما وی، دا گه له ک مالییه تی پیشکیشی ئه و که سی توندی لی هاتی کرن یان دا پیشکیشی کوما وی که ن، و

دا چاقین وان تیپرکەن بەرامبەری دەستکیشانان وان ژ مافی خوئی تۆلفە کرنی
بکارئینانا هیژی.

دانا خوینی بسەریقە: نە تشتەک یان هوکارەک بخوړتی بوو، بەلی بکە یقا
خوێوون، بنارەزویا هەردوو لایە نابوو، دشییان پیگیری پیبکەن یان
پینەکەن و بزقنەقە بو سیستەمی تۆلفە کرنی بکارئینانا هیژی. بەلی دانا
خوینی یی بوویە پیگیری لدمی دەستەلاتییا گشتی بهیز کەفتی، و بیروکا
گشتی تیگە هشت و زانی مفايي سه قامگیری و پاوهستان و تەناهیی و پەوشی
و شیوازی لناف کۆمەلی، و پیثقییا خو دوورکرن ژ کاروبارین تۆلفە کرنی و کەرب
وکینا کەسەکی. لوی دەمی. یاسایا دپوستکرن و ریکخستن ئیخستە بریارین
دانا خوینی، و بهایی وئ دەستنیشان کرن و مروقا پیگیر بدانا وئ و بیته
وەرگرتن و رازین لسەر. ئەقەیه: رۆلی دانا خوینی یا پیگیر یان یا یاسایی.

دوماهیی سیستەمی سزایا پیثکەفت، و هەموو تاوان هاتنە دانان ژ
تاوانین گشتی، وکەسەک پیرانەدبوو، بەلی دەستەلاتییا گشتی داچیتە دنافدا
ژ بو دەرئینانا بریارا سزای و بجهئینانا وئ لسەر تاوانبارا.

* دوورکرن یان دەرنیخستن یان دەستکیشان ژ تاوانباری { التخلی عن

المجرم} :

هەکەر کۆمەکی نەشییا با خوینی بدەت بەرامبەری ئەو تاوانا ژ لای مروقیین
ویقە هاتییه کرن، یان نەشییا با بەرەقانیی لوی بکەت. و ترساییا ژ توندییا
تۆلفە کرنی دی کە قیتە لسەر کەسین دی یین کۆما وی.

دا کۆم رابیت بدورکرن یان دهرئیخستنا تاوانباری ژ ناف کۆما خو، و دا وی دانن لژیئر {دلوقانیا - رحمة} داخوازکه ریئن تولفه کرنی ژ وی. یان کۆمی چ بهره فانی لی نه دکرو دائیته دورکرن و دهستی ژیی به ردهن.

ژیهر فی چه ندی، لیئیرینا دهستکیشانی ژ تاوانباری: بدوو گوشا دهاته دکر: ئیک - ئو کارپیگه ریه که ژ پاشمایین (که رب وکینا) که سه کی. چونکه تاوانباری دانیه لژیئر دلوقانیا (رحمة) داخوازکه ریئن وهرگرتنا بتولفه کرنی، دا ئو بدهستی خو تولی لی وهریگریت.

دوو - ئو هوکاره که ژ هوکارپین سنورکن یان چارچوکرنا پاشمایین بنه رته تی {سزا بیته فه گوهاستن بو که سه کی دی نه تاوانبار} ^{۱۷}. چونکه سنوردکهت بتاوانباریقه و بتنی بویقه گریدایه.

ئهف سیسته مه زور به ره لافبوو لناف ملله تین که فن.. عه ره بین جاهلیی ئهف سیسته مه دزانین و دگوتنی {هه لکیشان یان پارچه کرن - الخلع} .. و ههروه سا یونانیا دزانین و دگوتنی تاوانباری دهرئیخستی ^{۱۸} (عه داله بدیف وی دکه قیت) (atimos).. ملله تین سکسونیا دزانین و دگوتنی (دهرکفتی) ژ سنوری یاسایی (utlagh).. رومانیا بکارپینابوو و دگوتنی ووشا (دهستبهردان ژ ژیده ری زیانی) (abandon noxal).. بیروکا دهست بهردا ژ

---

۱۷). بنه رته تی فه گرتنا سزای دبیه ئه گه را: سزا نه لسه ر تاوانبار بتنی بیته خواری، به لی دا سزا دی گه هته هنده کین دیتر زکه سین کۆما وی، ئهف بنه رته ژ پاشمایین سیسته می دهسپیکی بوون و هاته فه گوهاستن بو یاسایین ملله تین که فن. به لی دهرباره ی یاسایین پیشکه فتی: به ره پیدانی بقی بنه رته نا که ت. که سی بیی گۆنه نائیته بارکرن ب تاوانا که سه کی دی کریبیت.

۱۸). بوچوون ئهون کۆ په یفا (utlagh) یی هاتیه وهرگرتن ژ ووشه کی ژ دهرقه ی یاسایی (out of law).

تاوانباری نه گریډای بوو تنی بمروثاڤه هه کهر زیانکریبا.. به لئ پرېڤه چوو لسهر
هه زیانه کا مروثی یان ناژه لی یان هه ر تشته کی بی گیان کریبا ^{۱۹}.

لدوماهیی ئەم دبیین یاسایا چه رخی نوو: نه قلایه ژ هنده ک پاشمایین فی
سیسته می، لناف کوما مصری یا یاسایا (الجتارة البحرية) بجهئنان وی یی
لنافدا ههین ^{۲۰}.

* سیسته می دادوه ریسی (نظام القضاء): -

کو مین ده سپیکیی: زیده تر نه درانین، ژ دادوه ریبا خودانی خیزانی لنافه را
مروثین وی.. ده رباره ی په یوه ندیین وی دگه ل کو مین دی دهاته ده ستنیشان
کرن بکه رب وکینا که سه کی و بکارئینانا هیزی.. ئەف قوناغا نه و بوو یا قوناغا
دادوه ریبا تایبه ت {مرحلة القضاء الخاص - Justice privee}، لقی قوناغی:
کو مین ده سپیکیی نه وان بخو خو ریژا مافین خو ئەوا داخو ازینا وان لسهر
ده ستنیشان دکرن، یان کا چه ند زیان ب ئیک ژ مروثین وی که فتیه، و ئەو دا
رابیت بده ستنیشان کرنا سزای لسهر وی، و دوماهیکی ئەو دا رابیت بوهرگرتنا

۱۹- وه کو دوورکرنا نهو تشتی بی گیان، نه وه: یا هاتی خواری لناف یاسایا رومانیا:
خودانی وی خانی نهوی بهرکه فتی یان بهر هه رفتنی که فتی، وی بداخو ازینا بیریتور
نه وه رگرت ژ بو سوزی بده ته جیرانی خو، نهوا چیدبیت زینای بگه هینتی ژ نه گه را
که فتنا خانی، بقه ره بوو کرنا وی ژ وی زینای.. بیریتور دا خو پرتی ل که ت و خانی
به رف هه رفتنی که فتی بده ته وی جیرانی.. وه ره و سسا نمونه ک دی بو فی چه ندی:
نهوا هاتی خواری دناف یاسایا ئنگلیزی یا که فن، نهو چه کی تاوانباری تاوان
کوشتنی پیکی دا دهنه خیزانا که سی هاتی کوشتن.

۲۰- برگا (۳۰) ژ فی کو می: ده قی وی: لسهر خودانی پاپوری یه، نهوا لیکنانی دگه ل ئیکا
دی بکه ت، نهو پاپورا دناف ئافیدا خه نقی (غرق)، د خو قو پرتال که ت ژ قه ره بوو
خودانی پاپورا خه نقی، هه کهر نهوی پاپورا خو بو وی هیلابا به می باری لسهر قه.

مافا ئه وپين ژ لايي وانفه ريژا وي هاتي دهستنيشان کرن، يان ئه و سزاي ژ لايي وانفه هاتي دهستنيشان کرن دا ئيننه خواري لسهر تاوانباري بهموو هيژ و شيبانين لدهف وان هه ي.

پاشي کوما، پشتي قى چه ندى هه ولدا - وه کو لسهر مه را بورى و مه ديتى - بكارئينانا هيژي كيتمر بكت، ب(پيکها تنى يان ئيک دا که فته نافبه را واندا بدادوه ريي). و بقى چه ندى دادوه ري هاته فه گو هاستن بو قوناغا پيکها تن لسهر دادوه ريي بئاره زاي خو {هه لي بژاردن - arbitrage facultative}، بقى چه ندى داخو ازکاري بئاره زويا خو مافى هه لبژاردنى هه بوو (نافبه را بكارئينانا هيژي يان بكارئينا دادوه ريي). خو پرتى ل هه ردوو لايين دورژمنى هه ين نه دهاته کرن داکو رازيبن لسهر پيکها تنه كى بسه ريغه، يان بجهئنانا بريارين دادوه را بدوماه يكي. به لي هاوه لآتيا ده عوي خو دانان لژير ده ستى زانايين ئايينى يان سه روکين عه شيره تا.

بقي رهنگي بكارئينانا هيژي كي نه بوو، به لي پچه كى كيتمر بوو.. هه قرك چون لسهر دهسته لآتيا هيژي، وئه وقه نيزيكترين كاربوو بو هه ستى مروقى لوى قوناغين شارستانى.. لدهمى دهسته لآتا گشتى بهيژكه فتى، و شيبا دناقه ده چوونه كى بكت دانانا ريکخستننى بيخيته لنافبه را کو مه لي دا، و كارك لسهر نه هي لانان و قه دهغه كرنا هاوه لآتيا بكارئينانا هيژي بو دوماه يکئينانا كيشين وان. و لسهر لهه ردوو هه قركا {فه رپ - فرض} كر دادوه ره كى بو خو هه لبژيرن و كيشا خو ببنه دهف وي. هه كهر پيک نه هاتيبان لسهر هه لبژاردنا دادوه ره كى، دا (دهسته تا گشتى - الهيئة العامة) بو وان هه لبژيرت.. ئه فه ئه وه: يا قوناغا دادوه رييه يا بپيگيركن يان بخو پرتيى. (arbitrage obligatoire).

لَقَى قَوْنَاغَىٰ ۚ ۛوَا سِيسْتَهْمَىٰ ۚ دَادُوهرَىٰ لِنَا فِدَا ۚ گَه هَشْتَى قَوْنَاغَا دَادُوهرَىٰ ۚ يَا بِيڭگِر كِرْنَىٰ ۚ وَ بَخُوڤْتَىٰ، وَ هَيْشْتَا ۚ گَه لَه ك پاشمايِيْن سِيسْتَه مَى تَوْنَد وَ تَوْلَقَه كِرْنَا بَهِيْزَىٰ ۚ لَزِيْر چَه نَغِيْن خَو هَه لَغِرْتَى بُوو وَ مَايِبُوون .

نمونه كى لسهر قى چه ندى ۛ ۛم دى ئينينه خوارى - سيسته مى دادوهريى لناف ياسايا رومانىيا: - دادوهري لزيړ سيبه را قى ياسايى، و هه تا قوناغين پيشقه ماي ژ قوناغين پيشكه فتنا وى، يى بوى بقوناغا دادوهريى يا پيڭير كرنى بخوږتى^{۲۱} . دگه ل قى چه ندى ۛ ۛم دبينين: ۛ ۛف دادوهرييه، دانپيدان بهنده ك كيشا دكه ت ۛو ۛين نه دهاتنه تى ۛ پهرين ژ پاشمايِيْن (كه پ و كين و تولقه كرنا كه سه كى و دادوهرييا تاييهت) . ۛ ۛف هه ردووه: ژ نيشانين چوونا مروقى ده سپيكي بو تونديى بهيزى . ۛ ۛ فان كيشا: كيشا دهسته سه ركرن و كيشا وه ركرتنا به رامبه رى قه پزى و كيشا سويند دانى يان بمه رج .

* كيشا دهسته سه ركرن (دعوى القاء اليد) : - (Manus injectio)

ياسا رومانىيا ده رفه ت دابوو خودانى قه پزى ۛ ۛوى بريار بو وى ده رچووى، لسهر قه پزدارى وييه (بهاييه ك - مبلغ) ده ستنيشان كرى ژ ده راڤى بده ته خودانى قه پزى . يان هه كه ر قه پزدارى وى لده ف (دهسته ه لاتا دادوهري - الپروتيور) دانپيدان كر قه پزدارى وييه، ۛ ۛف قه پزداره لسهر وى قه پزى دا ئيته دهسته سه ركرن و زيندانكرن لناف مالا (خودانى قه پزى) ودا گريده ن

---

(۲۱) - دادگه ها رومانى دهست پيكر بچيته دناف قوناغا دادوهرييا گشتى لچه رځى ئمپراتوريه تا دماهيكى . لدوماهيا چه رځى سبي ژ دايكبوونى . ۛ ۛف جنده بديار بوونا سيسته مى دادوهرييا كارځيرى، لناف قى سيسته مى نوو . دادوهره ك بريزگرتن دا رابيت بكارپى دادوهريى، و دا ئيته دامه زراندن ژ لايى دهسته ه لاتا گشتيه .

بزنجیرا^{۲۲} .. هه‌که‌ر شیست پوژ بوریبا لسه‌ر گرتنا وی و که‌سه‌کی قه‌پزی وی نه‌دانه‌کریبا .. خودانی قه‌پزی ماف هه‌بوو وی فرۆشیت وه‌کو {ده‌ست کوپت یان ده‌سته‌نگ یان کوله‌دار - الرقیق} لده‌رقه‌ی باژیری رۆما یان دا وی کوژیت^{۲۳} .. ئەف ده‌عوا هه‌نی ئەوا بجه‌ هاتی پروونی (پاشمایین خودانی قه‌پزی دیاردکه‌ت و مایی خو بخو‌خو تئ دکه‌ت، بو‌ وه‌ردگرتنا مافی خو بکه‌پ و کینی و تولقه‌کرنی دژی قه‌پزداری).

* کیشا وه‌رگرتنا به‌رقه‌پزی (دعوی اخذ رهینه): (Pignoris capio)

هه‌که‌ر ئەف هوکاره‌ وشیا (کیشی - دعوی) هاتبیته‌ دانان لسه‌ر، به‌لی ئەو نه‌ تشته‌کی زیده‌ته‌ره‌ ژ په‌یف و گو‌تنین خودانی قه‌پزی هنده‌ک قه‌پزی خو وه‌ر‌بگريت ژ نه‌گه‌رین ئاینی^{۲۴}، به‌نده‌ک گو‌تنین ناسراو و بئاماده‌بوونا هنده‌ک دیده‌فانا .. هه‌که‌ر بقی چه‌ندی رابوو، ئەو دیشیت بریکا بریارا {یاسایا ته‌ختین دوواژه - قانون الالواح الاثنی عشر} بی بریارا دادگه‌هی ده‌ستی خو دانیت لسه‌ر مالی مولکییه‌تا وی یا قه‌پزداری وی بیت، و قی مالییه‌تی بیخته

(۲۲) - هه‌می شیباینن دانه‌رین یاسایا ته‌ختین دوواژه ئەبوو، سفاکرنی بجه‌ بینن ژ تۆندیا قی هوکاری .. ئەوه ئەقی یاسایی، خودانی قه‌پزی پیتقیکیه‌ ئەوی قه‌پزدار خو داگبرکی (قه‌پزدار سی جارن لبا‌زایی گشتی ئاشکه‌را بکه‌ت و بگیزیت به‌لکو ئیک ژ خزم یان هاورین قه‌پزداری. قی قه‌پزی ئەدا بکه‌ت).

(۲۳) - هه‌که‌ر خودانین قه‌پزی بوونه‌ گه‌له‌ک، دشییان قه‌پزداری پارچه‌ پارچه‌ بکه‌ن و لسه‌ر خو دابه‌شکه‌ن.

(۲۴) - وه‌کو فرۆشکاری به‌ای ئاژه‌لی نه‌وه‌رگرتیبیت .. وی فرۆتییه‌ بکه‌کی دا قی ئاژه‌لی بکه‌ته (قو‌ریان بو خودای)، عرف و عه‌ده‌ت لسه‌ر ئەقی چه‌ندی راوه‌ستا‌بیوو: سه‌ریازا ئەف ده‌عوه‌ بکار دینان بو‌ وه‌رگرتنا مو‌جین خو و خو‌ارنا هه‌سپین خو ژ وان که‌سا ئەوین بقی چه‌ندی رادبوون.

لژیردهستی خوځه و داگیری بکته وهکو بهرقه‌پرز (رهینه) و لدهف خو بهیلت هتا قه‌پزدار قه‌پزی خو نه‌دا بکته^{۲۰} . ئەف هوکاره هه‌ردهم دهاته بکار ئینان ژدهرقه‌ی کوچکا دادوه‌ریی . . و ئەفه ژ پاشمایین دادوه‌رییا که‌سه‌کیه لناف یاسایا رو‌مانی، و هه‌تا هه‌که‌ر قی چه‌ندی ری‌کخستن و سنورکرن دایبته ده‌رفه‌تا بکار ئینانا وی: ئەو دی مینیت ژ پاشمایین دادوه‌رییا که‌سه‌کی بتنی .

*** کیشا بمه‌رج یان بسویندن (دعوی الرهان او القسم): -**

(Lagis actio per sacramentum)

کاروبارین جیه‌جیکرنا قی {کیشی - الدعوی}، وان ری‌کا دئینیه بیرا مه ئه‌وین لدهف مروقین ده‌سپیکئی وهکو هیز بکار دئینا ده‌می قیابا بگه‌هیه وی داخو‌ازیا خو ژ مافا . . ئەو هه‌ردوو لایین ململانی هه‌ین لسه‌ر مولکیه‌تا مالی: دا قی مالی یان ئەوا نیشانی بده‌ته وی مالی دا ئاماده‌که‌ن لبه‌رسنگی دادوه‌ری ، و هه‌رتیک ژ وانا دا داره‌کی (عصا) بده‌ستخو دگریت ودا دانیه لسه‌ر وی مالی ودا داخو‌ازکه‌ت کو ئەو ماله مولکیه‌تا وی یا ویه^{۲۶} .

سیسته‌می دادوه‌ری لدهف ملله‌تین دی ژ بلی رو‌مانییا نه‌قالابوون ژ پاشمایین سیسته‌می دادوه‌رییا تاییه‌ت و بکارئینانا هیز.

۲۵- مولکیه‌تا قی مالی نه‌دهاته قه‌گوهاستن بو خودانی قه‌پزی ونه‌دشییا ده‌ستکاری و رفتاری تیکه‌ت.

۲۶- لیدی قی چه‌ندی هنده‌ک مه‌رجین دی هه‌بوون دقیا لایه‌ هه‌دوو لایین کیش هه‌ین پیگیری پیبیه‌ کرن، ئەوه هنده‌ک بهایی ده‌ستنیشان کری ژ مالی دا ده‌ت هه‌که‌ر نه‌شییابا کیشا خو بسه‌لمینیت، و ئەف بهایه‌ دا گه‌هیه‌ وی لایه‌نی ئەوی کیش بده‌ستخو قه‌ ئینابا یان فه‌یده‌که‌ربا . . و پاشی بشتی قی ده‌می ئەف مالی ژ مه‌رجی داچیت بو ده‌وله‌تی.

ژ بهر دیارترین پاشمایین قی سیسته می لدهف گه لهك ملله تا - نه خامه لدهف ملله تین جیرمانیا - سیسته می } پیشبرکا شیر و تیرانی یان زورخانه - المبارزة } ، چاف پیکه فتنا کوشتنی .. ئەفه دادوهریه کا پیشچاقه و راست ودرسته یا هیزی بو بدهستخوڤه ئینانا مافین ململانی لسره ههین.

(پیشبرک یان زورخانه یان چاقبیکه فتنا کوشتنی) بسهریقه کارهك دووربوو و قالابوو ژ هه موو ریك و گریدانین ریكخستنا وی .. چیدبوو گه لهك جاران کومین ههردوو لایه نا فه گرتیبا و چوویمان دنافدا و گه هشتیبا } جهنگهك گشتی - حربا عاما } نافبه را وان.

بپیشکه فتنا شارستانی مروقی، هندهك پیگیری وریك و گریدان ریكخستنی دانان بو سنورکرن و کو تاکرنا پاشمایین زیانا ئەوین (پیشبرکی) لدیفخوڤا هیلائی .. ژ قی چه ندی پیشبرک چینه دبوو هه تا ههردوو لایین ململانی ههین ریکه وتنهك نافبه را خو دپوستکریبان: هه دوو لایه ن ململانی ههین دی رابن بپیشبرکانی یان دووکه سین شاره ژا دا پیشوانقه رابن پراکیشانی، و ئەف ههردوو یه دا گرانی و باری زیانین پیشبرکی یین (لسره لهشی و دهراقی) هه لگرن، به لی پاشمایین یاسایی دا فه گه رن و زقرن بو ههردوو لایین ململانی ههین بسهریقه .

پیشبرکانی هوکارهك دادوهریبوو دا ئیته کرن بحازر بوونا دادوهری، و داوهر دا سه ره ریشتی کهت لسره رابوونا ههردوو لایه نین ململانی - ریزگرتنی برینمایین پیشبرکانی بکه ن - و بریاری دا دهت لسره بپاشمایین یاسایی ئەوین چیدبوون و دپوست دبوون ژ ئەه نجامین پیشبرکانی .. ئەقیه پیشبرکا دادوهری .. ئەف هوکارا سه لماندنێ به ره لافبوو ئەوا پالپشتییا خو دانیت لسره هیزی .. به لی لوی ده می سستاتی و به رتهنگی کهفته دهسته هه لاتیا یاسایا

رومانی، و بکهفتنا ئیمپراتورییا رومانی ل پروژ ئاقایی: لجهی وی عهدهت و پهیرهوین جیرمانییا بهربه لافبوو، و ئهقی ئاستهک بلند دایبوو زیرهکیی و پالەوانیی سوارییا جاک و سهروبه ری هیزی. . سیسته می دهوله مهندی {برجوازی - إقطاع} بهربه لافبوو ل ئه وروپا لچه رخین ناوه ندی، پالپشتییا خو و خوشحالیا خو دیار کربوو لسه ر بکارئینانا پیشبرکا دادوه ری لناف دادگه هیئ دهوله مهندا.

دوماهیکی پیشبرک هاته ژبیرکرن و کار پینه کرن بهه لوه شاندا دهوله مهندی و نه مانا دادگه هیئ وی و سیسته مین وی.

((کهرتی دووی))

چیپوونا یاسایی و پیشکهفتنا وی

پیشکهفتنا شارستانییه تا که سایه تی دبیته نه گه را: مروفتی: سروشتی زیده تر کونتو پول بکه ت، و هه روه سا خو بگو نجیت دگه ل وی لدیف شییان و قیان و داخو زیین خو و بکار ئینانا وی داکو پیداو یستین خو بجه بینیت.. نه م چند بزقرینه فه بو ده مین که فن و پاشقه و بزقرین لدیف بورینا وان ده ما: نه م دی بینین تیگه هشتنا مروفتی زور کیم تر بوو لسه ر ده و روبه ری وی، و کونتو پول کرنا مروفتی کیم تر بوو لسه ر دیاردین سروشتی و هو کار پین وی.. هه که ر نه م گه له ک بچین دناف ده مین که فن نه م دی بینین مروفتی خو لادایه (خو هیلایه بتنی) به رامبه ری فان هی زین سروشتی یین زور گه وره و تر سینووک.. قی مروفتی نه دزانی کا نه فه ژ چ چیدبیت و چه وانیا فان دیاردا وچ راقه کرن و پامان و پوونکرن نه بوون بو قی چه ندی.

به لی خو نزمکرنا مروفتی بو وی و خو ژئی تر ساندنا وی، بقی چه ندی هنده ک وینه یین به رده وام و جو ره جو ر لناف می شکئی ویدا په یدابوو ژ خه ون و خه یالیت نه در پوست.. و قیا خو ژ مه تر سیی وی دوور بکه ت، و خو نیژیکی فان دیاردا بکه ت، و دا فان دیاردا رازی بکه ت: لناف خه یال و می شکئی ویدا در پوست دبوو:

هر ئيك ژ فان دياردين سړوشتی پړوکه و گیانهک یا هه یه وی بریقه دبیت و دلقینیت و دهه ژینیت.

مروّف لسهر فی زگماکییا خو یان ترپساندنا خو گلهک نه ما: ژ فان گیانا (ألأرواح) ئه وین لمیشک و خه یالین ویدا شینبووین کریوو (خودایهک) بو خو و په راستنا وی کر، و خو نیژیکى وی دکر بنقیژا و بییشکیش کرنا قوربانانا. رابوو ب په راستنا خودایى پوژى (إله الشمس)^{۳۷} - و خودایى هه یقى - و خودایى پوژارا - و خودایى ده ریایا.. پشستی فى چه ندی وینه لمیشکى ویدا پچه کى به رفره هبوو پیشکه فت و هه ستر و پامانا هر تشته کى زانى و چ ژ فان خه ون و خه یالا نینه هه کهر نه خودایهک بیت نوته رییا وی بکه ت.

لناف خه یال و میشکى خودا دانابوو: خودایهک بو راستیى و خودایهک بو فه لسه فى و خودایهک بو جوانیى، و هندهک خوداین دی بو وان پامانا ئه وین لدهف وانا هه ین.

و گوټ: ئه ف هه موو خودایه پوژى وان دکه فن لژیر ده سته لاتیا به ریزه کی یى وان - نافى وی (زیوس) بو لدهف یونانیا، و (جوبیتر) بو لدهف رومانیا، و (شماش) هر ئه و بوول وی دهمى {خودایى پوژى - إله الشمس} لدهف عیراقیین که فن.

وه کو فان بوچوونا و ئاینا لدهف به هرا پتر کومین ده سپیکى هه بوو، یان وه کو نیژیکى فى چه ندی بوو.

بریکا فان بیروباوه ریڼ ئاینى: مروّفى هر تشته کی ده وروبه ریڼ خو رافه کر و پوونکر، و ههروه سا ئه واً ریڅخستنئ بیڅیته ژیا نا وی و ره وشتئ وی.

---

۲۷)۔ (فلما رأى الشمس قال هذا ربى، هذا أكبر، فلما افلت، قال يا قوم انى برىء مما تشرکون) - (سورة الانعام) (۷۴ - ۷۹).

ژ بهر شی چهندي بیروباوه نهون کو (یهکه مین بریار نهوا مروقی وهرگرتی و خو بو نزم کری بوو، نهو بوو نهوا مروقی باوهکری نهوی (وهحی هاتیه خواری ژ دهف خودایی وی) ، نهو خودایی مروقییه و مروقی پهراستنا وی دکر).

و نهف بریاره وان کهسا دئیناده دهری نهوین رادبوون بکارویارین ئاینی لپه ریستگه هی، و دبیزن مه شییانین ههین په یوه ندیی دگه ل خودای بکهین، وهروه سا {په یامین فهشارتی - الوحی} ژ دهف وی وهر دگرین، {ژ وانا کهسا: خودانین خیزانا و سه روکین عه شیره تا و ملله تا و دهسته لاتیین باژیرا و (مه زنین ئاینی - الکهنه)} .. و نهف بریاره دا ده رچن ژ بو: دوماهیک ئینانا کیشه یا و ململانی ین جوړه و جوړ لهر ده مه کی پی تقیی داخواز کریبا بو وی چهندي، و نهف بریاره: سه ریقه نه وه کو ئیکبوون لسه ر کیشین وه کو ئیک، نهو کیشه و ده عوه هیلابوون لیدی {شییانین خودایی - الأمر موکل}، و پرس ژ خودای نه دهاته کرن لسه رچ تشتا، و هاوه لاتییا چ ده رفه تین گه نگه شی نه بوون لسه ر شییانین وی و دادوه ریا وی.

پیشکه فتنا شارستانییا که ساتی و ب بهرده و امییا چیبوونا کیشا و ناریشین وه کئیک و دووباره کرنا رویدانا وه کئیک .. بقی چهندي نه چار بوون یه کبوون بکه فیه بریارین وان (بریار وه کو کئیک بن) .. ببهرده و امییا دووباره کرنا بریارین وه کو ئیک: {داب و نه ریتین و ره وشتی - العادات} ئاینی چیبوو.

پاشی ژدهر و بنه رته تی فان داب و نه ریتا هاته ژبیرکرن، و نهو داب و نه ریه مان .. به لی ده ربارهی نهو ژیده ری نهف داب و نه ریه هیزا خو یا پیگیری ژی وهرگرتی نهوه: مروق فیر ببوو لسه ر بچیت {دهست بو دهست - جیل بعد جیل} .. نهف کار بو نه گه را وی چهندي داخواز ژ دهسته لاتا گشتی

هاته کرن بچيته لناف بچه ئينانا قى بناغەى بهيژى لدهمى پيئقى .. بقى رهنكى ويئى دووى ژ ويئين ياسايى دياربوو. لناف قى ويئيدا هه موو خسلهت هه بوون و پهيدا دبوون، وهكو وان خسلهتا بوون ئه ويئ لناف چه رخي نوكه بنكه يئ ياسايى هه ين .. {ئوه بنكه گشتى بوون: ريخستنا رهوشتى كه سا دكر لناف كوهملى .. و ئه و بنكه دهاته جى به جى کرن بخورتي دهمى پيئقى} .
 ئه ف {بنكه يئ داب و نه ريتا - القواعد العرفية} نه به ريه لافبوون و نه به رنياسبوون لدهف هه موو كه سا و هاوه لاتىيا، به لى تيگه هشتن و زانينا قان بنكه يا داگر كريبوون بتنى بو هه ردوو پله يئ دهسته لآت ژ گه وره پياويئ ئاينى و ماقيلا .. پاشى هاوه لاتىيا ژ پله يئ هه ژار شيبان بگه هنه تيگه هشتن و زانينا قان بنكه يئ ياسايى بچ هوكاركى و رهنكى هه بيا و ئه ف چه ندى بنقيسينا وى و به لاقه كرنا وى .

بقى رهنكى ويئەيى سى يه م ژ ويئەيى ياسايى دهر كهفت و ديا بوو،
 ئه وه وينى {ريكوپيكرن يان ياسايى بنقيسينى يان ياسايا توماركرى -
 التقنين} ئه و: توماركرنا داب و نه ريتا لناف {به لافوكين فهرمى - مجموعات
 رسمية} و دهاتنه به لاقه كرنا لسهر هاوه لاتىيا و ئاگه هداركرن .

بقى رهنكى بنكه يئ ياسايى ئه ف هه ر سى ويئە وه رگرتن لديد ئيك :-

١ - دهسته لاتىيا خودايى . (الحكم الالهى) .

٢ - داب و نه ريت (رهوشت) . (العرف) .

٣ - ياسايا توماركرى . (القانون المدون) .

((فه کولینا نیکی))

رهنگی یاسایی لیدیف نیکی
دهسته لاتیبا خودایی (الحکم الاهی)

بیروباوهر ئه ون کو مروفد لده سپیکا ژيانا خو یا کومه لایه تی: خو نه چه ماند
و خو نزم نه دکر بو وان بنکه یا ئه وین ریخستنا ره وشتی وی بکته لناف
کومه لیدا.. بتنی لوی ده می خو نزم کر ئه و ده می بیروباوهر ئینای کو
شییانین خودای بریار یی دای لیدیف وی بچن.. و ئه ف شییانین خودای بو وان
که سا دهاته فه گوهاستن ئه و که سین رادبوون بکاروبارین ئاینی.. وانا
دگوت {په یامین فه شارپی - الوحي} ژ خودای ئه م وهر دگرین.

لناف سنوری خیزانی: خودانی خیزانی رادبوو بقی پوئی. و ژده رقه ی خیزانی
لناف کومه لیدا گه وره {پیاوین ئاینی - الکهنه} رادبوون بقی پوئی. و لناف
سنوری باژییری {سه روکی یان شاهی} پله بیا گه وره پیاوین ئاینی یین مه زن
داگیر کریبوون و وهر گرتی بوون.

هر که سه ک ژ قانا رادبوو پوئی (هوکارپی) نافبه را خودای و مروفقا.. ژ بوو
دیارکرنا قییانین خودای بجه بیته لسه رکیشا و ئاریشن لژیر دهستی وان. بقی
چه ندی (بریار یاسایی) دا دهر که قییت بره نگی: بریاره کی گه وره پیاوی ئاینی
ئه ف بریاره وهر دگرتن ژ ده ف و لیدیف قیانین خودای.. ژ گرنگترین خه سه لتین

قان بریارپا (تایبەت بوون) بو وی کیشی ئەوا بەر سینگێ وان، و ئەف بریارپە
 لسه ر چ کیشین دی پریقە نەدچوو - و هەتا هەکەر ئەف کیشین هەنی وەکو ئیک
 بیان - هەکەر بریارپ دەرچوو بیان لسه کیشین وەکو ئیک و ئەف بریارپ نەو هک
 ئیکبان، چ دەرفەتین گەنگەشی نەبوون لسه شیانین خودای.. چیدبیت
 خودای دزانی هەندەک جیوازی یی هەیه نافبەرا هەردوو کیشا، و مروقی ئەو
 نەدزانی یا خودی دزانی.. و دوو بریارپین جیوازی یی ئەینا هەری.

لقی قوناغی (بنکەیی یاسایی) هەموو ستین و خالین خو یین بنەرەتی
 بدروستی نەوەرگرتبوو.. کیماسییا خالەک بنەرەتی یا گرنگ لنافدا هەبوو،
 ئەو: (گشتی - العموم).. بەلی پشتی چەندەکی گشتی فیرا گەهشت..
 وکیماسییا دی ژ خالین بنەرەتی لناف خالین (بنکەیی یاسایی) هەبوو
 کیماسی دئێخستە بریارپین خودایی، ئەو: ئەف (بریارپین خودای) هیزا خو یا
 پیگیری وەرگرت ژ خەسلەتین خو یین ئاینی، نە ژ هەستکرنا مروقا بەهەبوونا
 سزایەکی دونیەوی دەستەهلاتا گشتی دئینیتە خواری لسه ئەو کەسی
 سەرپیچیا وی بکەت.. ئەو هەموو چەندە ئەوا هەی لسه بیروکا سزای، ئەو:
 بیروباوەر یین هەین بسزایەک ئاینی لپاشە پوژی و ئاخەرەتی.. پشتی فی
 چەندی سزایی دونیەوی چیبوو برەنگی دووی، ئەو: {داب و نەریت - العرف} .
 ئەف وینە یان رەنگە بەرەهەلابوو لدەف هەموو کوما: چ ئەو کوما ئەوین
 ماین لسه حالەتی هوزی یان هاتین فەگواستن بو قوناغا باژیری و
 شارستانی.

لناف فی قوناغا دوماهیکی یا باژیری - (شاهی یان دەستەهلاتا) - چەیی
 پلە یا گەرەپیاوین ئاینی داگیرکر بوون.

لعیراقا که فن: عیراقیئن که فن بیروباوهر بین وان ئه و بوو - هر باژیره کی
خودایه کی یی هه یان (گله خودی)، ئه و - بهریزی و انایه و بهرپه قانی لوانا
دکته و ژیده پری دهسته لاتایه لناف باژیری.

لعیراقا که فن، دهسته لاتا دگوتن: ئه م چ بریارا نا ئینینه ده ری هه که نه
بو بجهئینانا رازیبوون و قیائین خودایبیت.

وینی (حمورابی) و ئه و پاره ستای نافه را هه ردوو ده ستین خودایی
عه داله تی (شماس) نیشانه که به دیاره و زه لاله بو قی گوتنی.

لمصری بیروباوهر بین هاوه لاتیا ئه و بوو: بریارین یاسایی، ئه ون: ئه وین
خودایی یاسایی (تحت) دانای.. و ده رباره ی خودایی عه داله تی (معات)
چاقدیرییا بجهئینانا وی دکر.. و گه وره پیاوین ئاینی دادگه هین خو گریدان لبه ر
سینگی په یکه ری خودایی (أمون).. و تاوانبار ئاماده دکرن لبه ر سینگی وی..
و پشتی {ری و ره سمین دادگه هی - مراسم المرافعة} بدوماهیک هاتیا: گه وره
پیاو دا (خودایی أمون) لقینن و له رزینن و ئه فه دا نیشانی ده ت: تاوانبار بی
گونه هه یان گونه هباره . ژ دروشمین (هومیروس) دیار دبیت: یونانیئن که فن
بوچوونین وان ئه و بوو - خودایی عه داله تی (ثیمیس - Themis) په یام و
وه حیا بریارا بو دادوه ریئن گه وره پیاوا بین ئاینی ره وانه دکته.

هوژین (صلتی - Celtiques) چ ئه وین ئاکنجی ل ئیرلندا، یان ئه وین ژیا
وان ل فره نسا، بیروباوهرین وان ئه و بوو: هنده که سین ده ستنیشان کری ژ
مروفا، شیانیئن هین (بریارین یاسایی) ژ ده ف خودای وه رگرن.

هوژین (صلتی ل ئیرلندا) بیروباوهرین وان ئه و بوو: هنده که ژ هاوه لاتین
وی رادبوون بکاپی (سحری) و بکاردئینان: بو وه رگرتنا بریارین یاسایی..

دگوټنه ځان دادوهره سحره کارپا {السحرة بريهون - Brehon} . ئه ف نافه ئه وه
پشتي ځي چه ندي لده ف وان دانان لسره هه موو پياويين ياسايي .
ده رياره ي هوژين (صلتیه ل فره نسا) دگوټنه هنده ك كه سا ژ گه وړه
پياويين ئايني نافي (درويد - و - Druides) . بيروياوه رين وان ئه وويو: ځان
كه سا هه ردوو كار لده ستي خو كوټم كريوويين (ئايني - و - دادوهره) ، و
لده ف ديتنين وان: ځان كه سا بريارين خو ژ ده ف خويي وهر دگرن .
دوماهيكي زانا (سمنرمين - Sumner Maine) دبيژيت: (ياسايا هنديا)
هه روه سا ئه و ژي چيبيوو ژ ژيده ركه ئايني . . ئه فه راقه دكه ت و ديار دكه ت
تيكه لبوونا بنكه ين وي يين ياسايي - ده مي چيبيوونا وي - دگه ل بنكه ين
ئايني و په وشتي .

((قه کولینا دووی))

داب و نهریت (رهوشت - العرف)

داب و نهریت وه کو (یاسایا): ئه وه کومه کا (بنکه یین گشتی یه) مروؤ
لدیف دچن دهست بو دهست، و سزای یی دگلهدا هه ی بو ئه وه که سی
سه ریچیا وی بکهت (وه کو ده رچوویا یاسای) .. بته نشت داب و نهریتا
(رهوشتین برازه مندی - العادات الاتفاقية) یین هه ی، ئه و بنکه یه : ئه و مروؤ
فیرووین لدیف بچن بو کاروبارین خو (رهفتارین خو - معاملاتهم)، و ئه و
کیدئیت و باشه بو دیار کرن و پراشه کرنا { حه زین - نیه } لناف میسکی لایین
گریهستی، و به لی ئه و نابینه پیگیر کاره ک بو که سه کی، بتنی هه که ریکه وتن
لسه ر وی هاته کرن و رازی بوون لسه ر وی { براستگو یان دگلهدا - بصراحة او
ضمنا } .

داب و نهریتین یان رهوشتین ناینس (العادات الدينية) :-

ژ به ری نوکه مه وینه یی ئیکی ژ وینه یی یاسای دیت - ئه و بوو وینه یی
بریارین خودای - ئه وه : بریاره ک تایبهت دا ده رکه قیت بو وی کیشا لبه ر سینگ
وان .. و ئه و بریاره نه پیگیر بوو بوچ کیشه کا دی، و هه تا هه که ر وه کو ئیکبان ..
به لی بپیشکه فتنا کومه لا و زیده بوونا داخوازی و قیانا وان بو خوشیی و

سه قامگيری: پيوستی دياربوو بهنده کی ژ سه قامگيری هه بیت لناف بریارین یاسایی.. بقی چه ندی یه کبوون که فته وینه یی بریارین خودای لناف کیشین وه کو ئیک.. و ئه ف بریاره هاتنه دروستکرن بکوژته رستا و بدروستکرن هنده که یه یقین دستنیشان کری (Maximes) دا کو ساناهی بیت بو میشکی وهرگرتا وی.. ببوورینا ده ما: هاوه لاتییا بریارین په سه ن بسهر و سیماین ویفه ژ بیرکرن، و لجهی وان (کوژته رسته) هاتنه وهرگرتن.. دگوژنه فان کوژته رستین یاسایی {په وشتین ئاینی - العادات الدینیة} .. و ئه ف بنکه یین ئاینی به رده وام مان هه تا پشتی یه کبوون که فییه حاله تین وه کو ئیک، بقی چه ندی سیفه تی (گشتی) وهرگرت، به لی هه ژاربوو ژلایی بنه رته تی (سزایی) دونیه وی) وه کو پاشقه برن و دوورکرنه ک بو ئه و که سی سه ریچی وی بکه ت، چونکی به رده وامییا وی مایبوو لسهر وهرگرتا هیزا وی یا پیگیری ژ بیروباوه رییا هاوه لاتییا ب ژیده ری وی یا ئاینی پروژ.

دهرکه فتنه داب و نه ریتا: -

پیشکه فتنه شارستانییا که ساتیی، هاوه لاتییا دیت: دهرکه فتن و نه پیگیری کرن بنکه یا نه وین ریخستنا کو مه لی دکه ت: نابیته ئه گه را نه رازیبوون و تی کچوونا خودای بتنی، به لی هه روه سا دی زیانا گه هینته به رژه وه ندی کو مه لی و سه رفه رازییا دوروشمی وی یا بلند.. ژ بهر قی چه ندی کو مه ل چوویه دنافدا: بو بجهئینانا بریارین قی بنکه یی، و سزای دونیه وی بینیته خواری لسهر ئه و که سی سه ریچییا وی بکه ت.. بقی رهنگی داب و نه ریتین ئاینی پیشکه فتن و بوونه داب و نه ریتین یاسایی. ئه ف پیشکه فتنه چیبوو بتاییه ت لده می بیروباوه رییا هاوه لاتییا کی مبوو و لاوازبوو بئاینین وان یین (سه نه م په رییس)

بیّن دەسپیکیی. و ئالوزی کەفتە دەستەه لاتییا و نەما یا وان شاها ئەوین خو
دکره خوڤا، و هاته فهگوهاستن بو کیمەک ژ گەورە پیاوین ئاینی یان بو
هندهک مروفتین ژ چینا بلند و ماقیل، بقی چەندی بنکەیین یاساییا داب و نەریتا
هیزا خو یا پیگیری ژ سزای دونهوی وەرگرت، ئەو سزایه: ئەوا دئیتە خواری
لسەر ئەو کەسی ژ بریارین وی دەرکەفیت.. لقی دەمی دادوهر نەمان ئەوین
دگوت ئەم بریارین خو ژ دەف خوڤای وەردگرین.

ئەف بریارین بنکەیین یاساییا داب و نەریتا: نەتۆمارکری بوون و
نەبەرەلاف بوون لنافهرا هاوہ لاتییا.. بە لی زانین و تیگەهشتن و دەستەه لاتییا
رافە کرنا وی و بجهئینانا وی داگیرکریبوو ژ لایی مروفا ژ چینین بلند لناف
کۆمە لی وەکو ماقیلا دەوله مەندا ئەوین دەستەه لات و دادوهر ژ وانا، ژ بەر قی
چەندی هاوہ لاتییا خو هەولدا وی تۆمار بکەت و وی بەرەه لاقە بکەت.

((قه کولينا سي))

ريک و بيکرنا بنقيسيني (التقنين)

کيمهک ئه ويئن دستهه لاتی دکرن^{۲۸}: رادبوون ب {داگيرکنا} زانينا بنکه ييئن ياسايي و دستهه لاتیيا راقه کرنا وي و شروفه کرن و فيکرن و ريکا بريارپين وي بو هاوه لاتیيا.. فان مروقين کيم: بفي کاري خو دشيبان بهرزه وهنديين مروقين خو جي به جي بکه ن لسهر کيسي بهرزه وهنديين مروقين کو ميئن دي.. ژ بهر شي چه ندي فان مروقين کيم: هه ولدان پاراستني ل بنکه ييئن ياسايي بکه ن دا بمينن قه شارتي و نهيني و چ شاره زايي لينيريني که سهک لسهر نه که ت ژ کو ميئن دي. بمانا بنکه ييئن ياسايي قه شارتي و نهيني هاريکاري کر: هاوه لاتی بمينن جاهل و نه زان و نور ته نکالبن و زه عيف بن به رامبهري پله يا دستهه لات.. ئه قه يه قوناغا {ياسايا داب ونه ريتا يان بنکه ييئن ياسايا نه نقيساي و نه تو مارکري}. ئه ف سه روبه ره هاته گوهورين: ژ ئه نجامين داخوآزا هاوه لاتيئن چينا نزم - دا بزائين و تببگه هن: کا وانا چ ماف هه نه و چ لسهر وانا يه ژ بيگيرييا لديد بريارپين ياسايي.. ئه ف داخوآزيه چييوو ژ ئه نجامين بهر به لافبوونا نقيسيني و هه سنکرن و چه زين وان لسهر يه کسانبي دگه ل که سين

۲۸- دستهه لاتیيا کيمهک مروقين ئايني بهر به لافبوو لروژهه لاتی، و دستهه لاتیيا کيمهک ژ مروقين شارستانی و جهنگه و هرا به لافبوو لروژ ئافا. ژيدهری بهری (علی بدوی) لاپه (۳۲).

چینا دسته لاتا.. ژ نه جامین هه و لدانا یین ساخلم و باش هنده ک جارا، یان هنده ک جارین دی دا که فنه لژیر کار و ئیشین هیژی: چینا دسته لات رابووب به لاقه کرنا بریارین بنکه یا یین یاسایا داب و نه ریتنا.

بتومارکرنا داب و نه ریتنا لناف (کومه لاپه رین فره می): یاسایا تومارکری دیاربوو.. یاسایین که فن هاتبوون نفیسین لسه ر - ته ختا ژ به ری هشک یان (بروئزی) یان قور یان داپا - و دا ئیته به لاقه کرن لسه په راستگه ها یان بازارا یان گوړه پانین گشتی.. نه م دی هنده ک نموتا لسه ر فان یاسایین که فن ئینینه خواری: ژ یاسایین روژه لات نه م دی باسی هنده ک یاسایا که یین: وه کو هنده ک یاسایین عیراقا که فن و یاسایا (مانو) یا هندیا و یاسایا (بوخوریس) ژ مصر که فن.. و ژ یاسایین روژئا قایی نه م دی باسی: یاسایا (دارکون) و (صولون) ژ وه لاتی یونانی که یین و یاسایا (ته ختین دووژده) یا رومانسی.

یه که: - یاسایین روژه لات یین که فن: -

ا- یاسایین عیراقا که فن: -

که فنترین یاسایا یا هاتی نفیسین، و نه وا زانایین شینوارا گه هشتیه وی نه وه: یاسایین عیراقا که فن.. ژ بهر فی چه ندی کومه لا عیراقا که فن هاته دانان یه که مین کومه لا که ساتیه ژیا نا خو بوړاندی لژیر سیبه را یاسایی، و هنده ک شینوارین فی یاسایی بومه یین هیلی.

دئیته دیتن ده می نه م لسه ر یاسایا عیراقی باخفین: هه رده م دی هزرین گوهداری چیته لسه ر یاسایا (حمورابی).. به لی نه ف یاسایه نه یه که مین یاسایا نفیسی بوو گه هشتیه مه ژ عیراقا که فن - یاسایین ده می وی ژ فی که فنتر یین گه هشتینه مه - به لی یاسایا (حمورابی) نمونه که بو قوناغه کا پیشکه فتی ژ

قوناغین پیشکهفتنا یاسای لناف عیراقا کهفن.. و یی هاتییه ئافاکرن لسهر
ئوین ژ بهری وی ژ قوناغا.

ژ بهر فی چندی یاساین عیراقی یی کهفتیه لژیر کاریگه ریا یاساین
عراقی ئوین ژ بهری وی هاتین برهنگی و بابته تی و سه روبه ری.
ئه فه لخوازی ئه ف یاسایه وپاشی یاسایا هه مورابی: -

۱- یاسایا نورنه مو: -

ئه ف یاسایه (سی سه د سالآ) ژ بهری یاسایا هه مورابی یی هاتی.. ژ وی چ
نه گه هشتیه مه بتنی (پیشه کی و چهند مادین یاسای).. لده می ئورنه مو
ئه ف یاسایه دروستکری لپیشه کییدا یی ئینایه خوازی و دبیزیت: خودای
موهله تا دهسته لاتییا یی دایه وی.. ئه فه یه کهمین نیشانه بو بیردوژا موهله تا
خودای بو دهسته لاتییا بدهت.. ل وی قوناغی چیدبیت مروقا زور توندی و
نه خوشی یی دیتی ژ دهسته لاتا ببورینا میژووا وی یا دوور و دریز.. به لی
ماده یین یاسای ئوین گریدای بسزایی: پالپشتی دابوو لسهر بنه رته تی
قه ره بووی بی بنه رته تی تولفه کرنی.

۲- یاسایا بلالام ملک نه شوننا: -

ئه ف یاسایه ده رچوو نیژیکی سالآ (۱۹۳۰ ب، ز).. ئه و پیشکهفتی بوو لسهر
یاسایا هه مورابی بنیژیکی ده می دووسه د سالآ.. زانایین شینوارا نه گه هشتی
بوون دیارکرن پتر ژ شیسست وئیک مادا ژ ماده یین فی یاسای.. ژ خواندنا فان
برگا دیار دبیت: دروستکر یان چیکه ری وی گرنگی یی دایه بهنده ک ئاریشین
کومه لایه تی.. ژ وی چندی ریژه ک کیم دانابوو بو کرپین کریکارا.. و ده رافه ک

يان {بهايهك - تسعير} دانابوو لسهر هندهك پيداويسا و كه لوپه لا.. و كوّمه لّ دابهش كرپوو بوّ چهند {چينا - طبقات} .. لناف قى ياسايى يه كه مين نيشانين دابهشكرنا كوّمه لا عيراقا كه فن يى هاتى، و دابهشكرپوو ب سى چينا، ئه وه: چينا نازادا و چينا مسكينوم و چينا عه بدا.

۳- ياسايا لبت عشتار ملك نيسن: -

ميژوويا ده رچوونا قى دكه فيتته نافبه را سالين (۱۸۸۵ ب. ن) و (۱۸۷۵ ب. ن).. {سيه و نيك پرگه ژ پيشه كييا وي} يين گه هشتينه مه، و نفيسييه لسهر ته ختا ژ قورپى ئاسايى بشپوه كى تيكه ل، و هندهك په يقين وي نه دروستن و خه له تى يى دناقدا هه ين.. ژ بهر قى چه ندى بوچوون ئه ون: ئه و وينه ئه وا برگيڤن قى ياسايى و پيشه كييا وي بوّ مه فه گوهاستى، نه وينه ي ره سه ن بوو يى قى ياسايى، به لى ئه و وينه ك فووتوكوپى كرىه يى قى ياسايى، ئه و وينه كه يى قوتابخانيه، و ژ كارپى قوتابيه كييه.

۴- ياسايا همورابى (۱۶۹۴ ب. ز): -

ئه ف ياسايه دنئته دانان ژ جوانترين كارپيه ئه وا شاره زاييا مروقى كه فن ئينايه ده رپى.. دياركرنا شينوارين وي لپيشيا قى چه رخی - بوويه دهنگ دانك و دهنگ و باسين وي زقريبوو - و بو بانگه وازى لدهف زاناين ياسايى برهنگه گشتى، و لدهف زاناين ميژوويا ياسايى برهنگه تاييه ت - خواندنا قى ياسايى بوّ ئه گه را دانپيدانى بعيراقيين كه فن بيته كرن: سه رفه رازى و ريز و خوړمه تا يين هه ين لناف لگه له ك لايين زانست و تيگه هشتنا ياسايى.. دگه ل قى چه ندى: لناف قى ياسايى زورر بابه تين هه ين چيدبيت ره خنه كرنا وي بيته

کرن.. به لئ هه کهر مه ئەف یاسایه خوآند بخوآندنه کئ به رامبه ری وان یاسایا ئەوین دگه ل دەمئ وئ. ئەم دی بینین لگه له ک (وارا و لایا) باشیین وئ پتپه ژ یین دی.. ئەم دئ قئ یاسایی به رفره هتپ خوینین دەمئ ئەم خوآندنا یاسایی عیراقا که قن بخوینین.

ب - یاسایی هندی - یاسایا مانو: -

په یقا مانو وه کو په یقا (فیرعون) دهاته گوئن بو هه موو شاهین شییان ههین.. بیروباوه رین (هندی) یین که قن ئەو بوو: حهفت شاها شییان یین ههین، و بهرئ دهسته ه لاتی لسه ر جیهانی دکرن.. و خوآیئ (براهما) وه حی بقئ یاسایی گه هاندیی هه که مین قان شاها - یه که م مانو - و پاشی شاهئ: بریارین قئ یاسایی قه گو هاست بو گه وره پیاوین ئاینی.. وان پارستن لقان بریارا کرن و وان قه گو هاستن دهست بو دهست.. و پاشی تو مارکرن و نقیسن لناف په رتو که که گه وره دا بزمانئ (السنسکریتیة) ئەوه (زمانئ هندی یین که قن).. و چیدبیت میژوو یا دروست کرن و دانانا قئ یاسایی دزقریت بو چه رخی سیزدئ بهرئ زاینی.. و ئەگه ر ژ قئ دروست کرنئ دزقریت بو فه لسه فا ئاینی {الفلسفة الدینیة} ئەوا: مفا وه ردگرت ژ ده قین قئ یاسایی، و رابوو یه لسه ر بیروکا {یه کبوئی - التوحید} ئەوا بهر به لاف لناف چه رخی سیزدئ بهرئ زاینی.. به لئ ده رباره ی فه لسه فا ئاینی ئەوا دیار بوو ژ چه رخی دوواز دئ بهرئ زاینی، رابوو یه لسه ر بنه رته ئئ {سئ خوآی - تثلیث الالهة} ٢٩.

٢٩- بیروباوه رین هندییا ئەو بوون: ژ چه رخی دوواز ده ژ بهرئ زاینی: خوآیئ گه وره (براهم (Brahma) خو کریبوو لناف سئ خوآ ئەو قه نه: -
(براهما Brahme - و - فیشنو Vichnou - و - سیفا Sive).

لسهر قى ياسايى دئيتته ديتن: ژ لايى رهنكى ويى. يى هاتى دروستكرن به شيوىكى هوزانى و دورره ژ هوربوونا زانستى.. و بريارپيىن ويى يىن ياسايى تيكلن دگل بناغه و بنهره تيى نايى.. بو هندك تاوانا سزايى دونيه ويى يى داناي و هنده كيى دى سزايى نايى وئاخره تيى يى بو داناي.

به لى ژلايى بابته تيى. دانپيدانى ب بناغه و بنهره تيى (نه يه كسانى) دكته لنافه را هاوه لآتيا.. كومهل دابهش دكته { ژ بللى كومئا نه و كه سيى نه يىن شيرين - منبودين } بو چوار چينا، نهو: چينا { (گه وره پياويى نايى - طبقة الكهنة) - و چينا (چووتيار و بازركان - طبقة الزراع و التجار) - و چينا (جهنگه وهر - طبقة المحاربين) - و چينا (كرىكار - طبقة العمال) } . پاشى دانپيدانى ب(مافا و دانانا وان ژير پيگيريا^{٣٠}) دكته بو هه ر ئيك ژ شان چينا لديد دابه شكرنا وان.

ج - ياسايا مصرى يا كهفن - ياسايا بوخوريى :-

نهف ياسايه دئيتته دانان بناقى شاه (بوخوريى) ئيكه ژ شاهين بنه مالا بيست و چوارى بوو. نهف ياسايه ئيناده دهري لسالاً (٧٤٠ ب. ن) نارمانجا (بوخوريى) ژ دهريئانا قى ياسايى نهوه بوو: هه موو بريارپيىن داب و نهريت نهويىن به ربه لاف لسهر ده مى وي بيته كومكرن و تو ماركرن و ريكوپيكرن و دانيت لناف ده رچوويا ياسايه كى.. هه روه سا زه حمهت و بارى (بوخوريى) نه نهو بتنى بوو لسهر كومكرنا بريارپيىن داب و نه ريتا لناف

٣٠- نمونهك بو قى چه ندى: مافى زه و اجا پياوى راوستايه لسهر چينا كومه لايه تيى نهوا لنافدا. پياوا ژ چينا گه وره پياوى نايى ماف هه بوو چوار ژنا بينيت.. و پياوا ژ چينا جهنگه ورا مافى سى ژنا هه بوو.. و جووتيارا و بازركان مافى دوو ژنا هه بوو و كرىكارا مافى ژنه كى بتنى هه بوو و چى نه دبوو زنده تى بينيت.

دهرچوويا ياسايي، به لي وي زهحمت كيشا وڪارڪر لسهر ريڪوپيڪڪرن وي و پيشقهبرنا وي، دا پتر بگونجيت دگهل ژيانا ڪومه لايه تي لقوناغا وي.. نه ف ياسايه ڪاريگري لي هاتبوو ڪرن ژ لايي ياسايين حهورابي: ژ لايي (رهنگي وي و بابه تي وي).. نه ف ياسايه گرڏايوون بيرياري ياسايي، بقى چهندي ئيناوو دهري ژ چارچوقى بنكه يين ئايني.. و پاشي وي هندهك بريار ژ ياسايا حهورابي وهرگرتي بوون و نه خاسمه نه وين گرڏاي ياسايي و گرڏيه ستا^{۳۱}.

ياسايا (بوخوريس) نمونه ڪه بو پيشكه فترين و بهررتين پلهي نهوا ياسايا مصري يا ڪه فن گه هشتي ژ پيشكه فتنى.. و بريارين قى ياسايي ماي بوون وڪار پيدڪرن و چه دئنان بدرژهييا چهرخي {بطليمي} و بهشهك ژ چهرخي رومانيا.

دوو: - ياسايين رومانيا بين ڪه فن: -

ژگرنگترين فان ياسايا، نهو ياسايه بوون نه وين يونانيا ئينادينه دهري و پاشي پشتي وان رومانيا ئينادينه دهري.. ژ بهر قى چهندي نه م دي لسهر ياسايين يوناني ڪه فن ئاخفين: ژ گرنڪترين ياسايا (ياسايا دارڪون و ياسايا صولون) و پشتي وي ياسايين روماني ڪه فن (ياسايا تهختين دووازه).

ا - ياسايين يوناني ڪه فن: -

چهرخي نقيسي و ريڪوپيڪڪرنا ياسايي: يونانيا دوو ياسايين گرنگ دانان: (ياسايا دارڪون - و - ياسايا صولون) هر ياسايهك ژ فان هردوو ياسايا نارمانجهك بهرچاڻ و بهرديار ژ نارمانجين نقيسي و ريڪوپيڪڪرن و

۳۱- دكتور عمر محمود مصطفى، ژئده پين ميٽرويا ياسايي، لاپه (۷۹).

دهرئینانی بجه ئینا.. یاسایا دارکون: داگیرکرن و تیگه هشتن و زانایینا یاسایی ژ لای چینا بهرز و ماقیلا - بدوماهیک ئینا و نه هیلا - و ئەف یاسایه هاته دیارکرن بهربه لاقه کړن و ږاگه هاندن لسهر به هراپتې هاوه لاتیین: و دیارکر چ ژ ماف بو وان، و چ لسهر وانه ژ پیگیرییا.. هه کهر یاسایا دارکون مایبیت لسهر بریارپن توند و گران ئەوین دهاتنه جی به جیکرنی لناف وه لاتی یونان ژ بهری ئەف یاسایه بیته دانان.. به لی پشستی ئەف یاسایه هاتییه به لاقه کړن لسهر هاوه لاتییا قی چه ندی کار بساناھی ئیخست لسهر پیشقه برنا وی بو سفککرنی ژ توندی و گرانیا وی. ژ بهر قی چه ندی، بیست سالا بته مامی نه بورین لسهر دانانا یاسایا داراکون، هه تا صولون یاسایا خو ئیناده خواری دا قی نارمانجی بجه بینیت.

د یاسایا داراکون (سال ۶۲۰ ب. ز):

داراکون دهسته لاتی (أثینا): ئەف یاسایه دانا لسالا (۶۲۰ ب. ز)، ئەف یاسایا وی - یه کهمین یاسایا یونانیابوو هاتبوو نقیسین - ئەگەر ژ وی ئەوه: (بریارپن یاسایی یین داب و نه ریتا) بیته نقیسین و دهرئینانا.. چونکه ئەو یاسایه زانین و تیگه هشتنا وی داگیرکری بوو ژ لای که سین ژ چینا بهرز و ماقیلا.. و بنقیسین و تو مارکونا فان یاسایا لناف یاسایه ک: دی ههر هاوه لاتییه ک ژ چینا کشتی دی شیت پیداجوونه ک یان پوونکره ک لسهر هه بیت. قی یاسایی: هه کهر چ تشته ک ژ یه کسانیی بجه نه ئینابیت نافه را هاوه لاتیین هه ردوو چینا، یان چ سفککرنه که ئیخستبیته لناف بریارپن توند و گران ئەوین ژ داب و نه ریتا و هرگرتی - به لی ههر باشه سنوره ک دانابوو لسهر داگیرکونا چینا بهرزا و ماقیلا بو شروفه کړن و ږاگه کړنا یاسایی، و ئەف

سنۆره لیدیف ئەو بەرزەوهندییەن وان بوو ئەوا ئەو پیتقی.. هەرەوسا وی
ئاگەهدارییا هاوہلائیین چینا گشتی و نزم کر لسه: کا وان چ هەنە ژ
{مافین کیم و پیگیریین زۆر} .

بریاریین قی یاسایی ئیکسەر نه گەهشتیون مه.. بەلی مه شییا
پیداچوونەکی لسهرگەلهکا ژ وان بکهین، نهخاسمه بریاریین سزایی لناف گوئارا
و پیرابوونین گوئاری یونانی یی بهرنیاس (دیموستین).. ئەف بریاریین سزایی
بو مه دیار و پوون دکەت شینواریین توندیی ئەوا بریاریین ئەف یاسایی لسهر.. و
دگەل وی چەندی قی یاسایی سنۆرەک دابوویە توندیی و بیبەختییا دادوہرا.. و
وی ریکخستن ئیکخستە دادگەها برهنگەکی کاری پیرابوونین وی بگوئجیت دگەل
بریاریین قی یاسایا تۆمارکری.

۲ - یاسایا صولون لسال (۶۰۰ ب. ز) دەرچووو :-

مه دیارکریبوو: یاسایا داراکون ریک ساناهی کربوو بو پیشکەفتنا یاسایا
یونانی.. و هاوہلائی ئاگەهدار بوون کا چ لناف یاسایا وان هەیه ژ توندیی و
بیبەختیی لسهر مافین هەژارا.. بیست سال هیشتا نه بوریبوو لسهر دەرچوونا
وی یاسایی: صولون - ئەف یاسایا خو دانا - و زیده باری وی چەندی قییا خو
قوئتال بکەت ژ پاشمایین دەستەهلائییا توند یا بابی، یان سنۆرەکی دانیت بو
پاشمایین وی.. و ئەف چەندە بریکا دانپیدانی بو {بمافین هاوہلائییا و
وان بپاریزیت لدهف دادگەها ئەین دەولەت دپوست دکەت} .

نمۆنه لسهر بریاریین قی یاسایی، ئەوه: ئەوا پلهیا یاسایی یا قەزداریی
سفقکری.. قی یاسایی وەرگرتنا پارەکی زیدە لسهر پارەیی {الربا الفاحش}
حەرامکر، بدەستنیشان کرنا بهایی قازانجی.. و هەرەوسا هەموو قەرزین کەقن

به تالکر و هاتنه ژیبړن.. و ئه و قه پزدارین بووینه عه بد ژ بهر نه شیبانین وان قه پزی خو ئه دا بکه ن هاتنه ئازادکرن ژ وان قه پزا.. دوماهیکی - حه پامکر - جبیه جیکرن لسهر ئه و که سئ قه پزدار ده مئ قه پزی خو ئه دا نه که ت، ئه ف چنده بقه دهغه کرنا کوشتنا وی یان فروتنای.

به لئ لناف چارچوقئ خیزانی: قه دهغه بوو وگوڼه هبوو و حه پام بوو کوشتنا زاروا و فروتنا وان.. و بریار دابوو بئازادکرنا زاروی ژ توندیا دهسته لاتیئ یا بابئ ده مئ ژیی وی (ته من) که هشتبا ساله که ده ستنیشان کری.. و کو م کرنا میرات بو زاروی (مه زن بتنی) هاته ژ نافبرن.. و بریار دا (میرات) بیته دابه شکرن لسهر هه موو زاروا یین نیر.. هه که ر (ئه و که سئ مری) چ زارو یین نیر نه بان، دا میرات که هیته نیزیکترین مروقین مری ژ زاروا یین نیر، به لئ بمه رجه کی ب {زه وجیت} ژ کچا (که سئ مری)، هه که ر بریارین زه واجئ دهر فته دایبیت بوئ چهن دی.. دوماهیکی بریارین ئی یاسای دهر فته دایبوو {وه سیه تیئ - الوصیه} ده مئ ئه و که سئ وه سیه ت کری زارو نه بن.

و دئیته دین لسهر ئی یاسای: ئه و نازقریت بو بنه رته ئی ئاینی، به لئ پالپشتییا خو دانیت لسهر (هسته کو مه لایه تیئ) و ژ پینقیایه دانپیدانی بمافین هاوه لاتییا بکه ت و پارستنا وی بکه ت ب (هوکارین دادوه ریئ) ئه وین ده ولت سه رپه رشتییا وی دکه ت.. بده رئینانا ئی یاسای - بیروکا یاسای - ژ چاچوقئ وی یئ ئاینی ئیناده ده ریئ، و ئیخسته لناف وارئ (پامیاری - سیاسی)، ئه و میشکی مروقی وهر دگریت ژ پیشکه فتنا کو مه لئ.

لناف یاسایا صولون هه موو بریارین یاسای نه بوون ئه وین بده وامی بکار دئیانان لچه رخی وی، به لئ که له ک ژ وان بریارا هیلای بوو و خو نیزیک نه که ر و چ

گوهورین لنافدا نه کر. ژ وان بریارا: بنه که یین پیرابونین کاروبارین دادوه ری، و بریارین کاروبارین بازپگانی: ئه وین وهگر تین ژ یاساین (بابلیا - و - فینیقییا).

بریارین فی یاسایی ئیکسه ر نه که هیشتینه مه، به لی هنده ک ژوان یین بومه هاتینه فه گوهاستن ژ گو تین گوتارا و ژ نفیسینین نفیسارا وه کو گوتاری بهرنیاس (پلوتارک).

ب - یاسایا رومانییا: -

یاسایا تهختین دووازده: که قنترین ده رچویا یاساین رومانییه.. ئه ف یاسایه بروونی بومه دیار دکهت - حاله تی یاسایی - لناف قوناغا یاساین رومانی یا که فن، ئه و قوناغه، ئه وه: یا چیبونا فی یاسایی.

- یاسایا تهختین دووازده (نیژیکس ۴۵۰ ب. ز): -

میژووناسین رومانی دبیزن ئه ف یاسایه: یی ده رچوو ژ ئه نجامین داخوآزییا چینا گشیی (هه ژار)، دا سنوره ک بیته دانان لسه ر داگیرکنا زانینا بریارین یاسایی ژ لای {چینا ماقیلا - طبقة الاشراف} بتنی.

مه به ستا سه ره کی ژ وی ئه و بوو: بریارین یاساین داب ونه ریتا بینه تو مارکنا و ئه ف یاسایه بیته به لاقه کرن لناف هاوه لاتییا.. بریارین فی یاسایی هاتبون دانان: بو ری کخستنا په یوه ندییا لناف کومه له ک ده سپیکی - ئابورییا وی رابووی لسه ر کشتوکالی - و کاروبارین وان داگیرکریبوو ژ لایی جوړه ک کیم ژ چینا {ماقیلا - الأشراف} ئه و بوون - خودانین خیزانا - ژ فی چینی.. ژ بهر فی چه ندی یاسایه ک بوو: پاشمایین (ده سپیکی و توندی و وینه یی) هه لگرتبوو

لژیر چه نگیځ خو.. ئەو ژى وهكو هه موو ياسايين وهكو وئ يين كهفن، چ دنافده نه بوو، بتنى هندهك بريارپين گجكه: ئەو يين ريكخستنا هندهك حاله تين دهستنيشان كرى دكهت ب دهستنيشان كرنهكا زور هوو.. به لئ ده رباره ي چيكرن و دروستكرنا وئ: هاتبوو دروست كرن بشيو يكي - كو رته هوژان - ديربوو ژ هوربوونا شيو ازى زانستى و پوونكرنا وئ.. دوماهيكي ژ خهسله تين وئ: بريارپين وئ نه بتنى صافى بقالبى دونيه وى بوون، به لئ هندهك بريارپين ئاينى يين تايهت دنافده هه بوون گرندايبوون ب (كارپين بيگوتنه ه).

ئەف ياسايه بو ما ديار دكهت ويئ ياسايين رومانى: لقوناغين پيشكهفتنا وئ يا ئيكي.. هه كه ر ئەو خهسله تين لسهر مه را بورين ژ خهسله تين وئ بيت - به لئ زيره كى وشاره زاييا رومانى يا ياساي - ئەو پيش ئيخست بوو، و ژ وئ كربويه ياسايه ك ژ - باشترين و چيترين ياسا - ئەوا مروفي داناي بو ريكخستنا په يوهنديين خو لناف كو مه له كى: دهسته ه لاتييا ياسا لنافا به ربه لاف.

- رهنگان و وينه بين ياسايين كهفن { صور القوانين القديمة } :-

ژ خواندنا مه لسهر ياسايين كهفن يين روژه ه لات و روژناقا ئەم دئ شين رهنه كى بو دروست كهين، و هيمايين وئ يين گشتى ئەم دئ كو مه كين لخوارى: -

يهك: - تيكه لبوونا دهفين وئ يين ياساي دگه ل بريارپين ئاينى و بناغى و بنه رته ي ره وشتى.

دد: - دروستكرنا وئ بشيو يكي كو رته هوژان و دووره ژ شيو ازى زانستى و پوونكرنا وئ.. به لئ ده رباره ي دروستكرنا وئ يا ياساي ژ لاي هونه رى: مروف نه گه هشتى بووي، بتنى بوراندنا قوناغين دوور و دريژ ژ پيشكهفتنا ياساي.

سن: - فالابوونا وئ ژ ببردوژا گشتی لناف یاسایی، و نه شیاییه بنه که یین یاسایی یین گشتی دانیت.. به ئی دهرباره ی بریارین وئ: پارچه بریاربوون ریختنا هنده ک حاله تین دهستنیشان کری دکر بدهستنیشان کرنه کا زور هوژ.

چوار: - هنده ک پاشمایین دهسپیکی که فتبون دنافدا و خو ژ وئ قورپتال نه کریبوو. ژ وئ چه ندی: دیاردین بکارپینانا هیژی و تولفه کرنی که پ وکینا که سه کی و دادوه رییا تایبه ت.

پینم: - دانپیدان دایوو بنه رتی { نه یه کسانیا هاوه لاتییا } به رامبه ری یاسایی: هر چینه ک کو مئی ژ هاوه لاتییا - پله ک یاسایی هه بوو - جیوازبوو دگه ل پله یین چینین کو مئین دی.. و هه روه سا لناف - چارچوشی ئیک چینا کو مئی - پله یین یاسایی نه یه کسان بوون بو جودین نه وه کو ئیک ژ هاوه لاتییا.. ژ وئ چه ندی جیوازییا پله یین یاسایی یین { خودانین خیزانا - أرباب الأسر } ژ پله یین یاسایی یین هاوه لاتییا نه وین لژیر دهسته ه لاتییا وان.. و هه روه سا چ یه کسانی نه بوو نافه را مافا و پیگیریا بو کچا و کوژا.

شهش: - وینه ی: کیمبوونا کاروبارا، و نه خاسمه لده ف کو مئین که فن یین چاندنی. ئه فی چه ندی دقیا هه نده ک ژ دیارکرنی و ناشکرا کرنی هه بیت لده می ریکه وتنا هه ر کاره ک یاسایی بیته کرن.. زیده باری فی چه ندی مروفا لوی قوتاغی ژ پیشکه فتنا وی، گرنگی پتر دایوو دیاردین دهست لیادی ژ گرنگیا وئ لسه ر راستیین کاروبارا.. گریه ستین گرنگ نه دهاتنه گردان هه که ر هنده ک هوکارپین وینه ی دنافدا نه با، و هه که ر دنافدا هه با لوی ده می چ گرنگی نه دانه ناغه پروکا فیانا.

((کهرتی سیی))

پیشکھفتنا یاسایی و هوکارین وی

کوّمه لین که ساتی - لبورینا میژوویا خو یا دریژ - گه لهک دهستور و یاسایا زانی. هندهکا ژان دهستور و یاسایا شییا خو بگه هنه سوآربوونا ژيانا مروقی نه و ژيانا بهردهوام دهاته گوهورین.. و پیش دکه فیت پیشکھفتنا وی.. به لی رادبوو ب هاژوتنا وی بو پیشکھفتنی.. نه که نه ون - دهستور یاسایی یین پیشکھفتی - و هندهک ژوان نه شییا دیفچوونا گوهورینا بکن: نه و گوهورینین که فته لسهر په یوه ندیین که ساتی لناف کوّمه لی، به لی بکورتی کارپی وی نه و بوو بونی وینی ریکا پیشکھفتنی بو وی چی بکه ت.. و هاوه لاتی گه له کی نه ما: دهست بهردا ژان دهستورین یاسایی، و نه وان دهستورین یاسای چ ژ کارپه گه ری نه ما لسهر ژيانا وان یا کارپواری.

نه که نه ون: دهستورین یاسایی یین پراوه ستای وهشک (مهستهک).. به لی دهستورین یاسایی یان {پیشکھفتینه} یان {پراوه ستاینه و هشکن - جامد}.

زانایین میژوویا یاسایی خو هه ولدا: رابن برافه کرن و پروونکرنا {نیشا - عله} پیشکھفتنی و نه گهرین پراوه ستان و هشکاتییا وی.

هندهك ژوان^{۳۲}: بو وئ چه ندئ گرنكى دانه لسهر (له زاتئ) ئه وا ئه ف دهستوره بوئ هاتينه فه گوهاستين بو قوناغا وئ يا ياسايئ يا دوماهيكئ، ئه وه: {قوناغا ريكوپيكرنئ و توماركرنئ}. و گوئن: ئه وه دهستورين ياسايئ ئه وين دهمه كي دريژ ماينه لژير كاريگه ريبا په يره وكرنا داب و نه ريتين نه توماركرئ، كاريگه ري لسهر هاتبوو كرن ژ {ئه فسانا - خرافات} يان بتيكه هشتين ئاينين {صه نه م په ريس - الوثنئ} ئه وين پاشمايئ وان ماينه هه لاويستى دگه ل وئ پشتى فه گوهاستنا وئ بو قوناغا توماركرنئ. قئى چه ندئ رئ لئ وئ گرتبوو ژ پيشكه فتني^{۳۳}.

ئه وا لسهر قئى بيروكئ دئئته وه رگرتن، ئه وه: ئه و راست و دروست نابيت دگه ل سه روبه رئ و كاودانئ حالي وئ. ژوان دهستورين ياسايئ ئه وين لدمئ نوكه پيشكه فتين (دهستورين الانگولوسكونيه): هه كه ر قئى دهمه ك دريژ بورانديه، و ببئ فه گوهاستنا هه موو ياسايئ وئ بو قوناغا دوماهيكئ، ئه وه: قوناغا توماركرنئ^{۳۴}. لقيره چ پياوئ ياسايئ نينن شه كي ببه ن لسهر وئ كوئ ئه و دهستوره ك ياسايئ يا پيشكه فتنيه.

چئدببت ئه گه را دووركرنا قئى بيروكئ ژ راستئى و دروستئى: ئه ف بيروكه دانيت ياسايئ پوژئاقا كوئى چووئه ژ ده رقه ئى چارچوقئ بئكه يئ نايئى ژ به رى ياسايئ پوژئه لات. به لئ پشتى دياركرنا ياسايا (حه مورابئ) - ئه وا ژ

---

(۳۲) - ژ فانا (هنرى مين) گه هشتبوو ئه قئى بوچوونئ ژ به رامبه ريبا ياسايئ پوژئه لات وه كوئ ياسايا (مانو الهنديه)، و نافبه را ياسايئ پوژئاقا وه كوئ ياسايئ ته ختئ دوازده.

(۳۳) - نمونه ك بو وئ چه ندئ دئئته گوئن لسهر (ياسايئ پوژئه لاتا كه فن) وه كوئ ياسايا (مانو يا هندئ).

(۳۴) - هه تا نوكه به هراپتر برياريئ قئى ده رچوويا ياسايئ - په يره ون و نه ريكوپيكرينه و نه توماركرينه لناف كوئين فه رمئ.

به پری یاساین تهختین دووازده هاتی ده پری، بیتر ژ دووازده چه رخا ژ ده ما - و نه و یا قالابوو ژ بریارین ئاینی لناف نافه روکا ده قین وی یین یاسایی .. فی چندی نه و - بویه ر و سه روبه پری ناسراو گوهوری - لده می نه و بیروکه هاتی گوئن و به ریلاف بوئی.

* چه ند بیروکین دی یین هین بو راقه کرنا ئیسا پیشکه فتنا هنده ک دستورین یاسایی و مه سته بوون و هشکاتیا هنده کین دی .. چیدبیت نه و نیزیکترین بیت بو راستی ژ بیروکا ئیکی .. نه ف بیروکه دبیزت: ئیسا پیشکه فتنی و نه گه رین راوه ستانی دگه ریت بو ژیده رین ئاینی نه و ملله تا (په پره وین - تقالید) خو یین یه که مین ژئی و هرگرتین .. بوئی چندی هیزه ک لسه ر تیگه هشتنا میشکی کر و راوستا لناف دلئ هاوه لاتییدا ئیکسه ر، و به هرا پتر بی پیشفه چوونا وی و پیشکه فتنا وی بیت کرن لیدف پیداویستین کومه لی نه وین به رده وام دئنه گوهورین .. پیشکه فتن چ جارا چی نابیت، به لی بتنی ((لناف وان حاله تا نه و حاله تین هیزا یاسایی دگه هیته ریژه کی نه و ریژه تیپرا هه بیت هه موو ملله تی بیخیت لژی. بیی بگه هیته وی ریژی نه وا دبیته نه گه را کوشتنی یا فیاینین سرپوشتی نه وا به رده ف پیشکه فتنی و گوهورینی دچیت))^{۳۰}.

---

(۳۰) - (Baghehot , Physics & Politics , P.64) هاتیبه و هرگرتن ژ علی بدوی، ژیده پری به پری لاپه ر ۴۴.

* دستورین یاسایں بیین پیشکھفتی: -

گه له که دستورین یاسایں ئه وین مروقی زانین هیشتا نه پیشکھفتی بوون، و هه تا هه که رهنگی وی یی ژ دهرفه ته مامبیت: بدانانا پالپشتیا خو لسه ر بهیره وین سه قامگیر یان و بتومارکنا وی لناف تومارگه هین فهرمی.. بو نمونه (یاسایا هندی یا که فن) ژ وی قوناغی ده رباز نه بوویه ئه واهه موو یاسایین جیهانی لناف بورین. ئه و قوناغه ئه واهه هیشتا یاسا ژ چارچوقی ئاینی نه ده رکهفتی و بریارین وی تیکه لبوون دگه ل فهرمیین ئاینی.. (هندی) مایبوون هه تا قوناغا دوماهیکی ژ قوناغین پیشکھفتنا یاسایا خو: دانان سه ریچی پیویسته که ئاینیه، گوته هکاری وی دی که فیتسه لژیر سزایین یاسایا دونیای.. و سه ریچییا پیویستین {شارستانی - مدنی} کریارا وی دی خو توشی سزایا خودایی که ت.

کیمه که ژ دستورین یاسای هاتنا باره دوخی بو وی ئاماده بوو لسه ر پیشکھفتی و لسه ر ریکا خو چوو.. ژ گرنگترین فان دستورین پیشکھفتی ئه وین ئه قروکه کار پی دکه ن لناف جیهانی (سی نه): -

۱- دستوری موسلمانا.

۲- دستوری لاتینیا.

۳- دستوری نهنگلوسکسونیه.

دستوری (موسلمانا) ژیده ری وی ژ دهف خودایی (ئاسمانی) یی هاتی..

نه وه کو هه ردوو دستورین دی بیین (لاتینیا و نهنگلوسکسونیا) ژیده ری وی ژ بنه ره ته کی داناییه.

دهستورين پيشكهفتى: باره دوخين ناماده و هوکارين هاريکار بو
 پيشكهفتنى بو وى دروست نه بوويه (لوان هه موو چه رخا) نه وين هاتين پشتى
 ده مى چييونو وى - پيشكهفتنا وى بله زبوو - دگه ل پيشكهفتنا کو مه لاتی بوو
 هنده ک جار، و هنده ک جارين دى هيدي هيدي دچوو و سه ريچيا وى دکر..
 ژ بهر قى چه ندی گوهورينا کو مه لى هه ر ده م ژ بهر قى گوهورينا بريارين ياسايى
 بوو: نه وين بريارين ريکخستنا کو مه لى دکر.. نارمانجا ياسايى نه وه دانپيدانى ب
 تشته کى ژ سه قامگيرى بکه ت، به لى دهر باره ي ژيانا کو مه لايه تى ب به رده وام
 ديئته گوهورين.. هه که ر په يوه نديين کو مه لايه تى گه هشتينه ره نگه کى ژ
 رهنگا، پيتقييه لسه ر ياسا خو ژى دوور نه که ت و خو بگه هيتى دا ريکخستنا وى
 بکه ت لديد پيتقيين به رژه وه ندييا فه لسه فا کو مه لى، و دا فه رميى بکه ت
 بدروشمين خو يين بلند.

لديد پيشكهفتنا ياسايى: هوکارين جوړه وجوړ هه بوون، ژ وان هوکارا:
 فيلبازى بوو، دا بگه هه گوهورينا بريارين ياسايى دگه ل پاراستنا ده قين وى ..
 ژ وى چه ندی ب وه رگرتنا ريکين بنه ره تى نه وا ميشکى مروقى يى راست
 ودروست وه ردگريت، و ديتنه کا دروست ژ گيانا راستى و يه که ساتى.
 دومه يکى ژ وى: دهرئينان و چيکرنا بريارا ژ لايى {دهسته کا گشتى} نه وا قى
 دهسته لاتی بکار دئينيت لناف کو مه لى.

هوکارين پيشكهفتنا دهستورين ياسايى سى نه . نه و لديد دياربوونا وى
 لناف ميژوويا دهستورا: -

- يه ک:** - فيلبازيا ياسايى . (الحيلة القانونية) (La fiction legale)
- دوو:** - بنه ره تى راستى . (مبادئ العدالة) (I, equite – Equity)
- سى:** - دهرچوويا ياسايى (دهستور). (التشريع) (La Legislatiom)

ههڪر ئهف هه موو هوڪاره هاتبنه بڪار ئينان بو پيشڪهفتنا دهستورين ياساي، بهلي ئه وهه موو نه هاتينه بڪار ئينان ب گرنكي لناف هه ر دهستورهڪي ژ دهستورا. چيدبيت ئه م ببينين هندهك ژ فان هوڪارا نه هاتينه بڪار ئينان لناف پيشڪهفتنا هندهك ياسايا. و هه روه سا بڪار ئينانا وي لديف ئيڪ هه رده م نه به رديار و پوونبوو. چيدبيت لناف (يهك ده مكي ژ ميژووي) ئه م پتر ژ هوڪارهڪي ببينين ژ هوڪارين پيشڪهفتني كاري دگهل ئيڪدا دڪن بو پيشڪهفتنا هندهك ياسايا.

((قەكۆلینا ئیكى))

(فیلبازییا یاسایی) (La fiction legale)

پیتناسا فیلبازییا یاسایی:

ئەو دەروستكرن یان دانانا كارەكى سەرپيچه بو پاستی و دروستی و بویەری و سەرویهری، دا بگه هیتە گوهورینا بریارین یاسایی، بیی نیزیکی دەستدانا دەقین وی بیت.

فیلبازییا یاسایی: یەكەمین هوکاربوو ئەوا مروقی بكار ئینای بو پیشكەفتنا بریارین یاسایی. چونكە یاسا ل چەرخین كەقن لناف چارچوقی ئاینی بو. و بیروباوەرین مروقی بئاینین وی یین (صەنەم) پەریس زور بەهیزبون یەكەم جار. ژبەر قی چەندی مروقی ریزگرتنەك زور لیا سایا خو دگرت، دگەهشتە ریزین پەراستنی. بەل بریارین یاسایی هەكەر باش بن لدمی دانانا وی، بەل چیدبیت ئەو نەیی باشبیت و نە گوجیت بو دەمیین پستی وی هاتیا.

لدمی مروقی هەست كری كو پیتقیهە هەندەك بریارین یاسایی ژ ناف ببەت یان پراوست و دروست بگەت یان هەندەكین دی لسەر وی زیدەبگەت. نەدویریا خو نیزیکی دەقین یاسایی بنەرەتی بگەت و دەست كاری ل بگەت، چونكە

ياسا گريڊايبون بوان ئاينا ئووين وان پهراستنا وى دكر، دا كه قيته لناف شه رما قى چه ندى.

دا مروقه خو قو پرتال بكه ت ژ قى ته نگافى: ميشكى وى ئه و گه هاند لسهر -
فيلبازيى بكه ت لسهر ده قين ياسايى - بدانانا كاروبارا چ پالپشتى بو وى نه بوو ژ
سهروبه پى و بو به رى. بقى چه ندى شييا خو بگه هينته گوهورينى لبريارين
ياسايى بكه ت بى خو نيزيكى ده ستدان بده قين ياسايى بكه ت.. ژ به ر قى
چه ندى فيلبازيا ياسايى ئه و شيوه و ئه و رهنكه بوو ئه وا به ربه لاف لناف
پيشكه فتنا ده ستورين كه قن و بره نكه تاييه ت لناف ياساين رومانيا (لناف
يه كه م قوناغين پيشكه فتنا وى). زاناين رومانيا لقى قوناغى پالپشتيا خو
دانا بون لسهر فيلبازيى ياسايى پتر ژ پالپشتيا خو دانن لسهر هوكارين دى..
بقى چه ندى كارپگه ريبا وى لسهر پيشكه فتنا قى ياسايى به رديارتى و پوونتر بوو
ژ كارپگه ريبا وى لناف پيشكه فتنا ياساين دى.

- رهنگين فيلبازيا ياساين: -

ئهم دى شين رهنگين بكارئينانا فيلبازيا ياسايى لناف ده ستورين
جو ره و جوړ كو م بكه ين بچار رهنكا وه كو لخواى: -

يه ك: - ئه و هاته بكارئينان ئاميره ك دادوه ريى بو پاراستنا مافا، ئه و
مافين ياسا نه هاتيبوو دانان بو پاراستنا وى، يان بو به رفره هكرنا
ده سته لاتيا دادوه ريى له نده ك دادگه ها.

دوو: - ئه و هاته بكارئينان بره نكي - ريكه وتنين وينه يى - بو گريڊانا هنده ك
گريبه ستا - ژ به ر دروستكرنا گريبه ستين نوو، ئه وين هيشتا ياسايى

دانپیدان لسەر نه کړی. یان لجهی گړیدانا گریبه ستین دی ئه وین ریکه وتنا وان پیټقی کارین زور لاواز.

سی: - پالپشتیا خو دانابوو لسەر، بو پیشکیشکرنا - وینه که خه یالی - بو سه روبه ری کومه لاتی بو دروستکرنا بنکه یا و گړیدانا نائیته دروستکرنا هه کهر نه لسەر وی بیت.

چوار: - ئه و هاتبوو وهرگرتن هوکاره که بو بوراندن و پالپشتیا هنده که بنه رته تین یاسایی و سیسته مین پامیاری.

- هنده که نمونا ئه م دی ئینینه خواری بو فان رهنگا ئه وین فیلبازیا یاسایی بو دیاربوو.

یه که: - فیلبازیا یاسایی نامیره که دادوه ریی یه: -

لده می یاسایی که فن هاتینه دانان: وی ریخستنا وان په یوه ندیا دکر ئه وین به ریاس لناف کومه لی.. و دانپیدان بوان مافا دکر ئه و مافین مروقی پیدان دایی، بو به رژه وه ندیا وان که سا ئه وین یاسا ژ بهر وان هاتیه دانان - به لی هنده که په یوه ندیین نوو هاتنه دیتن - و هنده که ماف، کومه لی ل چ جارا و لینه رته تیدا دانپیدان لسەر نه کربوو - و هنده که س، یاسا بو وان نه هاتبوو دانان، و کومه لی ده ستپیکر دانپیدانی بو وان بمافا بکه ت و بپاراستنا یاسایی لی بکه ت - بو قی چه ندی، فیلبازیا یاسایی بکارینا بو چاره سه رییا وی چه ندی.

پاشی ده سته لاتییا دادوه ری دابه شکر بوو نافه را چه ند دادگه هین جوړه و جوړ.. ده سته لاتییا گشتی قیا ئه ف چه نده }بتنی بو دادگه هین وی بیت} - فان دادگه ها خوړتی کر بچه لسەر فیلبازیا یاسایی بو بجهئینانا قی مه به ستی. ئه ف بو ئه و ا چیبوی دهریاره ی بو (به رته نگرنا و کومکرنا ده سته لاتییا دادوه ری) لناف دادگه هین (شاهی) ل ئنگلته را. و ئه ف

دهسته لاتییه هاته هه لکیشان ژ دادگه هیئ (دهره به گا) و دادگه هیئ (دیروی) -
کنیسه).

أ- فیلبازییا یاسایی نامیره ک دادوهرییه بو دانپیدانی بوان مافا نه ویئ یاسایی دانپیدان لسره نه کوی:-

ئهم دی نمونه یئ به ردیار وهرگرین بو فان کارئینانا ژ یاسایا رومانییا: -

(۱) - ده عویئ بوبلیکانییا: -

هاتبوو دانان بو پاراستنا وان که سا ئه ویئ مالییه ته ک ب (بها گران)
بدهستخوڤه ئینان - و نه رابووینه بکاروبارین وینه ی ئه ویئ یاسا ژئ داخوآز
دکته - وه کو: کاروبارین دیده فانی. لقی حاله تی مولکیه تا مالی نائیته
شه گوهاستن بو بکری (بکری وهرگرنتی بتنی)، و هه کهر که سه کی ئه ف ماله
بتوندی ژئ وهرگرت، لژیر سیه پرا بریارین یاسایا رومانی یا که فن: وی نه دشیا
بزفرینته شه. لقیره (بریتور) چوو دنافدا و ئه ف ده عوه دانا لژیر دهسته لاتییا
خوڤه، و شییان دایه وی (مالی بزفرینته شه و بینته ده ری) ژ ده ست
تونده کاپی.

(بریتور) لقی ده عوی دانا کو ئه و که سی وهرگرتی، کو وی ده مه ک لسره
وهرگرنا مالی یئ بوراندی، و ئه ف ده مه تیرا هیه بو یاسای داکو مولکیه تا
وی مالی وهریگریت (بریکا بورینا ده می یاسایی - التقادم)^{۳۶}.

(۲) - پاراستنا مافیئ بیانیا: -

یاسایا رومانییا یا که فن هاتبوو دانان بو پاراستنا مافیئ هاوه لاتیئ رومانی.
ده باره ی بیانیا رومانییا چ دانپیدان بو وانه دکرن بچ تشته کی ژ مافا، یان

۳۶- ئه ف ده مه ساله که، بو وهرگرنا مولکیه تا مالی گه روک، و دووسال بوون بو وهرگرنا
مولکیه تا ئاقارا لیدی یاسایا ته ختین دووازه.

پاراستنا یاسایی.. لدهمی رۆمانییا دهستیپکری دانپیدانی بپاراستنا مافیئ بیانیا بکهت، وانا (فیلبازنیا یاسایی) بکارئینا بو چی به چیکرنا وی چهندی. بریتوری دانا بیانی (هاوه لاتیئ رۆمانییه) داکو شییانا بدهتی بو داخوازییا مافی خو بکهن لناف دهعوین تاوانیی لدهمی تۆندی لسه ر که سایه تییا وی بیته کرن یان مالی وی بیته دزین.

(۳) - پاراستنا مافیئ دئینه دروست کرن لسه ر زه قئین هه ریئمی: -

یاسایا رۆمانییا که قن پاراستنا مافیئ نه دکر ئه وین دهاتنه دروستکری لسه ر زه قئین هه ریئمی. لدهمی رۆمانییا دانپیدانکری کو پیتقییه پاراستن لوه کو قان مافا بیته کرن.. بریتوری دانا (مه گرتی) ئه ف زه قیه ئه وین دکه قیته لناف هه ریما رۆما (ئه و زه قیئ ئیتالییه). و ئه ف (مه گرتییه) شییانا دته خو دانی زه قیئ زه قییا خو بزقرینیته فه ژ ئه و دهستی ئه و که سی تۆندکاری لوی کری بو نموته.

(۴) - میراتی بریتوری: -

لژیر سیه پرا یاسایا رۆمانییا که قن - ژ بو وه رگرتنا به هه رکی ژ میراتی مپی، تیرا نه بوو گریدانه کی خزماتییا شه رعی هه با. به لی پیتقییوو میرات خو ار لژیر دهسته لاتییا وی که سی بیت ئه وی میرات بوان هیلا لدهمی مپنا وی.. هه که ر خودانی خیزانی زاروی خو ئازاد کرییا یان ژنه ک ئینابا نه لژیر دهسته لاتییا ویبا، ئه ف هه ردووین هه نی - زارو و ژن - چ به هه نه دوه رگرتن ژ چ تشتی مایبا ژ میراتی خودانی خیزانی هه که ر مریبا.. بریتور چوو دناف قی چهندی بو بجه ئینانا عه داله تی و راستیی، و داکو (زاروی نازاکری) و (ژنا ئینای ئه و نه لژیر دهسته لاتا وی) بشین به هه رپا خو وه ربگرن ژ میراتی مپی: بو قی چهندی

دانا (مهگرتی) ئەو زارۆه - لدهمی بابی وی مپی - هیشتا لژیڕ دهستهه لاتییا بابییوو، و ههروهسا ئەو ژنه دانا (مهگرتی) لژیڕ دهستهه لاتییا ههژینی بوو.

ب - فیلبازییا یاسایی نامیرهک دادوهیسی یه بو یه کبوونا دهستهه لاتییا

دادوهیسی لدهف تنگیلیزا:-

دهستهه لاتییا دادوهیسی لئنگلتهرا، سی جورین دادگهها بکار دئینان:-
(دادگههین شاهی - المحاکم الملکیة) - و - (دادگههین دهره به گایان ئاغا و ماقیلا - المحاکم الاقطاعیة) - و - (دادگههین دیری - المحاکم الكنيسة)..
دادگههین شاهی خو ههولدا و زیهرک و ئاماده دکر: ئەو بتنی کاری دادگههین لاتییا دادوهیسی بکهت، و ههولدا ئەو کیشین لبه سینگ ههردوو دادگههین دی هه لکیشیت و دانیته لژیڕ دهستهه لاتییا خو بریکین فیلبازییا یاسایی.

نموئه بو قی چندی:-

۱- ئەو تاوانباری پارهستای لبه سینگ دادگهها دهره به گایان دادگهها دیری، دانان لجهی (مهگرتی) وی ئیمنایا شاهی تیکدای، و بو قی کاری پیتییه تاوانبار بیته دانن لژیڕ (ژیهره قانییا ئیه منینداری شاهی) و بیته دادگههکرن لبه سینگ دادگهها شاهی.. ههکه ر حازر بوو لبه سینگ قی دادگههی، ئەف دادگهه دی شین دادگههکرنا وی بکهت لسه هه کارپهک دی.

۲- دادگهها شاهی بو جی به جیکرنا وهکو قی مه بهستی، ههروهسا دانا (مهگرتی) داخووزکار قه رزداره ب(باجین شاهیه) وی نه شیبایه قه پزی باجا ئەدا بکهت، ژ بهر (ئهو که سی دهعهه لسه) نه رابوو یه به داکرنا قه پزی لسه

وی و دادگه هرکنا وی دئیته کرن لبر سینگى هردوو داگه مین دی.. بقی چندی نهو (کەسی دەعوە لسه‌ر) دبیته ته‌مه‌ل و کیماسی یی کری بمافی شاهی. و پیتقیه ئاماده‌بکهن لبرسنگی دادگه‌ها شاهی دا پسیار ژ وی چندی بیته کرن.

۳- دوماهیکی دادگه‌ها شاهی لناف (کیشین زه‌قییا نه‌وین تایبه‌تمه‌ندییا وان یا دادگه‌ها دهره‌به‌گا).. دانا (مه‌گرتی) به‌ریزی دهره‌به‌گ دست کیشانی کر ژ دسته‌له‌اتییا دادوه‌ریی خو یا دادگه‌ها دهره‌به‌گا بو به‌رژه‌وه‌ندییا دادگه‌ها شاهی لینیریینی لسه‌ر بکه‌ت.

دوو: - فیلبازییا یاساین ره‌فتاره‌ک وینه‌بییه: -

فیلبازییا یاسایی دهاته بکار ئینان: بو‌گریدانا گریبه‌ستین نوو، نه‌وین یاسایی هیشتا چ دانپیدان لسه‌ر نه‌کری.. و دا بگه‌هیته نه‌نجامین یاسایی نه‌وین دئینه دپوستکرن لسه‌ر گریبه‌ستا (نه‌وین گریدانا وان پیتقی کارین وینه‌یین زور لوان) ب هاریکارییا گریدانا گریبه‌ستین دی، گریدانا وان ساناهی تره ژ وی.

۱- ره‌نگن نیکن: -

یاساین نوو: دهره‌فتی دایه هاوه‌له‌اتییا رابن بگریدانا هر گریبه‌سته‌کا هه‌بیت، به‌لی ژ نه‌نجامین وی چ (پیگرین قه‌ده‌غه بین یاسایی چی نه‌بیت یان نه‌گوته‌ه بیت یان نه سه‌ریچ بیت لسه‌ر سیسته‌می گشتی یان ره‌وشتی). دهرباره‌ی یاساین که‌فن: وه‌کو یاسایا رومانی لده‌ستپیکا چیبوونا وی دهره‌فت نه‌دا چ گریبه‌ست بینه کریدان (بتنی نه‌و گریبه‌ستین هاتینه خواری لناف یاسایی).. لده‌می نه‌ف یاسایه هاتییه دانان بو ری‌کخستنا په‌یوه‌ندییا و کاروبارا لناف کو‌مه‌لا ده‌سپیکی نه‌وا پالپشتییا خو دانای لسه‌ر چاندنی و -

ژمارا کاروبارا بهرنیاس بو لدهف وان و بکار دئینانین وی کیمبون - خیزانین چاندنی هولدان پیئتین خو پریکن - بهموو شییانین خو - ژ بهرهمین مروقتین خو.. دهمی ژیان پیشکهفتی لروما، و ژيانا ئابوری لناف دهولهتا رومانیا: پالشتتیا خو نه دانا لسهر چاندنی بتنی. به لی ههروهسا دانا لسهر بازرگانی {چاندن و بازرگانی}. پیوست دیاریبوو ب(دانپیدانا بکن کاروبارین نوو) ئهوین بهری نه بهرنیاس لدهف وان. ژ بهری یاسای پیدانی بغان کاروبارا بکته، رومانی گهشتبون نهجامین وی ب(گریدانا گریبهستین دی لوی دهمی لدهف وان بهرنیاس بوون) وهکو: گریبهستا فروتنی بدیده قانا - ئهف گریبهسته بکار دئینان نمونه: دا بگههته نهجامین گریبهستین (سپارده - الودیع)، و گریبهستین (مهرجین خو لسهر دانان - الرهن الحیازی).. ئهو کهسی (دابینی لدهف یان دابینگری یان بمهرج) دا وی مالییهتی ئهوا گریبهست لسهر، دا فروشیت بو (دابینگری یان دابینی لدهف یان خودانی مهرجی)، بمهرجهکی - ههر ئیک ژ وان مولکیهتا وی مالی بزقرینیت بفرۆتنهکا دی بو خودانی وی - پشتی دهمی دابینگری یان دابینی لدهف بدوماهیک بیت یان دهمی قهرز ئه دا کریبا.

ژوی چندی - ههروهسا فرۆتنا زاروی بسی جارکی بو کهسهک (بکری) وینهیی) و پاشی ئهف کهسه دی وی زاروی ئازادکته پشتی تهمامبوونا کاروبارین هه فرۆتنهکی: دا بگههته ئازادکرنا زاروی ژ دهسته لاتییا بابی - رومانیا فیلبازی دکر - دا بگههته وی چندی - بکارئینانا دهقهکی هاتبوو خواری لناف یاسایا تهختین دووژده: سزایهک لنافدا دانانبوو بو خودانی خیزانی ئهوی (گه وپهکرنی بفرۆتنا زاروی بکته) ئهوی لژیر دهسته لاتییا ویشه

(بو سى جارا^{۳۷}) بدوماهيك ئينانا دسته لاتييا خودانى خيزانا وى لسهر وى،
بقي چهندي دى سهره خو بيت بمافين خو.

هر ژ وى چهندي - هره سا خودانكرنا زاروي (كورايه تي) نه وى لژير
دسته لاتا خودانى خيزانه كا دى.. نه ف چهنده دا چيبيت (خودانى خيزانى دا
زاروي خو فروشيت بريكا ديده قانا^{۳۸}) بو (بكره ك وينه ي) سى جارا - بشتى قى
چهندي دسته لاتييا بابى لسهر وى نه دما بئيك جارى.. پاشى نه و كه سى
زاروي ب(كورايه تي) خودان دكه ت دا {ده عوه ك وينه ي تو ماركه ت - injure
cession} دژى - بكرى وينه ي - نه وى دسته لاتييا كرينا وى
بده ستوخوه ئيناي (mancipium) بوى زاروي.. ودا داخواز كه ت لده ف
دادگه ها دادوه رى: كو نه و زاروه زاروي وييه، و - بكرى وينه ي - دا دانپيدانى
كه ت بدروستيا ده عوا خودانكرى، و دادوه ر دا بريارپى ده ت (بگريدانا زاروي
بده عوه كارپى و دا نيته دانان زاروي وييه.

۲ - رهنگى دوويى: -

كاروبارين (الوصية - وهسيه تي) لژير سيبه را ياسايا رومانيا كه فن:
زورقورس و گران و لاوازبوو.. ژ بهركو دا دروستبيت - دقيت برياره ك ياسايى
بو دره بچيت ژ لايى (دهسته كا كو مه لى) پشتى رازمه نديا پياووين ئاينى لسهر
بيته كرن - وه رگرتنا رازمه نديا پياووين ئاينى و بريار دهسته كا كو مه لى نه

۳۷- هه كره خودانى خيزانى زاروي خو جاره كى بتنى فروشت، و زاروي نازاديا خو
وه رگرت ژ بكرى خو. بقى چهندي دا زفريته فه - بريار ياسايى - لژير دسته لاتييا
خودانى خيزانا خو وه ره سا بفروشتنا وى بو جارا دوويى:

۳۸- هه كره نه فنين وى بيت (كورى كورى) يان كچا وى بيت، تيرا هه بوو بفروشتيت
بئاماده بوونا ديده قانا، جاره كى بتنى.

بساناهی بوو بو (وهسیه تی و سه رپه رشت) چوونکی دبیته نه گه را دهستان و تیكدانی بمالییه تا خیزانی و ئاینا وی یا تایبته .. ژ به رفی چه ندی سه رپه رشت دا گریبه ستا فروتنا بدیده قانیا وینه یی بکارئینیت، و دا بوئی چه ندی نه و مالییه تا وی بقیته (وهسیه تی لسهر به کت) دا فروشیت بو بکره ک وینه ی، و نه ف بکره دا سوزدانی دهت وی مالییه تی بدهته دستی نه و (که سی وهسیه تی بو هاتی کرن) پشتی مرنا (وهسیه تکاری).

سیی: - فیلبازی دانان مه گرتییا خه یالییه ژ بو دروستکرنا نه نجاما،

دروست نابیت، هه کهر نه لسهر وهی بیت:-

فیلبازی یاسایی دهاته بکارئینان بو دانانا (مه گرتیین) گریدانا خزماتی لناف حاله تی لخوازی:-

۱ - بو رافه کرنا چیبوونا کوما ژ خیزانی و عه شیره تی و هوژی و دهوله تی، و بو بوراندن و پالپشتییا دانیدانی بمافا لناف چارچوئی وی.

۲ - دا دهره فه تی بدهته وان هاوه لاتییا نه وین نه خزمین ئیکن بچ گریدانا خزماتی - رابن بوان کارپو بارا - نه وین سه ریفه چی نه دبوو پی رابن هه کهر نه خزمین ئیکن - وه کو وانا نه وین دئینه گریدان بگریدانا بریا لناف {هاوبه شی - الشراکه} یان دهسته لاتییا بابی وان کو م دکته لناف {بریکاری - الوکاله} .

۳ - دا بگه هیته هنده ک نه نجاما نه وین دئینه دروستکرن لسهر گریدانا خزماتی لناف په یوه ندیین کو مه لایه تی. وه کو لوخوازی دیار.

أ - شیردان و کریقاتی و سه رپه رشتی. (الرضاع و العماد و الوصایه)

ب - شیردانا په روه رده ی (ره وشتی). (الرضاع الادبی)

ج - خۆنزمکرن بۆ ئێك و دوو. (پشتگیری). (ولاء الموالاة)
 د - په یوه ندى نافبه را بهر یزى و لژیر دهستى وى. (العلاقة بين السيد و
 المعتوة)

* نهم دای قان هه موو خالا نینینه خوارى بتشته کس ژ پووونکرى: -

۱ - بۆ رافه کرنا چیبوونا کوما ژ خیزانى و عه شیره تى و هوژى و دهوله تى و
 بۆ بوراندن و پالپشتتیا دانپیدانى بمافا لناف چارچوڤى وى: - بیروباوه رین
 کومین که فن ئه و بوو: {یه کبوونا خوینى - وحدة الدم} ئه وه بنه ره تى ئیکانه بۆ
 هه رهنگه ک و شیوه ک کومه لاتى، مروڤین وى هاوبه شن بهه موو مافین رامیارى
 و شارستانى.. لناف چارچوڤى خیزانى یه کبوونا خوینى بروونى دیار دبیت.
 هه کهر خیزان به رفه هبوو وهاته دابه شکر بۆ چه ندىن خیزانا دى عه شیره ت
 چیبیت.. ژ کومبوونا عه شیره تا ئه وین ژ ئیک بنه ره تى هوژ چیدبیت.. به لى
 دهوله ت لکه قندا رابوویه لسه ر یه کبوونا خزماتیا دروست یان خزماتیا
 مه گرتى نافبه را مروڤین وى.

بڤى چه ندى لکه قندا دهوله ت دا پالپشتتیا خو دانیت لسه ر بیروکا: مروڤین
 وى دزقرن بۆ ئیک ره گه ز و په راستنا ئیک ناین - نه لسه ر بیروکا ژیانى لژیر
 سیبه را ئیک وه لات و هاوبه ش ببه ژه وه ندىا و دروشمین یه کبوونى.

لچارچوڤى قان کومادا - دانپیدان بمافین یاسایى و پاراستنا دادوه رى
 گریدایوو بتنى ب مروڤین هه ر کومه کى - ده رباره ی مروڤین بیانى ئه وین چ
 گریدانا خزماتى دگه ل مروڤین کومى نه بن: یان {لژیر دهست بوون - عبد -
 رقیقا} کار بۆ وان دکرن، یان {دوژمن بوون - عدوا}.

بهلی ئەف بنەرته زۆرگیرو نه‌بوو، و هاته گوهورین بو به‌رژه‌وه‌ندییا مروقتین بیانی.. ژ بو بوراندن و پالپشتییا دانپیدانا هنده‌ک مافا و بتشته‌کی ژ پاراستنا یاسایی بو مروقتین بیانی - دا دانن (مه‌گرتی) ئەو گریداینه بکوومی بگریدانا خزماتی - فی چه‌ندی هاوبه‌شییا بیانییا ب(ساناهیکر) بو په‌راستنا باب و باپیرین وی کومی ئەوا بیانی بقیّت بویته بیته گریدان، و مروقتین وی کومی دانپیدان بکه‌ت بوی مروقتی بیانی و بگریدانا وی دگه‌ل وان.

ئەف کومین که‌فن یین جوړه‌وجوړ رازیبوون بیانییا وه‌رگرن لناف سنوړی خو، و بیانی دانان هاوه‌لاتیین خو لجهی خودانکرنا زاړوی ب(کورایه‌تی) لناف سنوړی خیزانی.. و ئەوی مال بارکریبا وهاتیبا لناف وان دا که‌فیته لناف بازنی عه‌شیره‌تی.. و ده‌ریبه‌ده‌ر و کوچه‌ر دا ئینه وه‌رگرتن لناف هوژی.

۲ - دا ده‌رفه‌تی ده‌نه وان که‌سا: ئەوین نه‌خزمین ئیک و چ گریدانا خزماتی دگه‌ل ئیک نه‌بن.. رادبن بوان کاروبارا - ئەوین بسه‌ریقه چی نه‌دبوو هه‌که‌ر نه‌خزمین ئیک بان - وه‌کو وان ئەوین گریدای بگریدانا برایا لناف هاوبه‌شیی، و ئەوین ده‌سته‌ه‌لاتییا بابی وان کوم دکه‌ت لناف بریکارپی - ئەم دی نمونه‌ین به‌ردیار و پوون بو وی چه‌ندی وه‌رگرن ژ یاسایا رومانیا که‌فن، و ئەفه ژ به‌ری رومانیا دانپیدانی به‌ر چوار گرینه‌ستین رازه‌مندی بکه‌ن {فروتن - کرپی - هاوبه‌ش - بریکار} - لوی ده‌می - رومانیا هاوبه‌شی نه‌دزانی بتنی هه‌که‌ر نه‌لنافه‌را برایا با ئەوین میرات ژ بابی خو وه‌ردگرتن ونه‌رادبوون بدابه‌شکرنی نافه‌را خو، به‌لی هه‌ر ئیک ژ وان به‌هرا خو دا پاریزیت و ئەوا هاوبه‌ش دگه‌ل براییین خو^{۳۹}. ئەگه‌را ژ مانا وان لسه‌ر فی ره‌نگی هاوبه‌شیی

۳۹- دگوتنه فی ره‌نگی هاوبه‌شیی لناف مالییه‌تا میراتی، بنافی {هاوبه‌شا گشتی - Societas Omnium bonorum}.

دزقریت بو:۔ هه کهر میرات هاته دابه شکر، دئ هه برپایه ک بیته خودانی مالیه ته کی کیتمتر ژ وی مالیه ته ئه و ابایی وان هه ی، بقی چهندي ئه و (و مروفتین خیزانا وی و ئه و دگه لدا) دئ چینا وان یا کومه لایه تی ئیته خواری و نزمتر بیت ژ یا ابایی وانا لنافه را ریژا چینا ماقیلا:۔ هه کهر هنده ک مروفا نه یین برایین ئیک بن: قیابان بگه هه نه نجامین قی هاوبه شیی ئه فه دا چیبیت بریکا خو دانان بگریدانا (مه گرتی) برایین ئیکن لنافه را خو.

به لی {بریکاری - الوکاله}: وه کاله تی لوی دهمی نه دگه هانده وان نه نجامین نه و نجامین دئنه دپوستکرن لسه ر وه کاله تی لناف یاسایی نو. پاشمایین رهفتارا ئه وین وه کیل پی رادبوو ئیکسه ر نه دزقری بوو {پله یا - نمه} موه کلی وی - به لی دهاته گریدان بپله یا وی بخو - و پاشی پشتی قی چهندي لسه ر ویبوو وی فه گو هیزت بو موه کلی خو.

به لی هه کهر خودانی خیزانی ئیک ژ ئه وین لژیر دهسته لاتییا خو کره نوینه ر دا رابیت برهفتاره ک یاسایی. دئ پاشمایین قی رهفتاری ئیکسه ر زقریت بو خودانی خیزانی و نایته گریدان بوی که سی پی رابووی. چیدبوو پشتی قی چهندي رازیونا وه کاله ت نافه را موه کلی و وه کیلی نه دکه فه لژیر دهسته لاتییا موه کلی وی، ئه وی بورییه ب(دهمه ک مه گرتی) ئه و دهسته لاتییه لنافا هه بوو.

۳ - دا بگه هه هنده ک نه نجاما ئه وین دئنه دپوستکرن لسه ر گریدانا نیریک بوونا خزماتی لناف په یوه ندیین کومه لایه تی، وه کو ئه وین لخوا ری: -

أ - شیردان و کریقاتی و سه رپه رشتی: -

---

(۴۰) - چینا ماقیلا (الاشراف) لرومانییا دهاته دابه شکر بو پینچ جوړین خیزانا، لیدف هه بوونا هه ر خیزانه کی ژ مولکیه تا ئاقاری.

شیردان (نه ژ دهیکې) لدهف موسلمانا^۱ دبیته نه گهرا دانانا مه گرتی لجهی په یوه نډیا دهیکې نافبه را زاروی و وی ژنا شیردایې. و دانانا لجهی مه گرتی په یوه نډیا بریا نافبه را زاروین بیانیا و نه وین شیر وهر دگرتن ژ نیک ژن. و لسره دانان فی مه گرتیا نیزیکبونا خزماتی (گونه هکرنا زه واجی نافبه را زاروی و دهیکا وی نهوا شیردایې، و خوشکین وی نه وین شیر هره ژ وی شیردانی وهر گرتین).

نهو په یوه نډیا نافبه را {پیاوی} و {وی نافره تی نهوا پیاوی رابووی بد (ناینکرنا وی)} دهاته دانان وهکو وی په یوه نډی نهوا نافبه را (بابی و کچی وی) گونه هبوو بو وی بزه وجیت بو، لناف چه رخی دهوله تا رومانی یا مه سیحی. و هره و هسا دهره تی نا دته سه رپه رشتی و کوری وی بزه وجن بو کچی نهوا لژیر سه رپه رشتیا وی، چونکه نهغه دانان وهکو: وی په یوه نډیا کومه لایه تی یا بد (گریدانا نیزیکبونا خزماتی سپروشتی).

ب - شیردانا په روه رده یی (په وشتی): -

هنده که نه ته وین که فن وهکو (نیرله نډیا و هندین) که فن دانن: نهو گریدانا (پوچی) نهوا چیدبیت ژ په روه رده کرنا (ناینی و زانستی)، وهکو: گریدانا نیزیکبونا خزماتی. و لسره فی گریدانی هنده که نه جامین یاسایی دروست دبن. نیرله نډین که فن په یقا (شیردانا په روه رده ی - الرضاع الادبی) دانابوون لسره وی په یوه نډی نهوا قوتابی گریدانا بماموستایین وان لناف قوتابخانین یاسایی. دگوتنه ماموستای یاسایی په یقا (بابی شیردانی - الاب بالرضاع - Foster ather). و فی ماموستای سه رپه رشتیا په روه رده کرن

---

(۴۱) - ژوان ملله تا نه وین نهف سیسته می وهر گرتین: هوژین نیرله نډی و هنده که نه ته وین ناری ژوانا (هنود) بغی چه نډی دهقه ک یی هاتیبه خواری لناف یاسایا مانو.

و فیڤرکنا قوټابییڻ خو ډکر لناف مالا خو و دگهل وی ژیان دبرن.. ژ ئه نجامین دانانا فی پهبه نندی، وه کو: بنزیکیا خزماتی، یاسایا ئیرله نندییا که فن بو ماموستای دهسته لاتییه ک دروستکربوو لسهر قوټابیین وی، و ئه ف دهسته لاتییه نیزیکی دهسته لاتییا بابیبوو.. وهروه سا ماف سود وهرگرتنی ډابوویی (لهه موو ژیانئ خو) بپارچه کی ژ مالییه تا قوټابی.

به لی لدهف (هندي) یین که فن: گریډانا (روحي) نافبه را ماموستای ئاینی یی فیڤرکنی و قوټابیین وی: دیارتر و روونتر بوو ژ گریډانا شیردانا په روه رده ی. لوی ده می فیڤرکنا ئاینی به لاشبوو و بی به رامبه ربوو.. به لی لدیف یاسایا (هندي) یا که فن: ماموستای (مافی میراتی هه بوو) ژ مالییه تا قوټابیین خو، و هروه سا قوټابییا (مافی وهرگرتنا میراتی) ماموستای خو هه بوون.. و هروه سا فی یاسای (په یوه نندییا نافبه را هه قالین لخواندنئ) ژ بیرنه کریه: و ئه ف گریډانا نیزیکیبونئ دانابوو، وه کو: گریډانا نیزیکیبوننا خزماتی لنافبه را وان، و هروه سا لسهر فی چهندي هنده ک بریارین لسهر میراتی هاتبوون دروستکرن.

لناف یاسایا (هندي) یا که فن یی هاتی: - ئه وه که سه کی بمپیت {هه که ر چ زاړوین کوړ نه بیت، نیزیکتړین که س وکارین وی دی بته میرات خواری وی، و هه که ر چ که س وکارا وی نه بیت دی ماموستای وی یی ئاینی بته میرات خواری وی، و هه که ر نه بیت دی قوټابی وی ئه وی فیڤرکنی ژ ماموستای وهردگرتی دی بته میرات خواری، و شروفه کارپن فی یاسای لسهر دهقی فی یاسای زیده کړن {هه که ر مړی چ ماموستا یان قوټابی نه بن ژ (ساخا ئه وین لسهر ژیانئ) میراتی وی دی فه گوهاستن بو هه قالین وی یین لخواندنئ}.

چ - خو نزمکرن بو ئیکدوو (پشنگیرکرن): -

ئەف سىستەمە لىدەف عەرەبىن لىبەرى ئىسلامى (ھەبوو و دزانىن).. و ئەنجامىن ياساى لىسەر دىرۇست كرىبوون.. ئەف گرېبەستە دوو پىاوا گرېدان دا بگەھن: شىيانىن سەرکەفتنا ئىك دوو بگەن لىژيانى، و بىنە مىرات خوارىن ئىكدوو پىشتى مرنى.. وەكو ھەر دوووا گوٹىيا ئىكدوو: - (خوينا من خوينا تەپە - مال خراب كرنا من مال خراب كرنا تەپە - تو مىرات خوارى منى و ئەز مىرات خوارى تەمە - تو داخوآزى بىمن دكەى و ئەز داخوآزى بتە دكەم).. خوآدانىن گرېبەستى لىناف قى گرېبەستى - خوآ دانن مەگرتى ئەو دى گەھنە پلەكا نىزىكبوونا خزماتى و پىتقىيە لىسەر وان ئىكدوو سەرىنخ و ھارىكارىيا ئىكدوو بگەن، و ئەف چەندە دى بتە ئەگەر دا بىن مىرات خوارىن ئىكدوو. {ئانىنى ئىسلامى دانپىدان كرىبە بقى سىستەمى}.

د - پەيوەندىيا نافبەرا {ئەزبەنى و بەنىى وى - لىسىد و معتوقە} وەكو وى پەيوەندىيە ئەوا نافبەرا (بەنى - و - ئەزبەنىى وى يى بەرى) ئەوى ئازادى دايى، وەكو: وى پەيوەندىيە ئەوا نافبەرا (زارووى - و - بابى وى) ئەو بابى بوويە ئەگەر چىبوونا وى لىسەر ژيانى.. لىسەر قى پەيوەندىى ھندەك پاشمايىن ياساى دىرۇست دبوو، ھندەك دەرژەوۋەندىيا (ئەزبەنى بوو) - و - ھندەكىن دى دەرژەوۋەندىيا (بەنىى) بوو.

دەريارەى ئانىنى موسلمانا: يى داناي پىتقىيە لىسەر ئەزبەنى - خەرچكرنى بگەت د بەرژەوۋەندىيا بەنىى خو - و ھندەك {بوچوون - المذاھب} دبىنن: لىسەر (ئەزبەنىيە) خەرچكرنى ل(بەنىى خو) بگەت - و ھەكەر (ئەزبەنى مرن) نىزىكتىرپىن كەس وكارپىن ئەزبەنى دى خەرچىى لىبەنى كەن.. و بىشتى (مىرنا بەنى) خەرچى دى بو زاروويىن وى بىت، ھەكەر ئەف (زاروۋە) ھەر لىدەف (ئەزبەنىى بابى خو بن).. و بەرامبەرى قى چەندى قى {بوچوونى - المذاھب}

دانپیدان یی کرى بڤه ځو هاستنا میراتى (به نى ئه وین چ که س و کارپن نږیک نه بن) بو (ئه زبه نیی وی ئه وی ئه و لڙیر ده ستکری).
 ده باره ی یاسایا رومانیا: لسهر په یوه ندیی ئه و نافبه را به ریزی و به نیی وی پیگیری درستکریوو. قی یاسایى به نی پیگیریوو راییت بوان کاروبارا ئه وین زاړو راییت به رامبه ری بابی خو، وه کو: (ځوهداری و ریژگرتی و خزمه تی و خه جکرنی لی بکه ت هه که ر ته نگاڅبیت) .. هه که ر (به نیی) مریبا و چ میرات خو ار لدیف خو نه با، میراتى وی دا بو (به ریزی) وی بیت .. و هه که ر (به نیی) نه بالق با یان ژن با) دا سه په رشتیا وان یان شیره تکاریا وان بو (به ریزی) وی بیت یی ئه و (یه که م جار ژیرده ست کرى).

چوارى: - فیلبازیا یاسایى هوکاره که بو بوراندن و پالښتیا

هنده ک سیستمین یاسایى و پامیارى: -

فیلبازیا یاسایى هاته بکارښان بو بوراندن و پالښتیا هنده ک (بنکه یین یاسایى - و - سیستمین پامیارى) .. بکارښانین قى: نشانین وی به ردیار لسهری چه رخی نوو: -

أ - بوراندن و پالښتیا هنده ک سیستمین یاسایى:

زانایین یاسایى: هه و لدان بو بوراندن و پالښتیا هنده ک سیستمین یاسایى وه کو: میراتى - و - دهسته سه رکرنا مالییه تا وی که سی بوویه تومه تبار بتاوانه کى ژ تاوانین گرنګ، وه کو: (خیانه تا که وره - الخيانة العظمی) - و - بنه رته ی نه به رپسیار شاهى به گرتیا کاروبارین دوور ژ راستی.

۱ - بوراندن و پالپشتییا میراتس :-

هندهك زانايين ئەله مانی^{۴۲} قیسا بوراندنهكی و پالپشتییهكی بكن بو
فهگوهاستنا (سامان و مالیهتی مری بو میرات خواری)، چونه: یه کبوونا
که ساتی لنافه را وندا.

۲ - بوراندن و پالپشتییا دهسته سه رکنا مالییه تا تۆمه تبارس :-

دهسته سه رکنا مالییه تا ئەو که سی تاوانه کری ژ تاوانیین مەزن
وهکو (خیانه تا گوره - الخيانة العظمی) و مالیه تا وی نه ئیته فهگوهاستن بو
میرات خوارین وی: زانایین ئنگلیزی بوراندن پالپشتییا خو دانان ب (پیساتییا
خوینا تۆمه تباری)، و فان زانایا گوئن: ئەف چهنده قه دهغه دکهت مالییه تی
بیته فهگوهاستن بیت ژ بابوباپیرا بو نه قییا (کوری کوری) بریکا فی
خوینا پیس.. بقی چهندی دهستور و دهرفته دایبوون دهوله تی فی مالییه تی
دهسته سه رکته.

۳ - بوراندن و پالپشتییا بنه رهن نه بهرپسیارا شاهس :-

بهرپسیار لیدیف بیردۆزین پهیرهوا {پیتقییه خهله تی هه بیت} - خهله تی
نینه بنه بوو خهله تی - بقی چهندی ئنگلیزا بوراند: بنه رهن نه دانانا شاهس
خو لژیر چ بهرپسیارا.. بدانانا مهگرتی شاه چینابیت خهلهت بیت (The
king can do no wrong).

---

(۴۲) - یی لناف گوئنن چیکه ری کوما (یاسایین فردریک) ئەله مانی هاتی خواری ئەوه
(کاستس - Castes): {مری و میرات خواری وی ئیک که سن. لسهر فی چهندی پیتقییه
میرات خواری بهر دهوامی خوشی ببه ن بمالییه تا مری} . علی بدوی ژیده ری به ری
لاپه ۶۰.

ب - بوراندن و پالپشتتیا هندهك سیسته‌مین رامیاری :-

هندهك فیه‌سوفا و بیروكفانا دقیا: چیبونا ده‌وله‌تی پراشه‌کن و شروقه بکن... و فه‌گوهاستن مروقی بو ژیانئ لناف کومه‌له‌کی ده‌سته‌لآتیا یاسایی لنافدا به‌ریه‌لاف بیت... و بوراندن و پالپشتتیا هندهك سیسته‌مین رامیاری، وه‌کو: پاشاتتیا دکتاتورئ یان پاشاتتیا ده‌ستوری یان بنه‌ره‌تی ده‌سته‌لآتیا ملله‌تی و ملله‌ت خودانی ده‌سته‌لآتا بیت.

فان فیلسوفا و بیروكفانا: خو هاقیتنه بوچوونین خه‌یالی: بو سه‌روبه‌ره‌کی و بویره‌ه‌کی چیینه‌بوویه لپوژه‌کی ژ پوژا... و لسه‌ر فی ئەف ئە‌نجامه‌ دپوستکرن:- خالا ده‌سته‌پیکئ بو فی بوچوونئ، ئە‌وه:- که‌ساتتیا مروقا یئ هاتیه‌ فه‌گوهاستن ژ (حاله‌تی زگماکی و قه‌رقه‌شی - حالة‌ الفطرة و الفوضى) بو (حاله‌تی ری‌کخستنئ و یاسایا)... و ئەف چه‌نده یئ چیبوو ژ ئە‌نجامئ کومبوونا وان ل(ده‌مه‌ك و جهه‌ك) ده‌ستنیشان کری لکاته‌کی ژ کاتین میژوویا مروقی - پاشی (ری‌که‌وتنه‌ك گریدان) دا ده‌رکه‌فن ژ حاله‌تی قه‌رقه‌شی بو حاله‌تی ری‌کخستنئ - ژ به‌ر فی چه‌ندی دبیزنه‌ فی بوچوونئ پامانا (گریبه‌ستا کومه‌لایه‌تی - Le contrat social). به‌رزترین که‌س بوچوونین وان لسه‌ر فی بیردوژئ ژ بیروكفان سی بوون: (هوبز - Hobbes - لوک - Locke - ژ ننگلته‌را - و - جان جاک روسو - J.J.Rousseau ژ فره‌نسا)... هه‌ر ئیک ژ فان بیروكفانا دقیا بوراندن و پالپشتتیا سیسته‌مه‌ك رامیاری ده‌ستنیشان کری بکه‌ت.

* هوبز: هه‌ولدا سیسته‌مئ پاشاتتیا دکتاتوریا نازا ببورینیت و پالپشت

بیت.

* لوك: دڦيا ژ پيشكش كرنا ڦى بىردوږى پالښتيا مللهت خو بكهت
لنگلته را و خو قوږتال بكهن بشوره شا وانا لسهر سيسته مى پاشاتيا
دكتاتورى و زوردارى و بگوهرت بسسته مى پاشاتيا دهستورى.

* به لى جان جاك روسو: بىر باوهرى هه بوو ببنه رته تى دهسته لآتيا ملله تى
و دانيت مللهت ژنده رى دهسته لآتيا يه . پالښتيا خو دانا لسهر ڦى بىردوږا
گرښه ستا كوومه لايه تى بو بوراندن و پالښتيا وان بوچوونا .

هه ر ئيك ژ فان بىروكفانا پالښتيا خو دانابو لسهر {پيشه كيه كا -
مقدمات} چىدبىت ئيكبن - به لى جىواز بوون لناف نافه روکا وى دا كو هه ر ئيك
ژوان بگه هته مه رهما خو . پيكهاتيوون و رازيوون لسهر (گرښه ستهك هاتبو
ريكه وتن)، به لى جىواز بوون و نه وهك ئيكبوون ژ لاي (لايين گرښه ستهى و بابتهين
وى).

هويزى گوټ - نه و يه كه مين كه س بوو بانگه وازى بڦى بىردوږى كرى - نه ف
گرښه سته يى هاتيه گرښدان نافه را مروڦين هاوه لآتى (لنافه را واندان).
دهر باره ي (دهسته لات) نه لايه نهك بوون لناف ريكه وتى . (هاوه لآتيا) لديف
ڦى گرښه ستهى دهست يى بهردان ژ هه موو نازاديين خو يين سرپوشتى
به (ئيكجار و هه تتا هه تتا) بو (دهسته لاتا و پاشا) بڦى چه ندى كه ساتيا خو
يى (حه لاندن) لناف ڦيانا وى . بڦى چه ندى (دهسته لاتا و شاهان) ماف هه بوون
ره فته رى بنازاديا هاوه لآتيا بكهن لديف ڦيان و شيبانين خو . و هاوه لآتيا: چ
ماف نه بوون دهسته لاتا بهرپسار بكهن، و هه تتا هه كه ره فته رين خرابى و
نه دروست بدهسته لآتيا كريبا، چونكه نه و (نه لايه نهكبوو) لناف گرښه ستهى دا
پيگير بيت بته شته كى بهرامبه رى وان (هاوه لآتيا) . دهسته لات: لناف ڦى
بىروكى - ماف يى وهر دگرتى، بىى پيگيرى بچ پيگيريا بكهت بهرامبه رى

هاوه لاتییا - بقی چندی (هوبن) دهسته لاتییا دهسته لاتیین ئازا بوراندن و لیبورینا وی دکن ژهر پسیاره کی به رامبه ری هاوه لاتییا.

به لی (لوك) - قیا پالپشتییا ملله تی خو بکته بشوره شا وانا لسه ر خیزانین (أل استیوارت) یا دکتاتور، و دهسته لاتییا وان بدوماهیک بینیت لسالاً (۱۶۸۸) بچیکرنا سیسته مه ی شاهیاتیا دهستوری.. نه و رازییه دگه ل هوبزی: کو گریبه سته کومه لایه تی هاتبوو گریدان.. به لی جیوازبوو دگه ل وی لسه ر دیارکرن (لایه نین گریبه سته ی و پیگریین ژ نه جما چیدبن).. وی (دهسته لات یان پاشا) به ریقه کربوو لایه نه ک لناف گریبه سته ی، و پاشی چوببوو: لیدی قی گریبه سته ی هاوه لاتییا دهست نه به ردان ژ هموو ئازادیین خو، به لی بتنی دهستبه ردايه ژ (پارچه ک ئازادیین) خو یا سپروشتی به رامبه ری دهسته لات سوژی بدهن هاوه لاتی: هاوه لاتی دی شین خوشییی بهن بوئی ئازادیی نه و بو وان مای.

نه ف بیروکه دانانیت مه گرتی گریبه سته ک یی هاتییه دروستکرن: و پاشمایین وی ئالوگوژن بو هه ردوو لایه نه نا.. و چیدبیت هه ر لایه نه ک ژ گریبه سته ی نه رابیت به داکرنا پیگریین خو هه که ر لایه نی دی پیگریین خو بچه نه ئینا.. هه که ر دهسته لاتا: توندی یان زوررداری بمافین هاوه لاتییا کریبان، و پیگریین خو بجه نه ئینابا، و نه هیلابیا هاوه لاتی خوشییی بنئازادیا خو بهن - نه و ئازادیا دهست ژیی به رنه دای، و نه ف ئازادییه هاته لژیرده سترن - لقیره هاوه لاتییا ماف هه بوون: (به پرساتیا وی یان دهسته لاتییا وی) ژ وی هه لکیشن نه و لسه ر وی پارچا ئازادیی نه و دهست ژیی به ردا ی لیدی وی گریبه سته ی.

دوماھیکي جان جاک روسو - فيا پشته قانیا بنه رھتي (سەرورھي و
 دھستھ لاتیيا) مللھ تي خو بکھت و ببورينيت. و ھەرورھسا وي پالپشتيا خو
 دانابوو لسەر مھگرتي ريکھوتنھک وھکو وي (گريپھستھک کو مھ لايھ تي) .. بھ لي
 وي گوٽ: ئھف گريپھستھ ھاتبوو گريدان نافبھرا مروٽين مللھ تي (نافبھرا
 ھاوھ لاتیيا بخو) .. لديد قی گريپھستھ ھەر مروٽھ کي دھست بھ ردايھ ژ
 پارچھ کا کيم ژ نازاديا خو يا سړوشتي بو کو ما خو (نھ بو مروٽھ ک دی نھ ژ
 وان) بو دابينکرنا ناشتي و نارامي وسه لامھتيا کو مھ لي .. بھ لي ئھفھ و (کو مھ ک
 مروٽ) نھ شين رھفتاري بقی دھستھ لاتی بکھن بو کارگرييا کاروبارين خو، بو
 قی چھندي نوينه رھک دانان ب (وھ کالھت) رابيت بوي چھندي پيش وان فھ،
 بقی چھندي دھستھ لاتی دامينيت بو ھموو کو ما ھاوھ لاتیين مللھ تي .. بھ لي
 دھربارھي (دھستھ لات) وھکيل بوو پيش وانفھ دا رھفتاري بوي بکھت .. قی
 (وھکيلي) چ نھ بوون بتني بھئيانا (وھ کالھ تي) لژير چاقديري و داخو ازين
 (موھکلي) ئھوين وھ کالھت دابني .. مللھت: ئھوھ ژيدھري (سەرورھي و
 دھستھ لاتیيا). و ئھوھ چاقديره و سھرپھرشتھ لسەر بھئيانا وي، چينا بيب
 بھئيانا وي بيٽھ کرن ھکھر نھ دھرژھ وھنديا وي بيت يا گشتي.

پھخنھيا بېردوژا گريپھستا کو مھ لايھ تي:

چيدبیت ھندھک پھخنھيا بھينھ بېردوژا گريپھستا کو مھ لايھ تي ئھوھ :-
 ۱ - ئھف بېردوژھ نھ پترھ ژ دانان مھگرتيھک خھيالي وي چ پالپشتي
 نينھ ژ لايي بويھري و پرويداوا و واقعي.

لناف ميژوويا مروٽي: چ نيشان نينن و نھ ھاتيھ کو ھموو مروٽا کو مېوونھک
 گريديبوون ل (دھمھک و جھھک) دھستنيشان کري، و رابووينھ ب (گريديانا

گریبه سته کی) و بقی گریبه سته هاتیه فه گو هاستن ژ حاله تی زگماکی و قه رقه شی بو حاله تی ژیانی لناف کومه له ک ریخستن و یاسا لناف به ربه لاف .

۲ - مروقه هتتا حاله تی قه رقه شا زگماکی دکه فت لژیژ ژ هنده ک سیسته مایه ، وه کو: سیسته می ده سته لاتیا بابی لچارچوشی خیزانی .

۳ - بیروکا پیگرییا بگریبه ستا پشتی هه بوونا ده سته لاتا گشتی یی هاتی ده سته لاتا گشتی پاراستنا پیگرییا دکه ت - و بیروکا پیگرییا گریبه ستانه لبه پی ده سته لاتا گشتی هاتییه داکو رافه کرنا رابوونا ده سته لاتا گشتی بکه ت لناف کومه لاکه ساتی .

فیلبازیا یاسایی لناف یاسایی نوو: -

زانا و پیاوین یاسایی لچهرخی نوو: وه رگرتنا فی هوکارا لیکبادای و نه ییا ئیکسر بو پینشفه برنا یاسایا ره خنه دکه ن . پیاوی زور زانا (مین) فی هوکاره ره خنه دکه ت، چونکه ئه و دبینیت: نه لایقه بو نه ته وین نوو خو بگه هیننه شیوه یی زگماکی (فطری) وه کو شیوه یی فیلبازیا یاسایی بو پروونکرنا (بنه رته ک باش) بو بوراندن و پالپشتیا سیسته مه ک چاک و دروست . ئه ف چه نده دی چیبیت بیپالپشتیا (به لگین به رناقول) هاتن وه رگرتن ژ به رژه وه ندیا گشتی .

دگه ل فی چه ندی، ده ستورین یاسایا نوو نه فالانه ژ هنده ک پاشمایین فیلبازیا یاسایی . چونکه هنده ک بکارئینانین وی یین هاتینه خواری لناف ده قین یاسایی، دگه ل به ربه لافبوونا سه ریچیا وی دگه ل بویره ری و واقعی . چیدبیت ئه گه را بهه بوونا وی لناف یاسایی نوو، ئه وه: یا (گه هشتی) ژ یاسایا رومانیا . بو نمونه {سیسته می کوراتی - نظام التبني} ئه و هتتا

نوکه دئیتته قه بولکرن لناف بههرا پتر ژ یاسایین پوژ ئاڤا.. و ههروهسا
 {بهره تی که ساتیا مه عنه وی - مبدأ الشخصية المعنوية} ئه و مه شقکرنین وی
 گه له که دئیتته دیتن لدهمی نوکه.. و ههروهسا دانانا {کورپه له که - الجنین}
 مروڤه که دروسته ژ بهری بیته لسه ر دونیایی لحاله تی {مړنا وی یی میراتی بو وی
 بهیلیت} دا بههرا خو وهرگرت ژ میراتی. ئاینی موسلمانا و ئه و یاسایین ژ وی
 هاتینه وهرگرتن^{۴۳} نه ڤالانه ژ هنده که کاروبارین مه گرتی.. نمونه بو وی: دانانا
 مری هیشتا ساخه و خودانی ره گه زین پله یا خوڤه (ژمه) هه تتا میراتی وی بیته
 دابه شکر و ژیرن.. ئه گه ر ژ فی چه ندی دزفریت بو وی بنکه یی ئه و دبیژیت
 {بتنی پشتی ئه داکرنا قه پزی و وهسیه تی دی میرات هه بیت - لا ترکه الا بعد
 سداد الدین و الوصیه}. ژ بهری میراتی دابه شکر لسه میرات خوآرا چی نابیت
 ئه ف مالییه ته بمینیت بی خودان، ژ بهر فی چه ندی هاته دانان مه گرتی مری
 هیشتا خودانی وییه بیریاری.

وهکو هاتی خواری لناف مادا (۴۸۸) ژ کوما شارستانییا مصری {دیاری
 - الهبة: دی ببه لگه که فرمی بیت، و هه که ر نه (دی باتل بیت).. هه که ر نه
 هاتبیته دروستکر لژیر سیبه را گریه سته که دی}. بقی چه ندی یاسایی
 براستگو دهره ف تی دایه بکارئینانا وی.

۴۳- وهکو یاسایا مصری یا نو.

((قه کولینا دووی))

{ Equite-Equity } - مبادئ العدالة - بنه رته تی راستیی

پیناسا بنه رته تی راستیی :-

ئهو بنکه یه ئهوا: یا میشکی راست و دروست و لینیرینا بنارمانج وه ردگریتن و دئینته ده ری ژ گیانی راست و دورست و عادیل و یه کسان بو راستکرنا بریارین یاسایی و ته مامکرنا وی بزیده کرنا ده قه ک نوو یان ژ نافرننا ده قه ک که فن یان راستکرنا وی.

دانپیدان لسه رته تی راستیی: گورانکارییا لبریارین یاسایی دکه ت و ده قین وی توشی ژ (نافرنی یان راستکرنی یان ته ماکرنی) دکه ت.

مروقی ئه ف هوکاره بکار ئینا لده می (بیروباوه ریین وی) کیمبووین بوهرگرتنا ئاینین وی یین ده ستپیکین که فن، و بدوماهیکی گه هیسته په راستنا یاساین بوئقه گریدای. و شیمان داینه خو بویریت خو توشی ده قین وی بکه ت (وی راست بکه ت و ژ ناف وی ببه ت چه ند بقیث یان یا نه زوی لسه ر وی زیده بکه ت.

بقی چه ندی ئه ف (هوکاره) یی چیبووی پشتی بکار ئینانا فیلبازییا یاسایی، ئهوا مروقی بکار ئینای لده می نه دویریا گوهورینا لده قین یاسایی بکه ت، قی مروقه گه هاند فیلبازی لسه ر وی بکه ت: بدانانا مه گرتییا بو کاروبارین

نه راست و دروست يان بو رابونا کاروبارین وینه یی دا بگه هیته وان نه جاما یین وی بقیّت بجهببنیت.. بقی رهنگی بنه رته تی راستی گوهورینی لده قین یاسای دکهت و بریارپین وی دگوهوریت.. به لی دهباره ی فیلبازیا یاسای گوهورینی لبریارا یاسای دکهت و بی نیژیکی دهقی وی بیت.

بنه رته تی راستی بخسله تین خوڤه و هوکاره ک نیکسه ر ژ هوکارپین پیشقه برنا یاسای، وکو هوکارا سی یه نه وه {دهرچوویا یاسای - التشریح} . بنه رته تی راستی و دهرچوویا یاسای هردوو گوهورینی لدهقی یاسای دکهت و بریارا وی دگوهوریت.. به لی بنه رته تی راستی جیوازه دگه ل دهرچوویا یاسای ژ لای ژیده ری (پیگی کرنا) هه رنیک ژ وان.. بنه رته تی راستی هیژا خو یا پیگی کرنی خو وهردگریژ بیروباوه ریا که سا بیپویستییا وی بو بجهئینانا به رژه وه ندین کومه لی و پرۆسه یا وی یا بلند.. به لی دهرچوویا یاسای هیژا خو یا پیگی کرنی وهردگریژ دهسته لاتییا دهرچوویا یاسای وی دئینته ده ری.

میشک بنه رته تی راستی دئینته ده ری و وهردگریژ: ژ به رژه وه ندین کومه لی و پرۆسه یا وی یا بلند و تیگه هشتنین وی ژ راستی و حه قیی.

ژ بهر نه ف کاروبارین هه نی دئینه گوهورین و پیشدکه فن: بنه رته تی راستی دیاربوو و دهرکه فت بره نگیژ جوړه و جوړه .. نه و لده ف یونانییا (یاسای سرپوشتییه)، و لده ف رومانیا لژیر سیبه را یاسا وان یا که فن (یاسای نه ته وایه) پشتی قی چه ندی برهنگی (یاسای سرپوشتی) لده ف وان دهرکه فت و دیاربوو.

دهرباره ی ئینگلیزا: بنه رته تی راستی دهرکه فت و دهاته ده ری لدیف (وژدانا شاهی).. به لی لناف ئاینا موسلمانا ژیده ری بنه رته تی راستی نه وه یا میشک وهردگریژ و دئینته ده ری ژ فه لسه فا ئاینی.

ياسايا سروشتى لدهف يونانيبيا: -

يونانيبيا بميشكى خويى فلهسهفى يى تيشك ديتن: كو (دونيا و هه ر تشتهكى لنافدا ژ ئازهل و روهكى و مهستهك) پريقه دچيت لديف سيسته مهك چارچوفكرى و بنه كه بيا نه ئينه گوهورين.. بوچوونين وان نه و بوو هيزهك بلند يا هه قى دونيايى پريقه دبیت.. هندهك فهيله سوفين وان گوته قى، نافي (سروشتي)، و هنده كين دى گوتن (خودايه)“.. بوچوونين قانا و ئوپن دى نه و بوو: دانانا بريارپين (سيسته مى سروشتى) يان ياسايا وي گشتيه و هه تتا هه تتا دى مينيت و پاره ستايه و نائيته گوهورين - ژ بهر قى چهندي نهف ياسايه دانان لهي (يه كه مين ياسا) دهر باره ي وي ياسايى نه و نه و ژ دانانا مروفي.. ياسايا سروشتى دانان وينه كه ژ راستيا ئازا يان ياسايا باش وچاك، وه كو نه فلانونى دياركرى لناف په رتوكا خو (ياسا).. به لى نه رستو ناف لى كريبوو ب (راستيا سروشتى) نه و سروشتى دروستكرى و دا به ريلاف بيت لسره هه مو هاوه لاتيبيا. به لى دگوته {ياسايا دانايى - القانون الوضعى}: - نه وه راست و دروستيا دهرچويا ياسايى يان يا داب و نه ريتى و نه و تاييه ته و هه ر ملله ته كى بو خو يى دانايى.

يونانيبيا ژ شان بوچوونا به رهه م ئيناد دهرى: كو لسره هه ر مروقه كيبه نه و پين ياسايى دانن (ياسايا سروشتى) بكه نه (پروسه يان پروكرامى) خو يا بلند نه و هه ول بده ته ياسايين خو چى بكه ت لديف ريكا (ياسايا سروشتى) يان بكيماسيفه نيزيكى وي بيت.. به لى هه كه ر بريارپين ياسايا دانايى هاته ليكدان دگل بريارپين وي، لفي حاله تي بيتقيه لديف بريارپين وي بچن لديف گوونين

٤٤- ژ نه قانا بين دوماهيكى سوقات و سوفوكليس.

فەیلەسوف سوقراتی). .. ھندەك قوتابخانین فەلسەفی ئەف بیروکە
پیشنیخستن و ژ فی بیروکی بێردۆز لسه رەوشتی دروستکرن رادبیت لسه ر
دوراتی ژ دونیای و نه لدیف فیاناوو و بەرتەنگ بوو.^{۴۵}

{ راستی - العدالة } لدهف رۆمانییا: -

رۆمانییا بنەرەتی راستی بەرێفە وەرگرتبوون ژ { یاسایین
نەتەوا - قانون الشعوب - (jus gentium) }، و پاشی ژ تیکەهشتنا یاسایا
سپوشتی ئەوا فەلسەفا یونانییا بیانگەوازییا وی دکر و لدیف چوون.

یاسایا نەتەوا: -

یاسایا رۆمانییا کە فن ھاتبوو دانان بو رۆمانییا بنی^{۴۶}. دەربارە ی بیانیا:
رۆمانییا دگۆت ئەو نەشیت خوشیی ب مافا ببەت، بنی لناف وەلاتی خوئی
بنەرەتی^{۴۷}. بە لی رۆمانی گەلە ک نەما و پشتی دەمە ک کیم ئەف بوچوون و
دیتنن خو لسه ر بیانیا گوھورین: و دەر فەتا دانیشتنی دانە بیانیا ل (رۆما)
ھە کەر { خوگرتیی ئیکە رۆمانی بیت یان ھە کەر کە فتە لژیر رەنگی
ئاکنە نجیبوونا بە ر دەوام لدهف وی (Client) } . ئە فە رەنگە بو کە سە کئی بوو.
بە لی دەر بارە ی رەنگی کۆمی: رۆما دگە ل باژیرا پرتو کول گریدابوو لسه ر
بەرگیری و پاراستنا کە سین ھەر باژیرە ک، ھە کەر ژ باژیرە ک دی ھاتیان..

۴۵- بتایبەت (الفلسفة الرواقية) ئەوا فەیلەسوف زیون (Zeuon) سەرپەرشتیا وی دکر، وی
ژیان خوئی بوراندی ژ بە پری سی سەد سالاً بە پری زاینی.

۴۶- ئەوا کۆمکری نە لناف بریارین تەختین دووازدە و دەقین تەمامکەر یین وی.

۴۷- مللەتین کە فن دیتنا وان لسه ر بیانی وەکو دژمنییا، کۆشتنا وی و مالی وی بخۆت
حەلابوو و نەگۆتە ھبوو.

پیشکەفتنا ژيانا ئابوری و پامیاری و بیروکی لرۆما، رۆمانی گەھاند پیتقییا داپیدانی بو بیانیا بتشتهکی ژ مافا و بهنده ک ژ پاراستنا یاسایی .

(لسالاً ۲۵۲ ب. ن) پلهیا پریتوری بیانیا چیکر دا سه‌ریه‌رشتیی بکهت لسه‌ر ریخستنا په‌یوه‌ندا نافه‌را رۆمانیا و بیانیا، یان نافه‌را بیانیا بخو. بو فی چه‌ندی: ژ پیتقییا بوو پریتوری بیانیا { یاسایه‌ک هه‌بیت } دا بچه‌ بینیت بو فی مه‌به‌ستی، گه‌له‌ک ژ بریارپین یاسایا رۆمانی وه‌رگرت، به‌لی پشتی رۆتینا وی لسه‌ر هاتیه‌ راکن، و هه‌روه‌سا ژ یاسایین ملله‌تین دی وه‌رگرتن، ئەوا تاقیکرنی باشیین وی سه‌لماندی ژ بریارپین وی یین یاسایی .. رۆمانیا دگۆته‌ فی کومی ژ بریارا یین پریتوری بیانیا کۆمکری ژ گه‌له‌ک جها، نافیی { یاسایا نه‌ته‌وا - قانون الشعوب } .

بقی چه‌ندی بو رۆمانیا دوو یاسا چیبوو: -

{ یاسایا رۆمانی یا که‌فن و یاسایا نه‌ته‌وا } . سه‌ره‌یقه‌ رۆمانیا دیت - پیتقیین عه‌داله‌تی یی لناف بریارپین یاسایا نه‌ته‌وا هه‌ی. ئەف دابه‌شکرنه‌ یی هاته‌ خواری لناف هه‌ردوو په‌رتوکین (سیسته‌م) یا (کایوس و جستینان) .. یی لنافدا هاتی دیارکن: ((هه‌موو نه‌ته‌و ئەوین دکه‌فیته‌ لژیڕ یاسایا و عه‌ده‌تا، به‌لی پارچه‌ک ژ سه‌روه‌پری وی دکه‌فیته‌ لژیڕ (یاسایین تایه‌ت) یین هه‌موو نه‌ته‌وا، و ئەو پارچا دی دکه‌فیته‌ لژیڕ وان (یاسایین گشتی) لسه‌ر جوړی که‌ساتیی .. ئەو یاسایا هه‌ر نه‌ته‌وه‌ک بو خو دانیت دبیزنی { یاسایا شارستانی - القانون المدني } . و ئەوا میشکی س‌پوشتی دیاردکه‌ت بو که‌ساتیی دبیزنی { یاسایا نه‌ته‌وا - قانون الشعوب } چونکه‌ هه‌موو نه‌ته‌و کار پی دکه‌ن)) . هه‌روه‌سا دگۆننه‌ یاسایی ئەو: ((کۆمه‌کا بنه‌ره‌تایه‌ دگۆجیت دگه‌ل میشکی و دئیته‌ وه‌رگرتن و قه‌بولکن ژ لایی هه‌می نه‌ته‌وا)) .

ياسايا سپروشتى:-

بنه رته تى پراستى يه كه م جار هاتيو وه رگرتن ژ ياسايا نه ته وا، ل چه رخين دوماهيكى ژ ده مى كو ماري^{٤٨} دكوتن يى هاتى وه رگرتن ژ ياسايا سپروشتى. ژ بهر قى چهندي رومانيا ده ست پيكر يوون بكه فته لژير كاريگه ريى يا فهلسه فا يونانى، ئەف فهلسه فه بوچوونين وي ئەوه (ياسايا سپروشتى يا هەى) .. گو تار (شيشرون) يه كه مين كه س بوو ئەو تيگه هشتنه فه گو هاسيتن بو رومانيا. ل ديف گو تين وي ((ياسايه ك راست و دروست يى هەى دگو نجيت دگه ل سپروشتى، و لسه ر هه موو كه سا پريقه دجيت، و پراوه ستايه و نائيت ه گو هورين و هه تا هه تايه - و خو دا رادبیت بپه سنده كرنا وي و سزادانا ئەو كه سى سه ريچيا وي بكه ت^{٤٩})). لوى ده مى رومانيا ديتن تيگه هشتنن قى ياسايى جيوزه دگه ل بريارين ياسايا نه ته وا - گه له ك ژ بنه ره تين ره وشتى يين ياسايا سپروشتى پردكه ت، ياسايا نه ته وا دانپيدان پى ناكه ت - و ياسايا نه ته وا دانپيدانى ب(سيسته مه ك ياسايى) دكه ت، ميشك وي ره د دكه ت و نا وه رگريت و ناگه هينيه ته عه داله تى بئه گه ره كى ژ ئەگه را، وه كو {سيسته مى كوله دارى و عه دبا (الرق) و سيسته مى ئيخسيريى (الأسر)} .

لناف په پرتوكا (سيسته م) يا جستيانى يى هاتى:- هه موو كه س يين بووين و هاتين لسه ر دونيايى (نازاد - سه ره به ست) ل ديف ياسايا سپروشتى، به لى {كوله دار - الرق} و {ئىخسير - الأسير} جو دايه و سه ريچيه بو قى ياسايى. به لى ئەو يا چيووى ژ جه نكا و يا بوويه پارجه ك ژ (ياسايا نه ته وا):

(٤٨)- كومارى: به رده وام كريبه لرؤما ژ سالا ٥٠٩ ب.ز هه تا سالا ٢٧ ب.ز.

(٤٩)- كومارا شيشرون (Cicero De republice 3,22,33).

ئەوا جودابوونى دكەت نافبەرا ئازادا و كوله دارا و عەبدا، ئەفە جیوازە دگەل یاسایا سېروشتى ئەوا ھەموویا وەكوئیک دانیت.

بفی رەنگى رۆمانییا ژ ناوھندا چەرخى زانستى دانپیدان دکر بهەبوونا سى یاسایا، ئەو: -

- ۱ - یاسایا شارستانییا رۆمانى، تايبەتە بو رۆمانییا.
- ۲ - یاسایا نەتەوا، ریکخستنا پەیوھندیین ئازادا ژ رۆمانییا دگەل بیانیا.
- ۳ - یاسایا سېروشتى، یا گشتى بو ھەموو کەسا ژ ئازادا و كوله دار.

پاشمايین بنەرەتن راستیین لناف پیشفەبرنا یاسایا رۆمانى: -

چیدبیت ئەم پاشمايین گرنگ ئەوین یاسایا نەتەوا و یاسایا سېروشتى لدیف خو ھیلاین لسەر یاسایا رۆمانییا بدوو کوما وەربرگین: -

یەك: - پاشمايین ھاتینە ئەنجامدان ژ فەگواھاستنا پەرەپیدانا رۆمانییا ژ {وینەیی - الشکل} بو {راستیى و ناڤەرۆكى - الحقیقة و الجوهر}.

یاسایا رۆمانى پاشمايین یاسایى دروست دكرن لسەر: بتنى تەمامبوونا رەفتارین یاسایى لسەر رەنگى وئى ژ دەرڤە و ئاشكەرا ئەوا داخوآز بکەت. بەئى دەربارەى (ڤیانى) چ گرنكى نە دان بهەبوونا وئى و دروستییا وئى. و ھەرەسا نەگرنگیدان بـ(ڤیانى) ئەف یاسایە یى کریبە: دەرفەتى نا دەتە وئى رابیت بگریدانا گرېبەستا ئەوین چ دەق لسەر وئى نەھاتین خوآرى.. دوماھیکى ئازادییا دادوهرى گریدایبوو بو بجهئینانا یاسایى، و نە دشییا دەرکەڤیت ژ تیگەھشتنن (پەیفا) یا دەقا. بەئى گەھشتنن عەدالەتى ئەوا (وەرگرتى ژ یاسایا نەتەوا) یان یا (پالڤشت بو یاسایا سېروشتى)، رۆمانییا ھەژلدا: رابیت

۵۰- چەرخى زانیارى بەردەوامى کریه ژ سالاً ۱۳۰ ب.ز ھەتا سالاً ۲۸۴ ز.

فهكولینى بكن لسهر پاستیى و ناقه پوكى بى وینهیى، و هیدى هیدى و بقوناغه ندى دست بهردا ژ وى وینهیا نهوا هلاویستی بیاسایا وان یا كهفن. و پاشى دهرهت دایه (قیانى) رابیت بگردانا گریبهستا بین یاسایى چ دوق بو وى نه ئینای خواریى. دوماهیكى دادوهرى دهرهت داخو دهقین یاسایى بجهبیت بهندهك ژ نازادیى ونه پماتى.

۱- دستبهردانا هیدى هیدى (بقوناغه ندى) ژ وینهیى: -

بریارین قى یاسایى دستپىكر بوو پایه خو خلاس بكت ژ وینهیا خو. پى رابوون بغان وینهیا نهو و بتنى بوو بهرهمى پاشمایین یاسایى دپوست بكت لناف رهفتارا و كاروبارا. بهلى قیانا نازادا عاقیلانه نهوا چ فروفیل لنافدا نه بیت ژ دزیى و گندهلیى هروهسا پاشمایین یاسایى دپوست دكت.

۲ - دانپیدانى بشیانین قیانى لسهر پیگرییا ب(پیگریین نو) چ نهو چیبیت برهنگى وینهیى یان بیى وى. بقى چه ندى هر چوار گریبهستین {رازیبونى - الرضائیه} چیبون:

(فروتن - كرى - برىكار - هاوبهش). دهریارهى نهوامای ژ پاشمایین وینهیى گلهك ژ توندییا خو ژ دستدا، وهكو: دهرهت دابوو بكارپینانا ووشین جورهوجور ههكه رگه هاندییا هر وهكو وى رامانى.

پاشى گرنگیدان بقیانى: بو نهگه را دانپیدان بیتهكرن بیگریین سرپوشتى بین چیدبن ژ گریبهستین كوله دارا و كه سین نه بالق.

۳ - دستبهردان ژ بجهئینانا په یفا بو یاسایى: -

زانایین رومانى لژیر کاریگه رییا فهلسه فا نه غریقى، دگوتن: دستفه دانا یاسایى ببهرتهنگى خه نقاندنه لناف تارىی و زورداریى. رامانا وى نهوه:

هه کهر بجهئینانا یاسای لیدیف په یفا بو ئه گه را مه ترسیا شه پرمی و نهئینی... دئ بو بجهئینانا خو گه هیننه تشته ک ژ نه پرماتی بدهرئینانا بریارئ ژ گیانا یاسای، نه ژ تیگه هشتنا وئ یا په یفا.

دوو: - پاشمایین دئینه ئه نجامدان ژ دانپیدائی بینه ره تی عه داله تی و یه کسانئی: - دانپیدان بقی بنه ره تی، رومانی هه و لدان یه کبونه کی بکه ن لسه ر هنده ک بریارین که سا و مالییه تی و کاروبارا و هنده کین دی.

۱ - بریارین که سا: -

ژ لایئ ره گه زنامین وان: - رومانییا یه کسانئی کربوو نافه را (پله) یان پله یا یاسای یا هه ر رومانیه کی و بیانیه کی.. هه ر که سه ک {ئازاد بوو} هه که ر رومانییا یان بیانییا وه تتا هه که ر دانشتووی بزوریا - لناف سنورئ ده وله تا رومانییا - (بحو کمی یاسای).

ژ لایئ پله یین وان یا کو مئه لاتی: - چ جیوازی نه بوون لناف بریارا بو ئازادین ره سه ن و ئازادین کوله دار.

ژ لایئ په یوه ندییا خزماتی: - یاسای یه کبوون دایبوو {په یوه ندیین که ساتئی} ئه وین رادبن لسه رگریدانا (خوینی و شارستانی) ئه وین پالپشتییا خو دانن لسه ر ده ستهه لاتییا خودانی خیزانی.

۲ - بریارین مالییه تی: -

چ بریارین تایبه ت نه بوون بو چ مالییه تین ببه ا گران و مالییه تین بی بها یان زه قیین ئیتالیا و زه قیین هه ریما، به ئی هه موو مالییه ت دکه فته لژیر یه کبوونا بریارا و هه روه سا هه موو زه قی دانابوون لژیر یه کبوونا بریارا.

۳ - بریارین کاروبارین دان و ستاندنی: -

رومانیا دهرفت دایوو فه گوهاستنا مالییه تی بدیده قانا یان بوهرگرتنی. وهروهسا دانپیدان کربوو ببنه رته تی {فه پزین ب ژماره - الغرم بالغنم} لناف دان و ستاندنا. دهرفت نه دایوو چ زیانا بینه دپوستکرن لسهر کهسه کی بیی هو و نه گهر، وهروهسا چینابیت کهس خو دهوله مه ند بکهت لسهر کیسی کهسه ک دی بیی حه قانه.

* ژ فی هه مووی نه وا بوپی نه دی بینین: بجهئینا قان بنه رته تارمانج دهرت دانپیدانان بیه کسانیی لناف بریارین یاسایی هه بیت، یان بگه هیته وه هه قییا بریارین هنده ک حاله تا. ژ بهر فی چه ندی دگوتنه فی هوکاپی ناشی {راستی - العداة} ورهنگی خسله تین {راستی - العدل} وهرگرت.....

بنه رته تی راستیی لناف یاسایا نینگلیزی: -

ژیده پین یاسایا نینگلیزی لده می نوکه سینه نه فه لخوازی: -

۱ - یاسایا ئاسایی (القانون العادی) (Common Law)

۲ - یاسایا راستیی (قانون العداة) (Equity Law)

۳ - دهرچوویا یاسایی (التشريع) (Legislaton)

دهرباره سی دادگه ها دوو جوړبوون: -

۱ - دادگه هین ئاسایی. (محاكم العادیة) (Common Courts)

بریارین یاسایا ئاسایی بجهئینان.

۲ - دادگه هین راستیی. (محاكم العداة) (Equity Courts)

بریارین یاسایا راستیی بجهئینان.

ئەقە لادەمىن نۆكە، بەلى لادەمىن بەرى و ھەتا چەرخى سىزدى دادگەھىن راستى لوى دەمى دادگەھىن راستى نەبوون، و دادگەھ دەاتن دابەشكرن بو سى جورا ئەوھ: -

۱ - دادگەھىن شامى. ۲ - دادگەھىن دەرەبەگا. ۳ - دادگەھىن دىرى.

وھكو لسەر بوپى لناف قەكولينا فىلبازىيا ياساى. دادگەھىن شامى شىيا يەكبوونا دادوھرىا ئىنگلىزى بكت: بىداگىركنا وى بسەرپەرشتىيا دادوھرىى بىى ھەردوو دادگەھىن دى. دادگەھىن شامى لوى دەمى: ياساىا ئاساىى بجدئىنا و گرئىداىبوو بجهىنانا پەىفا يىن دەقىن قى ياساىى و (ھەتتا ھەكەر نەگەھاندىبا سەلماندا عەدالەت). ئەگەرا: قى چەندى دزقرىت بو ژىدەرىن قى ياساىى ئەوھ {داب و نەرىت و پەوشت و پەىرەوكرن و پىشەكىن دادوھرىى} و ئەقە: پىكھاتىبوو ژوان بئەرەتا ئەوین دادگەھە دانپىدان پىكرى لناف راگەھاندنىن دەعوا و لناف برىارىن وى يىن دادوھرىى (ھەكەر باشبىت بو بارەدوھك دەستنىشان كرى، چىدبىت نەباشبىت لناف بارەدوھىن دى). ژ بەر قى چەندى ئەف فەرمىين ھەنى ھندەك جارا كىماسى دنافدا ھەبوو و ھندەك جارین دى نەدگونجا دگەل بئەرەتتى راستى. بقى چەندى ھاوھلاى رابوون دەعوین خو ئىكسەر بلندكرن بو شامى. و شامى ئەف دەعوین ھەنى قەدگوھاست و دانا بەردەستى (دەستەكا راوئىكارا) و بسەرپە شەرىشەك بو قى (دەستەكا راوئىكارا) دائىتە دەستنىشان كرن ژلاىى شامى ئەوھ (راوئىكارەك بوو ژگەرە پىاوین ئاىنى). ژ بەر قى چەندى برىارىن وى لسەر دەعوا ئەوین شامى دانا بەر دەستى راوئىكارا (كاپگرى بوون پتر ژ دادوھرى). ئەو فەرمىين قى دەستەكى پالپشتا خو دانايە لسەر لناف برىارىن خو، ئەووبوون {برىارىن ياساىا ئاساىى} ھەكەر دىتبا ئەو دى عەدالەتتى

سه لمینیت، و (هه که نه) دا دوه ریئ کهن لیدیف شییانین (میشتکی و وژدانئ) و پالپشتا خو وهر دگرتن ژ مافی شاهیه (عه داله تی و یه کسانیی و راستیی به لاقه بکه ت نافه را هاوه لاتییا . بقئ چه ندئ (بنه رته تی راستیی) دهر که فت و دست پیکریه کارلیکی بکه ت دگهل بریارین یاسایا ئاسایی لسه ر دستئ راویژکارین شاهئ .

دوماهیکی لچه رخی چواردئ دادگه هه ک تاییه ت هاته دامه زرانندن بسه روکاتییا راویژه کی، یه که م جار دگوتنی {دادگه هه ها وژدانئ} - محكمة الضمیر - Court of Conscience } نافه لیگیری بوون لیدیف وژدانا شاهئ .. ئه گهر ژ قئ چه ندئ دزقریت بو: پالپشتیا فه لسه فی یا بنه رته تی راستیی لده ف ئینگلیزا پشتر استکرنا خو نادانیت لسه ر تیگه هشتنا یاسایی سروشتئ .. به لی ئه و رابوو یه لسه ر بنه رته تیئ دیتنه کا دی ئه وه : مافی شاهئ ببه لاقه کرنا (عه داله تی) نافه را هاوه لاتیین خو .. ئینگلیزا دگوتن (عه داله ت دهر دکه قیت - ژیده ری وئ - وژدانا شاهیه) .

ژ بهر قئ چه ندئ دگوتنه راویژکارئ شاهئ وشا ((چاودیئ وژدانا شاهئ)) (Keeper of the kings Conscience) .

بقئ چه ندئ: بو دهر ئینانا بنه رته تی راستیی ئینگلیزا پشتر استکرنا خو نه دانایه لسه ر بیردوژا یاسایا سروشتئ (وه کو وئ ئه و به ری یاسایا رومانیا کری) . چونکه ئه ف بیردوژه لچه رخی ناوه ندئ یئ دیار بوو برهنگئ ئاینئ، و گریدایوو بیاسایا {دیئری - jus canonici} ئه وه یا ئینگلیزا ئه و نه دقیا . چیدبیت ئه گهر نه قیانا ئینگلیزا بو قئ یاسایی دزقریت بو فان هه ردوو ئه گه را: -

یه ک: - ئەو هەفرکییا نافەبەرا دادگەهین شاهی و دادگەهین دێری.

دوو: - وی یاسایی شییان دانە پیاوین ئاینی، و هەروەسا ژوانا ئەوین بیانی رەفتاری بەداهاتییا بکەن و سودی وەر بگرن.

سەرەرای قی چەندی کارپگەرییا یاسایا راستیی بێردۆزا یاسایا سەرۆشتی ئەوا هاتی ژ یاسایا رۆمانییا بـ(ریکا یاسایا دێری) کارەگە گۆمانی ناهەلگريت. ئەگەر ژ قی چەندی دزفريت وەکو لخواری دیارکری: -

یه ک: - راولێژکاری شاهی: ئەوی سەرۆکاتییا دەستەکا راولێژکارا دکر بـسەرێفە و پاشی دادگەها وژدانی، ئەبوون گەورە پیاوین ئاینی ئەوین پیدچوون و زانین هەین لەسەر یاسایا دێری.

دوو: - لناف {دۆسیە و سیجل} یین بریارپین هەندەکا راولێژکارا بـرگە یین هەین، و ئەف بـرگە بـتەمامییا وی و دروستییا وی یین وەرگرتین ژ (کۆما جستنیان)، بەلی بیی دانپیدانی بکەت بـژێدەپی وی.

شیانین راولێژکارا لقی واریدا بوویە ئەگەرا دانپیدانی بکۆما تەمام و دروست ژ (بنکەین پیرابوونا کاروبارا و بنەرەتین یاسایی): ژ وی یاسایەک چیکرن، دگوتنی ووشا {یاسایا راستیی یان عەدالەتی - (Equity Law)} .. وەکو دادگەها راولێژکارا بەیژ کەفتی - (هەفرکییەک و پیشبەرکەک) بەیژ چیبوو نافەبەرا وی و دادگەهین شاهی - ئەف پیشبەرکە و هەفرکییە بەردەوام مایبوو ژ چەرخێ پازدی هەتا چەرخێ هەفدی .. دوماهیکی یاسایا (راستی - عەدالەتی) سەرکەفت و دانپیدانی بەدادگەها راولێژکارا کر: مافی فەرمیی بەدەت: هەر بریارپەک دەرکەفیت ژ دادگەهین ئاسایی بچەئینانا وی بیته راوەستاندن، هەکەر دادگەها راولێژکاری دیت ئەو بریارپە یا دوورە ژ عەدالەتی.

(لسالا ۱۸۷۳) یاسایا دادوهری (Judicature act) دهرکهفت: نه ف یاسایه گریډایوو بریکخستنا هردوو جورین دادگهها (لسهر ئیک بنه رت)، و یه کبونهک ئیخسته پیرابونین کاپی وانا، دا نه هیلیت (مللانه یا تایبه تمندی) نافه را وان چیبیت - و هه کهر بریارین وان جیواز بان لسهر کیشین وه کئیک - { یاسایا عه داله تی بسه ننگ تر و هیتر دانا لسهر یاسایا ئاسایی } .

بنه رته ئی راستیی لناف ئاینی موسلمانا: -

رومانیا بنه رته ئی راستیی وهرگرتی بوو ژ فه لسه فا یونانیا .. و ئینگلیزا دگوت نه ف بنه رته دهرکه فیت ژ وژدانا شاهی .. لده ف موسلمانا میشک فی بنه رته ئی وهردگریت ژ فه لسه فا (ئاینی و پوچا وی) لیدی پیته ئین پیشکه فتنا ژيانا کومه لایه تی .. بنه رته ئی راستیی لناف ئاینی موسلمانا نه بیردوزه ک سه ربه خو بوو و نه جودابوو ژ ئاینی .. به لی ئاینی موسلمانا: بنه رته ئی راستیی یی ئینایه ده ری ژ بریارین ئاینی و هاتیه وهرگرتن ژ تیگه هشتنین عه داله تی لناف ئاینی .. ژ بهر فی چه ندی زانایین موسلمانا نه کولیا پیشکه فتنانا ژيانا کومه لایه تی ناکه ن .. و پیته ئیه بریارین یاسایی بگو نجیت دگه ل فی پیشکه فتنی .. دانپیدانی دان براستکرن و دپوستکرنان بریارا ببه رفره کرنا چارچو فی وی یان بتایبه تمندی وی یان زیده کرنا بنه رته ئی نوو لسهر وی . دگوتنه فی هو کاپی { بیروباوه ری یان راوبوچون - الرأی } .

بیروباور هاته بکارئینان لده ست پیکا ئیسلامی، و بوویه ژیده ره ک ژ ژیده ری بریارین ئاینی . پاشی گرنکییا وی زیده بوو بزیده بوونا په یوه ندییا نافه را مروفا و پیشکه فتنا زانیا ریا ئاینی .

رهنگی بېروباورا {صورة الراي} :-

دادوهری - بریارین قورئانا پیروژ، و کاروبار یان سونه تا پاک بجهدئینان - ههکه رچ بریار لنافدا نه دیتبان بو وی کیشا لبه ر سینگی وی.. نه و دا زیره کیی بېروباوهرین خو کهت دا بریاره کی بو وی کیشی ببینیت.. و رهنگی بکارئینانا بیروباوهرین گشتی نه فه نه {پیقان - قیاس} یان {داب و نه ریت - العرف} یان داخو که هینن تیگه هشتنا راستیی و عه داله تی.

دهرباره ی پیقانی، نه وه: بریارا حاله ته کی دهق بو هاتبیت.. بریارا قی حاله تی بجهببیت لسه ر حاله ته کی دی چ بریار بو نه هاتبیت، ژ بهر یه کببونا هه ردوو حاله تا ب(نه گه ری و ئیشی).. نه گه ر ژ پیقانی نه وه بجهئینانا به رژه وه ندییه کی یان راکرنا و نه هیلانا کاره ک خراب و نه باش، نمونه ک بو قی چه ندی: لناف قورئانا {حه رامه و گوته هه فه خوارنا (عه ره قی - مه ی)}، نه رهق، نه وه: {ئاقا ترییه - عصیر العنب} یانکو دئیته (ترشکر - یخمر)، پیقان لسه ر قی بریار، نه وه: فه خوارنا هه ر {مه ی - نیبذ} گوته هه و حه رامه هه که ر نه ژ (تری) ژی بیت، چونکه یه کببونا (نه گه را وی و ئیشا وی) نه وه: سه رخوش دبن (بی هوش دبن - ألسکار).

دهرباره ی داب و نه ریت: یی هاتبیه وه رگرتن ژ بو راگرتنا یان گریدانا گه له ک بریارین ئاینی. نمونه ک بو قی چه ندی: دهره فه ت دایه {خیر - وقف} بو مالیه تا دئیته فه گوهاستن، وه کو په پتوکا. و دهره فه ت دایه {خه رجی - نفقه} پاره بیت به دهل مالیه تا خوارده مه نی، نه گه ر ژ وی وه رگرتنی، نه و داب و

نهریت لسه رپاوه ستای، ئه وه: ئه وا هاتی وه رگرتن ژ ئایه تا بیروژ ((یرید
الله بکم الیسر ولا یرید بکم العسر)).

دهرباره ی {زیره کییا - الاجتهاد} ئازا یا ئاینی: پالپشتییا خو دانیت لسه ر
بیروکا عه داله تی ئه وا میشک وه ر دگریت و دئینته ده ری ژ بنه ره تین شه ریه تی
و گیانا وی بو بجهئینانا به رژه وه ندییا کو مه لاتی، نمو نه ک بو وی چه ندی:
دادوهر ده ست ژ تاوانباری نا به رده ت بی سزا بئه گه را نه بوونا ده قه کی لسه ر
جو ری تاوانی، به لی دادوهر لدیف زیره کییا خو سزایه کی ده ستنیشان دکه ت.
هه روه سا ژ قی چه ندی، بو چوونین - أبو حنیفه - زانایین دی نه دگه لدا بوون -
چینابیت پاپو یان ئه وه که سی هاگه ش ژ خو نه بیت {دل گرتی یان بی
ئاگا} بیته ده سته سه رکر، چونکه ئه ف چه نده ده بیته ده سته دانه ک لسه ر
ئازادیا که سایه تییا وی، و لدیف دیتنا (إمام أبو حنیفه) گرنگیا ئازادیا وی
پتره ژ مالییه تا وی... و هه روه سا ئه و نا بینیت ژ پی تقییا - وه قفا مالییه تی - بو
خیری چونکه ناهیلیت خو دانی مالییه تی ره فتاری بمالییه تا خو بکه ت.

دوماهیکی ژ وی چه ندی بیردوژا {به رژه وه ندیین په واکه ر - المصالح
المرسلة} ئه وا (إمام مالکی) دانای، و ژ بجهئینانا وی نمو نه: {ده ستور بی دای
شیکرنا ژنا ئه وه که سی (به رزه بووی - المفقود)}.

وه رگرتنا زیره کی لسه ر بیروباورییا ئه وه: دا بگه هته لسه ر بریارین عادیلانه
- و دئیته قه بولکر و بکارپینان بچ رهنگی هه بیت لده ف هه موو {بو چوونین
موسلمانا - المذاهب الاسلامیه}، ئه ف چه نده بو بجهئینانا به رژه وه ندیین
کو مه لی.

و یا دورپست، ئەو: ئەو بریارپین دگەھنی (پەوانە و نەگۆنەھن) و چیدبیت بجهینن هەكەر چ دەقین بنبر نه بیت وی گۆنە ه بکەت^{۵۱}.

ياسايا سروشتى لناف چهرخين نوو: -

بدهرکهفتنا چهرخى پاپهرينا ئەوروپيا يا نوو: ئەوروپيا دفيان پاپهرينا خو ئافاکەن لسه ربنه رتا ژ تیکه هشتن وزانينا پهیره وین کهفن.. دزفرینه فه بو فلسه فا يونانیا و ياسايا رومانیا، ئەو چهندا ئەوروپيا ژ فان ههردوو ژیده رپین میژووی وهگر تین - بیدوژا ياسايا سروشتی و مافین سروشتی ئەوین لسه دهاتینه دروستکرن. نمونه بو وی: -

۱ - بهلگه يا {پراگه هاندنا سه ربه خوئی} - إعلان الاستقلال { يا ئەمريکا ئەوا ده رچوو لسالاً ۱۷۷۶.

۲ - بوچوونین جان جاک روسو.

۳ - بهلگه يا {پراگه هاندنا مافین مروقی و ئاکه نجیوون} يا فره نسی ئەوا ده رکهفتی (لسالاً ۱۷۸۹)، و ئەوا لنافدا هاتی خواری - ژ بنه رته تی عه داله تی و ئازادی و یه کسانیی - وی پالپشتیا خو دانابوو لسه ر بیروکا ياسايا سروشتی.

---

(۵۱) - هندەك بوچوونین زانایین موسلمانا ژ تیگه هشتنا عه داله تی - بیدوژین په روهشتی و ياسايی - چیکرن، ده ربارهی په روهشتی دبیته ئەگه را وهگر تئا وی دانپیدانی ببنه رته تی ناوه ندی نافه را بکارپینانا زور زیانا ژیده و زیده کرنا زیانی و دهاته دانان بنه رته تی کارپین باش. ده ربارهی بیدوژین ياسايی هه ولده ت به رسقی بده ت لسه ر ئاریشا هه کەر بریارپین وی بیه زانین بریکا شه ریه تی بتنی ژ (کتاب و سونه) یان شیيانا بده ت تیگه هشتنا وی بمیشکی ژ به ری ئاینین خودای بینه خواری، و پالپشتیا زانینا میشکی بو باشیی و نه باشیی. ده ربارهی ئەوین لدف بوچوونین ئیکی چوون بحجه تا باشیی و نه باشیی نایته دانان ژ به ر ئیشین لنافدا، به لی ژ به ر دانپیدانا ئەو که سی ئینایه ده ری. هندەك دی به روفاژین فان بیروباوه را دچوون.

٤ - بنه‌رتی چاقدیرییا ریکه‌وتنا لناف پرۆتۆکۆلین یاسایا ده‌وله‌تی یا گشتی ئەوا پالپشتیی دانیت لسه‌ر بیروکا یاسایا سپروشتی: لدیف ئەوا هاتی خواری لپه‌رتۆکا { یاسایا جه‌نگی و ئاشتی - قانون الحرب و السلم } یا زانایی هوله‌ندی (کروشوس) وی ژيانا خو یی بوراندی بسه‌ری چه‌رخیی نوزدی.. و هه‌روه‌سا یاسازانا بسه‌ریقه‌ دگۆتنه { کۆما بنکه‌یا - مجموعه القواعد } ئەوا ده‌سته‌ه‌لاتی دکر لسه‌ر په‌یوه‌ندیین ده‌وله‌تی: بناقی { یاسایا نه‌ته‌وا - قانون الشعوب } .

٥ - لناف { یاسایا دانایی - القانون الوضعی } : - ئەو که‌سیین یاسا دانانین یاسایا سپروشتی بخرابی دانان - دقیان یاسایا سپروشتی ژناف ببه‌ن - لناف پی‌شه‌یا یاسایا نابلیونی: دانپیدان کریه کۆ (یاسایه‌ک جیهانی یی هه‌ی - راوه‌ستایه و به‌رقه‌راره - و ئەوه ژیده‌ری هه‌موو یاسایین دانایی یه - و ئەوه یا می‌شکی سپروشتی ئەوا ده‌سته‌ه‌لاتیی دکه‌ت لسه‌ر هه‌موو نه‌ته‌وین جیهانی).

بیردۆزا یاسایا سپروشتی لچه‌رخیی نوو گه‌له‌ک پاشقه‌ دزقریت: ژبه‌ر ده‌رکه‌فتنا (قوتابخانین می‌ژووی) لئه‌لمانییا لچه‌رخیی نوزدی. دوماهیکی ئەقروکه ئەم دبیین ریکه‌ک و بو‌چوونه‌ک یا هه‌ی هه‌ولده‌ت (کۆمکرنی و پی‌کهاتنی بکه‌ن) لنافه‌را: بیردۆزا یاسایا سپروشتی و بیردۆزا پی‌شکه‌فتنا می‌ژووی بو‌ یاسایی: ئەوا قوتابخا می‌ژووی لدیف وی دچیت.

((فهكولينا سي))

دهرچوويا ياسايي (دهستور - التشریح - Legislation)

دهستوری دوو پامان یین ههین: - پامانا گشتی - و - پامانا تایبتهت.
پامانا گشتی: - نهوه دانانا بریارپین یاسایی و دهرئینانا وی ژ ژیده پین وی
یین جوره و جور وهکو: ئاینی و داب و نه ریتا و دادوهریی و زانیاریا ئاینی و
بنه رتهی عه داله تی، و نهوه (نه نجومه ن) نهوه دهسته لاتییا دهستوری
بکارپئینیت.

پامانا تایبتهت: - دهستور، نهوه دروستکرنا و دهرئینانا بریارپین یاسایی ژ
لایی (نه نجومه نی) نهوه نه ف مافه هه ی، چیدبیت دهسته لاتییا دهستوری بیت
بکارپئینان ژ لایی (مروقه ک دکتاتور) یان (چه نده ک ژ دهسته لاتا) یان
(نه نجومه نه ک نوینه راتییا هه می کو مه لی دکته).

دهستور: لدهمی نوکه هوکاره ک گرنگه ژ هوکارپین پیشکه فتنا یاسایی..
به لی نه فروکه بوویه ژ گرنگترین فان هوکارا.. دهستور یی هاتییه بکارپئینان
پشتی بکارپئینانا (فیلبازییا یاسایی - و - بنه رتهی عه داله تی).. مروقی داخوآزییا
بکارپئینانا وی نه کرییه، بتنی لوی دهمی داخوآزییا بکارپئینانا وی دکر: پشتی
ویریی گوهورنی بکته لسه ر (بریارپین یاسایی) بریکا گوهورینا ده قین وی یان ژ
ناف ببهت.. بقی رهنگی دهستور جیوازه دگه ل فیلبازییا یاسایی، چونکه

(دهستور) هوکاره کی ئیکسره و پیتقی ناکهت رابیت بدانانا کارپن مه گرتی سه ریچ بیت لسه ر راستیا و بویه ریا ژ بو گوهورینا بریارپن یاسای بیی دهستدانی بناقه پوکا دقین وی. و دهستور وه کو (فیلبازیا یاساییه) چونکه نه و هوکاره کی ئیکسره بو بنه رته تی عه داله تی. به لی جیوازه دگه ل: نه و هیزا خو یا پیگیری وهر دگریت ژ (وی نه نجومه نی) یا نه و دهستوره ئینای ده ری. به لی بنه رته تی عه داله تی بو وی چه ندی پالپشتیا خو دانیت لسه ر بیروباوه ریڻ مروفا بعد داله تا بریارا نه و عه داله تا پی هاتی. و هه روه سا دهستور جیوازه دگه ل بنه رته تی عه داله تی: بکوړتیا چیکرنا وی، و ناغه پوکا ووشین وی به ردیارن و پوونن، و ده قین وی راوستاینه و نائینه گوهورین.

دهستور: نمونه ک پوونه بو چه رخی دوماهیکی ژ چه رخن پيشکه فتن و پیشقه برنا بریارپن یاسای. نه و: تو مارکرنه کا فه رمیه بو بریارا و بنه رته تا، نه و یین دادوهر و زاناین ئاینی (دانپیدانی) دایه بکار ئینانا فیلبازیا یاسای یان وهر گرتنا بنه رته تی عه داله تی. نه و نه و هه {بنکه یا گشتی - القاعدة العامة}. چیدبیت دهسته لانا دهستوری: بریارپن یاسای بینته ده ری یین زانیاریا ئاینی و دادوهریا نه گه هشتی.

مروقی - بسه ریقه - خو هاقیته دهستوری. لناف هنده ک حاله تین کیم، و هه و لدایبوو بهه و لدانین زور بهیز ژ قیانی: بو چاکسازیا حاله تا یین پویدانین خرابیی و گینه دلی یان دانپیدانی بتشته کی ژ یه کسانیی لنافه را چینین کومه لایه تی، یان دانپیدانی بهنده ک مافا بو به شه کی ژ مروفا.

نه و هه یا بدروستی جیبووی لده ف ملله تین که فن: ژ عیرا قا که فن و یونانیا و رومانیا و ئینگلیزا.

دهستور ل عیراقا که قندا: -

ئەو یاسایین شاها ئینانە دەری: گەلەك چاکسازیین کۆمەڵاتی یین کری لناف لناف عیراقا که قن. ئەو یاسایین ژ بەری یاسایا (حمورابی) هاتین، وهکو: یاسایا بلالاما ملک ئشنونا (نیزیکی سالاً ۱۹۳۰ ب. ن): باس کریه لسه: ریکخستنا (کریین کریکارا، و دانانا بهایی پیداوایستین گرنگ بو ژیانا مروفا، و دانپیدانی بپاراستنا ئازادی یا هاوه لاتییا ژ توندی). دەرباره ی یاسایا هەمورابی لکه قندا لسه قی ریکی چووی بوو: ئەو ریکا شینوارین وی دیار و پوونه لناف یاسایین عیراقی ئەوین ژ بەری (یاسایا هەمورابی) هاتین - و هندەك بریارین دی لسه وی هاتە زیدە کرن: نیشانی دەت لسه پەرە پیدانا وی بمافا یین چینین جوړه و جوړ. ژ وان (بریارا یین بی ترس) و یاسایا هەمورابی ئینایه خواری، ئەوه: ماف (ووندا و بەز نه دکر) ژ توندیا نه دیار هاتیبا کرن لسه مالییه تا وی، به لی دانپیدانی دایوو باپی پسپاری ژ وی چه ندی لسه هەموو مروفتین کۆمه لی^{۵۲}.

دهستور لدهف یونانیا: -

ژ گرنگترین یاسایین یونانیا یین بهرنیاس: یاسایا دراگون و یاسایا صلون. یاسایا دراگون ئەوا دەرچووی (لسالاً ۶۲۰ ب. ن) شینوارین چاکسازی لنافدا نه بوو، بتنی کیمەك لنافدا هەبوو. به لی نه قالابوو ژ وی چه ندی.

۵۲- لئینترینەکی بکه سەر دەقی (۲۳) ژ یاسایین هەمورابی. ئەم دی شیین بیژین ئەف بریاره، چیدبیت بیته دانان بجهینانه کا زویه و بلهزه بو بپردوزه کا سوشیالیستی. (La Socialisation du risqué) ئەوا هەتا نوکه زانایین یاسایی هەول دەن - زانایین دەرچوویا یاسایین نوو رازی بکه ن وی وه ریکرن.

ئەوا ھاتى خوارى لىناڧ قى ياسايى: -

۱ - ئەوى، بىرپاين داب و نەرىت و پەپرە و كرىبويە لىناڧ دەقەين ياسايى يىن تومپركى. بقى چەندى: زانىنا ياسايى و پاڧەكرناوى بدمامىك ئىناى و نەھىلايە بىتە پاوانكرن و داگىركن ژ لايى چىنا ماقىلا.

۲ - ئەوى: بجهئىنانا بىرپاين تاوانا يىن كوشتى دانابوو لژىر دەستى دەولەتى، دا سنورەكى دانىت بو تولڧەكرنا كەسەكى، و دا جەنگ نافبەرا عەشىرەتا چىنەبىت و بىتە دووركىن.

۳ - ئەوى: سنورەك دانابوو لسەر ستمكارى و زورىيا دادوھرا لىناڧ چارچوقى خىزانى و عەشىرەتى، بقى چەندى دەستەھ لائىيا دەولەتى بەھىزكەفت، ب تىكچوون و لاوازبوونا دەستەھ لائىيا سەرىپەرشتىن خىزانانا و سەروك عەشىرا.

دەربارەى ياسايا سولون ئەوا دەركەفتى (لسالا ۶۰۰ ب. زىان ساللا ۵۹۴ ب. ز). ئەو بەرھەمى شورەشەك كۆمە لائىبوو: دا خو قورپتال كەن ژ ئەو چەندا ماى ژ بىرپاين {ياسايا دراكون} يىن زورى توندى.

ژ وان خالا يىن چاكسازى ئەوين لىناڧ قى ياسايى ھاتىن:-

۱- ھندەك گوھورىن ئىخستە لسەر سىستەمى كۆمە لائىتتى، و دانپىدانى بتشتەكى ژ ماڧا كر بو چىنا گشتى.

۲- سڧكرنەك دا بىرپاين پلەييا ياسايى بو قەرزدارى.. ھەلوەشان و ژ نافبىرنا و فپوتنا و دەستەسەركرنا قەرزدارى لدمى قەرزدارى نەشىيىابا قەرزى خو ئەدا بكتە.. زىدەكرنا گەلەك سەر قازانچى (الربا) گونەھ كر بوو وقەدەغە كر بوو و بسنوركرنا بەھايى قازانچى.

دهستور لدهف رومانييا: -

دهسته لاتييا دهستوري لچرخي كو ماري لناف دهستي نه نجومه نين ملله تي دابوو. و لچرخي ئيمپراتورييا بلند لناف دهستي نه نجومه ني گه وره پياوا و ئيمپراتوري دابوو. و لچرخي ئيمپراتورييا نزم بتني لناف دهستي ئيمپراتوري دابوو. نه نجومه نين ملله تي لچرخي كو ماري چ دهستور نه ئينا بوو دهري بتني كيمهك ژ ياسايا. نهف ياسايين هه ني هه ردهم ئارمانجا وي نه ويوو (كونتوپل) بيه كرن لسهر كيشا و ململاني نافه را هه ردوو چينين (يا گشتي، و يا ماقيل)، يان نافه را ملله تي (روماني، و ملله تين دي يين لاتيني)، بوي چه ندي دانپيداني بتشته كي ژ يه كساني لسهر (مافا) يين فان و وان. نهفه لناف چارچوغي ياسايا گشتي. به لي لناف واري ياسايا تاييه ت - نهو ياسايين هاتين دهري كيمتر بوون.

ژگرن گترين ياسايين روماني نه وين تشتهك بجهئناي ژ يه كسانييا كو مه لايه تي نهف ياسايين لخوارينه: -

ياسايا كانولييا: - (Canuleia) نهوا ده رجووي (لسالا ٤٤٤ ب. ن) ده رفه ت

دايوو بزه و اجي نافه را هه ردوو چينين گشتي و ماقيل.

ياسايا بوتليا بابيريا: - (Potelia papiria) نهوا ده رجووي لسالا

(٣٢٦ ب. ن) في ياسايي بجهئنانا (توندي) لسهر له شي مروقي قه پزدار راگرت

و نه هيتلا.

ياسايا پليتوريبيا: - (plaetoria) ئەوا دەرچووی (لسالا ۱۹۱ ب. ن) لناف ڤی یاسایی سزایهک هاتبوو بو ئەوکه سی کارهک (زهغل - غش) ل گینجهکی بکهت - ئەو گینجین ژیی وان گه هشتی {بالقییا یاسایی} به لی ژیی وی نه بوربیت ژ بیست و پینج سالیی - چیکه ری ڤی یاسایی نادانیت مه گرتی ئەو گینجه کیماسییا کارزانینی و نه زانییا کارگیریا مالیه تا وی یی لدهف هه ی.

ياسايا نه بیوتیبیا: - (Aebutia) ئەوا دەرچووی (لسالا ۱۲۸ ب. ن) ڤی یاسایی سیسته می ده عوین نقتسین و دایه دگه ل ده عوین یاسایا یین به پری.

ياسايا جولیبیا: - (Julia) ئەوا دەرچووی (لسالا ۹۰ و ۸۹ ب. ن) ڤی یاسایی یه کسانیهک کریبوو نافه را مافا یین هاوه لاتین رومانی و مافا یین هاوه لاتینیا یین داگیرنین لاتینی.

به لی لچه رخی رومانی یی دوماهیکی - ئەوه چه رخی ئیمپراتوریا نزم - گرنگیا ده ستوری زیده تر ببوو. لوی چه رخی دگوتنه یاسایین دەرچوون نافی {ده ستور - دساتیر} ئیمپراتوری. هندهک ژ فان دستوریین ئیمپراتوری: هاتبوو دانان دانپیدانی بو بنه رتهی عه داله تی: ئەوا (پریتر) گه هشتی بریکا زانیین ئاینی - و دهریاره ی هنده کین دی وی بنکه یین یاسایی یین نوو چیکر.

دوماهیکی ئیمپراتوری رۆژه لاتی (جستنیان): یاسایین رومانی کومکرن لناف په رتوکا خو - ئەوا هاتییه زانین بنافی وی - وکوما په رتوکین (جیستنیان) یی بوویه نمۆنهک یا چه رخین دوماهیکی ژ چه رخین پيشکه فتنا یاسایا رومانی.

دهستور لدهف نينگليزا: -

سيسته مئ ياسايا (ئنگلوسكسونى) ده مئ بريارپن ياساي دانيت -
پالپشتيا خو نا دانيت لسه دهستورى - ژ بهر قئ چه ندى: ئه و ياسايين
دئنيته دهري، هه تا بين نوكه ريژا وان كيمن.

هه كهر ئه م بزقرين بو ده مين كه فن ئه م دئ بينين: شاهين نينگليزا چ ياسا
نه ده رئينانه دهري - به لئ بتنى هنده ك ياسايا - ئه وين دگوتنه وان ناقئ -
دهستور يان به لگه - ژ بو {يان: دا دژى دهسته لاتييا ديري پاوستيت ل
ئنگلته را، و دا تاييه تمه ندييا كاروبارا بين دادگه هين ديري گريده ت ژ بو
به رژه وه ندييا دادگه هين شاهي - يان: بو چاره سه ركنا شوره شا هاوه لاتييا
لسه دهسته لاتييا شاهي، و دا پياوين كارگير بشين هاوه لاتييا بگرن و
دهسته سه ر بكن بيئ (ديفچوونئ يان دادگه ها).

نمونه ك بو قئ چه ندى - دهستورى كلارندون (Constitution of
clarandon) ئه وا ده رچوى لسالا ۱۱۶۶: مه رهم ژ قئ ئه و بوو - ده قه كئ بينته
دهري نه هيليت دادگه هين ديري لينيرينا بكه ت لسه ر: ده عوين زه قئيا و قه رزا، و
هه تتا هه كهر ئيك ژ لايه نين ده عوي ژ پياوين ئاينى بيت - و هه روه سا لناف
ده قئ ئينا بو خواري: بريارپن لسه ر فان ده عوي قه ده غه بوو بينه بلندكرن بو
به رسينگئ دادگه ها (پاپاي) لرؤما.

به لگه يا گه وره يان ماكناكارتا (Magna Carta): - شاهي (جون) ئه قه
ئينا بو دهري (لسالا ۱۲۱۵) لديف - رابونا ملله تي بشوره شي لسه ر وي - قئ
شاهي لديف وي چه ندى سوژدا سئ په يمانا بجه بينيت، ئه وه: -
يه ك: - تاييه تمه ندييا دادگه هين {گه پيوك - المتقله} گرئدا.

دډو: ژ نافرنا تايبه تمه ندييا تاواني، ئهوا لناف دهستي (دادوه ريڼ کارپگيږي) لهه ريڼي.

سيي: - قه ده غه کر: گرنا هر که سه کي، يان زيندان کرنا وي، يان لژير ده ستکرنا وي لجهک ده ستنيشان کري، يان سيداره دانا وي، يان دهسته سه هر کرنا ماليه تا وي - {بتي، پشتي دادگه هر کرنا وي و تاوانبار کرنا وي بريکا هه فرکين وي يان داخوازکاري وي (his peers)} لديد ياسايين لوي ده مي بهر بلاف و لديد دچوون - ئهف به لگه يه: يي بوويه بنه رهي ميژوويي بو دوو سيسته ما، و دئينه دانان: پالپشت بو نازاديا که سايه تيي ل ننگلته را يان لوان وه لاتا ئه ويڼ ئهف هه ردو سيسته مه ژ وي وه رگرتين.

ئهفه هه ردو سيسته م: -

أ - سيسته مي سويند دان (نظام المحلفين - The jury system): -
{دهسته کا سويند داني - هيئه المحلفين} دائيته هه لبرارتن ژ هاوه لاتيڼ ملله تي، دا برياري بدهن ب (گوڼه هر کر تاوانباري يان بي گوڼه هر کرنا وي).
ب - سيسته مي تاماده کرنا له شي زيندان کري {نظام إحضار جسم السجين - Hebeas Corpus}، ليف قي چه ندي: هر که سهک بيته زيندان کرن يان گرتن و بيي ديفچوون يان بيي دادگه هر کر، ماف يي هه يه داخوازيه کي بلند بکهت بو دادگه هي دا لينيريڼي بکهت لسهر ئه گه را دهسته سه هر کرني لسهر نازاديا وي.
دادگه ه دي برياري ده ته ريفه به ري زيندانخاني يان گرتيخاني، دا ئه و که سي هاتي گرتن تاماده بکهت لدهف دادگه هي، و ئه گه را گرتنا وي ديار بکهت، و دا دادگه ه بريارا دوماهيك بدهت.

دهستور لناف وه لاتین موسلمانا :-

دهستور - لیدیف پامانا وی یا نوو - نه ژیده په که ژ ژیده پرین شه ریعته تی
موسلمانا .. چونکه شه ریعته ته ژ دهف خودای یی هاتی خواری .. ژ بهر فی
چه ندی ئەف هوکاره نه چوویه لناف پیشکهفتنا بریارین شه ریعته تی موسلمانا
پشتی ته مامبوونا {قورئانا پیروز و سونه تی} .

ئەف چه نده لده می بهر یی، به لی لچه رخی نوو ئەوا چیبووی ئەوه: خودانیت
دهسته لاتینیا لناف وه لاتین موسلمانا دچوون لناف فان حاله تیین لخوازی :-

۱- بو ژیگرنا بنکه یا و بریارا ئەوین پیئقی کار پی بکه ن ژ
شه ریعته تی .

۲ - دا دانپیدانیا وه گرنتی ب- {بوچوونه ک - مذهب} دهستنیشان
کری .

۳ - بو ژیگرنا بنکه یین بگوئجیت و هتتا هه که ر بنکه یین
نه پراوستایان .

۴ - دا بنکه یین نوو بیخیته دنافدا، لیدیف پیئقی باره دوخی سه روبه پری .
ژ نمونه یین فی کاری دهستوری: ده رینان گو قارا {الاحکام العدلیة} لسالا
۱۸۶۹، و هاته به لاقه کرن لسه ر کارگی ریا دهوله تا ئوسمانی بو کارویارین وان،
وی پالپشتی بو بریارین خو دانابوو لسه ر {بوچوونین حنه فی - المذهب
الحنفی} و ههروه سا گو قارا {الالتزامات التونسیه} ئەو هاتبوو
وه گرنتن ژ بریارین {المذهب المالکی} . و ههروه سا ژ وی چه ندی
{یاساین سه روبه پری که ساتی - الاحوال الاشخصیه} .

دهستور لچه رخی نوو دا :-

دهستور: چیدبیت هوکاره ک ئیکانه یه لناف چه رخی نوو بو پیشکه فتنا یاسایا و راستکرنا وی یان ژبیرنا وی یان چیکرنا یین نوو ژوی. و نه گه را وی چه ندی دزقریت بو هنده ک هوکارین لخواری: -

۱ - ساناهییه بکارئینان دهستور.

۲ - هه بوونا هه ریمین ریخستی و بهیز، و دشییت دهستوری خو {فه ری -

فرض} و جیبه جی بکه ن.

۳ - چوونا دهوله تی لناف ریخستنا کاروبارین هاوه لاتییا زور زیده بوو.^{۵۳}

---

(۵۳) - ژ بلی سیسته می نه نگلوسه کسونی.

بەشی دووی

میژوویا یاسایی

میژوویا یاسایا عیراقتی

میژوویا یاسایا عیراقی

پیشہ کس :-

زانایین میژوویا یاسایا دوویات دکهن - که فترپین شوینه وار بومه دیار دکهت - حاله تی ژیا نا مروقیین که فن لناف کوّمه له کی دهسته لاتییا یاسایا لنافا به ربه لاف: ئه وه {تهختین بزماری - الالواح المسماریه} ئه وین هاتینه دیتن ل (دولاً رافیدهین)^{۴۰} .. ژ بهر فی چه ندی زانایین میژوویا یاسایا ئه فرۆکه لناف فه کولینین خودا دهست پیدکهن بخواندنا میژوویا یاسایا عیراقی لچه رختین ئیکی .. ههروه سا دیاردکهن کاریگه ربیا فی یاسایا لسهر یاسایین هه موو ملله تین نیزیکی وی: وه کو (عیلامیا و ئه خمینیا) لئیرانی و (فنیقییا) لسوریا و لبنانی و (عبرییا) ل- (فلسطین) و (فیرعه ونیا) ل مصری.

هه کهر عیراقی شیا بیت لناف گه له ک قوناغین میژوویا خو یا که فن - ببیته بنگه هی جیهانا که فن - و ههروه سا لناف هنده ک قوناغا و بتایهت لناف دو ماهیکا چه رخی میژوویا خو یا که فن که فته لژیر دهستی دهوله تین نیزیکی وی وه کو (دهوله تا ساسانیا)، بقی چه ندی یاسایین وی یین که فن که فته لژیر کاریگه ربیا یاسایین فان دهوله تا .. چونکه لقوناغین به ری ئه ف یاسایه کاریگه ری لی هاتبوون کرن ژلایا یاسایین عیراقا که فن .. ژ بهر فی چه ندی

۵۴- مونیه و کارداشیا و امبیر، میژوویا سیسته م و سه روبه ری کوّمه لایه تی، پاریس (۱۹۵۵) لاپه ر (۲۰) .

ياسايين عيراقا كه فن كاريگه ريبى داکهت و پاشى دا زفريتته فه وکاريگه رى لسهر
دا ئيتته کرن ژلايى ياسايين دهوله تين نيزيکى وي.

هه کهر مه فه کولينا ياسايين عيراقى کر پينقييه سه ر مه ئه م بچينه دناف
ياسايين دهوله تين نيزيکى دولاً رافده ين.

پاشى قوناغا ميژوويا که فن و ياسايين که فن لعيراقى بدوماهيك ديت.. و
{سيسته مه ك ياسايى} يا نوو دهست پى دکهت و به ربه لاف دبیت، و
شوي نواريين ژيانا گشتى و تاييهت رهنگ دکهت برهنگين خو.. ئه وه:
سيسته مى {ياسايا ئيسلامى} ئه وا هاتى وهرگرتن ژ بريارين شريعه تى
موسلمانا، و شهريعه تى موسلمانا دمينيت ژيده رپى ئيکانه بو ياسايى لعيراقى
{وه کو وى حاله تى لناف وه لانتين موسلمانا يين دى} مايبوو هه تا ناوه ندا
چه رخی دوماهيكى.. چونکه لچه رخی دوماهيكى ژ ده مى دهوله تا ئوسمانيا، و
لقى ده مى عيراق لژير دهسته ه لآتيا وي بوو، و لوى ده مى: نيشانين قوناغه كا
ياسايى يا نوو دهست پى كريبه.. و زيده بارى دووباره بريارين ياسايى هاته
چيكرن و دروستكرن ئه وين هاتينه وهرگرتن ژ شهريعه تى موسلمانا بشيوه كى
ياسايى يا نوو. ژ نيشانين قى قوناغى ژ پيشكه فتنا ياسايى لدهوله تا
ئوسمانيا: وهرگرتنا بريارين ياسايى ژ دهستورى ياسايين پوژئاقا.. بقى
چه ندى باشين قى (قوناغا سى) ژ پيشكه فتنا ياسايى دياربوو ئه وا به ربه لاف
بووى لعيراقى بدهرکه فتنا هنده ك بريارين ياسايى ئه وين هاتينه وهرگرتن ژ
دهستورى ياسايين پوژئاقا بته نشتا وي بريارين هاتينه وهرگرتن ژ شهريعه تى
موسلمانا.. هه ر ژ وي قوناغى وهره ئه ف ديارده به ربه ف زيده بوونى يه و
به ردياردبیت.. ژ به ر قى چه ندى ئه م دى شينين بيژين ياسايا عيراقى

ژ به پری بگه هیته قوئاغا (یاسایی دانایی - دستوری) لسی قوئاغایی
بو پری و ئه فه نه :-

یه ک: - قوئاغا یاسایا عیراقا که فن، یان قوئاغا یاسایی بزماری (وه کو
هنده ک زانایی میژوویا یاسایی یین پروژئاقا ئه ف ناغه لی کرین)^{۰۰}.

دوو: - قوئاغا یاسایا عیراقی ل چه رخی موسلمانا برهنگه کی گشتی.

سه: - قوئاغا یاسایا عیراقی ل چه رخی نوو بده ستییکا {ده رچوویا
یاسایی دانایی - دستوری} .

۰۰- مونیه و کارداشیا و امبیر، ژیده ری به ری، لایه پ (۲۰).

((كه رتئ ئيكي))

قوناغين پيشكه فتننا ياساين عيراقئ ياسايا عيراقا كه قن

پيشه كس: - نقيسينين بزمارس (المحدرات) - ياسايا حه مورابس.

يه ك: - نقيسينين بزمارس: -

نقيسارين په رتوكا {ميژوويا سيستم و سه روبه رين كومه لايه تسي} دبـيژن (ميژوونوس مهنده هوش و حيه تيبون: لسهر زانينا كيش ژان (مصر يان عيراق) كه فنترين ميژوويا مروقي لي شينبوويه؟. هه كه ر ئه ف پسياره و گوفتاره بغي رهنگي بيت، ئه ف چه نده دي مينيت هه لاويستي.. به لي ميژوونوسين ياساي چ ده رفهت نه دايه دووللي لپيشيا خو، چونكه (عيراق) بهوكارا نقيسينين بزماري شيبايه بيته زانين لپيشه كيا هه مي ياسايا بي هاتي ^{٥٦}.

---

٥٦. مونييه و كارداشيا و امير، ميژوويا سيستم و سه روبه رين كومه لايه تسي، پارييس (١٩٥٥) (لايه ٢٠). ساجس دبـيژيت: - به رديارتيرين باشين ميژوويا دولارافده ين يا كه قن: ريزگرتنا بريارين ياساي.

ئەم دى پىزانىن خۆ وەرگىن لسەر مېژوويا عىراقا كەڭن: و ژ بەرديارترين نيشانىن وى {رىكخستنا ياسايى} ژ تەختىن بزمارى ئەوین هاتینه دیتن و مېژوويا نقيسینا وان دزقریت بو قوناغین كەڭن لعیراقى.

قى دەست پىكریبوو - لسىیه كا دوماهیكى ژ چه رخین نوزدى - ریه كا بەرفرەھ لبرسىنگى مېژوونوسا هاتە قەكرن داکو راوہستانە كى بكن لسەر مېژووى ژ يەكەمىن قوناغین وى. ل پوژھە لاتا ناوہراست و بتايیەت لعیراقى ژمارەكا زور ژ تەختە و پارچە يین نقيسى يین جوړە وجور (يین وى دەمى) كەفتنە بەرپدەستى پياوا ئەوین كولا نا زەڭفيا دكن.

ژمارا وان بەلگە يا ئەوین چارەسەرييا سەرو بەرپى ژيانا جوړە وجور دكەت گەهشە (سەد و پىنجى ھەزار) بەلگە يا^{۷۷}. وھەتا نوکە ئەف ژمارا زور بەردەوام زیدە دبن ژ ئەنجامین كولا نا زەڭفيا بەردەوامى.

ھكەر بابەتین فان بەلگە يین مېژووى دابە شكرىن نافبەرا بەشىن تىگە هشتنا مروشى يین جوړە وجور. ئەو پىكھاتبوو ژ ھوزانىن ئانى و تيانوسىن مېژووى و پىزانىن لسەر ساخلە ميا لەشى و ژمىريارى و {گەردوون ناسى - علم الفلك}

۷۷- ژمارا فان نقيسین ياسايى ئەوین كارپيدكرن: ئەوین گەهشتينەمە: ھەردەم ريژا وان زیدە تریبوو ژ بەلگە يین ياسايین كارپيدكرن ژ ياسايین رومانیا ئەوین گەهشتينەمە (ژیدەپرى بەرى لاپە ۷). وئەف ژیدەپە زیدە دكەت: كو ئەف ريژە ژ فان نقيسین ياسايى ئەوین كارپيدكرن نە بەرھنگارى ويیە لناف مېژوويا ئەورپا كو ئەوا گەهشتى ژ چەرخى دوماهیكى ژ قوناغین ناوہندیى. (لاپە ۲۰).

بەلى بەلگە يین بزمارى ئەوین هاتینه قەگواستن ژ زمانى وى يى بنەرتى بو زمانین نوو، ژمارا وان نەزیدە تپە ژ (سىیە كا يان چوارىكا) ئەوا ژ وى هاتى دیتن. (لاپە ۲۶).

ھەر ئەو ژیدەپە.

و هندهك جوړښت دی، به لږ ټو ټو چنه دا بمه څه گړدای ژ ژيانا ياسايي و ټابوړي دگه هپته ريژا نه ه ژ ده هكا وي^{۵۸}.

ټه ف به لگه يه ټاگا داريا مه دكته لسره ياسايين (سومه ريبا و بابليبا و ټاشوريبا) لعيراقى و هندهك ياسايين دى ټه وين كارپگه رى لسره ياسايين عيراقى كرى يان كه فتييه لژيكارپگه ريبا وي و هكو ياسايين (عيلاميه)^{۵۹}.
ميژوويا ټان به لگا دريژيبه بو ټاوه ندا (هه زارا سي و ټاوه ندا چه رخي ټووي) به پرى دايكوونى.

دگل قى ريژا گه له ك يا به لگه يا ټه وين گه هشتينه مه ژ ياسايين عيراقا كه فن، وي چ پيزانينين ټرپوست و ته مام ژ قى ياسايي بو مه پيشكيش نه كريبه .. لقيره كيماسيه ك يا هه لى لناف زنجيرا ده ما ژ بو پيزانينا .. وكيماسيه ك لناف پيزانينا ټه وين دگه ريت بو هندهك ده قه را لناف قوناغين ده ستنيشان كرى .. و هندهك كيماسيين گرنه لناف سړوشتي پيزانينين گه هشتينه مه .. دگل قى ريژا گه له ك يا ټان به لگه يا: چ نفيسينين ياسايي و زانستا ياسايي دنافده نه بوون .. ټه و ټالابو ژ (خواندين بيردوژا و بوچوونين ياسايي) ټه وين بنه رته ټي گشتي بو ياسايي دياردكه ن^{۶۰} .. ټه گه ژ ټالابوونا

۵۸- ژنده پرى به پرى (لاپه پ ۳۱). به لږ ژنده په كى نوو: ريژا ټان به لگه يين ياسايي و ټابوړى بلنتر ټكته ژ هه مى به لگه ييا ټه وين هاتينه ديتن: ريژا وان دگه هپته ۹۵٪.
ساجس: - گهوراتيبا بابل لسره. له ندهن ۱۹۶۲، (لاپه پ ۱۹۶).

۵۹- ژنده پرى به پرى (لاپه پ ۲). هه روه سا ټه ف ژنده په دبئرت: ټه ف دياركزين هه نى پيزانينين دانينه به رسينگى ميژوونوسا، هندهك ژوان دزقريت بو سالا (هه زارا چواري) به پرى دايكوونى، ژ به ر قى چه ندى ټه ف قوناغه (بوويه دوچاركي) ټه و ميژوونوسا ناف ليكرى بقوناغا ټيكي ژميژوويا كه فن. (La Haute Anti quite) (لاپه پ ۲۰).

۶۰- ياسايا كه فن ودگل دريژيبا وي بو يا نوو. ژ نفيسينا جان ټه مبير. پاريس ۱۹۶۱ (لاپه پ ۱۱).

(ئەف كۆمىن گەلەك يا نقيسسينين ياسايئ ئەوين هاتينه دياركرن و ديتن) ژ خواندنا بىردوزا و زانستا ياسايئ: ئەوہ: بەھرا پتر ژ فان بەلگەيئ نقيسى هاتبون دانان بو - كارئينانين روژانە و پيتقين كارپيدكرن - نەژ بو - خواندنا ياسايئ يان زانستا ياسايئ.. ياسايا عيراقى بقالابونا خو ژ فەكولينين زانستا ياسايئ: وەكو ياسايين ديبوو ئەوين كەفن لئاوھندا روژھلات: بو نموتە: وەكو بنگەيئ (چەرخين كەفن - العهد القديم) ل(فلسطيني)^{٦١}.

بقى رەنگى ئەم دىنين: بەلگەيئ ياسايئ ئەوين هاتينه ديتن ھەكەر بابەتت جۆرە وجور دنافدە ھەبن بەلى چ خواندنين بىردوزين زانستا ياسايئ لنافدا نەبوون.. ئەف كيماسيا هاتيه فەشارتن لناف بابەتت زانستا ياسايئ چيدبيت ژ ئەگەر دياركرنا وى يا ژ نشكە كئفە.. بەلى ريزا گەلەك بەلگەييا ئەوين هاتينه دياركرن و قالابونا وى يا بى سنور ژ ھەر نيشانەكى بدەتە خواندنا زانستا ياسايئ: فان ئەگەر و بوچوونا سست و لاواز دكەت.. لسەر ھەموو سەروبەرا (ياسايين ھەمورابى) رابوويه بەندەك ھەولانا دا دەرکەفیت ژ دانانا - بريارين ياسايئ بو حالەتت دەستنيشان كرى - و چوويه نيشانى بدەتە ھندەك بنەرەتت ياسايا گشتى.. لقيپرە حالەتەكا دى يا ھەي ئەوہ (بەلگەيئ كارپيدكرن) نيشانى دەتە بريارين ياسايئ ئەوين لسەر پلەكئيه ژ لاوازيئ، و بو مە رادگەھينيت كو نقيسارين وى (وہكو ئەف بريارە دانان) پالپشتيا خو نە دانايبوون لسەر بريارين ياسايا تاقىكەر بتنى.. دوماھيكي ھەكەر پيزانينين لژر دەستى مە فالابيت ژ وان نيشانا ئەوين بدەتە ھەبوونا خواندنين ياسايئ و زانستا ياسايئ.. بەلى عيراقا كەفندا: بو نموتە وەكو (بابل)

٦١- العهد القديم أو السفر القديم.

پهیره ویڼ پراوه ستایى هه بوون و ههروه سا پیاوین یاسای دنا فداچوون له قى زانینى و تیگه هشتنى دكرن.

*** سروشتى قان به لگه یین یاسای :-**

ئو به لگه یین یاسای ئه ویڼ گه هشتینه مه ژ عیرا قا كه فن رهنگى وان جوړه و جوړ بوون. گرنگترین جوړین نفیسنین یاسای ئه و بوون ئه ویڼ گریډای بیپتقیین سه روبه پرى (كارپیدكرنا) ژیانى لوى ده می. به لى دهر باره ی جوړین دى ژ به لگه یین یاسای ئه قه نه: (یاسا و فه رمى و فیانیت شاهى و تومار كه ریڼ فه رمیڼ یاسایڼ داب و نه ریتا و بریارین دادوه ریى و نفیسنین و نامین شاهى و پروتوكولین دهوله تى و بابه تیڼ قوتا بخانا).

نیک :- نفیسنین كارپیدكرن :-

نفیسنین یاسای ئه ویڼ دهاتنه نفیسین بو سه لماندنا كاروبارین پوژانه یین ئاسای و گریبه ستین جوړه و جوړ ژ فرۆتنى و كړیى و ژنئینانى و شیکرنى و سه رپه رشتیى و چه ندین دى.. ئه قین هه نى پترن ژ هه موو به لكه یین دى ئه ویڼ هاتینه دیتن.. لوى ده می نفیسینا به لگه یین یاسای ئه ویڼ گریډای ب (گریبه ستا و پسولا) كارپه ك به ربه لافبوو لعیرا قا كه فن و (هه تتا هه كه ر بو هه ر كارپه ك گرنگییا وى كیمبیا).. ژ وان (ته ختین) هاتینه دیتن و بخوڤه گریډه ت: ژ گریبه ستین كړیا كړیكارا بو هنده ك پوژا و گریبه ستا دانا زاړه كى بو كه سه كى خوډان بكه ت.

ئه ف نفیسنین یاسای ئه ویڼ كارپیدكرن هه رده م دائینه نفیسین لسه ر (قوړ - هه رى) ژ ناخى و دائیته هه شكرن لبه ر هه تا قى یان دائیته

گهرمکرن و (قه لاندن) دناف ته نوری. و ههروهسا کیمهک ژ به لگه یا هاته
 نقیسین سهر (داری) یان (پیستی) یان چقین (له قه نین) ته نک... دهر باره ی
 رهنگی به لگه بیا نه و ههری دهاتنه نقیسین وان {لوله کیبون یان راختیبوون}
 لقوناغا پیشکهفتنی: نقیسینن پاراستی ب (به رگ - غلاف) ژ ههری بکارئینانا
 وی به رفره هبوو... لسهر به رگی دا دهقی نقیسینا یاسایی دوباره ئیته نقیسین
 یان کورتیهک ژ وی دهقی دا لسهر نقیسین.

مه پرم ژ {به رگه کرنی} نه و بوو پاراستنا دهقی بنه رته تی، و ههروهسا بریکا
 کورتیا دهقی (نه و هاتییه نقیسین سهر به رگه ی) دا ههردوو لایه نین گریبه سستی
 دمی ناماده بن به رسینگی دادوهری دا بشین لوی گریبه سستی بزفرنه قه، و نه و
 به رگه دائیته شکاندن و دا پیداجوونا دهقی بنه رته تی که ن نه و دنافه پوکا
 ته ختیدا هاتی نقیسین... نه ف جوئی (نقیسینن به رگه کری) لبا بل به تال کرن و
 دهست ژئی به ردان و بکار نه ئینان ژ دهمی (کیشیا) و بکارئینانا وی هاته
 گوهورین و لجهی وی (نقیسینن بگه له ک وینه یا) بکار ئینان... بقی چه ندی هه ر
 لایه نه ک دا وینه ک بنه رته تی ژقی نقیسینا یاسایی لدهف خو پاریزیت، و
 چیدبیت هنده ک ژ شان وینا دا ئینه هه لگرتن لدهف فه مانگه هین نقیسارا
 به لگه ین یاسایی یین تایبه تمه ند، یان دا ئینه هه لگرتن لناف عمبارین دادگه ها.

و هه ر به لگه ک دا بدوماهیک ئیت ب (ناقئ نه وان دیده فانین ناماده بووین)
 لسهر جیبه جی کرنا کارئ یاسایی، و هه ردهم دا ناقئ نقیساری به لگه نقیسینی
 لسهر زیده که ن و ههروهسا میژوو یا تو مارکرنا وی... ژ بو گه رهننتیا راست
 و دپوست و ته مامیا قئ نقیسینی {دا دئیته مورکرن بمورا لایه نی قه پرزار و
 ههروهسا به هر اپتی دا ئیته مورکرن بمورین دیده قانا}. دهمی لایه نه کی نه کولیا
 نافه روکا نقیسینی کریبا یان به زرکریبا، دادوهر دا وان دیده قانا ناماده که ت

ئەوین حازربووين دەمى بەلگە ھاتى نقيسین، ھەرودسا نقيسارى بەلگەيى دا ئامادەكەت ژ بو (دېدەقانىي) و دياركرنا راستيى.

قان نقيسينا دوو قازانچ ھەبوو: يا ئىكى - پاقەكرنا پەيوەنديا نافبەرا ھەردوو لايەنا، و دياركرنا مافا و پيگيرين ھەر لايەنەكى لدمين ئاسايدا. و ساناهيكرنا سەلماندنا قان مافا و پيگيريا لبەر سينگى دادوھرى دەمى كيشە ھاتيبا ريډان. يا دوويى - ھۆكارەكە يان پلە و پاھەكە بو پيگيريى بپيگيريا بكنە ئەوین چ دەق لناف ياسايى بو نەھاتين، بەلئ تاقىكرنا دريژ دياردكر پيئقى لسەرى ھەي. بو وي چەندى دا ئەوان پيگيريا ئيننە خواريى برەنگى مەرچا دگەل گريپەستا بنەرەتى. ژ قان مەرچا لدمى {سین موباليت: وي دستەھ لائى لىابل دكر ژ بەرى ھەمورابى ئىكسەر}، ئەوا ھاتيبە خواريى و نقيسين لناف گريپەستەكيدا: {ھەردوو لايين گريپەستى چى نەدبوو بيژن: من (پيگيرين خو) ژبيركرييون}.

بەلئ دەربارەى شيوى چىكرنا نقيسينين ياسايى برەنگى ھۆر و راستگووى: چىكرن و دپوستكرنا رەفتارپين ياسايى يين وينەيى دئينتە بپرا مە ئەوین دەھاتنە نقيسين ژ لايى پياوين ياسايى لرومانيا^{۶۲}. ھەر گريپەستەك دائئتە گريدان لديد رەنگەكى تايبەت و دنافدا كا گريپەست {لسەر چيبە - محل العقد} و ئەفە دائئتە دياركرن ئايا (ئاقھى يان بيستان و جنك يان عبد). و نافين ھەردوو لايين گريپەستى و سپوشتى گريپەستى. و ھەكەر مەرچين تايبەت ھەبان دا سەر زيډەكەن. دەربارەى بنەرەتى گريپەستى دا سەقامگير مينيت. نقيسارين گريپەستا ھەولدان رەنگى وينەيا وي دپوستكەن و پيشقەبەن

---

(۶۲) - رەنگى وينەيى لدەف بابلييا نە گەھشتبوو وي گرنگى ئەوا رومانيا دايى، ھەكو ئەم دى پاشى بينين.

لديف پيٽفيين بهردهوام نوو دبن، و ههروهسا ئهوا تاقيكرني سه لماندي و هاتي
دياركرن (خرابه و نه باشه) ژ لسهر وي دور بيخن و ژي ببهن^{٦٣}.

دوو: بهلگه بيين ياسايي بين دي:-

ئهوه: ياسايا ، و فهرمي، و فيانين شاهي، و سه لماندين بريارا بين ياسايي
نه بين تو ماركري، و بريارين دادوهري، و نقيسين، و نامين شاهي، و پروتوكولين
دهوله تي، و دهقين خواندنگه ها.

* ياسا :-

زانا (ميسنر) نيشاني دهته وان (شاهين) دهسته لاتي كرين لسهر - گچكه
دهوله تا، و دهوله تا عيراقا كهفن - و ههتا ئه و شاهين ژ بهري همورابي رابوون
بگه له كه هه و لدانا داکو ياسايي بجهبين و رهوش و شيوي به ربه لافكه ن ل
هه ريمين لژير دهسته لاتييا ئه وانقه .. ژ وي دهسته لاتييا به ربه لاف لوي
دهمي: - هه كه شاهي راستي و عهدالته به لافنه كرييا لنافبه را هاوه لاتييا،
ملله تي وي دا رابيت بشوپره شه كي سهر (شاهي) و شانেশين وي نه دما و
سه روبه پي وي دا تيكييت .. ژ بهر قي چه ندي شاهين عيراقا كهفن شانازي
دبرن بريژگرتنا وانا بو ياسايي و برابر ونا وان ببه لافنه كرنا عهدالته تي و
راستي .. (ئوركاجينا) شاهي (لكش - نيزيكي سالاً ٢٤٠٠ ب. ن) شانازي
بخو دبیت و دبیتريت: (من ياسايين ئه و قوناغيين بووي
به ربه لافكرينه) .. و (سه رجون ئه كه دي) خو دانا (شاهي) راستي و
عهدالته تي) ئه وه پياوي راستگو .. (لبت عشتار) شاهي (ئيسن)

٦٣- (كوك) خواندنين لسهر ياسايا بابلييا، پاریس ١٩٢٩، (لايه پ ١٦).

شانازی بۆ دبیّت و لپیّشه کا یاسایین خودا: (ئو قووناغه ئەوا من پاستی
به ربه لافه کری لوه لاتی سومه ریا و ئەکه دیبا).. هەر وه کو فی چه ندی (سن
جیشید) شاهی (ئورك) یه که مین یاسایا ئینابوو ده ری: ریژا بلند دیاردکر یا
بهایی هنده ک پیّتیّن گرنگ لژیانا رۆژانه وه کو (جه ه - زهیت - هری).

به لی چه مورابی خو دانا (شاهی پاستی) و ناڤ لیا ساییّن خو
کریبوو: (فه رمی و بریارپین پاستی)، لپیّشه یا یاسایین وی ئەوین سه ر (میلی)
هاتین نقیّسین: هاتبوو {خودایی ئەوی هنارتی و فریکری، دا پاستی به ربه لاف
بکه ت لسه ر عه ردی، و ئاگه ه داریا وی کریه: به داله تی رابیت نافه را
هاوه لاتیبا.. و هنده ک گوّتیّن دی لنافدا هه بوون} ٦٤.

دئیته دیارکرن کو ئەف نیشانین هه نی بۆ پاستی و یاسای نه چ بوو بتنی
ریکلامه کی فه کریبه و ئازا بوو لسه ر (پیّتییه رابیت براستی)، وه کو شان
ریکلامین گشتی ژ بو به ربه لافه کرنا بریارپین یاسای و پابوونا بنه رته ی پاستی و
عه داله تی: پاشمایین داخو ازکرنا وی چ به ره مه می ناده ت، بتنی هه که ره اته
هه لسکاندن بیاسایین روونکری لدیفره هه بیت، وه ره وه سا بجه ئینانا ئەو چه ندا
هاتی لناف بنه رته ی گشتیدا سانه ی بکه ت.. ئەم بقی چه ندی دبیین هنده ک
شاهین عیرا قا که فن: فه هاندن و گوّتا ستران بیه یقین خوش بتنی، و بنه رته ی
گشتی (تیرا وان نه دکر).. به لی هنده ک یاسا ئینانه ده ری بجه ئینانا وی
بدروستی یا سانه یبوو... ژ شان: شاهی (لگش - ئورکاجینا ٢٤٠٠ ب. ن)

٦٤- درایفر و مایلز، یاسایین بابلیا، ئوکسفورد ١٩٥٦، به شی ئیکی (لاپه ٥).

و (جودیه ۲۱۰۰ ب. ن) و (لبت عشتار شاہی ٹیسن ۱۸۸۵ - ۱۸۷۵ ب. ن) و (بلالما شاہی ٹشنونا ۱۹۳۰ ب. ن) ۶۰.

وہ کو ديار ئف ياسايين هنى زوربهى وان دگوتتى په يفا (شهرهه -
دهرچوويا ياسايى) وھ کو (دهرچوويا ياسايا بلالما) يان (دهرچوويا ياسايا
عشتار) به لى فان ياسايا (بپيقهرين ياسايا نوو) چينابيت ئم دانين (دهرچوويا
ياسايى)، ههروهسا - ياسايا حه مورابى دگهل واندايه - چونكه هه موو (ياسايين
به ربه لاف) دنافده نه بوون لدهمى ئف ياسايه هاتينه ده پى و دهركه فتين..
لسه ر هه موو سه روبه پرا هه كهر ئف ياسايه مه دوركرن ژ ناڤى (دهرچوويا
ياسايى) به لى ئو بخسله تين ياسايى دپاريزيت، چونكه فهرمى و ناڤه روڤكا خالين
گشتى دنافدا هه بوون و دهركه فتيبوون ژ دهسته لاتا: {ئو وين مافى دهرئينانا
ياسايى هه مين و سزايه ك بى دگهلدا ههى دهمى پيتقى}.

* فهرمى و قيانين شاهى :-

حه مورابى نيشانى دت (دوو كارپن فهرمى) هنارتبوو بو دهسته لاته كى خو
لبازيرى (لارسا) ۶۱ ئف فهرميه هاتبوو خواري لناف به لگه كيدا، و ميژوويا
وى دزفرىت بو ساللا چل و ئيكى ژ دهسته لاتييا (ريم سن) نيشانى دته
كاره كى ياسايى بى ترس (لديف فهرميا شاہى سى).

۶۵- ئهوا به ربه لاف لسه ر ياسايين (آشنونا) ئو دزفرىت بو شاهى وى (بلالما). به لى زانا
(كوتزه Goetze) بڤى چه ندى و هرنارگريت. به لى بوچوونين وى ئهوه ناڤى وان بتنى
ياسايا (آشنونا) يه.

۶۶- ئهوه (سن آندينام). لئيتيرينه كى بكه لسه ر ياسايا بابلييا، درايفر و مايلز،
به شى يه كه م، (لاپه ر ۱۹).

دیاره ئه و فهرمیښ شاهي ئه وین گه هشتینه مه (به پری ده می دهسته لاتییا) ه مورابی پترن ژ وان ئه وین گه هشتینه مه ژ (ده می دهسته لاتییا وی) بتایهت پشتی ده رچووین یاسایا وی.. بوچوون ئه وه: ئه گه را فی چه ندی دزقریت بو فهرمیښ به پری - یان هاتینه ژ ناف برن یان دوویاره دا هیزا وی یا فره می بو دا زقریته فه برهنگه کی گه وره تر ژ ده رکه فتنا وی لناف یاسایا ئه وین ه مورابی ئیناینه ده پری.

دهسته لات: دا قان فهرمییا ئینه ده پری ژ ده مه کی هه تا ده مه کی دی بو چاره سه رییا هنده ک کارپن ده ستنیشان کری، وه کو دانان و گوهورینا به ایی خه رجکرنی، یان دانانا بنکه ین پیرابوونین کاروبارین دادگه می یین تایهت بو کیشین ده ستنیشان کری وه کو: کیشین زفراندنا زه فییا، یان بریارین سزادانا لسه ر ئه وه که سی کیماسی و ستاتیی بجهئینانا پیگرین خو یین گریبه ستی بکه ت.... هتد ٦٧.

چیدبیت فهرمیښ شاهي ده رچیت بو (سقککرن یان ژ ناف برنا) - هنده ک پیگیرییا - یان قه رزا لسه ر قه رزداري وی پیگیر {بچه بینت یان ئه دا بکه ت} . فهرمیښ شاهي دا ئینه ده پری: یان بو - ریخستنا هنده ک حاله تین ده ستنیشان کری - یان دا بنکه کی دانیت نارمانجا وی راستکرن یاسایي بدروستکرن فهرمیښ هنده ک یاسایي کارپیډکرن - یان ئه ف بریاره دا هنده ک فهرمیښ لی بورینی یان دل سقککرنی داکه ت سه ر ژیرنا توندییا هه ی، یان نه هیلانا فهرمیښ توندی دکه ت.

ههروه سا هنده ک ژ قان فهرمییا دائینه ده پری ژ (ده مه کی هه تا ده مه کی دیفرا) مه ره ما وی ئه وه: ریخستنا کارگیرییا دادگه ها و بجهئینانا یاسایي..

٦٧- درایفر و مایلز، ژیده پری به پری فی، به شی یه که م، (لاپه ر ٢٠).

ئەقە بقی رەنگی {بەروردی دکەت - تقارن} ب بەلاقوکیڤ پریپتوری یان دەستەھەلاتین بازاری (الکورول آیدل) لروما. یان بو سیستەم و کارپین دەردکەفن ژ (وەزیریڤ شاهی - وزراو التاج) لدیف وان شییانا ئەوین پەرلەمان دەتی لبریتانیا^{۶۸}.

* توۆمارگەھین بنکەین یاسایا یین داب و نەریت :-

یا دئیت زانین ژ یاسایڤ ئاشورییا نەچییه بتنی - توۆمارگەھین فەرمییه یان یین کەسەکییه (تایبەتن) - یین بنکەین یاسایڤ داب و نەریت^{۶۹}. ئەف نقیسینین هەنی نەبتنی بەحسی دەقا دکەت، بەلی هەرودسا شروڤەکرڤ و دامینی یی دنافدا هەین.

* بریارین دادوهریڤ :-

ئەو تەختین بریارین دادگەها بخوڤە گریدەت: ئەون یین دەاتنە دەری ژ لایی نقیسارین دادگەها، و دادەنە هەردوو لایەنین کیش هەین، و دا وینەکی لدەف خو پارین و هەلگرن ل عمارا دادگەھی وەکو پاشی ئەم دی گەهینە فی بابەتی لسەر دادوهریڤ.

ژ وان بەلگەیا ئەوین هاتینە دیتن و میژوویا وی دزقریت بو بنەمالا (ئوری سی یەم)^{۷۰} - هەندەک بریارین دادگەھیبوون - ئەف بریارین هەنی دئینە ناسکرڤ

۶۸- درایفر و مایلز، یاسایا بابلییا، بەشی یەکەم، (لایە ۲۳).

۶۹- مونیە و هەقالین وی، ژیدەری بەری (لایە ۲۹).

۷۰- دەمی سومەرییا، لدیف بوچوونین ماموستا (درایفر و مایلز) دریزی دەتی هەتا قوناغا دەستەھەلاتییا بنەمالا ئوری سی یەم. ژ بەر فی چەندی دبیین لناف قان =

بناقی (بریارپښ ته نجام دهر يان ته مام) چوڼکه هر نیک ژ وان دهر دگه قسیت بگوټنا (بریارپ ته مام)، ژ فان بریارپښ دادگه هی (دوسه د و پینجی) هاتبوون دیتن پتر ژ وانا لبارژیری (له گش). و نیزیکی (پینجی) ژ فان بریارپا وهر گیرانا زمانی سهر هاتیه کرن و هاتینه به لافکرن، به لی ده قین وی نه پوونکری و به رديار و دروست و ته مامبوون. و نافه پروکا فان ته ختا نه بتنی نه و بریارپه بوون نه وین ژ دادگه ها دهر دگه فیت، به لی ههروه سا سمینارپښ پوینشتننن دادگه ها و بابه تین کیشا نه وین بو مه هاتینه فه گو هاستن ژ فان ته ختین جوړه و جوړ بخوڼه گریده ت^{۷۱}. و ژ فان ته ختا نه وین هوکارپیا پوونکرنا یاسایین حه مورابی دکن^{۷۲}. و ژ نه وانا یین رافه کرنا پیرابوونین دادوهری دکن - نه و هاتیه خواری لده قی (پینجی) هر ژ وان یاسایا^{۷۳}. نه قه و نه دی نیشانی دهینه هنده که ته ختین هاتینه دیتن نه وین کو مه کا بریارپښ دادگه هی دنافا دهین دگل شروفه کرنا وانا و دامینین سهر.

= ته ختا پاشمایین سومه رییا یین ههین (درايفر و مایلز) یاسایین بابلییا، به شی یه که م، (لاپه پ ۲۳).

(۷۱) - ژ فان بابه تا: - مافی مولکیه تا زه قیا و ئافاهیا و پیک گوهرینا (مالیه تین نه ئیته فه گو هاستن). و داهاتیت په راستگه هه کی، و کرپنا عه بدا، و فروټنا کچی ژ لای دهبابین وی (درايفر و مایلز) به شی یه که م (لاپه پ ۲۳).

(۷۲) - وه کو بریارپښ هاتیه دهری لسهر فان بابه تین لخواړی: -

لسهر بدوماهیک ئینانا گریبه ستا (جنیکی) بئه گه را نه شیا نا جوتیاری رابیت بیگیرین لسهر. وهروه سا لکیشین په یمانا ژئینانا که سه کی و کیشین لسهر مافین پیاوی ژنه کا خرش ئینای دشیا دپوسته کی ئافره ت بو خو چپبکه ت، و لکیشین ژن بهردانی و مالییه ت پیټقی لسهر وی بده ت بو وی چه ندی/ درايفر و مایلز، یاسایین بابلییا، به شی یه که م (لاپه پ ۲۴).

(۷۳) نه ف ده قه دانپندانی دت بنه رته سی سه قامگیریا بریارپښ دادگه هی، و سزادانا دادوهری وی بریارپا لسهر کیشه کی هاتبیه دان و بگوهریت بریارپه کا دی.

* نامیڻ شاهي: -

نامیڻ شاهي نمونہڪ سهرهڪيه بو پيڙانينا لسهر ياسايڻ ڪارگيري ل عبراڪا ڪه ڦندا. ئەف ناميڻ هنيءَ {به لافه ڪرنا پيگيري يابوو} شاهي دئينا دهري بو ويلايه تا يان باڙريڻ دور، دگهل وي چهنديدا ئەف ناميڻ گههشتينه مه ژمارا وان زوڊبون، به لي بوچوون ئەون: ئەو نه دهاتينه هنارتن بريڪهڪ ريڪخستي و بهردهوام وهڪو دهمي مه يي نوڪه. يا دئيه ديتن: ڦان ناما چ رهنگهڪ تاييهت نه بوون، به لي دهاتنه نقيسين وهڪو ناميڻ ڪه سانه. ئەف جيوازيون دگهل ناميڻ شاهي يونانيا و مصريا ئەوين دهاتنه نقيسين سهر به لگهيڻ (چيق يان له ڦن).

* نقيسين و نيگاريڻ شاهي: -

بههرا پتر ئەف نقيسين هنيءَ دا ئينه ئاڦاڪرن بههزناتيا شاها، و ئەو دا فهري دهن بنقيسينا ڦان نيگارا و باسي ڪاروباريڻ و دهريچويڻ ياسايڻ وان لسهر دا ئينه خوري. ودهاتنه نقيسين لسهر دههگهها يان ديوارين بالخانهين شاها يان ئاڦاهيڻ دهاتنه ئاڦاڪرن بههريميا وان، وهندهڪين دي مههريم تشتهڪا دي بوو: وهڪو بهرين سنورا (الڪودورو) لدهمي (ڪيشيا) وان بڪاردينا بو به لافه ڪرنا ديارين شاهي ژزه ڦييا لسهر هاوهلا تيا.

* ناميڻ دان و ستانديڻ دبلوماسي و پروتوڪول: -

ئەف نامه و پروتوڪول: پهيوهنديڻ ناف دهولهتي ييڻ وي دهمي بو مه دياردڪت، بهوڪارپيا وي ئەم دي شيڻ: نيشانيڻ و سهروهري ژيانا دبلوماسي لوي دهمي ديارڪهين، و بهراورديا وي دگهل بهلگين دبلوماسي ئەوين

دهرکهفتین ژ دهستهه لاتیین دهوله تین که فن یین دی ل روژ هه لاتا ناوه پراست، و
ئهم دی شیین بگه هینه زانینا (یاسایا ناف دهوله تی) ئهوا بهر به لاف لده قه پری ژ
شینوارین که فن.

* دهقین خواندگه ها (قوتابخانا) :-

گه له ک ژ وان ته ختا، ئه وین دهقین یاسای دنافا هه ی نه به لگه یین ره سه ن
بوون (ئوین فهرمی ژ لای چیکه ریین یاسای قه هاتی دان ئه ف دهقه بینه
نقیسین) - به لی هاتبوون نقیسین بو کارو بارین خواندنین جور هه جوور - ژ وان
نقیسینا: وینه یین هنده ک یاسایا بوون: وه کو ته ختا ئه وین یاسایین
(لبت عشتار - ملك ئیسن) دنافا هه یین. و هنده ک ژ ئه وانا هاتبوون نقیسین بو
کاروبارین خواندنا پراست و دپوستکرنا په یقین یاسای لناف زمانی ئه ف
یاسایه لسه ر هاتیه نقیسین یان ژ بو خواندنا ریزمانین وی زمانی.

گرنگترین ته خته ئه وین هاتینه دیتن ژ (جووری دووی بوون) ژ په رتوکین
خواندنگه هابوون بناقی (أنا أتیشو)^{۷۴} دزقریت بو وان په یقین ئه وین (دهقین
نقیسی) دهست پی دکه ت - ئهوا ژ فی زنجیری هاتیه دیتن نه زیده تر بوون ژ
حهفت ته ختا - سه ره پای ئه ف ته خته یان په رتوکه یین قوتابخانا بوون و
دیاردکه ت هاتبوون نقیسین لده می ئاشورین دوماهیکی، به لی ئه و بابه تین لنافدا

---

۷۴) - ووشا (أنا أتیشو) پامانا وی ئه وه: - لوی دهمی یان لده می ئاگه هدار کرنی لوی چه ندی
نیشانه که بو داب و نه ریتا ئه و دبیزیت دهمی قه پزدار قه پزه کی بکه ت ژ که سه کی
(هه یف - مانگ) دهستنیشان دکن بو دانا قه پزی، و روژا ئه داکرنی دا هیلن بو خودانی
قه پزی. هه که ر ئه و هه یفه بوریا خودانی قه پزی ماف هه بوو ئاگه هداریا قه پزدار ی بکه ت
قه پزی ئه دابکه ت یان روژه کی دهستنیشان که ت بو ئه داکرنا قه پزی. درایفر و مایلز،
یاسایین بابلییا، به شی یه که م (لاپه ر ۲۵).

هاتینه نقیسین دەمی وان دزقرینیت بو میژوویا بگهلهک که قنتر ، بوچوون
ئەون میژوویا فان بابەتا و (ژ وان هندەک یاسایا) دزقریت بو دەمی حەمورابی
لدەمی دەستی خو دانایە سەر باژیری (سیبار) ژ بەری یاسایین خو بیته
دەری^{۷۵} .

بیروباوەرین فەکوڵەرا ئەون: نقیسارین فان تەختا دقیاں فیکرنا پەیف و
وشین یاسایی نە فیکرنا نافەرۆکا دەقین یاسایا وی.. بابەتی زنجیرا تەختین
(أنا أتیشو) یان نافەرۆکا وی: ئەو (کۆمَن ژ پەیفَا و ووشا) و هەرودەسا هندەک
مەرج هاتینە وەرگرتن ژ گریبەستا ئەوین میژوویا وان دزقریت بو دەمین
ئەکەدییا و بابلیین ئیکی.. ئیک ژ فان تەختا حەفت دەق یین نافدا هەین ژ
یاسایین بەرنیاس ب (یاسایین سومەرییا بو خیزانی) ئەف یاسایە
چارەسەریا هەلوەشاندا گریدانێ بەدیبا و ژن بەردانی و هندەک کاروبارین
دی دکەت.. زنجیرا تەختی (أنا أتیشو): دەقین (شەش یاسایین دی) یین
دنافدا هەین و گریدایینە بئەداکرنا قەرزا.

دیارە ئەف دەقین لناف فان تەختادا: هاتینە نقیسین بدوو زمانا لسەر دوو
ستینین بەرامبەری ئیک، ستینا راستی دەقین وی بزمانی (ئەکەدییه) و
بەرامبەری وی ستینا چەپی وەکو وان دەقا نقیسینە بزمانی (سومەرییا).. ژ
بەر قی چەندی بوچوونین تایبەتمەندا ئەون: نقیسینا فان دەقا بقی
رەنگی بو (فیکرنا) قوتابین یاسایی بوو لقوقتابخانا باژیری (سیبار).
و هەرودەسا بو نقیسارین گریبەستابوو^{۷۶} .

---

(۷۵)- ژ بەری سالاً سیه و چواری ژ دەمی وی ئەوا فەکیشای بوو چل و سی سالاً.

(۷۶)- ژ بو فیکرنی ووشین یاسایی.

ئەف ياسايىن ھاتىنە خوارى لىناف زنجىرا تەختى (أنا أتيشو) گرنىگە كا گەورە يى ھەي: بو راقشە كرنا ياسايىن ھەمورابى و ھەروەسا بو تىگە ھىشتنا بەلگە يىن ياسايى ئەويىن دزقرن بو سەردەمى زنجىرا بابلىين ئىكى^{۷۷}.

ھندەك زنجىرىن دى يىن ھەين دىيىژنى (خارى HAR – RA) رامانا وئى بزمانى سومەرىيا (ئايىن).. ئەف زنجىرا ھەنى بەندەك تىشتا: ھەكو زنجىرا (أنا أتيشو) بوو.. بەلى گرنىگيا ژ وئى كىمترە، چونكە چ دنافا نەبوو.. پتىنى نىزىكتىر دىبىت ب پەيقا و ووشىن ھندەك ياسايىن ھەردوو زمانىن ئەكەدى و سومەرىيا.

سى: - ياسايا ھەمورابى: -

ياسايىن بابلىيا ژ سەر دەمى زنجىرا بنەمالىن بابلىين ئىكى، نازقرىت بو ھەولدانىت ياسايا دەستپىكى لقى ھەلاتى.. چونكە پىشكەفتنا ياسايى دەست پى كرىبوو لدەمىن دورو.. ھەكەر بقى رەنگى بىت، چى نابىت ياسايا بابلىيا ئەم دانىن بەرامبەرى ياسايىن رومانىيا يىن كەقن - ئەوا نمونەك بو تەختى دووازە - ھەروەسا چى نابىت بىي (ياسايەك رەنگى وئى دەست پىكى بىت) ھەكو (ياسايىن تەختىن دووازە).

ھەكو خواندنا مە لسەر ياسايا بابلىيا: ئەم دى خو بىنىن بەرامبەرى (دەستورەكا دگونجىت دگەل پىتقىين مللەتەكى خودانى شارستانىەكا پىشكەفتى).. ھندەك (برىارىن ياسايى) يىن ناف ياسايا

---

(۷۷) - ژ بو فىركرنى ووشىن ياسايى.

بابليادا هەين: دئین دانان (پتېر عادیلانەهە) ژ هەڤالا وئ لناف یاسایا رۆمانییا
لچەرخئ وئ یئ زانستی^{۷۸}.

لسەردەمئ حەمورابئ: یاسایا بابلییا وینەك ژ (یاسایا پيشكەفتی و
تپوتژی بگیانی عەدالەتئ) بۆ مە پیشكیش دكەت.. دناڤەرۆكا ویدا: بریارین
وئ یین ئیکسەر بۆ پاراستنا (كەسین لاواز و تەنك حال) ژ توندییا (كەسین
هینا) ئەم دئ شیین دەستنیشان كەین.. و دئیتتە دیاركن لناف بنكەیین ویدا
(جئ بەجیكرنا) ھندەك عەدالەتا كۆمەلایئ.. دەرچوويا یاسایا بابلییا
دەربارەئ (یاسایین دەست پیکئ) گەهشتبوو ریزەكا پیشكەفتئ - وەكو
بنەرەتئ مالییەت و مولکیەتا كەسەكئ، و ئازادییا ئافرەتا بۆ گریداننا
گریبەستا لدیف شایەستەكا یاسایئ یا بەرفرەھ.. بەئ ئەوچەندا بنەرەتئ
رەسەن دەتە یاسایا بابلییا: ئەو: ئەو رەنگەكئ یاسایئ ئەوا ھاتی بكارپینان
بۆ ریکخستنا كاروبارا ھەر ژ (دەست پیکا ھەزارا دووی بەرئ دایكبوونئ)
نمۆنەیا (ھوكارپین ئیکئیە) بۆ شیوئ یاسایئ ئەوا دئیتتە دانان ژ بەرئ دیاركرنا
بەلگەیین یاسایین بابلییا: كو ژ كارپین چيكرنا و تیگەهشتنا زاناياودانائین
بابلییاھە.. ژ ئی چەندئ نڤسارین گریبەستا لبايل گەهشتنە بپردوژین یاسایئ
وەكو: كاروبارین نە یاسایئ (بەتال و پوچ)، و فیلبازییا یاسایئ، و گریبەستین
جووت ژ بۆ بەرفرەھكرنا تیگەهشتنا یاسایئ و بچھینانا وئ سەر كاروبارین
بازرگانی.. بریكا فان كاروبارین یاسایئ: یاسایا بابلییا شییا فیانین ھەردوو
لایین گریبەستئ بچھینیت بیی بگەھیتە ریکەكا نوو یا یاسایین^{۷۹}.

---

(۷۸)- كوك، خواندنن یاسایئ بابلییا، (لاپەر ۳).

(۷۹)- یاسایین بابلییا، درايفر و مايلز، بەشی یەكەم (لاپەر ۲۳)

ههڪر ياسايا بابلييا گههشتبیه ڦی ڦوناغی ڙ پيشڪهفتنی به لی ٺهه نه
 ڦالایه ڙ هندهڪ (پاشمايین دهستیکی) ٺههوا گههشتی ڙ دهستورین بهری وی.
 پيشڪهفتنا دادوهری (تهریی بوو - موازيا) دگهل پيشڪهفتنا ياسای.
 دادوهرین بابل نهراوهستایوون بتنی بو ڦاڦهکرنا دهقین ياسای لیدف پهیفا
 به لی ههول ڏانه شییانین خو بو دیارکرنی ٺههوا (گیانا ياسای بقیت) .. بریارین
 ياسای: ٺههون پستی دهمی حهورابی هاتین: بو مهه گهلهڪ نمونا پيشکیش
 دگهل لسره ڦی چهندی: ٺههون نیشا مهدهت دادوهریهڪا بهردیار وهه ڦم لسره
 وی چهندی .. ٺههوان ریڪا بکارڏینیت (ٺههوا بکارڏینانی سهلماندی) وههشیان
 هههبوو چارهسهریا ٺاریشا بگهت ٺههون چیدبوو ڙ بجهئینانی، وههروهسا
 چارهسهریا دبینیت ٺههون بگوتجیت دگهل کاروبارین رهفتارین بازرگانی یین
 لاواڙ .. وهه دادوهریا شارستانی کهفته جهی وی دادوهری ٺههوا بکار ڏینان
 لههراستگهها ٺههوا ڙ دهف خودایی بو وان دهات^{۸۰}.

بھی رهنگی دادوهری نهجیوازبوو دگهل دهستوری لسرهدهمی بابلیيا.
 میژوونووس: (میلی حهورابی) دانان گرنگترین پاشمايین ڦوڙهه لاتا کهفن،
 ههروهسا دبتنا وی دبیته ڙگرنگترین دیارکرنیا میژووی لجهانی. دیارکرنیا وی
 دزقریت بو پيشهکییا ڦی چهرخي (کانونا ئیکی ۱۹۰۱ - کانونا دووی ۱۹۰۲)
 لبارڙی (سوسه) .. دیارکه ری وی زانایی پاشمايیا (فانسان شیل) بو یهکه م
 جار (وهرگیرانا زمانی) لسره کریه وهه لافکریه پستی شهش ههیفا ڙ دیارکرنیا
 وی.

(وهرگیرانا زمانی) وههوتشتین دگهلدا وههکو هاتییه به لافهکرن بوویه
 داهینرایهکی گرنگ لزانستا میژوویا ياسای لجهانیڏا.

۸۰- (ڪوك ڙڏده پئی به پئی، (لاپه ۳).

دهقین یاسایا حەمورابی توۆمارکریه سەر {پهیکه رهکی یان میلی} یا دروستکریه ژ (بهری دیوریت یی رهش) بلنداھیا وی (دوو میتره)، چواریک جیوهی بنه رتیی بنکھی وی (میترهک و نوۆت) سهنتیمیتره و بنکھی بلندیی وی (میترهک و شیست و پینج) سهنتیمیتره. و سهری پهیکه ری خه ملاندیه بنگارهکی بهردیار ژ وییی حەمورابی راوه ستاییه بهر سینگیی (خوڊایی روژ - شماش) ئه وهروه سا ئه وه خوڊایی راستیی یه لدهف بابلییا. و میژوویا دروستکرنا فی پهیکه ری دزقریت بو نیزیکی سالاً (سیه و چواری) ژ ده می حەمورابی (نیزیکی سالاً ۱۶۹۴ ب. ن).

بھی رهنگی دیارکرین نوو نیشانی ده ته ئه ف (میلییه) یی هاتییه دیارکرن ل (سوسه) و نوکه یی حازره لموزه خانا (لوقهر).. و ئه وه به لاقوکا بتنی یه بو یاسایاین حەمورابی.

ئه ف دیارکره {بوچوونهکی دسه لمینیت} نه بوریبوو ژ چارچوئی بیردوژی ژ بهری بگه هیهته وی چهندی.. ئه وه کو حەمورابی یاسایین خو دوچارا یی ئینایه ده ری بدوو به لاقوکا دا و هندهک جیوازین سقک دگه ل ئیک ههیه.. بوچوون ئه ون ده می نافه را به لاقوکا ئیکی و یا دووی ژ یاسای دگه هیهته پینج سالاً. و ئه وه {میلییه} ئه وه هاتی دیتن (به لاقوکا دووی بو) بو یاسایا^{۸۱}.

---

(۸۱)۔ ئه ف دیارکره (تهخته که) نوکه حازره لموزه خانا لوقر لپاریسی، لغان دوماهییا نافه پوکا وی یی هاتیه خواندن، ئه ف (تهخته) وینهک ژ پیشهکییا یاسایین حەمورابی، به لی ئه ف پیشه که قالایه ژ (سی رویدانین گریگ چی ببوون) لناف پیج سالیین بهری بهر به لاقه کرنا فان یاسایین لسهر میلی یا هاتییه دیارکرن. مونیه و کارداشیا و امبیر، میژوویا ریخستنا سهروه ری کو مه لایه تی، (لپه ۳۶).. بوچوونین (دیلابوورت) لپه رتوکا خوڊا (دولار افیدهین) میژوویا فی پهیکه ری ئه وه هاتییه دیارکرن دزقریت نافه را

ياسايا حەمورابى (٢٨٢) دووسەد و هەشتى و دوو مادىن ياسايى بخۆڤه گريڤەت. بوچوون ئەون: شاهى (عيلامى) - شوتروك ناھنتى - (أونا خونتى) وى پارچەك گرنگ ژ عىراقا كەڤن دگىركىبوو، و ئەف (مىلييه) يى ڤه گۆھاستى بو پایتەختى ڤۆل {سوسه} سالاً (١١٧٠ ب. ز. - يان - ١١٥٠ ب. ز) و چىدبىت ڤى (شاهى عيلامى) ڤەرمى دايە ژىبرنا پارچەكى ژ بىرگىن (مىلى) و دەنگ و باسىن سەرکەفتنا ڤۆل دا لڤهى وى بنڤىسىت^{٨٢}. بڤى چەندى (مىلى) ڤالابو ژ ھندەك بىرگەيىن ياسايى.. تايبەتمەندىن ڤى ڤه كۆلىنى شىيان بىرگەيىن ڤى ياسايى تەمامبەكەن ژ دىتەين پاشماييا ژ ويىنەين وان بىرگا^{٨٣}.. ئەويىن كۆلانا پاشماييا دكەن (بىست و دوو) پارچە دىتەن ژ ويىنەين جوړەوجوړ ژ ڤان ياسايا لباژيږين جوړەوجوړ ژ عىراقا كەڤن^{٨٤}. و ھەرەسا ژ لايەكا دى ڤه بەلگەيىن ياسايى ئەويىن بكار دىنان ھارىكاربوون بو تەمامكرنا كىماسىيا ژ بىرگىن

سالاً (چلى و چل و سى) ژ دەمى حەمورابى. (لاپەر ١٠٩) ژ ڤه گۆھاستنا عەرەبى بو ڤى پەرتوڤى.

٨٢) بەلى ئەو چەھى نڤىسىن ژى ھاتىيە بىن (سپىكرن) ھىچ تشتەك لڤهى وى نەھاتىيە نڤىسىن. بوچوون ئەون مېرنا شاھ (شوتروك ناھونتى) نەھىلابوو چ لى بىتە نڤىسىن. درايفر و مايلز، ژىدەپى بەرپى، بەشى يەكەم (لاپەر ٢٩).

يان ئەف شاھە تېسا (گۆنەھا خوداى) لسەر بىاريت ئەوا ژ لايى حەمورابى ڤه بو ئەو كەسى بەشەكى ژ ياسايىن وى سېى بکەت و ھندەك تشتەين دى بنڤىسىت لڤهى وى و نە وەكو وىيىت. مامۆستا (تاھا باقر) بېشەكى يەك ژ ميژوويا شارستانىيا كەڤن / بەشى يەكەم (لاپەر ٢٩٣).

٨٣) - بتايبەت پاشمايىن ئاشورىيا لدەمى سەرچونى.

٨٤) - جيوازيانافەرا ميژوويا ڤان وينا و ھژماننا دەڤرا ئەويىن لى ھاتىنە دىتەن دياردكەت بەرەلاف بوونا ڤان ياسايا و گرنگىيا بەردەوامىيا وى لېورينا قوتناغا.

ياسايا حەمورابى^{۸۵}. و ژ لايەكا دى قە دياركرنا بريارپين ياسايى ئەوين
 {چيكرين ياسايى} ديتين ئەو نه پيتقينه بينه توماركرن.. بقى چەندى وەكو
 ليدف وى ريكى دچوون ئەوا هاتيبە بكارپينان ژ بو دووباره چيكرنا ياسايا
 رومانى.. و ئەو بەلگەيين كارپيدكرن و هاتيه نقيسين لدمى حەمورابى
 شيبايە وەكو وى خزمەتى پيشكيش بكن ئەوا هاتيه پيشكيشكرن ژ لايى
 پارچەين (كوما جيستنيان) ئەوا بريارپين ياسايا وى دەرپكەفتين و نه توماركرى
 بوون.

ئەم نيشانى دەين كو ئەو بەلگەيين ياسايى ئەوين گەهشتينه مە ژ (بابل) نه
 وەكو سروشتى بەلگەيين ياسايين رومانىباوو ئەوين برەنگى پەرتوكا، {زانايا}
 دانابوون ژ بو پيتقيني خواندى يان بو ديفچوونا كاروبارا و بو بجهئينانى.

* بەش (پارچە) ياسايين حەمورابى :-

قان ياسايا پيشهكيبەك يى هەى، و پاشى ليدفرا دەقين برگين وى دئيت،
 ودوماهيك دئيت بكو تاهيەكى.

حەمورابى لپيشهكيبا ياسايين خودا دبئيت: خوداى ئەز هنارتيمە بو
 {دا ئەز عەدالەتى بەلاقە بكم لسەر عەردى، و نه خوشيى و خرابيى نه هيلم و
 گەندەليى راکەم نافبەرا مروفا. و مروقى لاواز و تەنكحال و بى هيز پياريزم ژ بى
 دادى هيذا) ئەف پيشهكە بدوماهيك دئيت بگوتارا وى (... ئەز حەمورابى مە
 خودايى مەردوخ ئەز يى هەلبژارتيم دەستەهلات بم سەر مروفا و دا ياسايى

---

۸۵). ئەو تەختين هاتينه ديتن لناف پاشمايين باژيرى (نيبور) ئەون هندەك گريهستين
 قەپزين بى قازانج و گريهستين بريكارپى بخوقە گرئدەت.

ياسايي شيبيا تشتهكى ژ (يهكبووني و گونجانندي) ببينن لناف بريارا دا (شيبانا بدهت) بو دابهشكرنا وي بکهرتا يان پارچين تايبهت و چيک جوودا.. فان تايبهتمه ندا هه ولدان ژ بو دياركرنا وان (بيروباوهر ا و بيروکا) نهوا هه ول دايه چيکه ريئ ياسايين بابلييا {ژکومين ياسايين خو لديد ئيک دپوست بکهن} نهوا نه م بوي رهنگي دببين.. ماموستا (درايفر - و - مايلز) دببين چيکه ريئ ياسايين بابلييا هشيربوونه کرييه لسهر کوکمرنا برگا لناف کهرتا {ههر کهرتهک نهوا برياره بين دنافدا نهوين گريداي ب (چينهک يان جوړهک) مروفاقه گريداي} .. ژ کومين برگا نهوين بريارين گريداي بچينهک يان جوړهک مروفا: کومين برگا نهوين ريکستنا سه روبه ريئ چووتيارا دکهت وههروهسا بازپگانا و خودانيت کارزانا و خودانيت دکانا و خانيبا و خودانيت پاپورا.. وههروهسا ژ فان کومين برگا: بريارين گريداي بپهيوهندي مروفا (شيکر و ژئنيان)^{۸۶}. به لي ريکوپيکا فان کوما يان کهرتا ژ برگا: بوچوون نهون: همورابي پشتي دهست بياسايين خو کري بپيشکيش کرنا کومهکا بچيک ژ برگين گريداي ب (تاوانا) نهوين دينه ريئدان دژي گارگيرييا دادوهريئ (برگا ۱ - ۵ چوتکه نهفه گرنگبوو بو دادوهرا) هه ولداینه کومين برگا لديد ئيک بينن لديد ريکوپيکيهکا تايبهت.. سه رهراي نهف ريکوپيکيه رهنگي وي نه پوون و بهردياربوو.. و چ لناف دهقين ياسايي يان بهلگه بين وي نه بوو نيشان بدهت وي چهندي.. ليکوله ر جيوازبوون ژ بو گه هشتنا وي چهندي.. ماموستا (درايفر و مايلز) دببين و بوچوونين وان ديننه پهسنده کرن ژ لايي ماموستايين ديفه: سروشتي بابته تي نهوا برگين کهرتا چاره سه رييا وي دکهت - نهوي هه ول

---

۸۶). ياسايا همورابي ژ لايي في ديتني: چيدبيت بيته دانان (ياسايا کهسان) درايفر و مايلز، بهشي يهکه م (لاپه ۵۰).

هنده کين {نفيَسارين دى} پيشنيارکرن: ب چه ند ره ننگين دى يا
دابه شکرني بو خان برگا^{۸۹}.

۸۹- ئەف که پته ئەون: -

که پتی ئیکي: - لتاوانيين دینه ئەجامدان دژی کارگيريا دادوهري: - پيشکيشکرنا
تۆمه تکرنا درهوا (برگا ۶ - ۱۳) يان ديدەقانييا درهوا (برگا ۳ - ۴) پشتی بريار ده که قيت
دادوه رابيت بگورهورينا في برياري (برگا ۵).

که پتی دووي: - لتاوانيين دینه ئەجام دان دژی مولکيه تي: - دزی و وه رگرتنا ماليه تي
هاتی دزين (برگا ۶ - ۱۳) ره قاندنا کورئ پياوه کي ژ چينا نازادا (برگا ۱۴) ==
== خودانکرنا {عه دبا} ئەوين درهفن (برگا ۱۵ - ۲۰) دزی دگه ل شکاندني (برگا ۲۲-۲۴)
دزيا ئافاهيه کي ئاگرليکه فتی (برگا ۲۵).

که پتی سبي: - لزه قيا و خانيا: - مافي ره فتاري بو هنده ک دهره به گا (برگا ۲۶ - ۴۱)
پيگيرين چووتيارا (برگا ۴۲-۴۸) قهرزين چووتيارا (برگا ۴۹ - ۵۲) تاوانين گريداي
بئافدانيقه (برگا ۵۳ - ۵۶) چه راندنا چه ند نازه لا لناف ئاقاري که سه ک دى (برگا ۵۷ -
۵۸) بپينا داروباري ژ ئاقاري که سه ک دى (برگا ۵۹) جنیک (برگا ۶۰ - ۶۰) (أ) تاوانين
گريداي بئافاهيياقه (برگين تهختين ک - ب).

که پتی چواري: - لبازرگاني: - قهرزين بقازانج (برگين تهختين) بريکاري بازرگاني (برگا
۱۰۷) کارگيريا بازارا (برگا ۱۰۸ - ۱۱۱) نه کوليا که سه کي سوز دابيت بفه گوهاستنا
که رستا (برگا ۱۱۲) ده سنگرکرنا مروفا و ماليه تي به رامبه ري قهرزي (برگا ۱۱۳ -
۱۱۹) دانانا چه کي و ماليه تي لدهف که سه ک دى (برگا ۱۲۰ - ۱۲۶).

که پتی پينجي: - لشيرکرن و ماليه تا خيزاني: - تۆمه تبارکرنا سه روکا ژنين ئاينى يان
ئافره ته کا شيرکي بناموساوي (برگا ۱۲۷) تنيگفدان و بلاقه کرنا نه باشي لسهر
ئافره ته ک شيرکي (برگا ۱۲۸) تاوانا زنايي (برگا ۱۲۹ - ۱۳۲) شيرکرن ژنا که سه ک
به رزه بووي يا نه حازر (برگا ۱۳۳ - ۱۳۶) ژن بهردان (برگا ۱۳۷ - ۱۴۳) وه رگرتنا
کچه کي لناف ريکا بو دوستيني (برگا ۱۴۴ - ۱۴۷) مانا لدهف ژنا نه خوش لناف مالييا
ميري (برگا ۱۴۸) دياريين مي پيشکيشي ژنا خو دکه ت (برگا ۱۵۰) به رسيارا ژن و
ميرا لسهر قهرزا (برگا ۱۵۱ - ۱۵۲) کوشتنا ميري (برگا ۱۵۳) تاوانين سيکسي ئەوين
دینه ئەجامدان دزی که س وکاران (برگا ۱۵۴ - ۱۵۸) سوزدان بژنيناني (برگا ۱۵۹ -
۱۶۱) دامه يکا دياريين ژن ئيناني بشتي ژن بمریت (برگا ۱۶۶ - ۱۶۷) بي به هرکرنا
ميراتي (برگا ۱۶۸ - ۱۶۹) دانپيدانا بکوراتيي (برگا ۱۷۰) ماليه تا == بيژني
۱۷۶

٢- کوما یاسایین حەمورابی، تۆمارکرنەکا فەرمی یا تەمام و دپروست (Codification) بو یاسایا بابللیا پیشکیش ناکەت لچەرخى چیکرنا یاسایین وى.

ئەف کۆمە ژ یاسایا ئەوین حەمورابی ئیناینە دەرى - وەکو یاسایین دیبە ئەوین شاهیەت عیراقا کەفن ژ بەرى وى ئیناینە دەرى - چى نابیەت ئەم دانین تۆمارکەرین تەمام و دپروست (Codification) لیدی پامانا یاسایین یا نوو. ژ بو دانانا کۆمین یاسایى پیتقیبە: بگەلەک زانینى لسەر {التجريد و التعميم} ئەفچەندە ئەو یە عیراقیین کەفن نە گەهشتینى. ئەوین لریژا ئیکى و ئەوکەسە بوون {عمەلى بوون یان کردەبى بوون} و دوور بوون ژ دانانا

(برگا ١٧١ - ١٧٤) شیکرنا بیژنى (برگا ١٧٧) ئافەرەتین پەرستگەهى (١٧٨ - ١٨٤) کورایەتى و شیردان (برگا ١٨٥ - ١٩٤).

کەرتى شەشى: - لتاوانى و سزای - تۆندییا لسەر زارپوى بلیدانى (برگا ١٩٥) تۆندییا لسەر کەسەکین دى (برگا ١٩٦ - ٢٠٨) ژ بەرچوونا زارپوى (برگا ٢٠٩ - ٢١٦).

کەرتى حەفتى: - لخدانین کارزانا: - نیشتەجى (برگا ٢١٥ - ٢٢٣) بەبەترى (برگا ٢٢٤ - ٢٢٥) وینە چیکەر (برگا ٢٢٦ - ٢٢٧) ئەندازیار (برگا ٢٢٨ - ٢٣٢) دپروستکرنا پاپۆرا و پاپۆرفان (برگا ٢٣٤ - ٢٤٠).

کەرتى هەشتى: - لچاندنى و چەراندنى: - بکارئینانا گایا بو چاندنى (برگا ٢٤١ - ٢٥٢) بریکار لسەر چاندنى (برگا ٢٥٣ - ٢٥٦) کرپا کارمەندین چاندنى و چەراندنا چیل (برگا ٢٥٧ - ٢٥٨) جنیک (٢٥٩ - ٢٦٠) کرپیا شفقانى و گافانى (برگا ٢٦١) == پیگیرین شفانا و گافانا (برگا ٢٦٢ - ٢٦٧) کرپیا ئازەلى و عەرەبانا (برگا ٢٦٨ - ٢٧٢) کرپیا وەرزى بوکارمەندا بین (برگا ٢٧٣).

کەرتى نەهى: - کرپیا کارمەندا و بهابى کرپى: - کرپیا پاپۆرقانى (برگا ٢٧٤ - ٢٧٥) کرپیا بەلەما یان گەمییا (برگا ٢٧٥ - ١٧٧).

کەرتى دەهى: - ل عەبادا: - دابینکرنا فرۆشیارى (برگا ٢٧٨ - ٢٧٩) خۆدانکرنا عەبادا لوەلاتین بییانى (برگا ٢٨٠ - ٢٨٢).

درايفر و مایلز- یاسایین بابللیا - بەشى یەکەم ، (لایە ٤٣ - ٤٥).

بیردوژین یاسایی.. لسەر قی دئیتته زیده کرن: حەمورابی نە قسی نە کربوو دا کوّ ئەف کارپی وی یی چی کرنا یاسایی {هەموو بریارپین یاسایین داب و نە ریتا و دەستور.. ئەوین بەر بە لاف سەر دەمی وی} دناف کارپی ویدا هەبیت.. بوچوون ئەون هەموو تشتی حەمورابی ژ چی کرنا یاسایین خو دئیای: ئەبوو یاسایا بئینتە دەری لیدی دانپیدانا چاکسازیا یاسایین نوو لیدی پیتقیین پیشکەفتنا دەمی وی.. ژ وی چەندی (پاستکرنا هەندەک بریارپین بەر بە لاف) و دماهیکی هەر ژ وی چەندی (دوو پاتکرنا هەندەک بنکەین یاسایین تاییەت) و دیارکرنا کە بتر دەتی و بجهئانا وی گەلەک بەر دەوام ترییت^{۹۰}.

۳- برگیڤ قی یاسایا: بریارپا حالەتین بو دەستنیشان کری (بە دەستنیشان کرنا کە هوڤ دئینیت.

هەکەر سەر و بەر ئەفەبیت مافی مەیه ئەم پسارای بریارپین حالەتین بەرامبەری وی بکەین^{۹۱}.

۴- ئەف یاسایین هەنی: بریارپین هەموو کاروبارپین یاسایی یین سەرەکی دیار نە کریه: یاسایا حەمورابی بەر هەنگاری یاسایین نوو، بوچوون دیاردکەن کو: یاسایین حەمورابی کیماسییەکا زوڤ دنافدە یا هەی.. چونکە هەکەر یاسایی

۹۰- درایقر و مایلز، یاسایین بابلیا، بەشی یەکەم (لایەر ۵۰).

۹۱- ژ وانا {برگیڤ ۱ - ۲} بی هاتی ببریارین تۆمەتکرنا درەو بتاوانەکا کوشتنی.. و سزاییەک لناف یاساییدا نینە بو تاوانا دەست بکاپی کوشتنی بکەت {الشروع فی القتل}.. برگا (۱۴) سزای دیاردکەت بو وی کەسی رابیت برەفاندنا کوری پیاوہکی ژ چینا ئازادا، و چ نیشان لناف یاسایدا نینە بو پرەفاندنا عەبدا.

برگیڤ (۵۲ - ۵۶) چارەسەریا تاوانین دئیتتە رویدان بەلکەفتنا کارئینانا کەنالا. وچ نیشان لناف یاساییدا نینە ژ بو دزینا ئافی، و برگا (۱۹۵) ئەو کوپری تۆندیی لسەر بابی خو بکەت بلیدانی دئیتتە سزادان. و برگیڤ قی یاسایی چ نیشان لنافدا نادەت بو تاوانا کوشتنا {کور بابی خو بکوژیت}.

چاره سهریا کارهک ژ کارپن یاسای بکهت، ئەف یاسایه برهنگهک گشتی دی
یەکه م جار بریاریا ئینته دهپرئ بو سهروبهپرئ وئ یین سهرهکی بو وی کارپی .
به لی یاسایین هه مورابی بریارین کاروبارین یاسایی نه یین سهرهکی ئینانه خواری
و کیمهک ژ بریارین کاروبارین گرنگ ئیناینه خواری - به لی یاسایین هه مورابی
هه موو بریارین فان کاروبارا نه ئیناینه خواری - بو نمونه: لناف یاسایین
هه مورابی بریارین تاوانا کوشتنی نه دیارکریه، ده رباره ی فرۆتنی: بریارین
یاسایا هه مورابی نه چوو به دنافا، بتنی سهرا بوریه و به له که فتنا (ریکخستنا
قازانجی) ئەوا چی نه ده بو رهفتاری بو بکه ن^{۹۲}. و هه له که فتنا دیارکرنا
بریارین فرۆتن (مروقتین عه بد)^{۹۳}. و هه روه سا ئەم دبیین یاسایین هه مورابی
قالابون ژ بریارین (که فاله - گه رهو) به لی ئەم دبیین گه له ک {به لگه یین کار
بئی چه ندی دکرن} یین گه هشتینه مه .

بوچوونین فه کوله رین میژوویا یاسایی ئەون: کو دوور ئیخستنه ک دهنه وان
کیماسایین چیکه ری یاسایین بابلیا، یان ژ بیرکرنا وئ بو چاره سهریا
کاروبارین گرنگ لناف یاسایین ویدا . ئەگه ر و ئیشین فی حاله تی و دیاردی
ئوه: هه مورابی نه قیاییه یاسایین خو بینته ده پرئ به ده ستوره کی هه موو
یاسایین هاتینه دانان بخوقه گریبه ده لده می یاسایین خو ئینایه ده پرئ . وی چ
مه به ست نه بوون کو یاسایین وی (بکه قیته جهی هه موو یاسایا و داب و نه ریتا)
ئوین به ربه لاف لوی ده میدا، هه موو قیاینین وی ئەو بوون: دیارکرنه کی به ده ته

۹۲- لئینیرینه کی بکه لسه برگین (۳۶ - ۴۰) مونیه، ژیده پرئ به پرئ (لاپه ر ۳۷).

۹۳- برگین (۲۷۸ - ۲۷۹). لئینیرینه کی بکه لسه ده ستورئ یاسایین هه مورابی. دکتور

عبد الرحمن گیالی، حلب ۱۹۵۸ (لاپه ر ۱۰۱ - ۱۰۲).

بريارپښ هندهك كارپواريښ (ههلبژارتي يان ژيگرتي) وهكوځ مه دياركري^{۹۴}. ئهغه دگهل (مانا لسهر ياسايا وداب و نهريتا و فهرميښ شاهين بهري) نهويښ ياسايښ وي يا نووچ جيوازي نهبوو دگهل برياريښ وي^{۹۵}.

۵- (الزواجيه) جوته بريار لناف هندهك كارپوارا: - بو هندهك كارپوارا جوته بريار يښ هاتينه دهري: وهكوځ {شيكرن و ژنئيناني - الزواج}. ماموستايښ ميژويو ياسايښ نهگهرو و ئيشين في حالهتي يان دياردي دياردن كو: هه موراښ لچيكرنا ياسايښ خوځ قيايه {يهكبوونهكي بدته نافههرا ياسايښ ههردوو پارچين گرنگ ژ ئيمپراتوريا خو: ئهوه (وهلائي سومهه - و - وهلائي نهكهه)}. لسهر في چهنديرا - شينوارين شارستانيا نهكهديا سهركهفتيويو لسهر شارستانيا سومهرييا لوي دهمي - ژ بهر في چهندي هه موراښ ياسايښ خوځ نقيسين (بزمانئ بابلييا و بيهيقيښ بزماري يښ نهكهدي)، و هندهك سيسته ميښ ياسايښ سومهرييا لبهردهواميښ دابوون ژ بهر وي چهندي هه موراښ برياريښ ياسايښ سومهرييا دانايه لناف ياسايښ خو^{۹۶}.

۹۴- لينيريښهكي بکه لسهر (خاللا ۲) ژ في بابتهتي، (کوځما ياسايښ هه موراښ).

۹۵- مونييه: ژيډهري بهري (لاپهري ۲۷)، ئهف نقيساريښ ههني ژيډه دکن کوځ هه موراښ لياسايا خوځا برگا (۵۱) برياريښ هندهك كارپوارا ييځ قهگوهاستي بوځ فهرميښ شاهين بهري.

۹۶- مونييه و ههقالين دگهلدا، ژيډهري بهري (لاپهري ۳۸). بئهي رهنكي ئهف نقيساريښ ههني دوور ئيخستهكي دهنه نهگهرا و ئيشين جووتكرنا بريارا بداناځا پاقهكرنا هه موراښ بوځ ياسايښ بهري پاقهكرنهكا خهلهته. هه هروهسا ئهوان لادان دهينه وي بيروكي ئهوا مهريم ژ جووتكرنا بريارا: ئهوا مافي ژيگرتني دهته هاوهلائين ئيمپراتوريا بابلييا، بزيگرتنا ياسايښ وان بقين بجه بينن لسهر وان، ئهوا كاره يه ئهوا ئهف هاوهلائييه خوځ نزم نهكهن بوځ برياريښ ياسايا نشتماني يښ نيك.

ژ قی هه موو چه ندی هه کهر - یاسایین هه مورابی بینه دانان به رامبه ری هنده ک یاسایین یین دی که فن - بو مه دیارد بیت: باشیین یاسایا هه مورابی، نه وه یا وی دانیت پیشکه فتی لسه رده می وی. ژ فان باشییا: -

۱ - شیوهی وی یی زانستی: - چیکه ری یاسایا نه ف شیوهی زانستی یی بکار ئینای بو نفیسینا برگین یاسایین خو^{۹۷}. بشی شیوهی زانستی یاسایین هه مورابی باشتره ژ یاسایین (مانو یا هندی) و یاسایین (رومانیا) نه و به رنیاس بته ختین دووازه نه و هاتییه دروستکرن بشیوه یین هوژانی.

۲- نافه پروکا برگا فالایه ژ بریارین ئین و سزاین ئاخره تی^{۹۸}.

۳- چاره سه رییا هنده ک کاروبارین کو مه لایه تی: - چیکه ری یاسایین عیراقی نه وین ژ به ری هه مورابی نه ف چه نده ژ بیرنه کریبون. به لی بوچوونین هه مورابی دوورتپه ژ یین به ری وی ل قی واریدا. ژ قی چه ندی وی (به ایه ک فه رمی دانابوو بو کارمه ندا پترپوو ژ وی به ای نه و کارمه ندا وه ردگرت) به لی به ایین پیته یین گرنگ کیم کربوو وه کو (گه نم و روین و زهیت و هری).

۴- نه ف یاسایه نه وه یا په یوه ندیین مروقا ری کخستی لناف کو مه له کیدا پالپشتیا وی کیم ترپوو ژ کو مه لیین به ری وی نه وین لسه ر چاندنی^{۹۹}. و

۹۷- چ گوهورینی نا که فیه یاسایین هه مورابی نه وین هاتییه نفیسین بشیوهی زانستی، هه کهر پیشه یا وی یان هنده ک دو ماهیکا وی هاتبه نفیسین بشیوهی یین هوژانی.

۹۸- نه فه باشییه که لیدی پیقه ری یاسایین نوو، لپه رتوکا (Introduction to Roman Law ژ نفیسارا W.A.Hunter) چا نه هی (لایه پ ۱) ده ستوری یاسایین هه مورابی نه و هاتی پتر ژ به ری (هه زار سال) که فترین ده ستورین به رنیاس بوو، نه وین ژ به ری وی گرنگی بتنی دابوو یاسایی، به لی هه روه سا نه و یاسایین بناقی مانو و موسی چ به ره مین تی که لبوونی نه بوون نافه را تیگه هشتنا یاسایی و ئاینی.

۹۹- وه کو کو مه لی لناف (گچکه ده وله تا نه شنونا) نه و په یوه ندیین مروقا ری کخستی لناف یاسایا (بالاما).

گرینگیه کا پتر دابوو بـ (بازرگانی) - و ئه و یا زیرهک و سه رکه فتیوو لریکخستنا په یوه ندیئن بازرگانی یئن زور ئالوز و پیشکه فتی.

۵- بره گین یاسای ئه وین چاره سه رییا کاروبارین تاوانی دکن: دانابوو لژیرده ستی دهوله تی، و کارئ دهوله تییه ریکخستنا کاروبارین تاوانی بکه ت. بقی رهنگی دیارده و حاله تین که رب و کینیا که سه کی لناقدا زور کیمبوو و پاشمایین (بدلی خو قه ره بوئی دانیت) لسه ر تاوانی نه بوون.. ئه فه و پیتقییه بقی واریدا نشانی بدهینه (بئینانا چند جارکییا بریارین سزا): وه کو وی کارئ بیته خواری سهر هه ر تاوانباری بـ (تولفه کرنی - القصاص).. ئه ف چهنده یاسایین هه مورابی دکنه (یاسایهک پاشقه مای ژ یاسایین به ری وی) وه کو یاسایین (ئورنه مو) لقی واریدا.

۶- باشییا شیوه ی یئن یاسای یا جو انکاری ئه واکار ئینای لناقدا بـ (کوړتی و پوونکری) لناف ووشین وی و چیکرنا وی یا یاسای. ئه فه باشیین هه نی و هنده کین دی یاسایین هه مورابی (ساناهمی کرییه) ژ بو به لاقه کرنه کا به رفپه ه و پراوه ستانه کا خوگرتی لبورینا چه رخین دریز. زیده باری به لافبوونا وی لهه موو سنوړی وه لاتی سومه ر و ئه که د. ئه م دبیین (عیلامییا) بریارین خو ژ وانا وه رگرتینه و هه تا ده می سه ریبه خو یا وانا و ژیکفه بوونا وان ژ ئیمبراتوریا بابلییا.. دوماهیکی گه له ک وینه ژ قی یاسای ئه واکار میژوویا وی دزقریت بو ده مین ئاشورییا و بابلیین پاشقه ماین (نه پیشکه فتی) دیده قانن لسه ر قی چهندی کو یاسایین هه مورابی یی مایه ژیده ری گرنگ بو یاسایین دئنه دانای لعیراقا که قندا ده مه کی پتر ژ هه زار سال^{۱۰۰}.

۱۰۰- مونیه ژیده ری به ری (لاپه ۳۸). ماموستا درایقیر و مایلز دبیین پوئی هه مورابی بو چیکرنا بریارین یاسایین خو نه کیمتره ژ پوئی نابلیونی لده می دانانا بریارین یاسایا خو. ئه فه هه ر دووه دچنه دناف بجهئینانا کارئ چیکرنا یاسای، دناقچوونه کا ئیکسه ر و به رده وام بو چیکرنا یاسای. ژیده ری به ری (لاپه ۵۲).

((قه کولینا ئیکی))

سیسته مین یاسایا گشتی

یه ک: - سیسته من دهسته لاتی: -

دیاریوو لبورینا مه دالسه ر خواندنا { یاسایین عیراقا که فن } نه بوریبوو ژ چه رخن ده رکه فتنا { بنه مالا - سلالات } نه وه یا ژ وانا یه که مین به لگه یین میژووی یین تو مارکری گه هشتیه مه .. هه که ر عیراقین که فن گه هشتیه بن نفیسینی بسانا هیترین ره نگین وی - نفیسینا وینه یی - ل هه زارا چواری ژ به پری دایکبوونی .. نه ف شارستانیا پیشکه فتی نه وه به لگه یین میژووی ژ وی نفیسینی گه هشتیه مه تیرا هه یه بزقریت بو پیشه کییا هه زارا سیی به پری دایکبوونی .. لقی ده می ژ فی قوناغی مروقی ل عیراقا که فن دا: یی بو پری بقوناغین دوور و دریز ژ قوناغین پیشکه فتنی، و فی چه ندی یی دوورکری ژ ژیا نا ده ستی کیی .. به لی میژووناس دبین لناف قان شارستانیا نه وه گه شبووی لسه ری هه زارا سیی به پری دایکبوونی { یه که مین شارستانیا پیشکه فتیبوو لقی وه لاتی } .

بقی رہنگی ئەف بەلگەییڻ میژووی ئەوین ئەم پالپشتتیا خو دانینه سەر
لخوآندنا سیستەمی دەستەه لاتیئە لعیراقا کە قندا نازقریت بو دیرتر ژ دوماهیکا
چەرخین دەرکەفتنا بنەمالا^{۱۰۱} ئەوا بسەری هەزارا سیئە بەری دایکبوونی.

ئەو سیستەمی دەستەه لاتیئە ئەوا نیشانی دەتە هەبوونا بەلگەییڻ میژووی
لسەری هەزارا سیئە بەری دایکبوونی: ئەو ه {سیستەمی گچکە دەولەتین
باژیرا} ئەون یین دەستەه لاتیئە لسەر دکر (کەسەک دەستەه لاتبوو). لناف
سیستەمی گچکە دەولەتین باژیرا: ئەو ه دەستەه لاتیئە (گچکە دەولەتە) بتنی
لسەر باژیرەک تاییەتوو و لسەر گوئدین نیزیکی وی.

ئەفە و هەکەر بەلگەییڻ میژووی ئاگە هداریا مە کریت ب بە لاقبوونا
سیستەمین گچکە دەولەتین باژیرا ئەوین کەسەک سەر وکاتیئا وی دکر لوی
دەمی ژ میژوویا عیراقا کەفن، بەلئ ئەف سیستەمە چینابیت ئەم دانین یەکەمین
سیستەمی دەستەه لاتیئە سەر فی وه لاتیئە. چۆنکە سوآربوونا شارستانیئە
لعیراقا کەفن قوئاغین ژ پیشکەفتنەکا مەزن لوی دەمیدا یی بوراندی^{۱۰۲}.

ئەو نیشانیڻ سەر بەلگیڻ میژووی دیاردکەت: ئەو کەسین دەستەه لاتیئە
بکار دینا لگچکە دەولەتین باژیرا لدەستپیکا هەزارا سیئە بەری دایکبوونی
لعیراقا کەفن: ئەو بوون (کەسەک دەستەه لاتبوو) نه {ئەنجومەن - هیئات}
دەستەه لاتیئە دکرن. لسەر مەیه ئەم پساری بکەین ئەوکیبوون یەکەمین

---

(۱۰۱) - مەدیاریکبووی لناف هندەک پیژانیندا (خشتە بناقی شاها یان دەستەه لانا) ژبانا خو
یین بوراندین بەری فی قوئاغی. بەلئ ئەو سالیڻ گوتین: هەر ئیک ژ وان دکەت = = هەول
دەت پالپشتتیئە ندانن لسەر وه کو قان پیژانینا. لینزینەکی بکە لسەر پەراویزا
(۲۱) ژ فی پەرتوکی.

(۱۰۲) - چینابیت فی حالەتی یاسایی لوی دەمی ژ وی قوئاغی ئەم دانین یەکەمین قوئاغ ژ
قوئاغین پیشکەفتنا یاسایا عیراقا کەفن.

دهسته لاتی دکر سهر وه کوّ فان گچکه دهوله تا؟ ئایا دهسته لات - مروّقه کبوو - یان - ئەنجومه نی گشتیبوو - لدیف بوچوونین زانایین رامیاری (ئەنجومه نی گشتی) یه که م کهس بوون کارپئ دهسته لاتی دکرن لناف کوّمه لی^{۱۰۳}؟ هنده ک میژووناس دبینن کوّ گه وره پیاوین ئاینی: چیدبیت یه که م کهس بوون کارپئ دهسته لاتیا رامیاری دکرن و دگه لدا کارپئ دهسته لاتیا خو یا ئاینی دکرن لعیراقا که فن. چونکه ژيانا گشتی لوی ده می تاییبته مندییه که هه بوو ب(سه رکه فتنا ره وشتی ئاینی).

ئو باژیرین پارچا گرنگ ژ هه ریمما گچکه دهوله تین باژیرا: رهنگی ئافا کرنا باژیرا لویده می برهنگی ئاینی بوو. باژیر نه دهاته ئافا کرن هه کهر نه لدیف بجهئینانا قیاینن خودای بیت دا بشین په راستنی دنافدا بکه ن.

دگوتن هه ر باژیره کی خودایه که یی لی ئا که نجییه و هاوه لاتی په راستنا ویدکرن، وبفی رهنگی ئەم دبیینن نافیین باژیرا رامانین ئاینی ده تی وه کوّ (بابل) رامانا وی ده رگه هی خودای و (کارشماش) رامانا وی که لها خودای شه ماش... هتد. بوچوونین وان ئەو بوو: خودای باژیری و ئەوه به ریزی باژیری و پاراستنا باژیری دکته و ژیده ری دهسته لاتیی یه. مالا خودای لناف باژیریدا یی هه ی ئەو (په راستگه هه) ئەوا په راستنی لی دکه ن، و کیمترین مالین وی و بنگه هی ژيانا کوّمه لاتیی یی دنافدا. گرنگیا وی نه بتنی لسه ر (ریپازین ئاینیه) به لی زیده تره ژ وی چه ندی و رادبوون بکارپواریین رامیاری و کارگیری و ئابوری. دهسته لاتی ژ گه وره پیاوین ئاینی هاته فه گوهاستن بو به رپسا ژ (سه رکردا یان که سیین باش). چیدبیت هه لکیشانا دهسته لاتیی ژ دهستی

۱۰۳- دکتور محمد تاها بدوی و دکتور محمد تهلت غنیمی. سیسته مین رامیاری و کوّمه لایه تی - دار المعارف بمصر - چاپا ئیکی ۱۹۵۸ (لاپه ر ۲۲۴ - ۲۲۶).

گه وږه پياوږن ئاينى دزقریت بو پله يښ ئه وان يا بهيژ نه وا گه هشتيني
 بشيانين خوياتي يښ تايهت^{۱۰۴}. چيډبيت ژ بهر قى ئه گهرى دگوتنه شاهى
 سومه ريبا ناقى (لوکال) پامانا وى بزمانى نه وه (پياوږى گه وږه). دهسته لاتيښ
 عيراقا که فن نه دراوهستان بدهسته لاتييا دونيه وى بتنى، به لى هه روه سا
 داخوآزييا دهسته لاتييا ئاينى دکرن. بقى رهنگى فان هه موو دهسته لاتا
 هه روو دهسته لاتي ژير دهستى خوڤه ئينايبون يښ (ئاينى و دونيه وى)^{۱۰۵}.

* بريدوژا دهسته لاتيښ و دهسته لاتا چند دهسته لاتى هه يه :-

بوچوون نه ون شاها و دهسته لاتا لقوناغا ئيکى ژ ميژوويا عيراقا که فن:
 بريار لسهر کاروباريښ گرنه نه دان هه کهر پسيارا راپوژکاريښ نه نجومه نى گشتى
 نه که ريبان. بقى رهنگى هه بوونا فان نه نجومه نين گشتى لگچکه ده وله تين
 باژيرين عيراقا که فن نيشانى دت - تشتهک ژ ديموکراسيى لناف دهسته لاتيښ
 هه بوو - هندهک دهنگ وباس^{۱۰۶} نه وږن گه هشتينه مه لسهر قى بابته نيشانى
 دت بهه بوونا دوو نه نجومه نين گشتى. يا ئيکى: گرډايه بهه مى پياوږن نازاد
 نه وږن شيبانين هه لگرتنا چه کى هه ين. و يا دوويى: گرډايه بگه وږه و زانا و
 سه روک هوژ و ماقيلين باژيرى.. وهندهک ميژووناس ناقى نه نجومه نى

۱۰۴- وه کوژ سه ره که فتنين جه نگاهه وږى. تاها باقر پيشه کى لناف ميژوويا شارستانيا
 که فن به شى ئيکى (لاپه ر ۳۷۶).

۱۰۵- هندهک به لگه يښ ميژووي بومه دياردکه ن کوژ (لوکال زاكير) داخوآزيى دکهت ((خوډاى
 نه و دانايه لناف که فلورانکين سومه ر {ايشکو - دهسته لات} لسهر هه ريمه، وهه روه سا
 يى هه لجزارتى ل ثورک بو سه رکيشيا گه وږه پياوږن ئاينى)) ديلاورت/ وه لاتي نافبه را
 دولافايده ين / شه گوهاستن: محمد که مال (لاپه ر ۷۷).

۱۰۶- گه ريبانه کى بکه بو داستانا (نه گا و گه لگاميش).

(النواب و الشيوخ)^{۱۰۷} دانن لسهر شان هردوو نه نجومه نا. وکارپئ شان هردوو نه نجومه نا نه و بوو: بیر و بوچوونئین خو دياربکه ن لسهر کاروبارئین گريډای بگچکه دهوله تا وه کو: دانپيدانئ ناشتیی و پراگه هاندنا جهنگی و دانانا باجا.....هتد.

ژ نه فسانئین عیراقا که فن نه م دبئین عیراقیئین که فن لناف هرز و خه یالئین خودا دانایوو کو خودایئ وانا کاروبارئین دونیایئ یئ کریبه (پامیاری)، و بریارا شان کاروبارا دئیته وهردگرتن لناف نه نجومه نئین گشتی. و نه ف نه فسانه دبئیت: نه نجومه ن پیکهاتییبه ژ {خودایا و خوداین بویقه گريډای}. بقئی چه ندئ نیشانی ده ته (نافره تا) و چیدبیت لیدف قئ بوچوونئ: نافره تی به شکداریئ کریبه لئه نجومه نئ گشتی لعیراقا که فن.. و دوماهیکی ههروه سا ژ شان نه فسانا دئیته وهردگرتن کو عیراقیئین که فن: بوچوونئین نه و بوون - سیسته می شاهیاتیی نه سیسته مه ک بنه ره تی یه ژ سیسته مئین دونیایئ، و نه چیبوویه بچیبوونا دونیایئ - به لی سیسته مه که پشتی چیبوونا دنیایئ یئ هاتی. لیدف شان بوچوونا - عیراقیئین که فن جیوازن دگه ل مصریئین که فن - لیدف بوچوونئین مصرییا سیسته می شاهیاتیی یئ هاتیه دانان لده می خودایئ (رع) دونیا چیکری و خودانا بوو یه که مین شاه لسهر.

به لی لجه رخئین ديفرا نه نجومه نئین گشتی لگچکه دهوله تا به رزه نه بوون، به لی هاتینه گوهورین بو {نه نجومه نئین ته شریعی و قه زائی}. هه بوونا وی برده وامبوو هه تا نووترین چه رخئین میژوویا عیراقا که فن.

۱۰۷- صموئیل کریم، ژ ته ختئین سومه ر. فه گوهاستن: تها باقر (لایه ر ۸۱ - ۸۸).

بى به شكرنا نه نجومه نين گشتى ژ دهستهه لاتيئن وي يين كاروباريين راويژكارى، پامانا وي نه وه: شامى - دهستهه لاتييا سهر به خو و ئازا - بدهست خوڤه ئينا بوو و بكار دئينا، بىي ناگه هداريا راويژكارين گشتى بكت.

شاهين عيراقا كه فن ژ بو قورټالكرن و بوراندنا دهستهه لاتييا خو يا سهر به خو و ئازا - پالپشتييا خو دانان سهر (خواديي يان خودى) وي نه ف دهستهه لاتيئن هنى هين: و موهله تا مافى بكارئينا قان دهستهه لاتييا يى دايه وان شاها^{۱۰۸}. بچي بوونا ژيده رى دهستهه لاتيى ژ دهف خوداى: رهنگى پهراستنى ددهتى و ناهيليت هاوه لاتي موحاسه با دهستهه لاتا بكن بوى چهندي^{۱۰۹}.

نه فه و هكه ر شاهين مصره كه فن (فهراعنه) گوټبن نه م خودينه: بنه ماليين وانا گردياينه بخوداى فه - دا دهستهه لاتيئن خو يين سهر به خو و ئازا قورټال بكن و ببورين. به لى شاهين عيراقا كه فن نه ف ريكه بته مامى نه گرتيبوون و لديد نه دچوون، سهره راي قى چهندي هنده ك شاهين عيراقا كه فن دگوټن نه م (خودينه). به لى نه ف چهنده راقه دكرن كو خودايا نه و كرينه زاروين خو و نه و لجهى خوداينه^{۱۱۰}.

(۱۰۸) - نه فو كه ديئزن وه كو قان بورندنانا {بیردوژا موهله تا خوداى بو دهستهه لاتيى}.

(۱۰۹) - به لى تيگه هشتنا ديموكراسيى لناف دهستهه لاتيى دئيتته ئافاكرن لسهر بنه رتهى - هاوه لاتي ژيده رى دهستهه لاتييا (دهستهه لاتايه) هاوه لاتييا مافى هين موحاسه با دهستهه لاتا بكن لسهر بكارئينا قان دهستهه لاتييا.

(۱۱۰) - يا كه فترين گه هشتييه مه ژ نموتنا لسهر وي چهندي: نه وه يا بو مه هاتى ژ نه و توماركرى لسهر ميلى (مانشتوسو) كو (سهرجون نه و خودايه) و لهنده ك ژيده رين دى يى هاتى خواري كو (نارام سين خودايى ئاجاده)، و ههروه سا بوچوونين هنده ك ميژووناس كو (دونجمى و جيكرين وي) وه كو قى چهندي گوټبوون و پهراستگه ه =

لديف گوتنن شاهين عيراقا كه فن - خوداي موهله تا دسته لاتي يى دايه وان - دگوتنه وان ناقي (ايشاكو) رامانا وي نه وه (بريكاري خوداي) .. و ناقي (اليشاكو - بريكاري خوداي) پتر بكاردينان لچهرخي ئيكي ژ نازناوي (لوكال - پياوي گه وره) .

لچهرخين ديفرا نازناوي شاهي بكاردينان و نازناوي (اليشاكو) كيتر بكاردينان .. و پاشي نازناوه دانانه سهر شاهي ده مي رابوونا وي بئاههنگ و كاروبارين ثاني .. و نازناوي (اليشاكو) ههروه سا لوي ده مي دانابوون لسهر (واليين) نه وان دهقرا نه وين لژير دسته لاتييا شاها . سهر قي هه مييرا نازناوي شاهين ئاشورييا مايبوو و رامانا ده ته دسته لاتيي بكاردينان و دنبه (بريكار ژ لايي خوداي) . نه فانازناوه نه وه نه واهاته گوتن بو شاهي ئاشورييا و نه وه (دسته لاتا خودايي ئاشور) .

* قه گوهاستنا دستهل اتيا : -

بيروباوه نه ون بسهري چهرخي ميژووي: شاه دا گه هيته تهختي شاهياتي بريكا هه لبرترتي . چيديت نه نجومه ني گشتي نه ويوون نه وين شاه ده لبرترتن . و لديف سيسته مي هه لبرترتي سيسته مي دامه زانندا (جيكرئ شاهي) دهاته دانان و هاويه شبوو لناف دسته لاتيي ، باب و باپيرين وان ژيانا خو يي بوراندي لسهر دسته لاتيي (سيسته مي هاويه شبي) وه كو شاهين مصره كه فن نه قه بكاردينان ، هه كهر چ نيشانين دوپاتكرني نه بن لسهر به لافه بوونا قي

=هه بوون و په راستن دنافدا دكرن . دوماهيكئ حه مورابي ناقي (خودايي شاها) دانابوو لسهر خو . ديلاپورت ، ژيده پي به پي (لاپه ۷۷ - ۷۸) .

سیستمی لعیرا قه قن، به لی ئه وچه ندا بوچوونا دبه لسهر بهربه لافبوونا وی: ئه وه شاهین ئاشوریا لسهر فی سیستمی دچوون لناف هندهك دهمین خو^{۱۱۱}. بیروباوهر ئه وبوون: شاهین عیرا قه قن {دان وستاندن و پراویژکرن} دگهل خودای دکرن لسهر بریارا دامه زراندا جیگری شاه^{۱۱۲}.

لدهمی جیگری شاهی هاتیبا ههلبژارتن و دان و ستاندن دگهل خودای هاتیباکرن لسهر فی ههلبژارتنی - دائیته دامه زراندن لسه فی پلهیی - و رابوونا وی بکاروبارین (عهرشی شاهیاتیی) دامینیت پشتی شاهی، و دروست بوو ژ لایی یاسایفه. و عدهت ئه وبوو: براین جیگری شاهی دا سویند و سوزی دهن کو نیزیکی بلندی و مه زاتیبا تهختی شاهی نه بن پشتی مرنا شاه^{۱۱۳}.

ئه و بهلگه ین دهاتینه دیتن لسهر شاه^{۱۱۴} ئاشوری (أسرحدون) وه کو چیروکا بابی خو دگوت دهمی ئه وه ههلبژارتی وکریه جیگری خو^{۱۱۵}.

دهرباره ی ئاههنگ وکاروبارین دانانا جیگری شاهی: ئاههنگا وی دا ئیته کرن لپه راستگه ها خودایی سهره کی لباژی. جیگری شاهی نه دبوو شاه هه که ر هندهك کاروبارین و ئاههنگین ئاینی نه هاتیبا نه گیران - پامانا وی ئه وه دانپیدانا خودای لسهر وه رگرتنا وی تهختی شاهیاتیی پشتی هاتی ههلبژارتن وه کو

---

(۱۱۱) - لدهمی ئیمپراتوریا دووی. تاها باقر، میژویا شارستانیین قه قن، به شی یه که م (لاپه ر ۳۹۵).

(۱۱۲) - لابات، شاهیاتیی. (لاپه ر ۴۰ - ۴۲) فهگوهاستن ژ تاها باقر، ژیده پی به پی (لاپه ر ۳۹۵).

(۱۱۳) - دیاره ئه ف سوینده براین جیگری شاهی قه دهغه نه دکرن لهندهك جاران پاره وستن دریکا وه رگرتنا وان بو تهختی شاهیاتیی.

(۱۱۴) - لسهر فی دهنگ وباسی گه ریا نه کی بکه لناف په رتوکا پیشه که بو میژویا شارستانیین قه قن، تاها باقر به شی یه که م (لاپه ر ۳۹۷).

جیگری شاهى - ژ به لگه یین میژووی ئه وین گه هشتی مه و نیشانی ده ته
ناهه نگی دانا جیگری شاهى ئه و هاتی گیران لپه راستگه ها (وه رکاو) ۱۱۵.

ژ قى به لگه یی ئه م تیدگه هین: جیگری شاهى وه کو دئیته دانان لناف
ناهه نگی نافه ك دی ده نی به ده ل بناقی وی یی كه فن ۱۱۶. به لی به لگه ك دی یین
ناشوریا چ نیشانی ناده ت گوهورینا نافی جیگری شاهى ده می دانا وی
سه ر ته ختی شاهیاتیی.

ئه ف به لگه یین دوماهیکی دیاردکه ن جیگری شاهى (نابیته شاه) و
دهسته لاتییا قى پله یی ناوه رگرت - هه که ر ناهه نگ و کاروبارین دانا وی نه ئیته
گیران - هه روه سا ئه ف به لگه بو مه دیاردکه ت: وه زیر و پیاوین گه وره یین
دهوله تی پوتبه و مه دالین خو ئه وین نیشانی ده نه پله یین وان (دانن به رامبه ری
شاهى نوو) و ئه ف چه نده نیشانه که بو ده سته کیشانا وان ژ پله ییا، و دا
ده رفه تی بده نه شاهى نوو: پیاوین گه وره بو ده وله تا خو هه لبرئیت. ئه ف
به لگه نیشانی ده ته کو شاهى (هه که ر بقیت - دی وه زیر و فه رمانبه رین خو
هیلت) و دی ئاگه هداریا وانا که ت دا هه ر ئیک بزفریت بو پله ییا خو. بقى
رهنگی پوتبه و مه دالی و نیشانیین خو داوه رگرن و دازقرن لسه ر پله یین خو
لناف هه ریما شاهى نوو.

---

(۱۱۵) - گه ریانه کی بکه لناف په رتوکا ماموستا تاها باقر. میژوویا شارستانیین که فن. به شی
یه که م (لاپه ر ۳۹۶).

(۱۱۶) - ژیده ری به ری (لاپه ر ۳۹۸).

دوو: - سیستهمس کارگیږی: -

نوم دی پیزانینا لسهر سیستهمی کارگیږی لعیراقا که فن وهرگرین ژ: نوه یاسایین شاها دئینادنه دهږی و نفیسینا و نامین شاها^{۱۱۷}.

نوه شاهمی همی کاروبار کوډمکرین لژیر دهسته لاتییا خو، دا به شهک ژ فان کاروبارین کارگیږی دانیت لژیر دهستی هندهک فه رمانبه را.

گرنگترین کهس نوه یین شاهمی دهسته لاتییا کاروبارا داینه وان وه زیربوون. ژ کاروبارین سهروک وه زیران نوه: سه رپه رشتییا کاروبارین پامیاری یین ده رقه بکهت. گرنگترین پله یین دی - پله یا وه زیری دارای - نوه بوو یی سه رپه رشتییا ژیانا نابوری دکر لناف وه لاتیدا، و ژ مه زنتپین (مه زنین کارکارا) نوه بوون نوه یین شاهمی دامه زران دین بو دهسته لاتییا پشکین دوله تی (مقاطعة)^{۱۱۸}. پله یا فان لچه رخی نئیکی دائینه فه گوهاستن بو زاروین وان بریکا میراتی^{۱۱۹}. به لی ب(کوډمکرنا بزیده یا دهسته لاتی) بدهستی شاهمی لدهمین جوړه جوړ، وانا نوه مافه ژ دهستان.. شاه دا وانا دامه زرنیت لیدف قیانا خو (ژ سه رده می نوه که دییا ویدیا).

---

۱۱۷)- وه کو نامین حه مورابی بو (کارگیږین) خو.. و نامین شاهین ئاشورییا یین ئیمراتورییا دوئی.

۱۱۸)- لسهر ده می نوه که دییا سه رجونی دهوله تا خو دابهش کریبوو ژ لای کارگیږی بو (به شان - چه ند پارچا) چیدبوو لده می بیست ده مژمیرا بییان لنافدا گه ریابان و بوریان. کارگیږی فان پارچا دانابوو لژیر دهستی فه رمانبه ریین به رنیاس: دگوتنه وانا (ابن البلاط) نوه فه رمانبه ریین کارگیږی یی بلند لجهی شاهمی بوون لوی پارچی و راپورتین به رده وام لسهر سه رویه پی دهنارتن بو شاهمی.

۱۱۹)- نوه یین نیزیکی میرین دهره به گا ژوانا بو فه رمانبه ریین ئاسایی.

ژ فرمانبره ریڼ مه زن ئه وین گریډای بـ {بالخانا شاهى - قصر الملك} وه كوؤ
 سه رپه رشتى بالخانى، و سه روکى كوچکا (نوبه دارا) وى سه رپه رشتيا بالخانى
 دکر، و نفيسارا، و پياوین زيړه فان، و هنده ک ژ کارزانا: وه كوؤ سه روکى ئافه دانى
 و سه روکى نانپيژا و هنده کين دى. و هه روه سا {خيزانا شاهى و جيگري
 شاهى} فرمانبر هه بوون سه رپه رشتيى دکرڼ لسهر بالخانى.

ژ ده مى کوؤم بوونا ده سته لاتيا گشتى لناف ده ستي شاهى:
 بالخانا وى (بنگه مى کارگيرى بوو لوه لاتی.. لسهر ده مى بنه مالا بابليين نيکى
 بوؤ نمونه: سه روکى و وزيرا و هنده ک پياوین گه وره سه رپه رشتيا کارگيرى
 لبالخانا شاهى دکرڼ و شاه دگه ل واندا.

شاه و وه زير و فرمانبره ریڼ گه وره: ديفچوون و شه کولين دکرڼ لسهر هه موو
 راپورتن کاروبارين کارگيرى لناف ده وله تى^{۱۲۰}. ئه ف چه نده نيشانى دت
 کوؤکرنا کارگيرى لناف ده ست شاهى دابوو لعيراقا که فن. شاهى
 سه رپه رشتيا جهئيانا پروژين گشتى دکر وه كوؤ کولانا جوکين ئافى و ئافا کرنا
 په راستگه ها و نوژه نکرنا وى. و هه روه سا ديفچوون دکر لسهر دوپرستيا
 سه رجه مى کوؤکرنا باجا، و کار دکر لسهر په کبوونا دابه شکرنا سالا بوؤ مانگا^{۱۲۱}..
 دوماهيکى وه كوؤ خودانى گه له ک مالييه تى: سه رپه رشتيا قازانجا ئه فى
 مالييه تى دکر و خه رکرنا لسهر دنئته کرڼ.

---

(۱۲۰)- هه روه سا وه كوؤ شاه سه روکى ده سته لاتا دادوه رى دا فه رميى دت بوؤ رابوونا بکاري
 ديفچوونى بکه ن لکيشين دنئته بهر سينگى وى بتاييه ت ئه و کيشين ديف کاري رابوونا
 فه رمانبه را بپيگريين خوڤه. و ئاستى شاهى لده رئينانا ياسايى گه له ک بهر دياره
 لده مين ميژوويا عيراقا که فنندا.

(۱۲۱)- نه ژ پيننقيا بوو سالا دابه ش بکه ن لسهر دووازه مانگا. هه ر بازيړه کى ماف هه بوو
 بريار دابه ش بوونى بوؤ (۱۲ يان ۱۳) مانگا.

سى: - - سېستەسى دارايى: -

عيراقىيىن كەفن پارە (دەرافە) بكار نە دئىنان. ژ بەر قى چەندى وەرگرتنا (باجا يان سەرانه) ژ لايى دەولەتى دا برەنكى {مال و سامان ژ ھەر كە رستەكى يان كار و خزمەت بوو (كارپن سوخرە)}. لدەمى ژيانا رامىيارى گرئدانهك مكم ھەى دگەل ئاينى بسەرى ميژوويا عئراقا كەفن، ئەف بەلگە يىن ميژوويى ئەويىن دگەرن بو سەردەمى (بنەمالا ئورى سىي يەم) نيشانى دەتە Embaryn پەراستگەھا پىپوون ژ مال و سامانى {بئارەزوى خو دكرنە دىارى بو پەراستگەھا} بو پئداويست و بەرژەوہەندىين ئاينى، وھەروەسا قازانجى مال و سامانى پەراستگەھا دا ئىتە ھەلگرتن دگەل باجىن ئاسايى ئەويىن دەاتنە وەرگرتن.. ئەف مالييەتا لناف Embaryn پەراستگەھا ھەردەم {توقبوو يان ئاژەلبوو}. ھندەك بەلگە يىن ميژوويى يىن گەھشتىنەمە بوم ە دياردەكەن {ئەو ريكيىن ئەف مالييەتە لسەر ھاتى خەرچكرن}. ژ ٲان بەلگە يىن دوماھىكى ئەم دزانين دەستەلەتا گشتى ماف ھەبوون قى مالييەتى ژ Embaryn پەراستگەھا بينيت دەرى و دەستكارىي لخەرچكرنا وى بكن بوكاروبارىن گشتى.

ئەفە وھندەك ژئەدرين ميژوويى يىن ھەين نيشانى دەتە دەستەلەتياا گشتى (كارى سوخرە) بىي بەرامبەر دانابوو لسەر ئەو كەسى {ئاقار و زەفى و جنىكەك} ھەين، ئەفە رەنگەك بوو ژ رەنگى باجا لسەر مالييەتا زەفياا و ئاقارا. بو ٲان باجا ھندەك پوژ دائىنە دەستنىشان كرن وەكو {پوژين كارى} بو: دپوستكرن و نوژەنكرن و كولانا جوكىن ئافى و دانانا پەيكەرىن گشتى يان و چىكرنا بلوكا و لبنا و دائىتە پيشكىش كرن بو دەستەلەتى... و ھەر چ كارەك ھەبىت.

بیروباوهر ئهون ژ سهردهمی (بنه مالا ئوری سی یه م) دهسته لاتیئ (پارچه یان به شین وه لاتی) باجین فه بری دا دهنه شاهی. ئەف باجه ژ هاوه لاتیئ (پارچه وه لاتی) دهاتنه وه گرتن.. بقی رهنگی (دهسته لاتیئ به شا) ناوه ندبوون نافه را ئه وین باج دان و دهسته لاتیئ بنه ره تی.

ژ سهرده میئ ئاشورییا دهسته لاتیئ به شا (قورسایین دهستنیشان کری ژ گانزا) تاییه ت) لده میئ ریكخه ركری دادهنه دهسته لاتا گشتی^{۱۲۲}. وه كو كو ما باجا ئه وا دكه فته سه ر پارچا وه لاتی.

چوار: - سیسته می دادوه ریئ: -

هنگك جاران كیش دائینه چاره سه ركرن بریكا دادقانیی ژ به بری بگه هیته دادگه می.

گه وپه ترین ئەندامی خیزانی دا ئیته دامزراندن دادیی بكه ت لسه ر ئاریشین دهاتنه رویدان نافه را ئەندامین وی خیزانی.

لناف سیسته می دادوه رییا دهستپیکي گه وپه پیاوین ئاینی (كیشه بدوماهيك دئینان) لدیف بریارین ئاینی.. وگه وپه ئافره تین ئاینی داچنه دناف ئەنجومه نین دادوه ریی.

دیار بوو مافی هه ر گه وپه پیاوه ك ئاینی یین هه ر په راستگه هه كی {ئەنجومه نین دادوه ریی} گریده ن بو كارپواریئ هاوه لاتییا.. ئەفه و {ئەنجومه نین دادوه رییا ئاینی} دگهل كارپواریئ ئاینی دارابن بكارپواریئ

---

۱۲۲)- دانانا ئەف بهه را دهستنیشان کری ژ (گانزایی زیفی) نیشانی دهت: پشتی قی چهندی: نيزيك بوو پاره ی (دهراقی) بكارپینان.. كوئتنو، شارستانییا ئاشورییا و بابلییا، پاریس ۱۹۵۱ (لایه ر ۳۰۳ - ۳۰۴).

دادورهیا ئەنجومەنێن گشتی. ژ شییانێن قی ئەنجومەنی: لینیڤینی بکەت لسه ر هندەک دەعوین لسه ر دادوهر: ئەو دادوهرین رادبوون بگوهورینا وان بریارا ئەوین ئیناینه دهپۆ و فرمییا وی بریارۆ دای بیته نقیسین لسه ر تهختی^{۱۲۳}.

دهریاره ی ئەندامین فان دادگههین گشتی، شاه دا هندەک ژ وانا - دامه زینیت یان رازه مەندیی کەت - لسه ر هاوبه شییا ئەوان دنافدا.. چیدبوو ئافرهت بچنه دناف فان ئەنجومەنا.

چیدبوو وهکو - دادگههین دادوهری - ئەفان ئەنجومەنا تایبه تمەندییا هەرمی هەبا. نیشان لسه ر قی چەندی: لسالاً (بیست و ههشت) ی ژ دسته لاتییا حەمورابی - دادگههین بابل کیشەک پاشقە برن چۆنکه داخوژکار ژ هاوه لاتیین باژیری (سیبار) بوو^{۱۲۴}.

شییان ژ قی (دەسته کا گشتی) نه هاتبوو وەرگرتن ببورینا دەما، چیدبیت ئەف شییا نه کیمتر بوویه. به لی دادوهریا ئاینی لهندهک سه رده ما به رزه بوو و دادوهری شارستانی کهفته جهی وی.. یه که مین جار دهسته لاتییا دادوهری یا ئەنجومەنێن گه وره پیاوین ئاینی هاته هه لگیشان لسه رده می حەمورابی.. بوچوون ئەوان مه به ست و مه رده ما حەمورابی ژ - هه لکیشانا دهسته لاتییا دادوهری ژ دهستی چینا گه وره پیاوین ئاینی و کوم بکەت لناف دهستی دادوهرین شارستانی ئەوین دهاتنه دامه زراندن بریارا وی - ئەو بوو: دووپا تکرهک بوو لسه ر بجهئینانا بریارین یاساین خو، و دا خو قوړتال بکەت ژ

۱۲۳- لینیڤینه کی بکە لسه ر برگا پینجی یاسایا حەمورابی.

۱۲۴- پیقه ری {تایبه تمەندییا دادگهه ی} لقیڤه جهی ئاکه نجیبوونا داخوژکارییه، به لی یاساین نوو: هندەک حاله تا بریار ی دهت بدادگه ها تایبه تمەند: ئەوه دادگه ها داخوژی لدهف. پامانا وی ئەو: بازنا تایبه تمەندیی ئەوه یا داخوژکار لسه ر ئاکه نجی.

گه وږه پياوږين ئاينى } جوڼكه مه ترسپيا وى ئه و بوو: گه وږه پياوږين ئاينى
چډببیت ياسايږين وى بجه نه ښنن لدهمى رادبوون بدادوهرييا خو } .. ئه وچه ندا
بتنى بو دادوهريږين گه وږه پياوږين ئاينى مايى ئه و بوو - سوږندا نا دادوهريږين
شارستانى لبه ر سينگى وانبيت و دياربكه ن كوئو دى پالپشتيا خو داننه
لسه ر گوټنږين هه ردوو لايږين كښى و گرنگيى دى دهنه گوهداريا ديدنه قانا ..
لدوماهيكيږين دهمى بابلييا هندك شيانينږين دادوهريى گه رانه قه بو گه وږه
پياوږين ئاينى .. به لى دياره لقى دهمى دوماهيكي، هندك شيانينږين دادگه هيږين
سهره تايى زفرينه قه بو دادگه هيږين په راستگه ها ١٢٥ .

دهرباره ي دادگه هيږين شارستانى: دادوهريږين زانا ودانا بدادوهريى رادبوون
لناف قان دادگه ها - وئو دادوهريه دائينه دامه زرانږين ژلايى شاهى - وهه ر
ئيك ژ وانا نازناوږى (دادوهريه) هه لدگرت، وئو نازناوه نه بتنى بو دهسته كا
دادوهريى بكارږديږينان، به لى هه روه سا ئو نازناوه بكارږديږينان بو كارو بارږين
ژيانا وى لناف كوومه لى. لناف ئيك ژ ته ختا يى هاتى نقيسين لسه ر ئيك ژ دادوهريه
- ئو دادوهريه ئاماده بوو لناف ريكه وتنا گريبه ستى وه كو ديدنه قانه ك ئاسايى -
نازناوږى وى يى فه رمى ئه وه (دادوهريه).

دهرباره ي دادگه هيږين شارستانى ئه وږين دادوهريږين بكارږى دادوهريى رادبوون -
دائينه دامه زرانږين ژلايى شاهى - ب {سى پله يا} نه وه كو ئيكبوون ژلايى
گرنگيى :-

---

(١٢٥) - سان نيكولا و فيكه ليا: - يى وه رگرتين ژ مونيه و هه فالږين وى. ژيدهرى به پرى
(لاپه ر ٥٠).

۱- دادگه هیئ پلهیا نیکی: -

دادوهرین فی دادگه هی (بتنی یان بکوّم) دا رابن بکاروبارین دادوهریی. چیدبیت ژمارا وان گه هشتتیا (چوار یان شەش دادوهر) لناف هندەك دانیشتنین دادوهریی^{۱۲۶}.

شییانین دەستهلاتییا فان دادگه ها نه بتنی دادوهری بوو به لی ههروهسا دگه هیهته هندەك کاروبارین کارگیریی.

۲- دادگه هیئ (پشکا یان هه ریما): -

دا فهرمیی دەن بو گریدانا فان دادگه ها، دەستهلاتی (پشکی یان پارچی) سه روکاتییا فان دادگه ها دکرن، و هندەکا ئەف دادگه هه دانان وه کوّ دادگه هیئ {دوو باره - الاستئاف}.

۳- دادگه هیئ شاهس: -

ئەفه بلندترین دادگه هه بوون، شاهی بابل - هه ردهم دادوهرین پارچا یین بسه ر بابل دا ئاماده کهت بو دامه زاندا فان دادگه ها - هه کهر ئەم شییانین دەستهلاتییا دادگه هیئ شاهی نه زانین، به لی ئەم دزانین دائینه گریدان بکیماسیقه دا لینیرینی بکهت لسه ر دهوین {نه کولیا - إنکار} راستیی.

لناف ئەفان دادگه هیئ شارستانی - زیده باری دادوهره هندەك فه رمانبه ریئ دی ئەم دبیین - ژوان فه رمانبه را: ئەوین رادبوون بکاروبارین دیفچوونی، وهروهسا ئەفسه ر و پولیس و ژماره ک نقیسارا هه بوون.

ده عوا دا چیبیت: ب پیشکی شکرنا داخواریه کی ژ لایی داخواری بخو یان بریکا که سه کی دی.. دادگه هی دا ده ست پیکهت: بخوآندا به لگه ییا دامه زاندا

---

(۱۲۶)- دیلابوک - وه لاتی نافه را دولرافیدهین. فه گو هاستن (محرم کمال) (لاپه ر ۱۱۲ - ۱۱۳).

دادگه هی و گریډانا دانیشتنا وی. پاشی پشکنین و لیگه ریان دیارکه ریډ داخوژکارپی دکر.. نه و که سی ده عوه لسهر دا ناماده کهن دا به په قانیډن خو دیاربکه ت.. یاسای پیقه ره ک گرنگ دانابوو لسهر (به لگه بیډ سه لماندنې و گوټنډن دیده قانا).. هه کهر دیده قان ناماده نه بان: وه کو موسافریان یان ناکه نجیبان لباژیره ک دی.. دادوه ری ماف هه بوو {پاش ئیخستنې} بده ته ده عوی و مه پرم نه و بوو شیبانا ناماده بوونی بده ته دیده قانا.. به لی چینه دبوو ده می پاش ئیخستنې پترپیت ژ شه ش مانگا.

دادوه را - لدرئینانا بریارین خو - پالپشتیا خو دانان لسهر بریارین یاسای بیډ ده ستوری گشتی هه کهر هه بان، و هه کهر نه بان دا گرن بو بریارین یاسای نه و پډ بکارپدئینان ژ ره وشت و داب و نه ریتین نافخوی.. هنده ک ده قین میژووی دیارده کهن لده می حه مورابی دادوه را بریار ئینابوون ده پری: ده می (تارییاتی لناف بریارپی هه بیت یان نه دیار بیت) دانپیدانی دی کهن ب (یاسایا هاوه لاتیډن باژیری سیبار نه وه یا لسهر هه ردوو لایډن کیشی پریقه بجیت).

یاسایا بابلییا: گرنگه که گوره دابوو ریژگرنتا بنه ره تی سه قامگرییا بریارین دادوه ری. بریارین سزایی بیډ زور گران دانابوو لسهر نه و داوه ری: بریاره کی بینیته ده پری بو کیشه کی و (فهرمی بده ت نه ف بریاره بیته نفیسین لسهر ته خته کی) و پاشی بریاره ک دی بینیته ده پری بو هر (وی ده عوی) و نه ف بریاره جیوازی بیت دگل بریارا جارا ئیکی ئینایه ده پری.

لناف یاسایډن حه مورابی یی هاتی (هه کهر دادوه ری بریاره ک ئینا ده پری بو کیشه ک ده ستنیشان کری و هاته نفیسین لناف ته خته کی و پاشی نه ف بریاره هاته ژی برن، نه و دادوه ره دی ئیته دادگه هرکن لسهر ژبیرنا بریارپی نه و ئینایه ده پری، و لسهر وییه (دووزده) دووبه رانه وی بریارا بریار لسهر دای.

پاشی دئی ئیتته ده رئیخستن ژ پله ییا دادوهریی و چاره ک دی نائیته زفراندن و ههروه سا چ دانیشتنا ناکه ت دگهل دادوهر لچ کیشا هه بیت).

* راپورت و دیارکرنین دادوریس: -

کاروبار و رهفتارین یاسایی ژ { فرۆتنی و کرپی و چاندنی و وهسیه تی و هنده کین دی } دهاتینه نقیسین وتومارکرن لسه ره تخته تا .. ئەف تهختیین هه نی ژ گرنگترین دیارکه رابوو بو سه لماندنن ده عوا. هه که ره شیبابان تهختی گریبهستی پیشکیش بکه ن: دازقرن بو (دیده قانییا نقیساری تهختی و دگهل سویندا وانا - یان - بو دیده قانییا دیده قانی ئاماده بووی ده می نقیسینا گریبهستی).

به هراپترین ئەف گریبهسته دا ئین گریدان لدهف (گه وره پیاوین ئاینی) ئەفه گرینگترین دیده قانبوون بو وی چهندی. ژ بهر گرنگییا (دیده قانی) لوی ده می، یاسایی بریارین توند و ریگر دانابوو لسه ر وی دیده قانی: دیده قانی لناف کیشین زور مه ترسی لنافا هه ی بکه ت و شیبان نه بیت سه لماندنا گوئنن خو بکه ت^{۱۲۷}. دیده قانی سه لماندنن لناف (تاوانا کوشتنی) دا ئیتته کوشتن هه که ره شیبابا گوئنن خو سه لمینیت .. به لی هه که ره کیشه لسه ر مالییه تی

---

(۱۲۷). دهقی (برگا ۳) یاساین هه مورایی دبیزیت ((هه که ره که سه کی دیده قانی دکر لناف کیشه که نه دروست و نه شیبیا گوئنن خو ئەوین به رامبه ری دادگه هی گوئی سه لمینیت. و ئەف کیشه گریدابییت بژیانی، دیده قانی نه دروست دی ئیتته سیداره دان)).

بیت: زیانیت مالییه تی ژ نه جامین فی ده عوی دا که فیته لسه ر دیده قانی و
(سزا بو وی بتنی بوو) بی لایه نن کیشی^{۱۲۸}.

ریکه وتنا گریبه ستا بناماده بوونا دیده قانا گله که جارا کاره ک زور
گرنگ بوو. (بکری - مشتری) هنده ک جارا هه کهر تهخت پی نه نفیسیا و
دیده قان ناماده کربا: دائیته دانان (دپ) و دا ئیته سزادان بمپنی^{۱۲۹}. ههروه سا
وه کو فی بریاری دانابوو لسه ر بکری (عه بدا و په زا و گا و ئاژه لی) بکریت ژ
زاروه کی یان عه بدی که سه کی.. بکری (عه بدی یان ئا قاهی): دا زاروین
فروشیاری ناماده کهت لناف دانیشتنا ریکه وتا گریبه ستی داکو گو تنین وان
داین بکهت پشتی مرنا بابی وان.

وه رگرتنا سویندی لبه رسنگی دادوه ری کاره که قنبوو، دزقریت بو به ری
سه رده می (سه رجونی). سویند برهنگی ئاینی بوو، و دا سویند بناقین
خودایی بیت.. ئه و که سی سویندا دپه و گو تیبیا چ سزایین دونه وی بو
نه بوون.. ژ سه رده می (ئور) ههروه سا سویند بناقی شاهیبوو. ئه و که سی
سویندا دپه و گو تیبیا بـ (ناقئ شاهی) ئه و که سه دا شه همزاریت ودا دانن
زیده گافی کریه لسه ر مافین شاهی و پی تقیبوو بیته سزادان.. سویند دائیته
وه رگرتن لپه راستگه ها، هه تا هه کهر ئه و کیشه لسه ر به رسینگی دادگه ها
شارستانیان (سویند لده ف په راستگه هی دائیته وه رگرتن).

۱۲۸- ده قئ (برگا ۴) یاسایین همورابی ((هه کهر دیده قانی لناف دیده قانیی دپه و گو تن
لناف کیشا گریدای ب (توقی یان زیفی) وشیمان نه بیت گو تنین خو سه لمینیت.
نه جامین سزای ژ کیشی دی که فیته لسه ر وی)).

۱۲۹- (برگا ۶) یاسایین همورابی.

ئەو كەسى (رېگرا) بخۆپتى مال و سامانى وى ژى ستاندىيا و (ئەو رېگرە نەھتېيا گپتن)، خۆدانى مال و سامانى تېرا ھەبوو سوئىندى لسەر وى چەندى بدەت دا ئەو باژىرە ئەوا تاوان لى ھاتىيە پوئىدان ببىتە بەرپىسارى قەرەبووكرنا وى لسەر وى مال و سامانى ئەوا رېگرا ژى ستاندى ^{۱۳۰}.

ئەو ئافرەتا بىتە تۆمەتكىن ب(خرابىي و زىايي) ژ لاي پياوى وى. قى ئافرەتى ماف ھەبوو بەرامبەرى خۆداى سوئىندى بدەت ب(بىي گۆنەھە ژ تاوانى) بقى رەنگى دەعوا پياوى وى نامىنىت ودى زقرىتەقە بو مالا خو ^{۱۳۱}.

ھەتا پشتى دەرکەفتنا برىارى: دا ھەر دوو لايىن كىشى سوئىند دەن رېزگرتنى قى برىارى بکەن. بەلى بابلىيا لسەردەمى وان يى پاشقەماى گەلەك جارا قى سوئىندى دا گوھورن ب (لەعنەت وخرابى و گۆنەھە) لسەر وى بىتە خۆارى ئەوى كەسى: گوھورنى بکەت لسەر برىارا دەرکەفتى بو كىشەك دەستنىشان كرى.

ژ دياركىن و پوونكرنا قى چەندى {تاقىكرنا دناف ئاقى بوو} .. دا تاوانبار بسەلمىنىت بىي گۆنەھە و چ لسەر نىنە دائىتە ھاقىتن لناف ئاقا پەرستگەھى (پوئارى پىروژ) يا خۆداى. ھەكەر بسەر ئاقى كەفتىيا دائىتە دانان بىي گۆنەھە و دا وى كەسە ئىتە سزادان ئەو گۆنەھ لىكرى. ھەكەر خنقىيا و دناف ئاقىدا چووبىيا دا ئىتە دانان تاوانبار دگەل گۆنەھە خو دچوو. دەقى بىرگا دووبىي يا ياسايىن ھەمورابى دبىژىت ((ھەكەر بەرېزەك: دەعوئ

۱۳۰- لىنئىرىنەكى بکە لسەر (بىرگا ۲۳) ياسايىن ھەمورابى ئەف دەقى ياسايى بھىئىناھە بو بىردۆزا زىانا كۆمەلايەتتى يان ئەو زىانا لسەر كۆمى، و نەھىلانا پاشمايىن وى (La Risqus Sociale) ئەو: ئەو بىردۆزە ئەوا زانا ھەولدەن بھىيىن ھەتا ئەفروكە لناف گەلەك دەولەتتىن پىشكەفتى لناف ھەلاتىن خو.

۱۳۱- (بىرگا ۱۳۱) شروڤەكرنا وى لناف بابەتى شىكرن و ژئىنان .

لېهريزهك دى كړ، تومە تباركر (بكار سحرى رادبیت) لسهر تاوانبارییه بجیته لسهر پوځبارى پيروز و خو لى بيخیت. ههكه ر لناف پوځبارى چوو دا (داخو ازكار) مالا وى وهرگريت. و ههكه ر لسهر پوځبارى كهفتييا و چ لى نه هاتيا نهغه سه لماندنوو بىي گوڼه هه. و دا داخو ازكار نيته كوشتن و دا نه و كه سى چ لى نه هاتى مالا وى دا وهرگريت)).

هر و هكو فى تاقيكرنى دا نيته كرن: بو ئافره تا تاوان كريبيا بتاوانهك {خراب زنا} ونه نيته گرتن ده مى خرابيى ۱۳۲.

پشتى دادگه ه بدوماهيك بيټ و خو اندنا بريارپى: نقيسارهك ده ستنيشان كرى دا رابيت بتوماركرن و نقيسينا بريارپين دادوه رىي. رهنك و قالبى فان بريارپين هنى و هكو نيكيوون لناف نيك بازيير، ودا نيته دروستكرن ب هوږى و كوټاهى، به لى هه موو سه روبه رى كيشى دنا فدا هه بوو، و ناقين ديده قانا لسهر دهاته زيده كرن و ناقي نقيسارين وى. ژبلى وينه يى بنه رته يى فى بريارپى: چه ندين {وينه يين كوږى} هه روه سا دائيته دروستكرن، وهندهك دهاتنه پاراستن لناف عمارين تاييهت، وهندهكا دا دهنه خو دانين و بهر ژه وهنديى ۱۳۳.

---

(۱۳۲) - (برگا ۱۳۲) شروفه كرنا وى لناف بابته تى شيكرن و ژنئينانئ دايه.

(۱۳۳) - نهغه ژبلى (شاهى و گوره پياوږين نايينى) قانا پلهك كوومه لايه تى و ياسايى يا تاييهت هه بوون، بلن دتې بوو ژهاوه لانيين دى يين كوومه لى.

((قه کولينا دووی))

ياسايا کومه لايه تي

يهک :- سه روه پړې که ساتين :-

کومهل لناف عيراقا که قن: دابه شکر يبوو لسهر (سى چينا) هر ئيک ژ وان
حاله تهک ياسايي يا تاييهت هه بوو^{۱۳۴}. ئەف هه رسي چين ئە قه نه^{۱۳۵} :-

يهک :- چينا نازادا (الأحرار) (أويلم).

دوو :- چينا ناوه ندى (الوسطى) (المشكينوم).

سى :- چينا عه بدا (العبيد) (العبد: اردو - الأمة: امتو).

يهک :- چينا نازادا :- (اويلم)

په يقا (اويلم) پامانا وي يا زمانى يا به رفره ه نيشانى ده ته ((پياوى)) به لى

پامانا وي يا زمانى ياسايى ئە وه (پياوى ژ چينا نازادا)^{۱۳۶}.

---

(۱۳۴) - ئە قه ژ بلى (شاهى و گه وره پياوین ئاينى) قانا پلهک کومه لايه تي و ياسايى يا تاييهت
هه بوون، بلند تر بوو ژ هاوه لاتين دى يين کومه لى.

(۱۳۵) - هندهک يين هين: دابه شکرنا کومه لا عيراقا که قن بو سى چينا، دانن وه کو:
دابه شکرنا کومه لا ئە وروپى لناف چه رخين ناوه ندى بو (چينا ده سته لاتا و چينا
ده ره به گا و ماقىلا و چينا ژيرده ستين لسهر زه قيا (عه بدين زه قيا): کونتونو،
شارستانيا ئاشورييا و بابلييا (لاپه ۳۰۶). به لى هر هه ولدانهک بو ديتنا (وه کئیک
بوون) نافه را چينين کومه لا عيراقا که قن و کومه لين ديفرا هاتين نه جهى باوه ريى يه و
شهک يى لناف هه (مونيه و هه قالين وي، ژيدهرى به پرى (لاپه ۵۱)).

ڦى چينى: ريژهك پيشكهفتى يا كومه لايه تى وهرگرتبوو. كه سين ڦى چينى خوشى بنازاديهك بى سنور دبرن.. ماف و گرهنتى و دابنين وان پتريبون ژ كه سين هردوو چينين دى.. پلهيين بهرز و گرنگ بين بهرپرساتيا كارگيرى و لهشكهرى وهردگرتن.. به لى لناف دادوهرى: بههراپتر هاوبه شى نه دكرن وهكو دادوهر.. به لى ياسايى گرهنتى دابنين گرنگ دانابوو لسهر كه ساتيا وان و ماليه تا نه وان.. نه و تاوانين دئنه رويدان دژى كه ستيا وان يان ماليه تا وان سزايى وى زورتربوو ههكه ر هاتيا رويدان دژى كه سا يان ماليه تا هاوه لاتيئن ههر دوو چينين دى^{۱۳۷}.. به لى كومه لا عيراقا كه قن: لينرينا نه وان بو تاوانين كه سهك پيرابن ژ ڦى چينى دژى هاوه لاتيئن ههر وهكو وى چينى لينرينهك توندبوو.. ژ بهر ڦى چينى (هاوه لاتيئن ژ ڦى چينى) تاوانهك ژ تاوانا كريبا دا ئيته سزادان بسزايهك (زور قورستر) ژ سزايين دكه فته لسهر نه و هاوه لاتيى رادبوو ب وهكو وى تاوانى ژ چينا ناوهندا يا عه بدا.

ژ بو پاراستنا ڦى {دابشكرنا چينا} لناف كومه لا عيراقا كه قن، هاوه لاتيئن چينا بلند هه ولدان {تيكه لبوون نه چيببت} دگه ل هاوه لاتيئن ههر دوو چينين دى.

بنه رتهى گشتى نه و بوو لسهر شيكرنى و ژنئينانى: گريدان نافبه را دوو هاوه لاتييا ژ ئيك چين.. به لى پاشمايين ياسايى نه وين گه هشتيه مه نيشانى

(۱۳۶). ههروهسا په يفا (ماراويلى) نه و پامانا وى يا زمانى (زاروئى پياوى) و پامانا وى يا ياسايى (زاروئى پياوى نازاد). بڦى رهنگى برگين ياسايين همورابى نمونه كه دهست پى دكهت ب(ههكه ر پياوهك.....) مه په ما وى نه وه: ههكه ر پياوهك نازاد يان ژ چينا نازادا.

(۱۳۷). وهكو نه و حالتهى لناف ياسايين همورابى.

دهت كو (ژئنيان يان شيكرن) چيدبيت هندهك جارا چيبويه نافهرا دوو
هاوه لاتيئن ژ چينين جياو وه كو {ريزداگرتن - استثناء} ^{۱۳۸}.

دوو: - چينا ناوهندا: - (المشكينوم)

بنه رته تي زماني بو په يفا (مشكينوم) نه وه په يفا (شوكينو) پامانا وي
خونزمكرن يان كيما تي.. هاوه لاتيئن في چيني نه و بوون ژ {گشت هاوه لاتييا}
ژ نازادا بي هاوه لاتيئن چينا بلند.. فان خوشي نه دبرن بباشين تايهت يين
چينا بلند ژ نازادا، به لي و ههروه سا نه بي به هر بوون ژ نازادي وه كو چينا عه بدا.
نيشانين جياو زيا ياسايي ديارديت - نافهرا هاوه لاتيئن چينا نازادا يين
بلند و هاوه لاتيئن چينا ناوهندا (المشكينوم) - لناف ياسايين هه مورابي
دانپيدان دكر ب (بنه رته تي قهره بووي) ژ زيانين گه وره نه وين چيدبوو ژكاري
كه سه كي ژ چينا نازادا يا بلند نه وا دكه فيته لسه رنيك ژ نه ندامين كه سهك ژ
چينين ناوهندا ^{۱۳۹}. به لي في ياسايي بخو بريار دابوو: جهنيانا بنه رته تي
تولفه كرن (چاق ب چاق و ددان ب ددان) يان دا سزايهك (پيس و گران و
شه همزار) لسه ره شي نينيته خواري وه كو (ليدانهك توند وتيز - جلد)
هه كهر وي تاوان لسه هاتي كرن ژ چينا نازادابا ^{۱۴۰}.

ژ لايهك دي قه {مشكينوم} هه كهر ژنا خو به ردا: هندهك پارا (ده راشي) دا
دهته ژني (كيما تريبوو ژ وي پاره يي) نه وي پياوي چينا نازاد بدهته ژني وه كو

---

(۱۳۸) - وه كو شيكرنا نافره تهك هه ژار ژ چينا نازاد بپياوه كي ژ چينا ناوهندا يان چينا عه بدا.

(۱۳۹) - (برگا ۲۰۱) ياسايين هه مورابي.

(۱۴۰) - (برگا ۱۹۶ و ۱۹۷ و ۲۰۰ و ۲۰۲) ياسايين هه مورابي.

بەردەت^{۱۴۱}. ھەروەسا كەسپىن چىنا {مشكىنوم} بەھايى كريا نوژدارى نشتەجى دا كىمتر دەت ژ كەسەكپن چىنا ئازادا ھەكەر چارەسەريا وان وەك ئىكبان^{۱۴۲}.
وبەلى ئەم دبىنن كەسپن چىنا مشكىنوم دا بەھايى كريا نوژدارى نشتەجى پتر دەت ژ بەرئەكەى ھەكەر (عەبدى) خوۋ برىبا بو چارەسەريى.

ھندەك نىشانين دياردكەت خوشيپن قى چىنى دبر ب (مافين ياساي): ژ دانپيدانا ياساي مافى بەھبوونا مال و سامانى نەگەرۆك (ئاقار) وەكوۋ زەقىيا، و ھەروەسا مال و سامانى گەرۆك وەكوۋ كەسپن (عەبد). {ھەبوونا قى مولكپەتى و سامانى ياساپن تايبەت پاراستنا وى دكر}.

ديارە ھندەك گرئدان ھەبوونا نافبەرا - كەسپن چىنا (مشكىنوم) و نافبەرا بالخانا شاھى - ژ وى چەندى دئيتە تيگەھشتن: لسەر ھاوەلاتيپن قى چىنى ھندەك باشيپن تايبەت ھەبوون بو بەرژەوھنديا شاھى.

بقي رەنگى: چىنا ناوھند لناف كوۋمە لا عىراقا كەفن: ريزا پلەيا ناوھندى وەرگرتيپو نافبەرا چىنا ئازادا و چىنا عەبدا.. بئەگەر قى پلەيا ناوھندى ئەم دبىنن ھندەك ژ (نقىسارپن پەرتوكا) ھاوەلاتى لناف قى چىنى وەصف دكن ب(نيف ئازاد)^{۱۴۳}.

۱۴۱- بريارا (برگا ۱۲۹) ژ ياساپن ھەمورابى: ئەو پياوى ژ چىنا ئازادا ژنا خوۋ بەردەت (ئەوا چ زاروۋ بو وى نەئىنابان) و چ مەر نەبا دەمى شىكرى، ميړى وى دى بەھرەك ژ زىقى دەتى.. بريارا (برگا لىقرا ۱۴۰) ئەو پياوى ژ چىنا ناوندا (مشكىنوم) وەكوۋ قى ھالەتى دى سى بەھرا ژ زىقى دەت.

۱۴۲- (برگا ۲۱۵) گرئدابه بەھايى كريا نوژدارى نىشتەجى بو چارەسەريا پياوھك ژ ئازادا. و (برگا ۲۱۶) تايبەتە بباهايى كرىيا چارەسەريا كەسەكى ژ چىنا (مشكىنوم).

۱۴۳- مونىيە: ژئدەرى بەرى (لاپە ۵۱) ژ بەر قى چەندى ماموستا تاھا باقر ئازادىيا كەسپن قى چىنى وەصف دكەت ب (ئازادىيەكا گرئداى). ژئدەرى بەرى (لاپە ۴۰۴).

دگهل قى چەندى: ياسايى {ئازادىيا گريڧداى} بۇ وان دابىن و گەرەنتى
 كربوو، بنه هيلانا هر فرۆتته كا هەبىت بگه قىتته لسەر كه ساتىيا وان.
 دوماهىكى: هەبوونا قى (چىنا ناوهند) لناف كوّمە لا عىراقا كه قن: نه
 گريڧدايوو بدەمە كى. وه كو دەمى دەستە لآتىيا حەمورابى - ئەوا مه پالپشتىيا
 خو دانايە لسەر بو (بەهرپاىتېر پىزانىنن) مه لسەر قى چىنى. به لى (چىنا
 ناوهند) هاتبوو دىتن ژ بەرى وى دەمى. لسەر دەمى {بلالاما} ئەوا ياسايىن
 وى دىتته دانان يەكەمىن ياسايىن عىراقا كه قن. ئەوا نىشانى دەت دابەشكرنا
 كوّمە لى بو سى چىنا. هەروەسا ئەف چىنە ماىە هەتا دەمى بابلىين نوو.
 بەلى ماموستا (كوك)^{۱۴۴} دىيژىت: لناف ياسايىن دەمى سومەرىيا چ نىشان
 نه هاتىە دان لسەر قى چىنى، چىدبىت ئەوا بەرزەبووى لدەمى بابلىين نوو.
 دوماهىكى ئەم نىشانى دەين: وه كو قان چىنا هاتبوون زانين لدەف هندەك
 مللەتەن دى يىن پىشكەفتى وه كو مللەتەن (عەجەما - فارسىيا).

سى: - چىنا عەبدا: - (العبيد - الرقيق)

سىستەمى {عەبدا - ژىر دەستا} يى هاتىيە زانين لدەف كوّمە لا عىراقا
 كه قن، وهروەسا يى هاتىيە زانين ژ لايى كوّمە لىن كه ساتىين كه قن يىن
 دى. به لى {ژىر دەستكرن - يان - بكتە عەبد} نەسەرىە خو بوو لناف وان
 كوّمە لا ئەوین بەهرا پتېر هاوە لآتىين ژ وى كوّمە لى. وهروەسا نەسەرىە خو بوو
 لناف وان كوّمە لا ئەوین پالپشتىيا خو نەدانان لسەر عەبدا برەنگەك سەرەكى
 بو (دەرپىنانا بەرەمى)^{۱۴۵}. چەند ئەم بچىنە لناف عىراقا كه قن: گرنگىيا

۱۴۴- كوك: خواندنن لناف ياسايىن بابلىيا (لاپەر ۲۲).

۱۴۵- ساجس: گەرەنتىيا بابل لسەر (لاپەر ۱۵۹).

{ ژیر دهستکرن } کیمتر دبیته .. لچه رخی دهرکهفتنا { زنجیرا بنه مالا } ژیر دهستکرن نه دانان ژ بنه رته تین گرنگ بو چیبوونا کوملا عیراقی. به لی گرنگییا ژیر دهستکرنی زیده بوو پشتی فی ده می.

دگوتنه پیاوین فی چینی په یفا (أردو) .. و دگوتنه ئا فرته تی یان ژنا نافمالی نافی (امتو) ^{۱۴۶} .. ژیر دهستکرن یان عه بد لناف یاسایا عیراقا که فن: وه کو سهرویه ری یاسایین دی بوو ئه وین دانپیدان ب(ژیر دهستکرنی) دکر - دانابوون لناف پله یا مالی و سامانی نه لناف پله یا مروقا .. ژیر دهستکرن وه کو هر مال و ومالیه تین دیبوون .. چیدبوو هه موو ره فتار و کاروبارین یاسایین یین جوره وجور لسهر وان بیته کرن وه کو فروتنی و کرپی و وه رگرتنن دی، ئه ف هه موویه دا ئیته کرن بی بی بزقرنه فه لسهر بوچوونین (که ساتییا عه بد) ی، چونکه یاسایا دانیت (عه بد) بی یفا نه.

ژ بهر فی چه ندی ژیر دهستکرن دهاته ناسکرن (نه لدیف) بنه رته تی خیزانا وی، به لی دا ئیته ناسکرن لدیف بنه رته تی خیزانا خودانی وی .. هه روه سا قه ره بوو ژ زیانین له شی ئه وا دکه فته لسهر وی (نه دهاته دانی) بو عه بدی، به لی قه ره بوو دا دهنه خودانی وی.

ژ فی دئیته دیتن { شایستا یاسای - الاهلیه القانونیه } یا عه بدا: لهه موو ده ما نه مابوون بی شایسته .. هه که ر عه بد (لده می سومه ریین ئیکی) بیی

---

(۱۴۶) - ئه و رهنگی وینه یی وی نیشانی دته په یفا (عه بد) لپه رتوکا بزمارى: پیک هاتبوو ژ جووته ک نیشانا، یا ئیکی نیشانی دته پیاوی، و یا دووی نیشانی دته چیا، رامانا وی یا په تی بو فی په یفا جووت ئه وه: - پیاوی چیا، چیدبیت ئه ف په یفه هاتبیت دانان و نیشانی بده ته (عه بد) ژ ئیخسیرین سومه رییا ئه وین چیا یین نیک دئینان، هه روه سا جووتکرنا په یفا (Amat) یا سومه ری و (Amatun) یا ئه که دی نیشانی دت ئا فرته نا فمالی یان ژنا عه بد. ژ دوو نیشانی: یا ئیکی ئا فرته و یا دووی یا چیا، نیشانا هه ر دوو دبیته ئا فرته چیا.

به هر بن ژ (شایسته ی - هه ژى) و هاتبن دانان وه کوو ئاژه لی (بتنى مال و سامان بوون).. ئەف دیتنه بزیترین دەم یی هاتییه گوهورین.. بابلییا ژ سەر دەمی خو یی قوتابخانی یان یی کلاسیکی وه کوو (تاییه تمه ند دبیزنی دەمی هه مورابی) عه بد لدهف وان (نه مایوو بتنى مال و سامان) وه کوو وی ریکی ئەوا رومانى سەر دچوون پشتی وی دەمی.. به لی ژ وی سەر دەمی (عه بدا) خووشی بهندهك (شایسته یاسای) بریوو.. مافی وی یی ژنئینانی نه بتنى مایوو گریدای بچینا وی، به لی ماف هه بوو ئا فره ته کی وه رگرت وه کوو خیزان ژ چینا ئازادا^{۱۴۷}.

ههروه سا ماف هه بوو مال و سامان هه بیت^{۱۴۸}. و داخووزین خو لسه رکیشا ببیته دادگه ها^{۱۴۹}، تاییه تمه ند فی پله یا یاسایی یا پیشکه فتی بو (عه بدی) شروقه دکهن دهر باره ی (سیسته میین ژیر دهستکرنی) یین دی لبورینا میژووی ژ بژیده پری ژیر دهستکرنی لناف عیراقا که فن^{۱۵۰}: - لقی ره ژیده پری ژیر دهستکرنی نه بتنى {ئیکسیر کرن بوون} به لی گه لهك ژ شان (عه بدا) ژ هاوه لاتیین وه لاتی بوون و نه چار بووینه ئازادیا خو یا تاییه ت لهندهك ده ما ژ دهست بدهت.. ئەو ده مین وه لاتی وان که فتی لژیر داگیر کرنا دهسته ه لاتیین بیانی.. وه کوو لدهمی (کوئییا) چیدبوو: ژ ئە نجامین (پیگیری یین خو بجه نه ئینانا)، یان سز ابوو لسه ر رابوونا بتاوانهك دهستنی شان کری.

۱۴۷) - (برگین ۱۷۵ و ۱۷۶) یاسایین هه مورابی.

۱۴۸) - (برگا ۱۷۶) یاسایین هه مورابی.

۱۴۹) - به لگه یین که رکوی.

۱۵۰) - مونیه و هه قالین دگه لدا، ژیده پری به پری (لاپه ر ۵۳).

ياساييَ دهرهت دايوو خودانيَ قهپزي ههكه ر قهپزداري قهپز
 نه دانه كريبا، خودانيَ قهپزي: دا قهپزداري و ئافره تا وي و زاپويين وي كهت
 (عبد) دهمه كيَ ژ دهما^{۱۰۱}. بفي رهنگي هندك ژ (عبد) هه ر و هه ر نه بيَ به هر
 بوون ژ (شايستا ياسايي) لناف كوَمه لا بابلييا. ياساييَ بيَ به هر نه كرپوون ژ
 هه موو سه روه پرين ياساييَ لده ميَ ببيا (عبد).

زيده باري قيَ چه ندي و لديد قيَ (شايستا ياسايي) ياكيم، به لي ياسايا
 عيراقا كه قن: هندك دابين و گهره نتي دابوو عه بدى.. ئه و ژنا لنافمالي هه كه ر
 زاپو ئينا بيان بوَ خودانيَ خو: چينه دبوو خودانيَ قيَ ئافره تيَ وي بفرؤشيت.
 هه روه سا هه كه ر خودانيَ وي: ئه و دانابيا لده ف خودانيَ قهپزي به رامبه ري
 قهپزي خو.. ياساييَ ئه ف چه نده مسوگه ر كريبو ده ستي لسه ر وي راكه ت و
 ئازادبيت. ئه فه وه كو وي ئافره تيه ئه وا زاپو بوَ خودانيَ خو بينيت {دي
 ئازادبيت} پشتي خودانيَ وي مريبا^{۱۰۲}، هه كه ر لژيانا خو: دانپيدانا ياسايي
 بزاپويين خو كريبا كو ژ وي ئافره تيه^{۱۰۳}.

ئه فه و لناف سيسته ميَ ژير ده سترني لناف عيراقا كه قن: برياره ك يي
 هه ي ديژيت: سه ربازي بابلي بوَ نمونه، هه كه ر (سه ربازي عه بد بيت و
 خزمه تكار بيت) هاته ئيخسيرا ركن ژده رقه ي وه لاتي و بازپگانه كيَ ئه ف
 ئيخسيرا زفراند بوَ وه لاتي، ئه ف ئيخسيرا ديشت خو ئازاد بكه ت بدانا
 قه رهبووي به رامبه ري ئازاديا خو.. هه كه ر قي (سه ربازي عه بد) نه شيبابا

(۱۰۱)- دهمه كه نه زيده تره ژ (سي سال) لديد (برگا ۱۷) ياسايين هه مورابي.

(۱۰۲)- (برگا ۲۵) ياسايين لبت عشتار و (برگا ۱۷۱ أ) ياسايين هه مورابي، به لي زاپويين وي نا
 بنه ميرات خواريين بابي، ژبلي هه كه ر (خودانكريبين وه كو كوراتي) بريكا ياسايين
 دپوست.

(۱۰۳)- (برگا ۱۷۰) ياسايين هه مورابي.

ئازادىيا خوڭ بىكرىت: پەراستىگەھ دا قەرەبوۋى دەت، و ھەكەر پىئ نەرابىبا دا
 بالخانا شامى پىئ رابىت و قەرەبوۋى دەت^{۱۰۴}. دوماھىكى بىرگا (۲۸۰) ياساين
 ھەمورابى بىراپا پىئ داى: بزفراندنا ئازادىي بۆ وى (عەبدى ھاوھ لائىي وى
 وە لائى) و (عەبدى بەرىزەكى بىت ژ وى وە لائى)، و بازىرگانەكى ژ دەرھەى
 وە لائى كىبىت و زفراند بۆ وە لائى و (خودانى وى پىئ بنەرەتى ئەو دىاركر).
 وەكوڭى (عەبدى) دىئىتە ئازادكرن بىئ قەرەبوۋى بدەتە (بازىرگانى) وى ئەو
 كىرى و ژ دەرھەى وە لائى ئىناى بۆ وە لائى^{۱۰۵}.

بەرامبەرى قىئ شايستەيا ياساين و گرەنتىيا و شىيانا: بۆ زفراندنا ئازادى
 يان بدەستخوقە بىنىت و بگەھىتى. ئەوا ياسايا عىراقا كەفن ئىنايە خوڭى
 دبەرژە وەندىيا عەبدى - دىتنەك دى ھەبوو - و بەردىاربوون و جىوازبوون و
 ساناھىبوو سەلماندا مولكىيەتا وانا ژ لايى خودان و بەرىزىن وان. پىتقىبوو
 لسەر وان (پىرتى سەرى بىرن و كوڭرت بىكەن) و خوڭ دىاربىكەن بىشانىن
 و خسلەتىن (عەبدا)، (تەختا ژ قوڭرى لگەردەنا خوڭ بىكەن) و نىشانى بدەتە
 {ژىر دەستكرنا} وان و ناڭى خودانى وان لسەر نڭىسى بىت. دىبىژن لچەرخى
 (سىئ بەرى داىكبوونى) ناڭى (خودانى عەبدى) دا ئىتە نڭىسىن لسەر دەستى
 راستى پىئ عەبدى و ھەكەر ھاتىبا قەگوھاستن بۆ بەرىزەك نوو ناڭى وى دا ئىتە
 زىدەكرن و نڭىسىن (لسەر دەستى عەبدى) دگەل ناڭى خودانى كەفن .

۱۰۴. (بىرگا ۳۲) ياساين ھەمورابى.

۱۰۵. ھەكەر لڭى ھالەتى (عەبد) بنەرەتى وى بىانى بىت، و ھەكەر خودانى وى پىئ وە لائى
 وى قىيا وى بزفرىنىت، پىتقىيە لسەر خودانى وى پىئ بنەرەتى ھايى وى بازىرگانى
 بدەتى وى (عەبد) كىرى و زفراندى بۆ وە لائى. (بىرگا ۲۸۱) ياساين ھەمورابى.

ياسايينَ همورابي: سزايهك دانابوو لسهر ئه و كهسى (وينه يان نيشان) ئه و
 سهر له شى عه بدى هاتى نقيسين ژى بيه ت^{١٥٦} .. و ئه و عه بده دا ئيته سزادان وى
 (نه كولييا خو كرپيا ژ مولك وسامانى خودانى خو به) .. و ههروهسا هه كه ر
 به رامبه رى دادگه هى نه شيبيا نه كولييا خو بسه لمينيت^{١٥٧} .

ئه هه و ياسايى به رگرييا خودانى عه بدى دكر .. هه كه ر عه بد ره قيبيا .. بريار
 بوو: وى كه سى هاريكارپيا (عه بدى) بكه ت دا بره قيت ژده رقه هى وه لآتى (ئه و
 كه سه دائيته بسيداره دان)^{١٥٨} . و ههروهسا بريار سيداره دانى: بوو وى كه سى
 بوو وى (عه بدى ره قى) خودان بكه ت لنافمالا خو بغه شارتى و ئاگه هداريا
 دهسته ه لاتا نه كه ت^{١٥٩} .

ژيڊه برين {عه بد - ژير ده سنكرنى} لعيراقا كه فن :-

بيروباوه ر ئه ون: يه كه مين ژيڊه ر بو ژير ده سنكرنى لعيراقا كه فن
 (ئىخسپر كرن) بوو. سومه رى فيربوون ئىخسيرا بگرن ژ وه لاتي چيائى يين
 نيزيك و دا كه نه (عه بد). ژ قي ره (په يقا جو ت) يى هاتى، دا نيشانى بده ته
 عه بدا ژ (كورا و كچا) كو بنه ره تى وان يى چيائى يه .. دگوتنه پياوئ ژير
 ده سنكرى په يقا (اردو) و بو ئافره تى يان ئافره تا لنافمالي (امه) يان

---

(١٥٦) - بڤى چه ندى (ده ستى وى) دائيته برين. (برگا ٢٢٦) ياسايين همورابى.

(١٥٧) - لديف (برگا ٢٨٢) ياسايا همورابى لسهر خودانى ژير ده ستى به بڤى حاله تى گوھى
 ژير ده ستى ژيڤه كه ت.

(١٥٨) - (برگا ١٥) ياسايين همورابى.

(١٥٩) - (برگا ١٦) ياسايين همورابى.

(امتو)، ئەف ھەردوو پەیفین ھەنئ جوتن... یا ئیکئ بو پیاوئ چیاپی و یا دووی بو ئافرەتا چیاپی. ھەروەسا زاروئین وان وەکو وان دا دانان.

ئەفرۆکە ئەم بەوڑی نزانین لکیش دەمی ژ میژووئی ھاوہ لائین ئازاد دەست ب ژیر دەستکرنئ کریه... بەلئ ئەم دزانین لدەمی - بنەمالا ئوری سی یەم (نیزیکی سالاً ۲۱۰۰ ب. ن) - ھندەک ھاوہ لائینیا - ئازادیا خو ژ دەستدایە - و بووینە عەبد لەندەک جارا - ژ وان خو فرۆتیه یان زاروئین خو دایە بەرامبەری قەرزئ لسەر وان ژ (مەتپسییا پرسیی)... و ھندەک - خودانئ قەرزئ دا (قەرزدارئ شییان نەھەین) دانیتە ژیر دەستئ خو... ئەو حالەتە بەردیاربوو دەمی (ھاوہ لائین ئازاد) ئازادیا خو ژ دەست دای خو و ھاتیە قەگوھاستن بو ژیر دەستکرنئ و پڕژا وی زۆر بوو لسەردەمی - شاھاتییا لارسا - نیزیکی لسالاً (۱۹۰۰ ب. ن) داین. چئدبیت ئەگەرا وی چەندی دزقریت بو تەنگ حالییا سەروبەپئ ئابوڑی لوی دەمی^{۱۶۰}.

بەلئ لسەر دەمین بنەمالا بابلیین ئیکئ: ژئدەپئ سەرەکی بو ژیر دەستکرنئ ئەو بوو ئینانا وانا ژ دەرفەہی وەلاتئ بە (ریکئ بازپگانئی)، ئەف ریکە پتر ژ ژیر دەستکرنئ بریککا ئیخسیرکرنئ.

بقئ رەنگی ژئدەپئ ژیر دەستکرنئ لعیراقا کەفن ئەقین لخواړییە: -

۱ - ھەبوونا ژ دەیبابین (عەبد - ژیر دەستکرنئ): -

ئەو کەسئ بابئ وی ژ (ئازادبیت) و دەیکا وی ژ (عەبدابیت) دائیتە دانان ژ عەبدا، بەلئ دائیتە ئازادکرن: یان بریککا دانپیدانا (بابئ وی دەمی لسەر ژیانئ) یان بمرنا بابئ وی - ئازادکرننا وی لقیرە ببریارا یاساییبوو - بەلئ ئەو کەسئ

---

(۱۶۰) - (برگا ۱۱۷ و ۱۱۸ و ۱۱۹) یاسایین ھەمورابی.
۲۱۵

دهيكا وى ژ نازادا و بابى وى ژ عه‌بدا - دا ئيټه لسهر دونيايى نازاد - بېريارپا ياسايى.

۲ - ئيخسيرا كرن :-

ژ هه‌ولدا ئه‌ونين دهاتنه دان بو جه‌نگا لوى ده‌مى: بده‌ستخوټه ئينان خزمهت و كارپكرنا كارمه‌ندا ببهايهك كيټم .. ئه‌و وينه‌يىن به‌رديار ئه‌ويىن گه‌هشتمه ژ ده‌مى (ئاشورييا): پياو و ئافرهت و زاپو بديټى ليدف ئيك راوه‌ستايى لده‌مى ئيخسيرا كرن وان ... ئيخسيرا رادبوون بكاروباريىن پروژا و كاروباريىن گشتى وه‌كو: شه‌كرنا جوكا و ده‌رئاقا و نوژنه‌نكرن و ئاقاكرنا په‌راستگه‌ها و رادبوون بكاروبارا لناف په‌راستگه‌ها^{۱۶۱} . بقى ره‌نگى چي‌دبوو هندهك ئيخسيرا هاتيبان فروتن لناف بازاړى وه‌كو عه‌بدا^{۱۶۲} .

۳ - ده‌ستبه‌ردان ژ نازادىي :-

ياسايى ده‌رفهت دابوو ده‌ستبه‌ردان ژ نازادىي ده‌مى شيبان نه‌بيا قه‌پزى بدهت يان سزابوو لسهر نه‌كوليا گرديده‌كا ياسايى يا تايهت .

أ - نه‌شيبان به‌داكرنا قه‌پزى :- ياسايا عيراكا كه‌فن ده‌رفهت دابوو ده‌ستبه‌ردانى ژ نازادىي بو هندهك كه‌سا ژ چينا ناوه‌ند (المشكينوم): خو بكه‌ن عه‌بده‌كه‌ر نه‌شيبا قه‌پزى لسهر خو ئه‌دابكه‌ت .. وه‌كو فان قه‌پزدارا و خيزانا وى و زاپوټيى وى دابنه عه‌بده‌له‌ف خو دانى قه‌پزى .. دى بو وى كاروبارا كه‌ن

---

(۱۶۱)- ژنده‌پزى عه‌بدا لناف په‌راستگه‌ها: يان ژ ئيخسيرا بوون ئه‌ويىن شاهى دكره خير يان بريك دياريا .

(۱۶۲)- بهايى عه‌بدا نه وه‌كئيكبوون - هندهك به‌لگه‌يىن گه‌هشتمه مه - بهايى هندهك عه‌بدا ناوه‌ندبوو . ژ قى چه‌ندى ياسايىن هه‌مورابى سنورهك به‌رديار دانا بو بهايى عه‌بدا - بهايى بيست پارچين زيقي - لناف (بېگين ۱۱۶ و ۲۰۲) .

- دهمه كى تپرا ههبيت ئه و قه پزى لسهر وى بيته ئه داكرن - بمرجه كى ئه ف
دهمه نه زيده تپريت ژ سى ساللا^{۱۶۳}.

ب - نهكوليبا (سخته كرنا) گريډانا ياساين: - ياساين تاوانى لهندهك
حاله تا: نازاد مه حروم كريبو ژ نازاديبا وان - سزايه كيوو بو وانا لسهر تاوانين
وان ۰۰ ژ وى چه ندى مافى پياوى ب (عه بدكرنا) خيزانا خو هه كهر خيزانا وى
نهكوليبا گريډانا خو كريبا دگه ل پياوى خو بگريډانا ياساينى (ژن و ميڤ)
ئو و نافه را وان.

* نازاديا عه بدا دا زقريته قه يان دا خوشيى پييهت لقان حاله تين خو ارس

دياركرى:-

۱ - **بيريپارا ياساين:** - وه كو پياوهك ژ نازاد بمپريت و ئافره تهك ژ عه بدا لديف
خو بهيلىت و زاپو ژى هه بن.. بقى چه ندى ئافرهت و زاپوئين خو دى نازاد بن
بيريپارا ياساين.. ههروه سا هه كهر پياوهك نازاد كه سهك ژ چينا عه بدا خودانكر
ب (كورايه تى) ئه ف عه بده دا خوشيى بئازاديبى بهت بيريپارا ياساين.

۲ - **بكارهك يان رهفتارهك ياساينى بكه يفا خو (بدلى خو):** - چيډبيت
بيى بهرامبه ر خودانى عه بدى وى بهردهت - دا خو نيزيك خودايى بكهت - يان -
دانپيدانه بهرامبه رى خزمه تا عه بد پيرابوو.. يان عه بد دائيته بهردان بهرامبه رى
هندهك دهراقى بهايى نازاديبا وى.

۱۶۳- بوچوونين (كونتنو) ئه وه وه كو فان قه رزدارا: چيډبيت زاپو و خيزانا خو بفروشيت و
هه تا خو - دا ماليه تى بده سخو قه بينيت دا قه پزى لسهر خو ئه داكهت.. كونتنو:
ژيانا پوژانه لوه لائى بابل و وه لائى ئاشورييا، (لاپه ۵۲)، و (كونتنو) ديژيت:
هه كهر قه رزدارى كه سپن خيزانا خو يان خو پيشكيشى خودانى قه پزى بكهت - دا
خزمه تى بكهن بهرامبه رى بهايى قه پزى. زيده تپرين دهم بمينن لدهف خودانى قه پزى
نه زيده تپريت ژ چار ساللا - ژيده رى به رى (لاپه ۲۸).

چیدبیت عەبدی وەکوۆ قى دەرافى پەیداكرییا ژ پەرستگەها (مردوك) لبايل. ئازادكرنا عەبدا لدمى بئەمالاً (ئورى سىي) دا چىبىت بېرىارەكى ژ دادگەهى. چونكە لوى دەمى فپووتنا عەبدى دا چىبىت بەرامبەرى دادگەهى - ژ كارپن سېروشتىبوو بژقن بو هەر وەكوۆ ئەوان كاروبارا ئەوین مافى ژىر دەستكرنا عەبدى داىە خوۆدانى وى بوۆ بدماهيك ئىنانا قى مافى.. باشىين قى ريكي: سەلماندا كاروبارىن ئازادكرنى بساناھى بوو.

بەلى لسەر دەمى بئەمالاً (راسە وايسن) و بئەمالاً (بابليين ئىكى)، ريكا ئازادكرنا عەبدا لدهف دادگەهى نەمايوو - ريكين ريكەوتنا گريبەستا لجهى وى گرت ژ بوۆ ئازادكرنى لنافبەرا بەريزى و عەبدى - و چیدبیت بەريزى: لديف مەرچين گريبەستا ئازادكرنى مافى خوۆ پياريزيت بپيگيرييا (عەبدى ئازادكرى) رابيت بھندەك كاروبار و خزمەتا بوۆ بەريزى.

دوو: - سەرۇبەرىن ياساين بوۆ زەقيا: -

سىستەمى مولكيبەتا زەقيا لميژووئ ب(سى دەمان بورىه): -
مولكيبەتا ھۆزى - و - مولكيبەتا خيزانى - و - مولكيبەتا كەسەكى.
بەلى لناف ميژوويا عىراقا كەفن دئيتە ديتن:-

يەك: - دەمپن ميژوويا لديف ئىك ھەردەمەك نە گريدابوو بجورەك ژ جورين مولكيبەتى ئەوین مە دياركرى، بەلى ھاتە ديتن پتر ژ جورەكى ژ جورين مولكيبەتى دگەل ئىك ھەبوون.

دوو: - سىستەمى مولكيبەتا زەقيا لعىراقا كەفن ھەردەم نەپيشكەفتى بوو لديف سەرۇبەرى و پيتقيين گشتى.. بەلى گەلەك حالەتین پيشكەفتنا {كوۆنە پەرىس - رجعى} لناف ھەبوو.. لسەردەمى سومەرىيا: مولكيبەتا زەقيا

مولکی خودایی باژییری بوو^{۱۶۴} .. ئەف مولکییەتا کۆمی یا ئاینی بو زه قییا به رده وامی و بدریژی نه مابوو ههتا سه رده می ئەکه دییا .. میلی یا (مانشتوسو) و به لگه یین میژووی یین لیدیفا هاتین نیشانی دهن: بلافه بوونا سیسته می مولکییەتا خیزانی بو زقییا دگه ل دیاربوونا نیشانیین مولکییەتا که سه کی .. به لی مولکییەتا ناقار دزقریت بو خیزانیین بلند و ده ره به گ، به لی فه گوهاستنا مولکییەتی ژ خیزانه کی بو هنده کین بیانی و نه ژ وان: وی پیشکه فتنی دیارده کهت ئەوا سیسته می مولکییەتا که سه کی بده ستخو قه ئینای .. و لژییر سیبه را بنه مالا ئوری سییه م سیسته می مولکییەتا کۆمی دزقریت بو مولکییەتا ده ولەتی بو زه قییا .

به لی لسه ر ده می بنه مالا بابلین ئیکی و بتاییه ت ده می حه مورابی - ئەم دی بینین سیسته می مولکییەتا که سه کی بو زه قییا پیشکه قیت - ژ نیشانیین وی چه ندی: خودانی زه قیی دشییا بئازادی زه قییا خو بفرۆشیت. ئەف ئازادییه نا ئیته گریدان بگریدانه ک راستی دا بکه قیته لژییر هنده ک کاریگه رین سیسته می مولکییەتا خیزانی ئەوا ده رفه ت ده ت - هنده ک خزمین فرۆشکاری زه قیی - بکه فن جهی بگری، و مولکییەتا وی دئیته فه گوهاستن بو وی پشتی بهایی بده ت .. چونکه فرۆشکار و بکه ری بیانی ژ خیزانا وی .. دا شین (مه رجه ک تاییه ت) دانن لناف نا قه روکا گریبه ستا فرۆتنی، و قی مه رجی نه ده یلا: خزمین فرۆشکاری بکه قیته جهی بگری و مولکییەتا ناقاری فرۆتی بیته فه گوهاستن بو وی^{۱۶۵} .

(۱۶۴) - لمصری: مولکییەتا زه قییا مولکی فیرعه ونی بوو، چونکه خسله تین وی خودابوو لسه ر عه ردی.

(۱۶۵) - کوک خواندنین لناف یاساین بابلیا (لاپه ر ۷۹).

دگه ل قى چەندى: چىنايىت دانپىدانى بگەين ب(بەلافە بوونا مولكیەتا
 كەسەكى و بزىبوونا ھەموو مولكیەتا گشتى بتمامى) لسەر دەمى ھەمورابى ،
 چونكە بپرگىن ياسايىن وى نىشانى دەت ھندەك مولكیەتەين چاندنى يىن
 كۆمى^{۱۶۶} .

مولكیەتا كۆمى دووبارە دەرکەفت و دياربوو لسەردەمى (كىشى يا):
 ھندەك (بەر - سەنگ - الاحجار) يىن سنورى (الكودورو) ميژوويا وى دزفريت بو
 سەردەمى (كىشى يا) بو مە رادگە ھىنيت: مولكەك مولكیەتا وى ھاتە ژى
 ستاندن و - مولكیەتا وى زەقىي يا ھۆزەكى بوو - و بوويه مولكى ھندەك كەسا،
 ئەوى ھۆزى يى ھاتىيە قەرەبووكرن بەرامبەرى ھەموو زەقىي (كەسەين ھۆزى نە
 ھاتبون قەرەبووكرن ھەرئىكە بئنى)^{۱۶۷} - ژ بەرى مولكى زەقىي ژ ھۆزى بيته
 ۋەرگرتن، مولكى قى زەقىي يا ھەموو ھۆزىبوو - ئەف زەقىيا ھۆزى
 دابەشكرىبوو بو بەشا، و ھەرچار سود ۋەرگرتنا زەقىي (دەمەكى ژ دەما) دا
 دەن خىزانەك ژ ھۆزى ئەو ھۆز ژ وان خىزاننا پىكھاتى - بقى رەنگى: ھەكەر
 زەقىيا ھۆزى مولكى ھەموو كۆمىت. بەلى سود ۋەرگرتنا پارچەك ژ وى زەقىي
 نە ۋەسابوو بەلى سود ۋەرگرتنا خىزانى بوو.. بشتى قى چەندى مولكیەتا
 كۆمى دەست ژ پلەيا خو بەردا بو مولكیەتا خىزانى - و ژ پاشمايىن وى: مافى
 داخوآزىيا گەراندنى د بەرژە ۋەندىيا جىرانى (حق الشفعة)^{۱۶۸} .

---

(۱۶۶) - (پرگىن ۵۳ و ۵۴) ياسايىن ھەمورابى .

(۱۶۷) - پامانا وى: مولكیەتا زەقىي (مولكى گشت ھۆزى بوو): دەاتە دانان ھكو (كەسەكى
 دەستھەلات) و ئەف زەقىيە مولكیەتا وى ئە يا كەسەين ھۆزىبوو (ۋەكو ھاويەشا)
 ھەرکەسەكى بئنى دشىيا رەفتارى بىمافى خو بگەت بئنى.

(۱۶۸) - لقى ھالەتى ھەرەسا: چىدبىت جىرانى بى بەھر بگەن ژ قى مافى، بدانانا مەرچەك
 تايىبەت لناف نافەرۇكا گرئبەستا فرۆتنى. كوك: ژئدەرى بەرى (لاپەر ۱۰۴).

ئەقە و ئەم دى نىشانى دەين: گەراندن بو سىستەمى مولكیەتا كۆمى (ھۆزى) لسەردەمى (كىشىيا): بدپوستى راپەراندن لسەر ئەركى (مولكیەتا خىزانى و مولكیەتا كەسەكى) نەكر بوو (يان بزر نەبوو).. ھندەك سەنگىن سنۆرى (الكودورو) نىشانى دەت: مولكیەتا كۆمى بەرىلافبوو لسەردەمى (كىشىيا) - بەلى ھندەك حالەتەن مولكیەتا كەسەكى ھاتە دیتەن دگەل وى لوى سەردەمى.

ئەف سەنگىن سنۆرى بو مە رادگەھىنیت شاھى: ھندەك زەقئىن ھۆزا ژى ستاند (ئەوین مولكیەتا وى يا كۆمى) زىدەبارى قى چەندى شاھى: مولكیەتا قان زەقئىيا ئەگۆھاست بو ھندەك كەسا و بوویە مولكى وان یى كەسەكى.

دوماھىكى: سىستەمى مولكیەتا زەقئىيا لسەردەمى بابلىن دوماھىكى بدپوستى نە پوون و بەردیاربوو. ئەقە دگەل قى چەندى ھندەك بەلگە نىشانى دەت - ھندەك كۆمىن رىكخستى بەردەوام مايبوون لسەر ھەبوونا مولكیەتا كۆمى بو ھندەك زەقئىن چاندنى - ئەقە وەكو وى حالەتى بوو ئەوى لسەر دەمى (كىشىيا).. قان كۆما زەقئىن خو دابەش دكرن لسەر خىزانىن خو دا سودى ژى وەرىگرن، ئەقە نىشانى دەت بەردەوامىيا قى سىستەمى لباژىرى (نىبور).. بكىماسى ئەف بەلگە سەردەمى وى دزقرىت بو چەرخى پىنجى بەرى داىكبوونى.

بقى چەندى ئەم دبىنن: رەنگىن جوړەوجوړ بو مولكیەتا زەقئىيا، لدیف ئىك نەھاتبوون لناف دەمىن مېژوويا لدیفر، و لدیف ھىلا گشتى يا بېشكەفتنا قى سىستەمى.. بەلى چىدبىت دگەل ئىك و لئىك دەم ھەبىت و دگەل داگىركنا ھندەك رەنگىن وى لەندەك دەقەرین وەلاىتى.

مافى مفاى (سود وهرگرتن) ژ زهقيين شاهى :-

دگهل مولكويه تا نازا يا زهقييا: عيراقيين كهفن مافى سود وهرگرتنى
دزانيان. شاهى: مافى سود وهرگرتنى ژ هندك زهقييا دكره ديارى بو هندك
فهرمانبهريين خو بهرامبهري كاروبارين وان، يان ژ بهر رابوونا وان بچاندنا
زهقيى و بايهخ پيدانا زهقيى، دا سودى ژى وهربگرن و دا بهرزه ونديا گشتى
بجهبينن بزندهكرنا داهاتى مللهتى.. و مافى سود وهرگرتنى: ئه و مفادار
سودى ژ زهقيى وهربگرت بهموو رهنگين سودى بكار بينيت بين بيگونه ه -
بهلى بى فهگوهاستنا مولكويه تا زهقيى بو وى^{۱۶۹} - ژ بهر قى چهندى وى مافى
نهبوو رهفتارى بزهقيى بگهت، وهكو فپوتنا زهقيى بو كهسهكى دى جى
نهديوو.

بهلى ياسايى دهرهفت دابوو بو فهگوهاستنا مافى سود وهرگرتنى ژ فان
زهقييا بو {وېرسا - الورثة}: بمهرجهكى سوزى بدن چاقديريى لى بكن و
سود ومفاى لى وهربگرن .

دانانا پستا {سيسته مى دهره بهگ} لسهر قى رهنكى ژ سود وهرگرتنا
زهقييا - كارهك {گومان و شك و دوودلى لنافدا هه بوو} لچهرخى - ئيكى و
ناوهندى - ژ ميژوويا عيراقا كهفن.. بهلى سيسته مى دهره بهگيى ديارتپوو
لدهف (حورييا ل نوزى و بابل)^{۱۷۰} پشتمى هه لوه شاندا دهوله تا بابليين
پاشفه مائى، و وهلات كهفتى لژير دهستى عهجه ما (ئه خمينى).. ئه فه ژ لايه كى:

۱۶۹- ئه ف زهقييه دهاته زانين ب (الايكو).

۱۷۰- سيسته مى دهره بهگيى بهر به لافبوو لدهمى جهنگا و دهسته سهركرنا شاهين بياني
لسهر وهلاى. چونكه شاهى لقان سهروبهرا خهلات دانه ئهوين رادبوون بكارپئينانا ناميرا
و كه رستين جهنگى. زهقييا دانه وان وهكو دهره بهگ.

دگه ل پيشكهفتنا سيسته ميّ دهره به گييّ كاريگه ريبيا ره گه زين (هندي - نه ورپي) دياربوو - و ژ لايه ك دي: پيشكهفتنا چه كين بكاردينان لجه نگا دياربوو، نه شه و ئينادنا {ئاميرين جه نگا و هه سپ} بو سه ربارا ژ دهرقه ي وه لاتي، بهايه ك زور گران دقيا لوي ده مي - ژ بهر قىّ چه نديّ شاهي: نه فسه رين قان (چه ك وئاميرا) دا كه ت دهره به گ دا بشين دهرافى و خر جيّ لچه كا و ئاميرا بكه ن و گوهداريّ لسهر بكه ن.

سى: - ياسايين ئابورى: -

پترين به لگه يين ياسايّ نه وين بكاردينان و گه هشته مه ژ عيراقا كه قن: نه ون يين ريخستنا په يوه نديين ئابورى نافه ر كه سا - ژ چاندنى و بازپگانيّ و پيشه سازيّ و گر بيه ستين كاري..... هتد.

نه شه و به لگه يين ياسايّ يين ته شريعي (كومين ياسايا) نه وين ميژوويا ويّ دگه ريت بو چه رخيّ ئيكيّ ژ عيراقى، نه قالا بوون ژ بريارين ريخستى بو سه روبه رى چالاكين ئابورى لوي ده مي.

لوارى چاندنى: -

عيراق لده ستپيكا ميژوويا خو - وه لاته ك كشتوكال بوو - جووتيارا پيزانين هه بوون لسهر چاندنى، و لوي چه رخي پالپشتيا خو بدپوستى نه دانا بوون لسهر بارانا. نه قسى و خوړتى لحو كرپوو بو كولانا جوكا و دهرائا بو ئاقدانا زه قيا ژ روبرا. لناف ياسايين عيراقا كه قن: نه م دبينين گه له ك ژ بريارا نه وين ريخستنا كاروبارين ئاقدانى دكه ت ژ - و فه كرنا جوكا و دهرائا و چاقديريّ و دابه شكرنا ئافى لنافه ر جووتيارا..... هتد... هه روه سا چيكرى ياسايا عيراقا

که فن: ریڅخستنا په یوه نډییا یی کری لنافه را (خوډانی زه قی) و (نه وکه سی) گریبه ست دگل گریډایا لسره چاندنی زه قی)، وه کو: دیار کرنا به هرا هرئیکی ژ به ره می چاندنی و دانانا سزای لسره نه و جووتیاری بیگریین کاری خو نراییت بچاندنا هه موو زه قی. هه روه سا ژ وان یاسایا: نه و یاسایین ریڅخستنا په یوه نډییا دکه ت نافه را خوډانی کاری و کارمه نډین چاندنی و کریا هنده ک ژ وان جوړا هاتبوو ده ستنیشان کرن^{۱۷۱}.

بریارپین یاسایین عیرا که فن: نه وین ریڅخستنا په یوه نډیین چاندنی دکر چیدبیت گه له ک پیزانینا لسره چاندنی ژ ناقدا بینینه ده ری، برهنگه ک گشتی لناف وان چه رخا^{۱۷۲}.

هه روه سا هنده ک بریارپین پیشکه فتی هاتبوون خواری لناف هنده ک یاسایا - وه کو یاسایین هه مورابی - دیتن نه وه لسره یاسایین عیرا که فن: بریارپین خو دانان بو ریڅخستنا هنده ک په یوه نډین چاندنی، وه کو (گریبه ستین چاندنی) نه وه: یا دانیت جووتیار باشتیرین ریڅکین زانیاری بکار دینیت بو چاندنی لوی ده می... و جووتیاری دانیت لناف (جنیکا هه سپا) یه و فان دارا دی ژیده کت بریکا (هه له ما - شفاکا) نه بریکا (به رکا - توفی) چونکه ریکا ئیکی بزیتیرین ده دی به ره می وه رگرن و بکیمترین ده م ژ ریکا دووه م^{۱۷۳}.

---

(۱۷۱) - هه ردوو (برگین ۷ و ۸) ژ یاسایین باژیری (ئشنونا) کریین کارمه نډین دپینا به ره می دیار دکه ت و کریین کارمه نډین گه نموکی دیار دکه ت.

(۱۷۲) - نه و هنده ک پوونیی ده ته لسره ریکا نه وین لیدیف دچوون بو چاندنی و لسره نامیرین بکار دینان بو چاندنی و زیده باری فی چندی ریڅخستنا په یوه نډین یاسایی نه وین لسره چیدبوون.

(۱۷۳) - (برگا ۶۰) یاسایین هه مورابی: خوډانین زه قی و جووتیار دی به ره می جنیکا هه سپا دابه شکه ن پشتی بورینا پینج سالاً لسره چاندنی... نه ف کاره نیشانی ده ته چیکه ری یاسایی: جووتیار دانابوو لوی ده می هه له م چاندن.

ياسايى پاراستنا خودانئيت جنیکا دکر ژ هر توډنیا لسه ر وان هاتيبا کرن. لوه لائى ئاشورييا: ئه و که سى بتوډنى پارچهک زه قيبا چاندى (نيزیک زه قيبا وى بيت) بدهستخوڤه بينيت و بده ته دگل زه قيبا خو (دى خو توڤشى سزايه ک گران که ت) ١٧٤. و ههروهسا ئه و که سى سنورئى زه قيبا خو ډروست بکه ت لسه ر کيسى زه قيبا نيزیکى زه قيبا خو ١٧٥، ههروهسا بوى رهنگی بوو: ياسايى ډرفه ت نه دابوو بکولائنا جوکين و ده رانائفا لناف زه قيبا که سه ک دى بيى رازمه ندييا خودانى.. وئ سه رپيچى کريبا دائئته سزادان ١٧٦.

لوارين بازپرگانی :-

پيشکه فتنا شارستانئى دبئته ئه گه را زيده کارنا ريژا پيتقيين مروڤى.. و مروڤ هه ولده ت چاره بکه ت و بجه بينيت.. بقى ره نگی کاروبارين بازپرگانی زيده دبئت و بازپرگانی به رفره دبئت بپيشکه فتنا شارستانئى.. پيشقه چوون و پيشکه فتنا بازپرگانی لناف کو مه لا عيراقا که فن - بوويه ئه گه را (مال و سامان) بله ز بيته فه گو هاستن - ژ سالا هه زارا چوارئ به پرى دايکبوونئ: بده ست خوڤه ئينانا که لوپه لا دا چببئت بريکا گوهورينا وان که لوپه لا بهنده ک تشتين دى بيت و کو: يه که مين جار ده خل و دانابوو، و پاشى ژ نيڤه کا سالا هه زارا سى به پرى

---

(١٧٤)۔ لسه ر خودانى زه قيبى وى زورئى کرى: ئه و که سى زورئى لسه ر هاتى کرن قه ره بوو بکه ت بسى چوارئیکى بروبه پرى وئ پارچئ ئه وا برئ.. و زيده بارى قئى چه ندى سده دارا دا ليدان و دا رابئت بکاري سوخرئ بو خودانى زه قيبى ده مى هه يڤه کئ، دوماهيکئ دا تبه کا وى دائئته برين .

(١٧٥)۔ سزايى قئى کيمتري بوو ژ سزايى ئيکئ چونکه روپه رى زه قيبى ئه وا زورئى لسه ر کرى کيمتري بوو.

(١٧٦)۔ ئه فه دائئته سزادان بليدانا (سيه) دارا و دا رابئت بکاري سوخرئ بو خودانى بيست روژا.

دایکبوونی: کانزا هاته بکارئینان، وهکو: مس و بتاییهت زیف قالب بوون دهاته کیشان.. هندهک زانایین میژوویا یاسایی^{۱۷۷} دیاردکه نناقین {قورسای و کیشان - الوزان} یین عیراقا که قن بزمانی ئه که دییه (الشیق و المینا Sicile, Mine)^{۱۷۸} یی هاتییه فه گوهاستن بو (ئه غریق)، ئه فه دیاردکهت سه رکهفتنا عیراقیین که قن بواری کارپوارین دان و ستاندنن بازپگانی.

ئه فه و بزاقا و چالاکیین بازپگانی نه بتنی لعیراقا که قن بوو، به لئ دگه لدا بازپگانیا ده رقهی وه لاتی پیشکهفت.. بو ئه گه را پیشکهفتنا بازپگانیا ده رقهی وه لاتی لعیراقا که قن، و هندهک که لوپه ل زور بوون و دابینکرن و هندهک که رستین ده سته پیکیی کیم بوون وه کو دارا و کانزا و به را^{۱۷۹}.

گه لهک میژووناسین نوو دبینن: هیرشین جه نگا ئه وین شاهین عیراقا که قن پی رابوون لده رقهی سنوری خو، مه به ستا ژ وی بکیماسیفه گرنگیا وی ئه و بوو دابینکرنا داهاتیین که لوپه لئ بازپگانی بو وه لاتی خو، و بازپری بپاریزیت ژ ئه و چهندا زیده دبیت ژ داهاتیین که لوپه لئ خو یین نافخویی^{۱۸۰}.

ژ به لگیین میژووی ئه م دزانین: عیراقیا ببازپگانیا خو لدیدف ریکیین بازپگانی یین لسه زه قییا و لناف ئافی دچوون.. توپا ریکا لسه زه قییا ئه و کاروانین وان لسه دچوون زوربوون و ناقئیکدا دچوون و به رفه هبوون.. ئه ف

---

(۱۷۷). مونی و کارداشیا و أمیر: لناف په پتوکا میژوویا سیسته م و سه روبه ری کومه لایه تی (لاپه پ ۶۴).

(۱۷۸). به رامبه ری شیق (هه شت گرامه)، مینا یه کسانه بو (شپست) شیق.

(۱۷۹). عیراقیین که قن: کانزه و وه کو (زیف و رصاص) دئینان ژ ئه نازولئ، و دار ژ سوریا و لبنانئ، و به پین ببها و کیم بها ژ ده قهرین که ندافی عه رها و وه لاتی ئه قغانئ.

(۱۸۰). دکتور نجیب میخائیل ابراهیم، ژنده ری به ری (لاپه پ ۱۹۲). و کونتنو: ژیانا پوژانه لوه لاتی بابل و وه لاتی ئاشور، (لاپه پ ۸۸).

ریکیڻ بازپرگانی بین لسەر زه قییا بمللانه دگهل پؤبارین ئافی دچوون یان بورینا وان لسەر ژیده پین ئافی بوو.

هریما کاردکرن لسەر په یادکرنا ئیمناهی بؤ فان ریکیڻ بازپرگانی، {که لهه - قلعه} ئاڤا کرن ودروستکرن و هندهک هیژین خؤ هنارتن لسەر هندهک خالا بین ریکیڻ بازپرگانی.

ئه ڤه و عیراقین که ڤن: هؤکارپین ڤه گؤهاستنی لسەر ئافی دزانین، ژ ده می ڤه درکه فتنا میژویا خؤ (سالاً هه زار چواری ب. ن)، ئه و پاشمایین گه هشتیه مه نیشانی دهت: هؤکارپین ڤه گؤهاستنین لسەر ئافی زور بکار دئینان بؤ ڤه گؤهاستنا که لوپه لین بازپرگانی^{۱۸۱}.

ژ بهر فی چه ندی چی که ریڻ یاسای: گرنگییهک زور دابوو ریڅخستنا بکار دئینانا هؤکارپین ڤه گؤهاستنا لسەر زه قییا و لسەر ئافی. لناف یاسایین عراقا که ڤن ئه م گه لهک بریارپین یاسای دبیینن ئه وین گریډای بهؤکارپین ئافی و زه قییا^{۱۸۲}.

---

(۱۸۱) - ژ دهنگ و باسا ئه ویین دیاردکهن: عیراقیین که ڤن ریکیڻ ڤه گؤهاستنا لسەر ئافی بکار دئینان، په یاما شاهی (آرنینا) رادبوو ڤه گؤهاستنا دارا یین پیتقی بؤ ئاڤا کرنا په راستگه ها (له گش) بریکا ئافی. (مانشتوسو) ریکیڻ ئافی بکار دئینا بؤ ڤه گؤهاستنا (میلی دیورت) ئه و لسەر هاتیه نیگارکرن {لیستهک بهه بونا مالی و ئینادنا (جودیا) دارا و بهرا و کانزینن بیه ژ ده رڤه ی وه لاتی برکیڻ ئافی}. ئه ڤه و هندهک وینه و نیگارپ و په یکه ریڻ دیاردکهن: بکار دئینانا عیراقا که ڤن - هؤکارپین ڤه گؤهاستنا لسەر ئافی ئه وین لوی چه رخی.

(۱۸۲) - (برگین ۲۳۴ - ۲۷۷) و (۲۷۵ - ۲۷۷) یاسایین همورابی بریارپین (کرییا) ئاڤا کرنا پاپؤرا دیاردکهت و (برگا ۲۳۴) بهرپسارییا کارمه ندین ئاڤا کرنا پاپؤرا و ده می بدپوستی نه رابن بکارپؤبارین لسەر ئه پکی وان. و (برگا ۲۳۵) بهرپسارییا (پاپؤرقانی) وی پاپؤره کی کریی بکهت و بهرئاڤدا جیت. و (برگا ۲۳۶) بهرپسارییا (پاپؤرقانی بکریی) و رابیت ڤه گؤهاستنا که لوپه لا لسەر پاپؤرهک هه روه سا یا کریی بیت. و (برگا ۲۳۷) بهرپسارییا (پاپؤرقانی) وی پاپؤرا بهریژی خؤ ==

دەربارەى بازپرگانییا ژدەرڤه‌ی وه‌لانی - عیراقییڤن که‌ڤن بازپرگانییا ژدەرڤه بکارڤدئینان: یان بدمه‌زراندنا (بریکارا)، یان (بگریدانا گریبه‌ستین دەرڤاڤی)..
 وه‌که‌ر کاروبار گریڤدایبیت بگریبه‌سته‌ک دەستنیشان کری ^{۱۸۳}. و بازپرگان
 نه‌شین بخۆ ئاماده‌بن بو ریکه‌وتنا وی، ئەف بازپرگانه‌دا (بریکاره‌کی) پی‌شخوڤه
 فریکه‌ن و دا بو وی دەستنیشان که‌ن (بنقی‌سین کاروبارین پی‌رایبیت) و دا
 دەسته‌لاتییا دەنی رابیت بریکه‌وتنا گریبه‌ستی و ته‌مامکرنا هه‌موو کاروبارین
 پی‌تقی ئیمزا وی ^{۱۸۴}.

و که‌ر بو کاروباری بازپرگانی: (بریکار) پی‌تقی بهنده‌ک سه‌ربخوڤی بیت و
 شاره‌زاییا خو یا بازپرگانی بکارپینیت، لقی حاله‌تی (بازپرگانی سه‌ره‌کی) دا
 دگه‌لدا کومپه‌نیه‌کی لی‌کدانی ڤروسته‌که‌ت، یان دا سوژی ده‌تی بهنده‌ک دەرڤاڤی
 یان که‌لوپه‌لا دا بازپرگانی پی بکه‌ت و قازانجی وی دابه‌شکه‌ت لیدی مه‌رجین
 (گریبه‌ستا) کومپه‌نیی ئەوا هه‌ردوو لایه‌نا ^{۱۸۵}.

به‌لگه‌یین می‌ژووپی ئەوین نوو هاتینه‌ دیتن پی‌زانینا ده‌ته‌ مه‌: لسه‌ر
 عیراقییڤن که‌ڤن - رادبوون بنافاکرنا بنگه‌هین بازپرگانی (مستعمرات تجاریه‌)
 لناف وه‌لاتین بیانینا. ژ فان - موسته‌عمه‌رین بازپرگانی - ئەوین ئاشورییا

== بنافیدنا به‌رده‌ت و پاشی قی پاپوڤی بینته‌ ده‌ڤی . (و برگا ۲۳۸) کرییا سالانه بو
 پاپوڤفانی. و (برگا ۲۳۹ و ۲۴۰) بو ڤویدانین لی که‌فتنا پاپوڤا و دبیته ئەگه‌را دناف
 ئافیدنا بچن. دەربارەى (برگین ۲۷۵ - ۲۷۷) بهایی کرییا ڤۆژانه بو پاپوڤین جوڤه‌وجوڤ
 دیاردکه‌ت.

(۱۸۳). وه‌کو ریکه‌وتنا گریبه‌ستا فوونتی و کریی یان وه‌رگرتن و دان وستاندنا قه‌ڤزی.
 دیلابوت: وه‌لانی ڤولا رافیده‌ین. وه‌رگیرانا عه‌ربی (لاڤه‌ر ۱۳۹).

(۱۸۴). وه‌کو په‌سندا گریبه‌ستی بسویندی.

(۱۸۵). نافه‌را سالین (۱۹۴۸ - ۱۹۴۹).

ئافاكرين لوه لاتى (كابادوكيه) {لناوه ندا ئەنازۆلى نىزىكى باژىرى قەيسرىه} ،
و ئەف موسته عمهرا بازپرگانی يا ئاشورىيا رادبوو بكارپوبارىن خو ب(سەرى) سالا
هەزارا دووى بەرى دايكبونى).

ژ گرنگترين تشتين هاتىيه ديتن: Embaryn بەلگه بيا {ئەرشيف} دزقرت بو
هندهك بازپرگانا ئەوین رادبوون بهه موو جوړين بازپرگانی^{۱۸۶}. ئەو نيشانى دت
قان بازپرگانا ژ بنه رتې (سامى) بوون، و رادبوون بكارپوبارىن خو بين بازپرگانی
ملله تا نه بين (سامى) بوون، و بوچوون ئەون: ئەو چەندا هاريكارپيا بازپرگانا
كرى رابن بكارپوبارىن خو بين بازپرگانی ئەوه: چيدبيت كوئتول كرنا ئاشورىيا
به ربه لافبوو لسەر وان ناوچا و خوشى دېرن بپاراستنا دهوله تا ئاشورىيا^{۱۸۷}.

تەختە و بەلگيښ هاتينه ديتن لوى دهقه پى: ناڤى - (تەختە)
يان (بەلگه يښ كابدوسيه) يان (ئاشورىښ كهفن) دانانه لسەر - ژ
ئەوانا (مورښ لوله كى) ئەوښ بكارپوئښان بو پەسنده كرنا كارپوبارىن بازپرگانی
ونامه بين بازپرگانی لنافهرا بازپرگانښ (كابادوس) و بازپرگانښ ئاشورىيا.
ههروه سا - بكورتيفه - گه له ك گريښه ست و بەلگه و پسولښ بازپرگانی دناقه
هه بوون. ژ قان هه موو بەلگه بيان ئەم دى شينښ نيشانښ يه كه مين شينوارښ
ياسايا بازپرگانښيا يا بنه رتې ديار بكه ين. ههروه سا نيشانى دت هندهك
دهزگه هښ بازپرگانی لعيرا قا كه قن گه هشتبوو پله كا ماليه تى يا باش وگرنگ -
شيبان دابووى رابيت بكارپوبار و چالاكښ بازپرگانښيا لناف وه لاتى و ژده رقه ي
وه لاتى - بغه كرنا لق يان (تايى) بازپرگانی لناف وه لاتى و ژده رقه ي وه لاتى.

---

(۱۸۶). ئەف Embare هاته ديتن لناف ئافاهييه كه مەزن دكه قيت ژده رقه ي باژىرى بپيښه رك
كوژت. كوئتنو: ژيانا پوژانه لوه لاتى بابل و وه لاتى ئاشور (لاپەر ۸۷).

(۱۸۷). ژئده پى بەرى، هەر ئەو لاپه پە.

ئەوا پيشكەفتنى دئىخيتە لناف پىزانينىن مه لسەر ژيانا بازپرگانی لعيراقا كهفن، ئەوه: ديتنا عمارهك بهلگه پين (ئەرشيف) پين خيزانهكى ژ بازپرگانا، و ژيانا خو بورانديبول (توزى) نيزيكى پاريزگه ها كهركوكى. وئەف عماره پيکهاتبو ژ بهلگه پين چوار يان پينچ بابكين قى خيزانى، كهس وکارين قى خيزانى ئەوين لديدف ئيك هاتين وهكو (هاوبه شيبيا بازپرگانی) دروست کرييون^{۱۸۸}.. بهلگه پين كهسهك ژ قى خيزانا بازپرگانی بومه دياردكهت: لناف ژيانا سيسته مى دهره به گيى بهربه لاقبوو لدهولتا ئاشوريبا.. لناف قى سيسته مى شاهى زه قين بهرفره دابوون هندهك كه سين دهره بهگ بهرامبهرى رابوونا وان بكاروبارين خزمهتا شارستانى يان سه ربازي، ههروه سا لناف قى سيسته مى برياردابوو: ئەف زه قين هەنى نائيتە فهگوهاستن ژ بلى وپرسا.. ژ بهر قى ئەگهري: ئەو بهلگه پين هاتينه ديتن ل (توزى) نيشانى دت بازپرگانا ئەوين فيلبازيبا ياسايى بكاردينان بو وهگرنا زه قيبا.. ژ بهر قى چه ندى: خودانى زه قى دەست ژ زه قى بهرنه دا، و ئەو كهسى فيلبازيبا سودى ژ قى زه قى وهبرگرت دا سوژى دت هندهك دهراقى دەست نيشانكرى ژ مالى بدهته خودانى زه قى، (فرۆتن بوو)^{۱۸۹}.

ئەو بهلگه پين بازپرگانی ئەوين گه هشتيه مه - دزقرن بو خيزانهك {جوهى - يهوديه} دگه ل ئىخسيرا هاتبو ئەوين (نبوخذ نصر) ژ (فلسطيني) ئينان^{۱۹۰}.. گه شبوون كه فتبوو كاروبارين بازپرگانيا قى خيزانى لسەر ده مى

۱۸۸- ماموستا تاها باقر، پيشه كيبهك ژ ميژوويا شارستانى. بهشى يه كه م (لاپەر ۴۴۷).

۱۸۹- گونجاندا ياسايى يا دروست بو قى رفتارى ئەوه (فرۆتن).

۱۹۰- نبوخذ نصر (قدس - جبروشاليم) داگيركيبوو لسالا (۵۸۷ ب. ن) هندهك (جوهى - يهوديه) ئينابوون عيراقى وهكو ئىخسير.

دهسته سه ركرنا عيراقى ژ لايى عه جه مئىن ئه خمينى و بتايهت به پرى ده مئى (داريوشى) بدوماهيك بيئت لسالا (٤٠٣ - ٤٠٥ ب. ن.) ژ كاروباريين بازپرگاني بيئن قئى خيزانا { جوئى - يهويه } دياره: وان ريقه به ريبيا ده زگايهك بازپرگاني دكروه كوؤ (به نكئى - يان - كومپه نيبهك گه و ره بوو) ^{١١١} .. ژ فان به لگه بيئن بازپرگاني ئه م دزانيين: زمانئى ئه كه دهى بنقيسينا بزمارئى نه مابوون بتنى ره وشه نبير لسهر دچوون به لئى هاوه لائين دئى مايبوون لسهر بكارپريئانانا زمانئى (ئارامئى).

ژ وان به لگه بيئن بازپرگاني ئه ويئن كارپيدكرن: ئه م دبينيئ هندهك گرئبه ستين بازپرگاني هيئا وئى يا پئگيريئى نه دروستبوو هه كه ر نه هاتيبا نقيسين و توؤماركرن لديف ريئكين ياسايئ بيئن ده ستنيشان كرى.

ئه فه و زيده بارئى فان به لگه بيئن بازپرگاني ئه ويئن كارپيدكرن: ئه م گه لهك ياسايين عيراقئ دبينيئ ئه ويئن ريئكخستنا كاروباريين بازپرگاني بيئن جو ره جوؤر دكه ت.

بوؤ نمونه ئه م دبينيئ: سه د و بيست برگه ژ ياسايين حه مورابئ چاره سه ريبيا كاروباريين بازپرگاني دكه ت .. و هه روه سا هندهك برگه بيئن فان ياسايا ئه ويئن برياريين سه روه پريئ كه سايه تئى ديار دكه ت: هندهك ئاريشين ئابورى دناقدا هه بوون ^{١١٢}.

---

(١٩١) - ماموؤستا تاها باقر، پيشه كيبهك لناف ميژوويا شارستانيئى، به شئى يه كه م (لاپه ر ٤٤١).

(١٩٢) - ژ به ر قئى ئه گه رئى هندهك دئى خنه لناف باه تئى كاروباريين بازپرگاني، لئينيرينه كئى بكه لسهر ميژوويا شارستانيئى (تاها باقر)، به شئى يه كه م (لاپه ر ٤٣٦)، ماموؤستا باقر نمونه كئى دانيت لسهر قئى چه ندى: برياريين ياسايا (أشوننا).

بیست وشه ش برپگه ژ یاسایین حه مورابی: چاره سه ریا بریارپن کومپه نیا و
قه گوهاستنا که لویه لا و ریڅخستنا بازارپن ده راڅی و بانکا و دان و ستاندنا مالی
دکته.. هه روه سا ژ برپگه بین یاسایین حه مورابی ئه وین سنوره کی دانیت بو
بهای بلند بو که له په لا، و سنوره کی دانیت بو کیمترین کریین کاری^{۱۹۳}.

دوماهیکی ژ وان برپگا ئه وین: بهایی کریی یا نازه لی و هنده ک هوکارپن
قه گوهاستنی دیاردکته.

و ژ بریارپن گریډای بباژرگانئی لناف یاسایین حه مورابی: بومه دیاردکته
لسه ر پیرابوونا بابلیا بکومپه نیین لیډانی (المقارضة) ئه وه کو که سی (خودانی
مالی) مالی بده ته (که سه کی) دارابیت بباژرگانئی وقازانچ بیته دابه شکن لسه ر
هه ردوو لایه نا لیدیف مه رجین هه ردوو لایه ن لسه ر رازیوون لیدیف گریبه ستا
لنافه را وان.

یاسایین حه مورابی دیار دکته: ئافره تی خوشی بشایه سته یا یاسایی یا
به رفره ه دبر ئه وا گریډای بمافی پیرابوونا وی بکارپوارین باژرگانئی.

لوارن پیشه سازن: -

عیراقین که فن شماره زاوون لپیشه سازیین جوړه و جوړ، وه کو (په روک)
قوماش و چیکرنا قالبین کانزا و دپوستکرنا به پین ببا .

فیکرنا پیشه سازیی داچیبیت بریکا باب زاړوی خو دا دانیت لده ف خودانین
کارپزانیی، ئه قه دی رابیت بفیکرنا وی و مه شقکرنا وی لسه ر کارپزانینا خو.
خودانی کارپزانینی دا ئیته قه ره بوو کرن بکاری زاړوی، و زیده باری فی چه ندی
بابی زاړوی دیارییه کی دا پیشکیشی کارپزانی که ت.

---

(۱۹۳) - لینیرینه کی بکه لسه ر حاله تی کومه لاتی. ته شریعا حه مورابی (لایه پ ۱۲۳).

ياسايين بابلييا دهرهفت نه دابوو بابي: نه هيليت زارپوي وي كارپكهت دگهل كارزاني زارپوي وي فيركري و مهشككري لسهر پيزانينا، نه فه ههكر زارپوه فيري كاري ببا.. به لي ههكر هيشتا فير نه بووي: بابي زارپوي ماف هه بوو فيركرنا زارپوي خو راوه ستينيت ژ قي كارزاني.

هاوه لاتيا نه بنتي زارپوي خو دهنارتن بو فيركرن و مهشه قكرنا كارزاني، به لي ههروه سا عه بدين خو دهنارتن بو وي چه ندي.

ياسايين كاري: -

دياره ژ به لگه يين ميژوي نه وين گه هشتمه مه ژ عيراقا كه قن: كارمه ندا پلهك ناوه ندي و هرگرتييوو ژ پله يين خودانين كارا.. دگهل قي چه ندي نه ف به لگه چ نيشانا ناده ته خودانين كارا - خوشي بمفائين بي سي سنور دبين به رامبهرى كارمه ندا.

ژ يه كه مين ده ما: دهسته ه لاتا گشتي رابوويه بريكخستنا په يوه نديا نافبه را خودانين كارا و كارمه ندا بده رئينانا ياسايا لقي و اريدا. ههروه سا دهسته ه لاتا گشتي بخو دچوو لناف كارپويارين كارمه ندا.. لسهر ده مي (دونجي) شاه رادبوو بدمه زراندا سه رو كين كارمه ندا، دا سه رپه رشتيني بكن لسهر پرينفه چوونا كاري لناف هندهك گارگه ها وه كو چيكرنا (په روك) قوماشي^{۱۴}.

كريي (بهايين كاري): -

كريي نه (سه قامگير و راوه ستاييوو) - دياركرنا بهايي كاري زور قورس بوو - چونكه (ده رافيي پيشكه فتى) نه هاتبوو بكرئينان هه تا دوماهيك ميژوي عيراقا

۱۹۴- ديلا بورت: وه لاني دولار فيدهين، (لايه ۱۳۶) ژ وه رگيرانا عه ره بي.

که فن، کړیې دا نیتته دان (لیه که مین دهم) وه کو هنده ک ژ (جه هی) وئوا ژ بهر ماییا دا نیتته بکارئینان بو گوهورینا وی دگل هنده ک که لویه لاین دی^{۱۹۰}.
 چیدبیت هنده ک جارا کارمه ند دائیتته قه ره بوو کړن به رامبه ری کارپې وان بهنده ک که لویه لاین به رمایک، دا کارمه ند رابیت بچیکرنا هنده ک بیتتفین خو^{۱۹۱}.
 هروه سا دیتته دیتن لسره ده می (بنه مالاً ئوری سی یم) ده می دامه زراندا کارمه ندا دا کار بکن لناف زه قییا وی لهنده ک (وارین بازرگانی) کړپین کارپین خو وهر دگرتن برهنگی که لویه لا، بتاییه ت ئو که له په لاین گرنګ بو ژیانې وه کو: نانی و قه سپا و هنده ک جارا زهیت^{۱۹۲}.

به لی لسره ده می حه مورابی: بهایی کړیې دهاته ده ستنیشان کړن بقورساتییه که ده ستنیشان کړی ژ (زیفی). چیکه ری یاسایین بابلیا کړپین روژانه ده ست نیشان کړیبوو لناف یاسایین خو بو هنده ک کارمه ندا، نیزیکی چوار یان پینچ پارچین زیفی نیزیکی (۱۶ - ۲۰ سنتغرام)^{۱۹۳}.
 به لگه یین گه هشتمیه مه ژ چه رخین دوماهیکی - وه کو چه رخې بابلیین نوو و چه رخې که فتنا عیراقی ژیر دهسته ه لاتییا عه جه ما - نیشانی دت کړیې - دهاته

(۱۹۰) - کونتنو: ژيانا پوژانه لوه لاتی بابل و وه لاتی ناشور (لاپه ۹۳).

(۱۹۶) - گرنیه سته ک بو مه دیار دکه ت و نیشانی دته: کارمه ندا کړیه که ده ستنیشان کړی ژ (هنده ک کانزا و پیست و هری) وهر دگرتن ده می ژماره ک (کولافین جهنگا) چیکرنا... دهر باره ی بهای کړیا وی: ئو به رمایک بوون ئو وین ژهر به رمایکین چیکرنا چه ند کولاف ژی بیتتقییه و (ریژه بهرناقل بیت) چیکه ت... ئو به لگه یا ئه ف گرنیه سته دنافدا هه ی: دزقریت بو ده می ئه که دییا. (کونتنو) ژيانا پوژانه لوه لاتی بابل و وه لاتی ناشور (لاپه ۹۳).

(۱۹۷) - هروه سا هنده ک (گیا) دهاتیه بکارئینان پیش صابونیتفه. هر ئو ژیده ره (لاپه ۹۴).

(۱۹۸) - دیلابورت: ژیده ری به ری (لاپه ۱۳۶).

دەست نیشانکرن لناف گریبەستین کارپی ب (زیفی) .. و ئەف زیفە هەکەر
نەبرەنگی دەراقی با دا برەنگی پارچین گچکە ژ زیفی وەکوۆ قالبا و نیشانین
تایبەت لەسەربوون قوۆساتییا وی دیاردکر^{۱۹۹}.

ئەفە و هەکەر یاسایین عیراقا کەفن سنۆرەک بوۆ کیمترین کرییا کارمەندا
دانا بیت .. بەلی ریکخستنا بەرپسیارییا وان ژ بیرنەکربوو ئەوا چیدبوو ژ
کاروبارین وان یین کارزانیی.

---

۱۹۹) - کونتنو: - ژیدەپی بەپی (لاپەر بەپی).

به‌شی سیی

میژوویا یاسایی

یاسایا شارستانی

((فه كوليننا سي))

ياسايا شارستانی

یه ک: - یاسایین سه روه برین که سایه تیی: -

أ - سیسته من شیکرنن و ژن نینانن (الزواج): -

خیزان لناف عیرا قا که فن {توقی - النواة} بنه ره تیبوو یا کو مه لی. سیسته می خیزانی لوی ده می {سیسته می خیزانا بابی بوو} .. پیوا: دهسته لاتییه که به رفده هه بوو لسه که س وکارپن خیزانا خو^{۲۱}، به لی لقی ره دهسته لاتییا بابی نه دگه هشته وی دهسته لاتییا توند یا بابی بکار دینا لده ف رومانییا .. هه که ر بابی لده من ئیکی ژ میژوو یا عیرا قا که فن - وه کو ده می سه رجونی - مافی ژیانن یان مرینی لسه زاروین خو هه با^{۲۲} .. به لی پشتی (قی ده می یاسایی) دانپندان بقی مافی نه دهاته کرن لسه زاروا، بنتی هه که ر زاروی نه کولیا بابی خو کریبا^{۲۳}.

(۲۰۰) - بوچوونیت ماموستا (طه باقر): لسه وه کو فان رامانا. پیشه کییه که ژ میژوو یا شارستانی. به شی یه که م لاپه ر (۴۰۶).

(۲۰۱) - ماموستا (طه باقر) مافین بابی و پیگیریین وی به رامبه ری که س وکارپن خیزانا وی لعیرا قا که فن، دانیت وه کو: مافین شاهی و پیگیریین وی به رامبه ری که س وکارا و هواوه لاتییا لناف کو مه لا بابلیا. پیشه کییه که ژ میژوو یا شارستانی به شی یه که م لاپه ر (۴۰۶).

(۲۰۲) - د: نجیب میخائیل ابراهیم، مصر و پوژهه لاتا خواری یا که فن. به شی شه شی. شارستانی عیرا قا که فن. لاپه ر (۵).

(۲۰۳) - مونیه و کارداشیا و أمبیر، ژیده ری به ری (لاپه ر ۵۵).

ئەقە و سەرەپرای یاسایی: و نەخاسمە لدمی پێشکەفتنا خو - تپساندنەک
یان هشیاریبوونەک دانابوو لسەر بابی: دا چ ژ زاروئین خو بى بەهر نەکەت ژ
میراتی یان بەهرا وى کیم بکەت، بتنى لەندەک حالەتین سنۆرکری، یان زارووک
خو پێشکەشی خودانى قەرزى بکەت وەکو بەرامبەرى قەرزى وى . گەلەک ژ
قان بەلگەیین کارپیکەر دیاردەکن: هاوہ لاتییا لناف ژيانا خو یا پوژانە - فیر
ببوون سەرپێچیا قان بریارین یاسایی بکەن . . بقى چەندى (داب و نەريتین)
دیاربوو، و ھندەک جارا سەرپێچیا ھندەک بریارین یاسایی دکر^{٢٠٤}.

ژ بنەرەتین گرنگ بو خیزانى لناف کۆمەلى - چیکەرین یاسایی لعیرا قەقن
گرنگەک تايبەت دابوو {رێکخستنا پەيوەندیین خیزانى}^{٢٠٥} - ھەمورابى نيزیکى
چواریکا برگین یاسایین خو ترخانکربوو: بو ریکخستنا قان بریارا . . ئەم دبیین
ژ بەرى دەمى ھەمورابى پتر ژ چواریکا قان برگین ھاتینە دیتن ژ یاسایین
(أشوننا - بلالاما) ھاتبوون ترخانکرن بو چارەسەرییا کاروبارین خیزانى^{٢٠٦} . .
ھەر وەسا دگەھیتە نيزیکى نیقەک ژ برگین ھاتینە دیتن ژ یاسایین (لبت
عشتار) چارەسەرییا وەکو قان کاروبارا دکەت^{٢٠٧} .

خیزان ھەر و ھەر ھاھە دەوستکرن: کو (پیاو ئافرەتەكى بتنى وەبرگريت)،
بەلى لەندەک حالەتا یاسایی دەر فەت دابوو (ئافرەتا دووى وەبرگريت).

یەكەمین {ریزگرتن - أستثناء} ھاتى لسەر قى بناغى: ئەبوو ئەوا
چیبوو ژ بەرھەمى دانپیدانا کۆمەلاکە قن لسەر سیستەمى {ژێردەستکرنى}

---

(٢٠٤) - ھەر ئەو ژێدەپى بەرى.

(٢٠٥) - ئەو برگین (١٢٧ - ١٨٤).

(٢٠٦) - بزقرە بو بەشى یاسایین ھەمورابى.

(٢٠٧) - بزقرە بو بەشى یاسایین ھەمورابى.

- عهبد { .. ئەو كەسپىن عهبد (دهرفهت دابوون خودانين خو ژ ئازادا - بكيماسى ژ لايى كاريقه - دشيبا عهبا وه ريگرن وهكو ئافرهتتېن ناڤمالي).

برهنگه گشتى - ياسايى و په وشتى - پياوى نه دانا تاوانباره و (كارى خراب) يان (زنایى) يى كرى، بتنى هه كەر كارى خراب كرىيا دگهل ئافرهتهك شيكرى بيت بدپوستى ^{٢٠٨} .. لسهر قى دئيته زيده كرن ليدف عهدهتى ئاشوريبا: چيدبوو (برا) ژنبرا خو يا بيژن مههر بگهت، ئەف چهنده هندهك جارا دبوو ئەگهرا (ئينانا ريژهك ئافرهتا) هه كەر بپايى دوويى ژن ههبيت ژ به پرى ژنبرا خو يا بيژن مههر بگهت ^{٢٠٩} .. نه ئەف عهدهته بتنى دبوو ئەگهرا ژمارهك ژنا بينيت لهندهك جارا لناف كو مه لا ئاشوريبا .. بهلى ئاشوريبا پيزانين هه بوون لسهر (ژنا) و دگوتن هه ر ئيك ژ وان ژنا نافي (ايسرتو - Esirtu) و وه رگيرانا وى يا زمانى په تى { ئافرهتا گرتى - امرأة حبيسة } و پامانا وى { ئافرهتهك ژ ژنا - امرأة من الحريم } ^{٢١٠} ئەف ئافرهتا هه و بوو (هه قال - هاوړى) .. چيدبوو پله يا وى بگه هيته لهجى پله يا (ئافرهتا ئاسايى) پشتى رابيت بهندهك كاروبارين وئيهى بين تاييهت .. بڤى چه ندى پياو رادبيت بستاركرنا وى ب { رپوشكرن - حجاب } ^{٢١١} بئاماده بوونا پينج يان شهش ديهه قانا ژ كهس و كارين خو، و دا دياركهت و بيژيت (ئەف ئافرهته ديبيته هه فرينا من).

بهلى لبابل: برگين (١٤٤ - ١٤٧) ژ ياسايين هه مورابى دياردكهت - ژمارهك ژنين لاوهكى (ژ پله يا دوويى) هه بوو - دگوتنه هه ر ئيك ژ قان ژنا نافي

(٢٠٨) - بزقره بو شيكرنا دروست و شيكرنا كيم لناف لاپه رين قى به پتوكى.

(٢٠٩) - لينيرينه كى بگه لسهر ريژگرتنين هاتى لسهر قى بناغى پشتى وى چه ندى.

(٢١٠) - ئەف جورى ئافرهتا هه بوون ل (نوزى) - (فان براك) ، (لاپه ر ١٠٠).

(٢١١) - بكارئينانا (رپوش - حجاب) بتنى بو ئافرهتتېن (شيكرنا وان دروستبا) هه كەر كه سهك دى بكارئينانا دا ئيته سزادان.

(شوجیتوم Shugetum) - وهروهسا (ههقال ههبوون) ژ ئافرهتین نافمالی (آمتوم) دگهل ئافرهتا سهرهکی ژ چینا باشا (أشات اولیلم).

ئهو پیاوی ئافرهتا وی (خرشبت - بیی زارو بیت) چیدبوو ئافرهتهکی بینته نافمالا خو ژ چینا دوویی (شوجیتوم)^{۲۱۲}، بهلی ههکه ر ئافرهتا وی یا ئهوا (خرش) ئهف کاره بو پیاوی خو ئاسان کر و ئافرهتا (عهد) یا نافمالی زارو بو وی ئینابان، لقیره پیاوی (مافی ژن ئینانی) ژ ئافرهتهکا دی ژ چینا (شوجیتوم) نه دما^{۲۱۳}.

برگین (۱۴۶ - ۱۴۷) ژ یاسایین هه مورابی: ئافرهتین یه که م دیاریزیت ژ وان هه و لدانا ئه وین یه کسانیی بکه ت نافه را وی و هه قالین وی یین (عهد) یین پیاوی وی^{۲۱۴}.

دوماهیکی ئه ف برکه نیشانی دته بناغی گشتی ئهوا لیدیف دچوون - ئهوا بوویه ئه گه را که سه ک ژ هه ر (چینه کا کو مه لی) ئافرهتهکی بینیت ژ (چینه کی

---

(۲۱۲) - بهلگه ییه ک یاسایی دزقریت بو دهمی دهسته لاتییا شاهی (سین موبالیت) مرجه ک لنافدایه لسه ر ئافرهتا دوویی (دی رابیت بشوشتنا هه ردوو بیین ئافرهتا ئیکئی وهروهسا کو پسیکا وی دی هه لگریت هه تا په راستگه ها خودایی مه ردوخ). کوک، خواندنین لناف یاسایا بابلیا (لاپه ۲۳). دگهل فی چه ندی هه ردوو ئافرهتا وه ک ئیک ماف هه بوون لدهمی بهردانی. برگا (۱۳۷) ژ یاسایین هه مورابی.

(۲۱۳) - هنده ک: فی بناغی ئهوا لناف یاسایا عیراقا که فن گریده ن دگهل چیروکا (سارا) لدهمی (ژیر دستکریا خو) پیشکیشی پیاوی خو کری (ابراهیم).. ههروهسا (تهخته ک) یی هه می میژویا وی دزقریت بو دهمی هه مورابی: دیژیت خیزانه کی (ئافرهته ک ناقمالی کرین) داکو بیته ئافرهتا (أشات) بو پیاوی و بیته خزمه تکارا ئافرهتا وی. / کریفولیر، شروقه کرنه ک لسه ر شه ریعه تا هه مورابی. لاپه ۱۴۹). هاتیه وه رگرتن ژ په رتوکا میژویا سیسته م و سه روبه ری کو مه لی (لاپه ۵۹ په راویزا ۹۲).

(۲۱۴) - برگا (۴۶) ژ یاسایین هه مورابی دیژیت: وه کو فی ئافرهتین هه که ر بوویه (عهد) لیدیف بریارین یاسایا ئاسایی (Droit Commun) دی ئازادییا خو ژ ده ست ده ت. ئهوا ئافرهتا نافمالی هه که ر زارو هه بن چینابیت بیته فرۆتن، بهلی هه که ر زارو نه ئینابن چیدبیت چاره ک دی بیته فرۆتن. (برگا ۱۴۷) میژویا سیسته م. (لاپه ۹۴).

وهڪو ڇينا وي بيت) - و دگهل ڦي ڇهندي: پياوي ڙ ڇينا ٺازادا ڇيڊبوو ٺافره تهڪي وهريگريٽ ڙ (ٺافره تين نافمال ڙ ڇينا عهبا) ۲۱۰. ههروهسا دابوو ٺافره تي يا ڙ ڇينا ٺازادا شي بپياوهڪي بگهت ڙ ڇينا ناوهند (المشڪينوم) يان ههتا ڇيڊبوو شي بپياوهڪي بگهت ڙ ڇينا (ڙڙدهه سٽڪريا - عهبا) ۲۱۶.

گريبه سٽا هه ڦڙيني (ڇيڙانس): -

دقي برگا (۱۲۸) ڙ ياسايين همورابي دبيڙيت {ههڪر پياوهڪي ٺافره تهڪ وهريگرت وهڪو هه ڦڙين و ڇ گريبه سٽين هه ڦڙيني بو وي تومار نهڪر، ٺهف ٺافره ته نابيته هه ڦڙينا وي (آشات اويلم)} .. بههراپتر شروفهڪر دبينن: گريڏانا گريبه سٽا هه ڦڙيني (مههجهڪه) دپوستيا وي و لسهر پاوه سٽايه ۲۱۷. به لي ههردوو ماموستا (درايقر و مايلن) دبينن: په يفا {هه ڦڙيني - آشات اويلم} ٺهوا لدوماهڪا دهقي برگي هاتي - بو جوڙهڪ تايبه ته ڙ هه ڦڙينا - ڇوٽهڪه ٺه و ڦي ووشا بابليا (آشات ي وليم) شروفه دڪن ب(هه ڦڙينا پلهڪ باش هه بيت)، رامانا ڦي برگي دي بڦي رهنگي بيت: - {ٺافره ت نابيته

۲۱۵- برگا (۱۷۰) ياسايين همورابي.

۲۱۶- برگين (۱۷۵ و ۱۷۷) ياسايين همورابي.

۲۱۷- ڙ فان كهسان (كوشاڪر - و - كوك) خواندنا لناف ياسايين بابليا (لاپه پ ۲۲) و (ديلابورت) وهلائي ڏولاڙافدهين هه گوهاسٽنا عههري، لاپه پ ۸۸) ماموستا (طه باقر) پيشهڪيهڪ لناف ميڙوويا شارستانيا كهفن، بهشي ٺيڪي، لاپه پ (۴۰). و (مونييه و كارداشيا و امبير) ميڙوويا سيسته م و سهروهري ڪومه لايه تي، لاپه پ (۵۴) و هندهڪين دي.

هه‌قژینه‌کا خودان پله‌ک باش، بتنی هه‌که‌رگریبه‌ستا هه‌قژینی بو‌وی هاتبیته
نقیسین}.

پالپشتیا هه‌ردوو ماموستایا (درايفر و میلز) بو‌قی بیروکی ئه‌وه: یاسایا
بابلیا (په‌یوه‌ندیین هه‌قژینی) بی‌گریبه‌ستا هه‌قژینی نادانیت ژ په‌یوه‌ندیین
گونه‌ه.. قی یاسایی دهره‌ت دابوو ریژه‌کی ژ جورین ئافره‌تا شی بکه‌ن بی‌ی
دروستکرنا گریبه‌ستی.. ژ فان جوړه ئافره‌تا ئه‌قه‌نه ((ئافره‌تین ئاینی و
هه‌قژینین عه‌دا ئه‌وین گریډای ببالخان، و ئه‌و ئافره‌تا پیاوی وی نه‌مای بیت
لده‌ف وی دهمه‌ک دریز و چ بو‌وی نه‌هیلائی بیت ژیانئ لسه‌ر بکه‌ت و ئه‌ف
ئافره‌ته چوویت لنافمالا پیاوه‌ک دی و زاپو ژئی هه‌بیت))^{۲۱۸}. و ئه‌ف هه‌ردوو
ماموستایه زیده‌دکه‌ن: کو ئه‌و هه‌موو ئه‌وا چیکه‌ری یاسایین بابلیا دروستکری
لسه‌ر شیکرنا بی‌گریبه‌ستی ئه‌وه - هه‌قژینی ناگه‌هینته (پله‌کا باش) ئه‌وا
دگوتنی (أشأت أولیم) ئه‌و پله‌یه ئه‌وا: (ئافره‌تا شیکری بگریبه‌ستا وی یا
شیکرنی بگه‌هینته پله‌کا باش).

بقی ره‌نگی دیاردبیت شیکرن و ژنئینان ل ده‌می بابلیا دوو جوړ بوون:-

---

(۲۱۸)- ئه‌و پیاوی ئافره‌تا خو‌هیلائی و چ بو‌وی نه‌هیلائی ژیانئ لسه‌ر بکه‌ت، و ئه‌ف ئافره‌ته
چوویت لنافمالا پیاوه‌ک دی و زاپو ژئی هه‌بن.. بریارا وی ئافره‌تی ئه‌وه: یاسایا بابلیا
قی په‌یوه‌ندییا دووی نا دانیت بی‌یوه‌ندیین گونه‌ه، به‌لی یاسایی ئه‌فه دانابوو
په‌یوه‌ندییه‌ک (لاوازتره و کیمتره) ژ په‌یوه‌ندیین وی دگه‌ل پیاوی وی یی یه‌که‌مین (یا
دوپست ئه‌وه شیکریا بگریبه‌ست).. هه‌که‌ر پیاوی وی یی ئیکی ژفری و داخو‌ازییا قی
ئافره‌تی کریا بو‌وی بزقریت، یاسایا بابلیا دهره‌ت دابووئی ئافره‌تا خو‌ بزقرینیت،
به‌لی زاپوین پیاوی دووی دامینیت بو‌بابی. برگا (۱۳۵) ژ یاسایین هه‌مورابی.
(درايفر و مایلز) یاسایین بابلیا، لاپه‌ر (۲۴۷).

۱ - شیکرن: ئەوا گریبەست بوۆ وی دئیته نفیسین: - ئەفه بوو ئەوا بهربەلاف لناف بهرا مروۆقین چینا ئازاد. بقی گریبەستی ئافرهت دی گههیتە (پلهکا باش) دگوتن وان (آشات اویلیم).

۲ - شیکرن: بیی گریدانا گریبەستی: - ئەوه یا گریدانئ دکەت نافبهرا (ژن و پیاوی) لهندهک حالهتین تایبەت.

یاسایی لوی دەمی - قئی په یوهندیی ئەوا گریدانئ دکەت نافبهرا (پیاوی و ئافرهتی) بیی گریبەست - نادانیت گوتهه یان تاوان. بهلئ پلهیا وهکو فان ئافرهتا پيشبرکیی ناکەت دگەل پلهیا (آشات اویلیم).

* ههکهه گریبەست بوۆ شیکرنئ هاته نفیسین، نهف خالیین لخواڕن دین دناقدا ههبن: -

۱- ئافرهتی دی وهرگیت دا ببیته ههقژینهک خودان پلهکا باش (آشات اویلیم).

۲- سزا دا کهفته لسهه رهپئیک ژ وانا (ژن یان پیاو) ههکهه نهکولیا قئی په یوهندییا یاسایی کریبا.

۳- دیاریا شیکرنئ^{۲۱۹}.

۴- مهرجهک پهسندەکری بسویندی: دا هەردوو لایەن بزقەرن بوۆ پیگیریین خوۆ ئەوین لناف گریبەستی.

۵- نافقین دیدەفانا و میژوویا نفیسینا گریبەستی^{۲۲۰}.

۶- هندەک مهرجین تایبەت^{۲۲۱}.

---

(۲۱۹)- دگوتنه دیارییا بیکی ب (التیرخاتوم).

(۲۲۰)- کۆک، یاسایا بابلییا، لاپەر (۲۳).

دياره ئه و كه سى بريارا شيكرنا (كچى) بدهت ئه وه - ئىك ژ دهيبابا^{۲۲۲} -
 هه كه ر (كچ) هاتيبيت دانى دا كار بكهت بو خودانى قه پزى (به رامبه رى قه پزى)
 ده مى بابى وي قه پزدار، ئه فه نابيته ئاستهنگهك يان ريگر بو نه هيلانا
 شيكرنى^{۲۲۳}. بقى رهنگى: ئافرهت نه لايه نه كه لناف كاروبارين ريكه وتنا
 گريدانا گريبه ستا شيكرنى... به لى هه كه ر ئىك ژ دهيبا رازيبوو لسهر گريبه ستى،
 ئه و دى پيش ويفه ئيمزاكهت، و ئه ف گريبه سته دى بيته به لگهك بو ريكخستنا
 مافين وي و پيگيرين وي بين هه قژينى^{۲۲۴}.

ژ فان به لگه يا ئه وا گه هشتيه مه و دياردكهت: (كچ) شيكرنا خو په سنده
 دكهت، و ديده فانه كو بابى وي ئه و بى ئاماده كرى وه كو هه قژين و بى دايه وي
 پياوى ئه وي داخوازيبا شيكرنى ژ وي كرى^{۲۲۵}.

بقى رهنگى: ئىك ژ دهيبابين (كچى) هاوبه شه لناف گريبه ستا
 شيكرنا (كچى)، و پاشى ئه ف گريبه سته دى بيته گريبه ستا كچى نه يا
 كه سهك دى.. و ئه ف گريبه سته دبته راستيهك يا ريكخستنى بكهت: ئايا چ بو

(۲۲۱) - گريبه ستهك بى گه هشتى مه، مه رجين تايهت بين نافداهه ين گريدايه: ب زاووين پياوى
 ئه وين ژ ئافره تا يه كه مين، پيگيرى بكه ن بپاراستنا هه قژينا بابى خو يا دووى پىشتى
 مرنا وي. (درايفهر و مايلز) به شى يه كه م، لاپه ر (۲۴۷).

(۲۲۲) - لينيرينه كى بكه لسهر بريگين (۲۷ و ۲۸) ژ ياساين (أشنونا - بلالاما).

(۲۲۳) - كنتنو: - ژيانا پوژانه لوه لائى بابل و وه لائى ئاشور. لاپه ر (۲۱).

(۲۲۴) - درايفهر و مايلز: - ژيده پى به پى، به شى ئىكى، لاپه ر (۲۴۷).

(۲۲۵) - ده مى فى به لگه بى دزفريت بو به رى ده مى حه مورابى. بى لناف فى به لگه بى هاتى:
 كچه كا گينج بنافى (أ) نافى بابى وي (س) بو، ديده فانه و راستگويا بابى خو (س)
 په سنده دكهت - بابى وي ئه و بى ئاماده كرى و بى دايه (ب) وه كو هه قژين. دكتور عبد
 الرحمن گيالى / شه ريعه تا حه مورابى كه فترين شه ريعه ته. لاپه ر (۱۳۹).

وئ ههيه ژ مافا و چ پيځيري لسهر وييه بهرامبهري هقژيني وئ.. دربارهي لايهني دووي لناف ئي گريبهستي {زاقايه يان بابي وييه} .

ئو حالات ئهوا هاتي لناف برگا (١٦٦) ژ ياسايين حه مورابي - برياره كه ئه م دبنين - بابي {زاقاي} رادبيت بگريدانا گريبهستي دگه ل بابي {كچي} و هروهسا بابي زاقاي دياريا دهستگري {الببيلوم} و دياريا بيكانيي {الترخاتوم} پيشكيشي بابي كچي دكهت^{٢٢٦} .. به لي برگين (١٥٨ - ١٦١) ژ ياسايين حه مورابي: و هروهسا به هراپتر گريبهست (كيمهك ئه وين گه هشتيه مه) ژ ده مي بابلينا نيشاني دت {داخوازكارپي ژني} ئه وه داخوازييا دهستي كچي دكهت ژ ده يابين وئ} و گريبهستا هه قژيني گريدهت، و دياريا دهستگري {الببيلوم} و دياريا بيكانيي {الترخاتوم} پيشكيشي بابي وئ دكهت^{٢٢٧} .

ئه فقه و نقيسارين په رتوكا ميژوويا سيسته مي سه روبه رپي كو مه لايه تيي (مونييه و كارداشيا و امير) دبنين: فه گوهاستنا بيكي بو نافمالا زاقاي دگه ل شه فا زاقانيي نه دوو مه رجن بو {ته مامبوونا شيكرني}^{٢٢٨} .. به لي {درايفر و مايلز} دبنين: شيكرن بگريدانا گريبهستي و وه رگرتنا دياريا بنتي ته مام و دروست نابيت و هه كه ر بيك بمينيت لنافمالا بابي خو و نه ئيته فه گوهاستن بو خيزانا زاقاي و زاقا نه چيته دهف وئ.. يا عدهت لدهف وان وكارپيدكرن: هه كه ر {ژيي بيكي} بچيكبيت نه دانه زاقاي {دامينيت لدهف مالا بابي خو يان

---

(٢٢٦)- باب رادبيت بگريدانا گريبهستي: پيش زاروي خو فقه هه كه ر نه ي هه ژي بيت يان هه كه ر لنافمالي دابيت و لژير پارستنا وي بيت، {درايفر و مايلز} به شي يه كه م. لاپه ر (٢٥٠).

(٢٢٧)- {درايفر و مايلز} به شي يه كه م، لاپه ر (٢٤٩).

(٢٢٨)- مونييه و كارداشيا و امير: - ميژوويا سيسته م و سه روبه رپي كو مه لايه تيي. لاپه ر (٥٤).

دا ئیتته فهگوهاستن بو مالا خه زیری وی - بابی زاقای } و دامینیت لدهف وان وهکو (خودانکرنی لی بکهن یان دابیتته خزمه تکار لنافمالی) ۲۲۹. و بیک نه دانه زاقای هه تا ژیی وی دپوستبیت و هه ژی شیکرنی بیت ۲۳۰، لقی ده می بتنی هه مو سه روبه ریڤن (شیکرنی و ژنئینانی) دا دپوست و ته مام بیت.

پالپشتییا ماموستا (درايفر و مایلز) بو قی بروکی نه وه: یاسایا بابلیا بریارین تایبته دانابوون بو نه و ده می دکه فیتته پشتی گریډانا گریبه ستا شیکرنی و به پری شه فا زاقانی.

سه ره پای قان برگا یین یاسایا هه مورابی: نه وین بریارین } راستکه ره لسه شیکرنی } لنافدا هه ین پشتی گریډانا گریبه ستی - دگوتنه ئافره تی ئاخی (ئشات) و دگوتنه وی پیاوی نه وی گریډان لسه ئافره تی کری په یفا (خودانی ژنی) و بابی ئافره تی (خه زیری پیاوی) ۲۳۱.

شیکرن دپوست و ته مام نابیت: چونکه هیشتا بیک نه داینه زاقای پشتی گریبه ستا شیکرنی. ژ بهر قی چهندی یاسایا بابلیا دوو بریارین جیواز دانابوو بو بابی زاقای. هه کهر بابی زاقای شیا هه قزینا زاروی خو بخاپینیت بچاقتیپرکرنه کی یان بسود وه گرتنه کی (به پری یان پشتی) شیکرنی دپوست و ته مام بیت: برگا (۱۵۵) ژ یاسایین هه مورابی بریار دابوو بسیداره دانا نه و بابی نیزیکی هه قزینا زاروی خو ببیت هه کهر شیکرنا وان ته مام بیت، به لی برگا (۱۵۶) ژ نه فان یاسایا چ نادانیت لسه (بتنی سزایی ده راقی) هه کهر نه ف

۲۲۹- درايفر و مایلز- یاسایین بابلیا. به شی یه کهم، لاپه پ (۲۵۲).

۲۳۰- ژیی هه ژی ژ لایی یاسایی (دهه سالبوون)، (دکتور نجیب میخائیل). مصر و پوزمه لاتا ناقه ندا کهفن. به شی شه شن. شارستانییا عیراقا کهفن، لاپه پ (۷).

۲۳۱- برگیڤن (۱۵۹ - ۱۶۰ - ۱۶۱) یاسایین هه مورابی.

تاوانه هات کرن به پری دروستبوونا شیکرنی نافهرا واندا.. به لسی قی برگی
 حاله تی دوماهیکی (ماف دابوو ژنی) هه قژینه کی بوخو هه لبرژیریت (زارو
 بیت یان باب بیت).

ژ قی چه ندی ئەم دینین: یاسایا بابلییا جو دابوونه کی دکهت
 نافهرا (شیکرنا دروست و ته مام - و - شیکرنا بکیماسی).. دوماهیکی ئەم
 دی نیشانی دینه یاسایا ئاشورییا ئەوا: دانپیدان دکهت بته نشت وی شیکرنی -
 ئەوا ژن دئته فه گوهاستن بو مالاً (هه قژینی وی) یان مالاً (بابی وی) -
 شیکرنا کا دی یا هه ی ئەوه: زافا دچیت لناف خیزانا هه قژینا خو - ژ بهر قی
 چه ندی یاسایا ئاشورییا دگوته قی شیکرنی ووشا (شیکرنا نافمالی) ۲۳۲.

* نه و مال و سامان یی (ههر نیك ژ هه قژینا) پیشکیش کەس

وکارپن نیك دوو دکهن: -

هه ردهم زافا یان بابی وی ۲۳۳ سی جوو ژ مالی پیشکیش دکرن.

نیك: - بهه لکه فتنا خواستنی دگوتنی (البیلوم).

دوو: - بهه لکه فتنا شیکرن و ژنننانی دگوتنی (التیرخاتوم).

سی: - پشتهی ژنننانی و شیکرنی دگوتنی (النودونوم).

(۲۳۲). مونیه و کارداشیا و أمبیر: - ژیدهری به پری، لاپه ر (۵۶).

(۲۳۳). مه دیارکریبوو، دیاره بابی زافای دیاری پیشکیش دکر و گریبه ست پیش زاروی خو فه
 دروست دکر، هه کهر زاروی وی نه هه ژی بیت یان ژیی وی نه ته مامه بیت، دمینیت لناف
 مالاً بابی و لژیر چاقدیرییا بابی.

بابی بیکی هندهك مال پیشکیشی کچا خو دکر (دهمی شی بکهت) دگوتن شی مالی (الشیرقتوم) چیدبیت ئەفه وهکو وی پیشهکی بیته ئەو سیستمی (الدوطة) لیدیف دچیت.

لناف یاسایا بابلیا بریارین ههین بو هه مالیه تهکی - ئەف بریاره چ یه؟ و پاشی گونجاندا یاسای بو وی گریبه ستا ژنئینانی و شیکرنی.. ئایا وینه یه ژ وینه یی {گریبه ستا فروتنی} و (تیرخاتوم) ئەوه بهایی وی تشتی بیته فروتن، یان گریبه ستهك سه ره خو یه و نه دگه ل فروتننیه؟ و (تیرخاتوم) نه چ یه بتنی دیاریه که بکهف و ئارازه ی خو زافا یان بابی وی پیشکیشی بابی بیکی دکهت؟ ژ بو به رسقا فان پسایارا ئەم دی شیین سه روبه ری یاسایا شیکرنی و ژنئینانی دیار بکهین لدهف بابلیا بقی چه ندی ئەم دی شیین ریژا پیشهکه فننا یاسای و کومه لایه تی هه لسه نگینن ئەوا بابلی گه هشتی لوی ده می .

* نه و مال یی زافا یان بابی زافای پیشکیشی بابی بیکن دکهت :-

أ - البیلوم :-

ئەو دیارییه ئەوا (دهستگر) پیشکیشی (کچی) دکهت ده می وی بخواریت. ئەف دیارییه پیکهاتیه ژ {مالی گه روک - اموال منقوله} دهستگر پیشکیشی مال بابا کچی دکهت دا بابی کچی دابهش بکهت لسهر کهس وکارین خیزانا خو. بریارین فی مالی (البیلوم) هه وهکو بریارا وی مالیه (التیرخاتوم) ئەوا دئیه پیشکیشکرن وهکو دیاری بو (شیکرن ژنئینانی) ده می هه لایه نهك خو بکیشت ژ دپوستکرنا (شیکرنی و ژنئینانی). هه کهر زاروی دهستی خو کیشا ژ (زهواجی) و نه فییا (دهستگرا) خو بینت، ئەو زاروه دا خو سارهت بیت و دا وی مالی ژ دهست دهت ئەوا پیشکیشی کچی کری وهکو دیاری

(ببیلوم) لدهمیٰ خواستنی... و ههروهسا ئه و مالیٰ پیشکیشکری بو (زهواجی) ژ دیاریا (التیرخاتوم) دیٰ خو سارهت بیت و ژ دهست دته... به لی هه کهر بابی کچی نه فییا کچا خو بدهت (دهستگری) وی، لسهر بابی وییه: ئه و دیارین وهرگرتین لدهمیٰ (خواستنی) فان دیارییا بکه ته دووجارکی و بزقرینیت.

بوچوون ئه و ن لدهمیٰ حه مورابی (ریژهک ژ مالییه تین جوړه و جوړ) ئه و دهاته پیشکیشکرن دیارییا (خواستنا بیکی) دهاته نقیسین لناف گریبه ستا شیکرنی. پشتی بهایی فان دیاریین ((خواستنی - الببیلوم)) دهاته نقیسین: بیکهاتبوو ژ هندهک (شه پابا که فن و گوشت و ئار و زهیت)^{۲۳۴}.

ب - التیرخاتوم: -

ئه و مالییه ته بهایی وی نیژیکی (ئیك شاقل) ژ زیفی (شاقل: ئیکه ژ یه کین کیشانییه) و نافه را بیست شاقلا یان پتره^{۲۳۵}. و ئه ف بهایه زافا یان بابی وی پیشکیشی بابی بیکی دکر به پری زهواجی. دهقی برگا (۱۶۶) ژ یاسایا حه مورابی دبیزیت: {هه کهر پیاوه کی زاروین خو یین مه زن ب (ژن ئیخست) و زارووی وی یی گچکه (بی ژن مابیت)، لسهر براین وییه پشتی بابی وان بمپریت، هندهک مالی ژ مالی بابی خو بپرن و دانن دیاریا زافانیی بو زارووی گچکه زیده باری بههرا وی ژ میراتی دا بشیت ژنی بینیت، ژ به پری میرات بیته دابه شکرن}. وهرگرتنا بابی بیکی بو فی مالی: وی پیگیر دکته بد (شیکرنا کچا وی) ب وی پیاوی ئه وی ئه ف ماله پیشکیشی وی کری، وههروهسا لسهر وی پیاوییه ئه وی

۲۳۴- کوك: - ژنده پری به پری. لاپه پ (۴۲).

۲۳۵- مونیه و کارداشیا و أمبیر: - ژنده پری به پری لاپه پ (۵۶).

مال پيشڪيشى بابى ڪچي ڪري پيگيري بزهواجي بڪت ڙ ڪچا وي پياوي مال
وهرگرتي.. و ههڪر هه لايه نهڪ بوان بپيگيريئن خو نه رابيت سزايهڪ مالي
لسهه رهه بوو.

ههڪر زاقاي نه قيا بزهوجيت ڙ ڪچا وي پياوي نه مال ڙي وهرگرتي،
زاقا دي بوي مالي پيشڪيشڪري خوشارهت بيت و ڙ دهست دهت (برگا ۱۵۹)..
وههڪر بابي بيڪي نه هيل ڪچا وي شي بڪت ڙ نه وڪهسي مال داوي، لسهه
وييه نه ف مالي وهرگرتي بزقري نيت بدووجارڪي (برگا ۱۶۰).

ههروهسا ههڪر بابي ڪچي نه قيا ڪچا خو بدهته وي كهسي ديارى دايه
وي، ڙ بهر ڪو بابي ڪچي هه قالهڪ زهنگينتر و دهوله نديتر ڙ زاقاي بو ڪچا خو يي
ديتي. لسهه بابي ڪچيه دياريا دووجارڪي بزقري نيت، و زاقا نه هيليت نه ف
هه قالهڪ زهنگين بزهوجيت بڪچي (برگا ۱۶۰).

به لي (تيرخاتوم) نه بخورتي بو بو زهواجي و نه مه رجهه بو ڙ مه رجين
زهواجي، نيشان لسهه ڦي چهندي نه وه: هه بوونا هندهڪ گريبه ستين زهواجي
ميڙوويا وان دزقريت بو ده مي چه مورابي - نه ف گريبه سته قالابون ڙ گوتنين
(التيرخاتوم) - نه فه بهلگه يهڪ بوو ڙ بو هه لوه شاندين و پوخاندنا وي بيردوڙي
نه وا دبيڙيت: زهواج لبابل چيدبوو بريڪا (ڪرينا نافرته تي).. پشتي ڦي چهندي
نه م دي گه هينه وه ڪو ڦي.

ڙ بريارين تيرخاتوم: دي نيه فه گوهاستن بو زاپوين ڙني ههڪر بمريت
(برگا ۱۶۲) و ههڪر چ زاپو نه بن لسهه بابي وييه بزقري نيت بو هه ڦڙيني وي، و
چ پيشڪيشى ڪچا خو ڪرييه لده مي زهواجي ڙ مالي دا ڙ هه ڦڙيني وي
زقري نيت (الشيرقتوم) (برگا ۱۶۳).

ج - النودونوم :-

ئەو مالى گەرۆك يان نەگەرۆك^{۲۳۶}، پياوى پيشكىشى ھەقزينا خو دكر پشتى زەواجى.. زاناودانا (كوك) دبىنيت: ئەگەر ژ پيشكىشكرنا قى مالى بو ھەقزنى ئەو - پەيداكرنا ريكين زيانى بو ھەقزنى و برەنگەك باشترپيت ژ ئەوا ياسايا ميراتى دەر فەتى دايە وى پشتى مرنا ھەقزنى وى.. پالپشتا وى لسەر قى چەندى: چىكەرى ياسايا بابلييا ئەف كارە بەرچاڤ وى وەرگرتى دەمى دەقى برگا (۱۷۲) چىكرى^{۲۳۷}، بو دابىنكرنا زيانا (بىزنى) ئەوا ھەقزنى وى ئەف ماله بو وى ھىلاى (النودونوم)^{۲۳۸}.

* ئەو مالىيەتا باب پيشكىشى كچا خو بكت لدەمى شىكرنا وى :-

الشيرقتوم :- (البانة)

شيرقتوم: ئەو ديارىيە ئەوا بابى كچى بيشكىشى كچا خو بكت لدەمى شى بكت يان دەمى ببىتە {كچەك ئاينى - الراھبە}، برگا (۱۷۸ - ۱۸۲) دانا قى مالى بو كچى ئەو - وەكو لەزانتىيە بو دانا بەھرا كچى ژ ميراتى بابى وى - ئەو كچا (شيرقتوم) ژ بابى خو وەرگرتبىت: چ ماف نامىنيت ھاوبە شىبىت دگەل ئەوا بمىنيت ژ ميراتى برگا (۱۸۳).. بەرۆقازى قى چەندى: ئەو كچا (شيرقتوم) نە وەرگرتبىت - پشتى بابى وى بمرت ماف ھەبو داخوازىيا بەھرا

---

(۲۳۶). دئىتە تيگەھشتن ژ برگا (۱۵۰) ژ ياسايين ھەمورابى چىدبىت ئەف ماله ھەرۈھسا نەگەرۆك بىت وەكو جنىك و بىستان و ئاقاھى.

(۲۳۷). ئەف برگە: ئەو ھەقزنى (نودونوم) بو ھەقزينا خو نەھىلاى - دەمى ببىت بىزن: بەھرەك يەكسان بىت وەكو بەھرا زارۆكە ژ زارۆين وى بو وى دانىت. يا تايبەت بمالىيەتا گەرۆك.

(۲۳۸). كوك: ژىدەپى بەرى، لاپەر (۴۳ - ۴۴).

خو بکەت (لیدیف حالەتی) - ۲۳۹ و مافی سود وەرگرتنی هەبوو وەکۆ بەهرا (کوژی) یان ب (سی یەک) بەهرا (کوژی) ژ میراتی و مالییهتا گەرۆک (۱۸۰ - ۱۸۲).

(شیرقتوم): ئەوا دئیتە پیشکیشکرن بو (کچا نەشیکری) دەمی دچیتە دناف جوړەک ژ (کچین ئاینی) ئەف (شیرقتوم): هندک جارا مولکییهت دائیتە فەگوهاستن بو وی، و هندەک جارا مافی مفای بتنی لی وەر دگرت.. ئەف چەندە هەکەر: بابی کچی (دەمی ئەف مالە دایە کچا خو) دەر فەت دابیتی رفتاری و دەستکاری پی بکەت یان بتنی سودی ژئی وەر یگریت.. و هەکەر ئەف مالە نەئیتە فەگوهاستن بو وی و مافی سود وەرگرتنی بتنی هەبیت، بقی چەندی دی مولکییهتا مالی ئیت فەگوهاستن بو براین وی پشتی مپنا وی کچی (۱۸۷). بەلی (شیرقتوم): ئەوا دەتە پیشکیشکرن بو کچی لدەمی (شی کرنی) مولکییهتا وی هەردەم دائیتە فەگوهاستن بو وی، و پاشی ئەو مولکییهت ژ وی دا ئیتە فەگوهاستن بو زاروین وی.. بەلی هەکەر (بمپرت و چ زارو نەبن) نە دەتە فەگوهاستن بو هەقزینی وی، بەلی دازقریت بو مالبابا وی (برگا ۱۶۲ - ۱۶۳). هەکەر (بابی وان بمپرت) ژ بەری کچین وی شی بکن - لسەر براین کچایە (شیرقتوم) پیشکیشی خوشکا بکن - و دقیت بگونجیت دگەل وی مالی ئەوا بابی وان بو وان هیلائی. (برگا ۱۸۳).

هەروەسا پیشکیشکرنا (تیرخاتوم) ژ لایی هەقزینی نە مەر جەک بوو بو زەواجی، هندەک گریه ستن زەواجی یین گە هشتیه مە بیی (تیرخاتوم).. ئەم

---

(۲۳۹) - ئەف برگە تایبەتە ب (کچین ئاینی): بەهرا کچی جیوازه لیدیف پلەیا کچا ئاینی ئەوا دنافدا. (برگا ۱۸۰ - ۱۸۲).

دببنين: پيشكيشكرنا (شيرقتوم) ژ لايى كه س وكارپښ كچى ههروه سا نه مه رجهك بوو بؤ زه واجى، وهكو (برگا ۱۷۶) ژ ياسايين حه مورابى دياردكه ت^{۲۴۰}. ههكه ر (شيرقتوم) هاته دان بو {ههقرينى ژنى} نه ف پياوى ههقرين نه دشييا دهستكارپى ل (شيرقتوم) بكه ت - بتنى مافى سود وهرگرتنى هه بوو ژى وهربگريت - {پياوى به ته نيا مافى مفاى هه بوو ب- (شيرقتوم)} . ههكه ر (عه بد) بيت خودانى وى لقى حاله تى - ماف نه بوو مفاى ژ قى ماليه تى وهربگريت.

(شيرقتوم): دى نيته زفراندن بو ژنى ده مى گریدانا زه واجى بدوماهيك بيت لقان حاله تين لخوارى دياركرى: -

- لده مى ههقرين بمريت (برگا ۱۷۱ - ۱۷۲).

- لده مى بيته بهردان (ته لاقدان) بى ئه گه ر يان بئه گه را بى زاړو بيت (خرش) (برگا ۱۳۷ - ۱۳۸).

- لده مى ههقرينى وى پشت گوهى خو ئيخست و سستى كر، و زقرى بو مالبا با خو (برگا ۱۴۲).

- ههكه ر ههقرينى وى ههقرينه ك دى بينيت (برگا ۱۴۱).

۲۴۰- خالا (ب) ژ برگا (۱۷۶) برياره ك يى نافدا ههين: كچا نازاد يا شيكرى ژ عه بدى. ده مى ههقرينى وى بمريت، و (شيرقتوم) پيشكيش نه كريت ده مى زه واجى. ده قى قى برگى.... (هه ر تشتهك ههردوو ههقرينا ههبيت و هه رتشتهك دانابن لنافمالى ژ بو ئاكنجيبوونى و ژيانى - دى نيته دابه شكرن بو دوو بههرا - يه كه م دى زقرت بو زاړوئين وى و نيقا دى يا دووى دى زقرت بو خودانى عه بدى). پامانا ئه وه: نابيته ميرات خوارى ههقرينى خو لقى حاله تى.

– دوماهیکی هه‌که‌ر ژن بمپریت و بیی زارۆ بیت و هه‌قژینی وی داخوآزیا
دیارییا زه‌واجی (تیرخاتوم) کر، بابی وی ماف هه‌بوو داخوآزیا وی چه‌ندی
بکه‌ت ئه‌وا دای ژ (شیرقتوم) (برگا ۱۶۴).

گونجاندنا یاساین بو زه‌واجی (شیکرنی و ژئینانی): -

دوو جوړین گونجاندنئ یین هه‌ین جیوانن به‌می جیوانی بو (زه‌واجی)
لعیراقا که‌فن.. هنده‌ک ژ فه‌کوله‌را دبینن (شیکرن و ژئینان) لعیراقا که‌فن
نه‌گه‌وره‌تر بو ژ کارپ (کرینا ئافره‌تی) و پله‌یا وی یا یاسایی نه‌پترپوو پله‌یا
مالیه‌تا فروتنی.

و هنده‌ک فه‌کوله‌ریڤ دی بوچوونین وان: ئه‌وه زه‌واج لعیراقا که‌فن -
گرێبه‌سته‌ک تایبه‌تبوو و سه‌ربه‌خو بوو - و چ گریدان نه‌بوو دگه‌ل گرێبه‌ستا
فروتنی.. و قی یاسایی جهی ژئی دانابوو لجه‌ک بلندتر ژ وی پله‌یی ئه‌وا گه‌له‌ک
یاساین که‌فن بو وی دانای.

به‌شه‌ک ژ فه‌کوله‌ریڤ ئه‌له‌مان (یه‌که‌مین بوچوون) په‌سنده دکه‌ن - لناف
یاساین عیراقا که‌فن و لسه‌ر سه‌ری هه‌مووا زانا (کوشاکر) - دانن زه‌واج لبا‌بل
بو نمونه‌ک چیدبوو: بکرینا ئافره‌تی و ده‌رباره‌ی بهایی وی (تیرخاتوم) بوو
ئه‌وا هه‌قژینی یان بابی وی دایه بابی کچی.

پالپشتییا وان بو قی چه‌ندی: ده‌قی برگیڤ (۱۶۰ - ۱۶۱) ژ یاساین
حه‌مورابی - بابی کچی وی (تیرخاتوم) یی وه‌رگرتی و پاشی نه‌قیای کچا خو
بده‌ته شی ژ وی پیاوی ئه‌ف (تیرخاتوم) دایی، پیتقییه لسه‌ر (بابی کچی)
دووجارکی بهایی (تیرخاتوم) بده‌ت.. بو قی چه‌ندی (کوشاکر) دبیریت

ئەف كارە (بچھئنانەكە بوۆ فرۆتئى) و دگەل پاشفەھیلانا وەرگرتنا ئەو تىشتى فرۆتن لىسەر.

بقى چەندى و قى رەنگى ژ فرۆتئى: ياسايا بابلييا بريار يى دای - ئەو كەسى (دەستبەج - پيشە دەراڤى) وەرگرتى دا ئەو تىشتى فرۆتن لىسەر - لىدەمى دەستيشان كرى لپاشە پوژى بدەت - و ھەكەر بقى كارى نەراببەت لىسەر ويىە قى (دەستبەج - پيشە دەراڤى) دووچاركى بزفرينيت بوۆ بکەرى. ھندەك ھەقالين دى دگەل قى بىروكئىيە ئەو دببىژت - زەواج لىعراقا كەفن چىدبوو ب(فرۆتئا ئافرەتى) نيشانەك و دياركەرەك لىسەر راستگويا بىروكا وان: ئەف پەوشت و عەدەت ئەوبوو يا لىسەر دچوون لىدەف ئاشورىيا .. ئەو دببىژت سەرپەرشتييا شىكرنا (بىژنى) دزفريت بوۆ خەزىرى وى و بەھراپتر (خەزىرى) دثييا وى بدەت شى بوۆ ئىك ژ زاپووين خو^{۲۴۱}.

---

(۲۴۱)۔ لىنبرينەكى بکە بوۆ تايبەتيا داب و نەرىتا برەنگەكى گشتى.

PUUKKO , Die Leviratsche in den altoriental.

Gesetzen Hrozny Symbolae. 2 (= Ar. or , 17- 2 – 1949. P. 296 – 299)

ژ ئەگەرئىن پىتقىين بوۆ پەسندەكرنا قى زەواجى چىدبوو بکرىنى: -

Koschaker , Z. a. 4 - 1 – 1933 , P. 77 .....

1933 , P. 77 .....

لئاف پەرتوگا ويدا Westermark يالئافدا The History of Human

Marge , 3 vol , london , 1925 , 3ed. vol P.210.

ئافرەتا ھەقئىنى بمرپت و ببیت ميرات بوۆ براىى ھەقئىنى . وەكو وى پامانى ل

Wilmowi to , Une nouvelle interpretation du paragraphe 31 dn recueil des assyr, J.J, 4 - 1950 , P. 267 – 273.

ئەف عەدەتە دببىتە ئەگەرا - رىژەك ژئا ببينيت - ھەكەر براىى (ھەقئىنا ببىژن) ژنەك دى ھەببیت ژ بەرى ئەو ببىژنا براى خوۆ مەھربكەت. مئوويا سىستەم سەرپەرى كۆمەلايەتى، لاپەر (۵۸).

بھی رہنگی و بقی عہدہ تی: دا برا پیگیربن یان ماف دا بووی بیژنا برائی
 خو مہرپکےت.. ئەقین ھەنی ئەفی عہدہ تی رافہ دکرن - ژن دھاتہ کپرن بو
 زہواجی. پشتی فی چەندی (ژن) دبییتہ کەلوپەلا و دی زفریت بو خیزانی، و
 ئەف خیزانہ کاری رەفتاری دی بچارە نووسی وی کەت {شیکرنا ئافرەتا بو
 جارا دووی لقی حالەتی} رازە مەندی دا زفریت بو خودانی خیزانی (بابی
 مری ئەوہ خەزیری ژنی) ھەکەر ھەبیت.

ھەردوو زانا (درايفر و مايلز) بەرسقا زانا (کوشاکر) دهن: ھەکەر
 (التيرخاتوم) بيته دانان - بهايی ئافرەتی - ئەفە نە وەکو (دەستبەج) یە، چونکە
 دەستبەج (بەھایەک گچکە یە) و ھەردەم کیمترە بگەلەکی ژ بەھایی سەرەکی. و
 یاسایا بابلییا فرۆشکار یی پیتیفی کری - ئەوی سوزدای ئەو تشتی فرۆتی بدەتە
 بکری لدمەک دیفرا - و ھەکەر پیگیریا خو بچە نەئینیت دی (دەستبەجی)، نە
 بەھای) دووجارکی زفرینیت، چونکە ھیشتا بەھ نەوەرگرتییە، وچی نابیت
 یە کبونا بریارین وان بیته کرن.

ئەف ھەردوو زانایە بو پاشفەبرن و پاشئێخستنا بێردوژا زانایی
 ئەلمانی (کوشاکر) زیدە دکەن: بنەرەتی زمانی بو پەیفقا (تیرخاتوم) پامانانی
 دەتە پە یوہندیین سیکسی و نە پامانا فرۆتی.

و دئیتە زیدە کرن بو پوخواندنا (بیردوژا کوشاکر): زەواج لدەف بابلییا دا
 چیبیت بریکا فرۆتتا ئافرەتی وەکو لخوای: -

چیتدبیت ئەم زیدە بکین: ئەف عہدەتە نە بەرنیاسبوو لباہل. و بوچوون ئەون نەژ بنەرەتی
 (سامی) یە چیتدبیت ئاشورییا وەرگرتبیت ژ مللەتین ھندی - ئەووی. (Van Praag)
 فان باراک.

۱ - (تیۆخاتوم) نه مهرجهك بنه رته تیبوو ژ مه رجین زه واجی.. هندهك گریبه ستین زه واجی یین گه هشتیه مه بیی ئەف بهایه دنافا هه بیت.. ههروه سا برگا (۱۳۹) ژ یاسایین هه مورابی بریار یی دای: بو ئەو بهایی لسه ر هه قژینی بده ته هه قژینا خو یا به ردا ی ئەوا چ زاړو ژئ نه بن و شی بوی کرییت بیی مه هر.. ئەف کاره بو مه دیار دکه ت زه واج یی چیبووی بیی (الترخاتوم).. ده رباره ی فرۆتن: به ردا یاره بها لنافدا - ستینهك بنه رته تیه - بیی وی چئ نابیت. بقی رهنگی چینابیت زه واج لدهف بابلییا ببیت گریبه ستهك ژ گریبه ستین فرۆتنی^{۲۴۷}.

۲ - یاسایا بابلییا هه ردهم نیشانی نه دایه زه واج کو وینه که ژ وینه یین فرۆتنی. وهه ره سا لناف گریبه ستین زه واجی ئەوین گه هشتین مه چ نه هاتییه نیشانی بده ته وی چهن دی.

۳ - ده می باب (شیر قتوم) بده ت کچی. و ده می بابی وی بمپریت براین وی دی (شیر قتوم) وی ده نی - ئەفه جیوازه دگه ل بیروکا فرۆتنی. بتاییه ت هه که ر مه زانی هندهك گریبه ستین زه واجی یین ههین و ئەم دبیین بهایی دئیه پیشکیشکرن ژلایی که س وکارین کچی پتیره ژ وی بهایی وی هه قژینی وی پیشکیشی وی دکه ت.

---

(۲۴۷). هه که ر سه روبه ر نه ئەفه بیت، دا نیشانهك راستگو لناف گریبه ستا بو قی چهن دی هه بیت.. وهکو سه روبه ری لناف فان به لگه ییا لخواری: ئەوین (هه قژینا کارئ ئاینی دکه ت) ژنهك نافمالی کریبوو دا چاقدیری لزاروین وان بکه ت، و ئەف ژنا نافملئ پیشکیشی هه قژینی خو کر. لناف قی به لگه یی براس تگو یی هاتی خواری (هه قژینی و هه قژینا وی) هه قالهك بو هه قژینی بده ستخوئه ئینابوون و (کریبوون) دابیت هه قژینا وی و خزمه تکارا وی و وانا بهایی (پینچ شیقا ژ زیفی. بهایی دپوستبوو بو وی). {دراپور و مایلز} ژیده ری به ری - به شی یه که م، لاپه ر (۲۶۲).

ب - هه‌که‌ر بابی هه‌ڤژینی بمپیت (خزیری بیژنی) به‌ری هه‌ڤژینی وی بمپیت، و بمپنا خه‌زیری خیزان دهاته دابه‌شکرن بو چه‌ند خیزانا لدیف ژمارا زاړوین بالق. لڅیره چ ده‌رفه‌ت نامینیت دا - نه‌گه‌را یه‌کبوونا خیزانا یه‌که‌م بجهییت - چونکه نه‌و خیزانه یی هاتی دابه‌شکرن بمپنا خودانی یه‌که‌مین خیزان.

هه‌ژنی) شاه‌ستا نافرته‌ن بو شیکرنی: -

یاسایا عیراقا که‌ڤن دانپیدان بمافین به‌رفه‌ه دکر بو نافرته‌تا شیکری، دانپیدان ب(شاه‌ستا یاسایی) بو نافرته‌تی کرییوو: دا راییت بکاروبارین یاسایی یین جوره‌وجور. خوشی هه‌بوو به‌ژیاا گریدانا گریبه‌ستا، و هه‌ژیاا ره‌فتاړی بمالییه‌تا خو هه‌بوو، وه‌روه‌سا دشیاا کاروبارین بازپگانی بکه‌ت و هنده‌ک کارزاین دی، نافرته‌تی خوشی دپ بمافی داخو‌ازیاا لده‌ف دادگه‌ها وه‌تا هه‌که‌ر لایه‌نی مملانی لداگه‌هی هه‌ڤژینی وی بیت.

یاسایا عیراقا که‌ڤن: نه‌پراوه‌ستایبوو لریکا نافرته‌تی ژ بو وه‌رگرتنا وی پله‌یین گشتی. دگه‌ل نه‌فی چه‌ندی یاسایی ماف دابوو (هه‌ڤژینی) - هه‌ڤژینا خو سزا بده‌ت - له‌نده‌ک حاله‌تا ده‌رفه‌ت دابوویی هه‌که‌ر هنده‌ک مه‌رچ په‌یدابن - هه‌ڤژینا خو بفرۆشت - سزابوو بو وی لسه‌ر کریاړا وی بتاوانا گه‌وره (خیانه‌تا ژنی).

به‌رپسیارا ژنی ژ قه‌رپین هه‌ڤژینی وی: -

بناغی گشتی - ژن دا ئیته دانان به‌رپسیاره ژ قه‌رپین هه‌ڤژینی وی - خودانی قه‌رپی ماف هه‌بوو ده‌ستیخو دانیته لسه‌ر مالییه‌تا ژنا قه‌رپرداری

بهرامبهری قه پزئی خو. به لی یاسایی دهر فته دابوو ژئی مەرجه کی دانیت لناف گریبه ستا زه واجی، قی مەرچی دهر فته تی نه دا خودانین قه پزین لسەر (هه قزینی وی) دهستیخو دانن لسەر مالییه تا وی به پامبهری قه پزین که قن بین (هه قزینی وی) ژ بهری زه واجی.

دهرباره ی ئه و قه پزین چیدبن پشتی زه واجی - ههردوو هه قزین بهرپسیارن بهاوبه شی دگه ل ئیک - یا لیدیف دچوون و عدهت ئه و بوو (ههردوو هه قزین) دگه ل ئیک پیگیر بوون لناف گریبه ستین گرنگ.

ژن بهردان (ته لاق): -

یاسایا بابلیا چاره سهرییا قی کرپوو بکومه کا برگا ژ بریارین ته لاقی^{۲۴۴}. چیکه ری یاسایا بابلیا بهر فته هی نه دابووی - بتنی بهر فته هی دابوو بریارین هه لوه شاندا گریدانا (زه واجی) ئه وا بته مامی چیبووی^{۲۴۵}. دگه ل قی هنده ک پیژانینن دی بین هه یین لسەر هه لوه شاندا گریدانا (زه واجی) یا هیشتا ته مام نه بووی .

هه کهر ته مامکرنا زه واجی هاته رهد کرن: دیاره (بتنی راگه هاندن قی رهد کرنی) - تیرا هه یه گریدانا زه واجی (یا نه ته مام) بدماهیک بیته. چیکه ری یاسایا بابلیا دبیزیت لقی حاله تی تیرا هه یه - زاقا بیژیته بابی ده ستگرا خو (ئه ز کچا ته بخو نابم)^{۲۴۶} .. ژ به لگه کی یا ده می ئاشورینن که قن بو مه دیار دکهت: چیدبیت کریبه ستا زه واجی بیته گریدان لسەر (مه رچی هه لوه شاندن)

---

(۲۴۴) - برگیین (۱۳۷ - ۱۴۹) ژ یاساینن هه مورابی.

(۲۴۵) - لسەر مه را بوری لناف یاساینن بابل زه واج دروست نابیت بیی شه فا زاقانیی.

(۲۴۶) - برگا (۱۵۹) ژ یاساینن هه مورابی.

و ئەف مەرجه دى چىدبىت لوى دەمى ئەوى ھېشا زەواج بەتەمامى لى
چىنەبووى. و ئەف بەلگەيە نىشانى دەتە ھەردو لايەن يىن رازىبووين لسەر -
زەواجى و ھەكەر لمانگا دووى ئامادە نەبىت سەرپەرشتىيا كارپوبارىن ژنا خو
بكتە - چىدبىت لفى دەمى فى كجى بدەنە ھەقزىنەك دى ^{۲۴۷}.

لحالەتى زەواج تەمام: ھەردەم چىكەرى ياسايا بابلىيا ووشا {ھەقزىنى ژنا
خو ھىلا} بكار دئىنا ژ بو نىشانى بدەتە (بەردانى - تەلاقى). لناف بەلگەيىن
ياسايى دەمى وى دزقرىت بو بنەمالا بابلىين ئىكى يى ھاتى: ھەقزىنى دگوتە
ژنا خو دا بەردەت (تو نە ژنا منى).. و لناف ھندەك بەلگەيىن دى يى ھاتى:
ھەقزىنى ژنا خو (ھىلابوو) يان (تەلاق دابوو).. بەلى دەربارەى ئەو پەيقىن
دگەرن بو ژنى: وى ھەقزىنى خو (نەقىيا) يان وى (ھەقزىنى خو ھىلابوو) يان
وى دگوتە وى - تو نە ھەقزىنى منى - ئەفە و ھەكەر پەيقىن ژنى چەندبىت:
ئەفە بتنى نابتە ئەگەرا ھەلوەشاندىنا زەواجى - بەلى دا وى دانىت لژىر
سزايىن توند - ^{۲۴۸} بتنى ھەكەر شىيا - كارپى خو بى گوتە ھەكەت - لدەف
دادگەھى، لوى دەمى بتنى دى تەلاقىن خو ھەرگىت ژ ھەقزىنى خو ^{۲۴۹}.

---

(۲۴۷) - درايفر و مايلز: - ژىدەپرى بەرى. بەشى يەكەم. لاپەر (۱۹۰ - ۲۹۱).

(۲۴۸) - وەكو خەنقاندنا وى يان دانانا وى لسەر ستىنەك ژ دارى.

(۲۴۹) - ئافرەتى ماف نەبوو كىشى بلندكەت لدەف دادگەھى بو - داخوازكرنا بەردانى - بەلى
بتنى ئەو چەندا ھەى - پىگىرىي نەكەت بكارپوبارىن خو يىن ھەقزىنىي - ھەكەر
(ھەقزىنى وى) كىشى دژى وى بلندكر - لفى حالەتى ژن دى شىت خو بى گوتە ھەكەت ژ
ئەفى كارپى. لىنيرىنەكى بكتە لسەر فى پەرتوكى بەشى ئىكى، كەرتى ئىكى، فەكولىنا
سى يەم، (پاشمايىن سىستەمى دەستپىكى لسەر سىستەمى خىزانى).

بقي رهنگی (ژن و میړ) نه یه کسان بوون لشییانین هلوه شاندا نا گړیدانا
زه واجی ب(ته لاقی) .. یاسایی دهرفته دابوو (هه قژینی) ژنا خو به ردهت
بئه گه ریډن

دهستنیشان کری و هه تتا هر وه سا بیی چ نه گه ر بیت.

* هه قژین دا ژنا خو به ردهت ژ بهر نه گه ریډن لخواړی دیار :-

۱ - سزایه کبوو بو وی هه کهر تاوانه ک کریبا :-

یاسایی دهرفته دابوو هه قژینی لقی حاله تی - ژنا خو به ردهت - بیی
قه ره بوو .. به لی یاسایی هنده ک جارا دهرفته دابوو هه قژینی - ژنا خو بکهت
عه د - لنافمالا خو^{۲۵۰}.

۲ - خړش یان زاړو نه نینابا :-

لناف ژماره ک برگا، یاسایا بابلیا دیار دکهت: بریارا ئه و هه قژینی بقیت (ژنا
خو یا هه لبرارتی - ژنا خو یه که م) ئه و زاړو بو نه ئینای به ردهت .. لقی حاله تی
لسه ر هه قژینییه: ئه و (الشیرقتوم) یا باب و براین وی ژنی - پیښکیښی هه قژینی
کری لده می زه واجی - بزقرینیت^{۲۵۱} .. وه روه سا لسه ر هه قژینییه هنده ک
{زیفی هندی دیاریا بیکانیی (التیرخاتوم)} بده تی - ئه و دیاریه ئه و
هه قژینی یان بابی وی پیښکیښی بابی کچی کری لده می زه واجی - به لی هه کهر
وی دیاریا (تیرخاتوم) پیښکیښی وی نه کریبیت - لسه ر وییه {ته مهت
مینا ژزیفی نیژیکی (۶۹۸/۵) غرام} بده تی هه کهر ژ چینا ئازادا بیت - یان سی

۲۵۰- ئه و برکه (۱۳۸ - ۱۴۰) ژ یاسایین حه مورابی. ژن لقیړه ئافره ته ک ئاسایی یه نه ناینییه.

۲۵۱- (شیرقتوم) دی ئیته فه گو هاستن پشتی مړنا وی بو زاړوین وی هه کهر زاړو
هه بن، و هه کهر نه بن دی زقریت بو براین وی.

یه کا ژ (مینا) نیژیکی (۲۳۲/۹۳ گرام) بدهتی هه کهر ژنی به ردهت ژ چینا ناوه ندا بیت (المشکینوم) .

مه به ست ژ دانا قی هه موو مالییه تی دوو جارکی بو ژنی لده می بیته به ردان: - یه ک: - سانا هی کرنا ری کین ژیان ی بو وی. دوو: - هه قژین بیته بارکن و گرانیه ک بیت دا ژنا خو به رنه دت هه کهر چیبیت.. نه فه و هه کهر هه قژینی شیا دادگه می سه لمینت - ژنا وی زاړوا بو وی نائینت - و پیگیرین خو یین هه قژینی بجه نائینت - و کارپین نه دریدا دکهت و ریژی لوی ناگریت^{۲۰۲} - فان حاله تا هه قژینی مافی هه بوو - ژنی به ردهت - بیی چ مالییه تی بده تی^{۲۰۳}، یان ژنه ک دی بینیت و نه و ژنا که فن به یلیت لنافمالا خو وه کو عه بد^{۲۰۴} .

۳- نه خویش بیت: -

یاسایا بابلیا دهره فته دابوو هه قژینی - ژنا خو به ردهت ژ بهر نه خوشیا وی - به لی قی یاسای مافی دابوو ژنی، هه قژین خه رجیی لی بکهت - وه روه سا یاسای دهره فته دابویی بمینیت به ردای لنافمالا هه قژینی - قی هه قژینی چ ماف نه بوو خو پرتیی لی بکهت و دهریخیت^{۲۰۵} .

---

(۲۰۲) - نه م دبینین: تاوانا هه قژینی نا گه هیته ریژا تاوانا گونه هباریا هه قژینی. چونکه هه کهر هه قژینی شیا گونه هباریا هه قژینی سه لمینت، ژن دی ئیته کوشتن بجه نقانندی. {درایفر و مایلز} ژیده ری به ری، به شی یه که م. لاپه ر (۲۰۰ - ۲۹۹).

(۲۰۳) - یاسایا بابلیا بریارا دابوو: (الشیرقتوم) نه وای بابی وی یان براین وی پیشکشی وی کری دیارنه که. به لی بوچوون نه ون هه کهر هه قژینی هتلا لده ف خو (نافمالی) مافی هه داخوژیا ژ (الشیرقتوم) بکهت. و هه کهر ژن هاته به ردان دی دگه ل خو بهت.

(۲۰۴) - برگا (۱۴۱) ژ یاسایین هه مورابی.

(۲۰۵) - برگین (۱۴۸ - ۱۴۹) ژ یاسایین هه مورابی.

ئەقە و ھەكەر چىكەرى ئاساييا عىراقا كەقن: دەرەفەت دابتە ھەقزىنى ژنا خو
 بەردەت ژ بەر ئەگەپىن لسەرى مە دياركرين، ھەروەسا قى ياسايى: ئەف مافە
 دايوو ھەقزىنى - ھەتا بىي دياركرنا چ ئەگەرا بو قى كاپى - چىكەرى ياساييا
 بابلى برىار يى داي - لسەر بەردانا (ھەقزىنا ئاينى) ئەوا زاپو بو ھەقزىنى خو
 ئىناي^{۲۵۶} - و بو وى ھەقزىنى ئەوا ئاسانكارى بو ھەقزىنى خو كرى دا (زاپو
 ھەبن) ژ وى ژنى ئەوا بو وى ھاتىيە دەستنىشان كرن ژ بو قى مەبەستى..
 ھەكو قى ژنى لدەمى بىتە بەردان: مالييەتا (شیرقتوم) ئەوا بابى وى يان براین
 وى داي - دا بو وى زقرىنىت - و ھەروەسا ئەف ھەقزىنە دا ھەندەك مالييەتا دى
 يا ھەقزىنى دابەشكەت نافبەرا (خو و ھەقزىنى) و دا نىقەك ژ رەزا و باغچە و
 ئازەلى ھەقزىنى ھەرگىت.. برىارا ياسايىن بابلييا ل قى وارىدا: ئەوا قى
 ھەموو مالييەتى دەتە ژنا بەرداى مەبەست ئەو: پارستنا قى ژنى ژ (مافى
 ھەقزىنى يى بەردانى) ژ بەردانا وى.. و لدەمى زاپوئىن قى ژنا بەرداى مەزن بن:
 قى مالييەتى ئەوا ژ بابى وان ھاتى ھەرگرتن دەمى (بەرداى) دا دابەشكەن ناف
 بەرا خو بىيەكسانى^{۲۵۷} .. بەردان: دبىتە ئەگەرا ژىكفەبوونا ژنى و زاپوئىن وى ژ
 خىزانا ھەقزىنى.. و ياسايىن بابلييا براستگو دەرەفەت دايوو قى ئافرەتى (شى
 بكت) بەلى دەمى زاپوئىن وى مەزن بن^{۲۵۸} .. بەلى شىكرنا وى دابىتە ئەگەرا

(۲۵۶) - بىگا (۱۳۷) ژ ياسايىن ھەمورابى.

(۲۵۷) - ژ بەر قى چەندى زاپوئىن ژنا بەرداى نەدبوونە مىرات خواری بابى، بتنى ئەوا دەيكا
 وان ھەرگرتى لدەمى ھاتىە بەردان و دا دابەشكەن.

(۲۵۸) - بىگا (۱۳۷) ژ ياسايىن ھەمورابى.

ڦه ځو ځاهاستنا به ڦرا وي څا مالى (دهمى بهردانى څه ڦڙينى وه رگرتى) بو زارويى وي ټه ويين څا وي هين^{۲۵۹}.

ټه ڦه و ياسايا بابلييا مافى بهردانى نادهت ئافرهتى.. به لى ټه و ئافرهتا {پاك و خو پاراستى} و هه ڦڙينى وي په يوه ندى دگل ئافرهتهك دى گريداى - پامان فى كارى ټه و بوو: سفكا تييهك ونه قيانهك بوو بو هه ڦڙينى يان مه بهست بو وي ټه و بوو نه هيليت رابيت بكاروبارين هه ڦڙينى - و دا مينين لهيقيا هه ڦڙينى خو هه تا ده عوى دڙى وي بلند بكهت لسره ټه فى كارى.. لڦيره دنټه ديتن ڙنى خو ماف نه بوو ده عوى بهردانى بلند بكهت دڙى هه ڦڙينى خو.. و هه پوه سا هه كهر ڙنى لدهف دادگه هى نه شييا بى ځونه هيا خو بسه لمينيت يان نه شييا تاوانى گري بدهت بهه ڦڙينى خو: ودا توشى سزايهك گران بيت ټه و ڙى خه نقاندن بوو لناف ئافى.. به لى هه كهر ڙنى شييا ځوتنن خو دڙى هه ڦڙينى خو بسه لمينيت: دادوهر دا بريارى بو وي دهت - هه ڦڙينى خو بهيليت - بزقريت مالبا با خو و (شيرقتوم) څررينيت ټه و ا بابى وي يان براين وي داى لدهمى شيكرنى^{۲۶۰}.

شيكرنا ڙنا بهردانى: -

لناف ياسايا بابلييا چ دهق نينن بريارين شيكرنا دووى دياريكهت بو ڙنا بهرداى، برهنه كى گشتى.. هه موو تشتى هى ټه وه: ټه و ڙنا هاتى بهردان و

۲۵۹- ټه ڦه لديف بنكه يين ميراتى يا بابلييا وان نه ده ټلا ماليه تا خيزانى بيته ڦه ځو ځاهاستن بو وي ڙنى لدهمى شى بكهت څا پياوهك دى يان دهمى مړنا وي. درايفر و مايلز: - به شى يه كه م، لاپه ر (۳۹۴).

۲۶۰- برگين (۱۴۲ - ۱۴۳) څا ياساين حه مورابى.

زارپو هه بن، چیدبوو دووباره شی بکەت. و ئەو ژنا ئاسانکاری بو هه قژینی خو کرى زارپو هه بن ژ وى ژنى ئەوا وى دەستنيشان کرى.. ياسايا بابلييا دهرفته دابوو فان هه ردوو جورين (بهردانى) دووباره شی بکەن لدهمى زارپوين وان مه زن بن.. و هندەك يين ههين (بريارا دهرفته شیکرنى) دانان (پريقه دچيت لسەر هه موو ئافرهتا) ^{٢٦١}.

و ئەف بىروکه دئيتە په سندرکن لديف ئەوا هاتى لناف به لگه يا ياسايى ^{٢٦٢}: ژنا بهردای (ماليهتا بهردانا خو وەرگريت). هه قژینی که قن چ گوئن دژى وى نينه هه کەر شی بکەت ژ هه قژينه ک دى.. ئەفه هه کەر دادگه مى بريارا دا بهه لوه شاندا گریدانا زهواجى - سزايه بو هه قژینی لسەر رهفتارپين وى يين خراب و چ ماف نينه بيژيت: توئديى يى لمن هاتى کرن ژلايى (ژنا بهردای) چونکه چاره کا دى يا شی کرى ژ ئیک دى ^{٢٦٣}.

دياره ياسايين ئاشوريبا وه کو قى مافى دابوو (ژنا بهردای) چاره ک دى شی بکەت.

* بريارپين ژنا هه قژينى وى نه حازر: -

برگين (١٣٢ - ١٣٦) ژ ياسايين هه مورابى - چاره سه ريبا قى حاله تى دکەت - به شى يه که م ژ فان برگا (١٣٣ - ١٣٥) وى بريارپى ديار دکەت بو: هه قژينى نه حازر و چيدبيت ئەف هه قژينه بزقريت.. نه ژ گرنگيبا يه نه حازر بونوا وى ژ ئەگه را ئيخسيرا وى بيت.. برگا (١٣٣) دانيت: هه قژينى ئەو چه نده بو ژنا خو

(٢٦١)- درايفر و مايلز: - ژيده پى به پى، به شى يه که م، لاپه ر (٣٠٣).

(٢٦٢)- ژ زنجيرا انا ائيشو.

(٢٦٣)- درايفر و مايلز: - ژيده پى به پى. به شى يه که م، لاپه ر (٣٠٣).

یئ هیلائی ژیانئ لسەر بکەت دەمی نه حازربوونا وی.. لناف فان برگا ژ بلی برگا (۱۳۶) زفرینا هه قژینی بو ژنا خو و مالا خو ژدهرپی قیان و شییانین و بییه.. به لی دهربارهی برگا (۱۳۶) ئەم دبیین چیکه ری یاسایا بابلایا بریار یئ دای بدادگه هکرنا ئەو پیاوئ (کوچکری) ژ باژیری خو و رهقی، و ئەف چه نده نیشانی دته دەمی چووی وی نه قیاییه بزقریت.

مه گوئ چیکه ری یاسایا بابلایا لناف برگا (۱۳۳) دانابوو: هه کهر هه قژینی ئەو چه نده بو ژنا خو هیلابیت ژیانئ لسەر بکەت دەمی نه حازربوونا وی.. قی چیکه ری یاسایئ بریار دابوو: لسەر ژنی یه - چاقه ری زفرینا هه قژینی خو بکەت و پیتقییه پاکیا خو بپاریزیت ژ خرابیی لدهمی نه حازربوونا هه قژینی - لدیف دهقی ئەقی برگی (نه چیته لنافمالا پیاوه ک دی) ^{۳۶۴}. ئەف بریاره نیزیکه ژ بریارا یاسایا ئاشوریا ل وه کو فان حاله تا. هه کهر هاته سه لماندن: ئافره تی - خو نه پاراستییه ژ خرابیی - و چوویه لناف مالا پیاوه ک دی: کار دا دگه ل ئیته کرن وه کو (خیانه تا هه قژینی یا کری) و دا ئیته خه نقاندن.. لقی ره دئیته دیتن: چیکه ری یاسایا بابلایا ئەو پیاوئ - ئافره ت چوویه لنافمالا وی - نادانیت گوئنه هبار بچ تاوانا.

دهربارهی ئەو ژنا هه قژینی وی چ بو نه هیلائی ژیاننا خو لسەر بکەت: لدیف یاسایا بابلایا - چ گوئنه ه لسەر وی نینه هه کهر بجیت ل نافمالا پیاوه ک دی ^{۳۶۵} - ئەف یاسایه ئەقی (په یوه ندییا سکسی ئەوا چیدبیت نافبه را پیاوه ک دی و وی ئافره تی ئەوا هه قژینی وی نه حازر و چ بو نه هیلائی ژیانئ لسەر بکەت) ئەف جو ره په یوه ندییه نائیته دانان ژ - گوئنه ها یان نه دپوست - چوونا قی ئافره تی

(۲۶۴). - پامانا وی: ئەوه چ په یوه ندیین سکسی چی نه کەت دگه ل پیاوه ک دی.

(۲۶۵). - برگا (۱۳۴) ژ یاساین حه مورابی.

بو نافعماً پياوئ دوويئ دهاته زانين كو ئاڪه نجبيونا وي دگه ل قى پياوى -
 ئاڪه نجبيونا وي دگه ل پياوئ دوويئ - و وهرگرتنا وان په يوه نديين هه قزئينى -
 ياسا دانيت درپوسته و نه گونده و پامانا زه و اجا تايهت دهئ - هه كه ر مه لسه ر
 زيده كر: چي كه رى ياسايا بابلييا بريار دابوو لدهمى هه قزئين بزقريت و داخوآزيا
 ژنا خو بكه ت بزقريت بو وي - لقى حاله تى نه و زاوؤين ژ پياوئ دوويئ چي بووين
 دئ بو بابئ مينن (بابئ وان) ^{٢٦٦} - ده رياره ي ئافره تى دئ بو وي هه قزئينى يئ
 يه كه مين زقريت.

بريارا دوماهيكي.. نه و چي كه رى ياسايا بابلييا ئينايه خواري لسه ر قى
 بابه تى: هه كه ر پياوى - كوچ كر ژ باژيري خو و په قى به ز و فيانين خو - لقى
 حاله تى ژنا وي هه كه ر چوو لنافملاً پياوه ك دى و هه قزئينى وي زقري و داخوآزيا
 وي كر بزقريت - چينه دبوو - و خوړتى لژنى نائيته كرن بزقريت.. نه فه سزا
 بوو بو وي (چونكه باژيري خو نه فياييه) و په قى بو باژيره ك دئ ^{٢٦٧}.

لسه ر مه يه لغيره نه م بزقرين بو: گونجاندا په يوه نديئ نه و - چي بووي
 نافبه را وي ژنى نه و هه قزئينى وي نه حازر و چ نه هيلاي ژيانا خو لسه ر بكه ت - و
 - نافبه را پياوى دووهم نه وي ژن چووي نافعماً وي.. ئايا نه فه شيكرنا دوويي يه
 يان نه ؟

دوو ياسايين ئاشوريا به رسقى بباشيئ لسه ر قى پسيارى دهن.

(٢٦٦). برگا (١٣٥) ژ ياسايين حه مورابى.

(٢٦٧). برگا (١٣٦) ژ ياسايين حه مورابى، ماموستا (درايفر و مايلن) دبينن په يفا (باژير)
 پامانا وي (هه رتيا باژيري). ژيده رى به پى. به شى ١، (لاپه ر ٢٨٧).

دەربارەس یا نیکی: - ئەف دەقە - لەسەر وی پیاوییه هەکەر نەحازبوو و نەشیا چ بەت ژنی ژیا نا خو لەسەر بکەت.. لەسەر قی ژنییه بمینیت (دل پاک بو هەقژینی خو) ماوی پینچ سالاً.. پشتی ئەف ماوه بدوماهیک بیّت و هەکەر زارو هەبن و قان زارو شیا خو خۆدانکەن.. لەسەر دەیکا وانه بەردەوام ریزی لبابی وان بگریت و نەچیتە لنافمالا پیاو هک دی.. بەلی هەکەر چ زارو نەبن دا شییّت بچیت نافمالا پیاو هک دی.. یاسایا ئاشورییا زیده دکەت: هەکەر پیاو زقری و شیا - نەحازبوونا خو بسە لمینیت - ژ ئەنجامین {هیزهک بلند بوو - القوه القاہرہ} ^{۲۶۸} ماف هەبوو ژنا خو بزقینیت و لەسەر وی بوو (پیاوی دووی) قەرەبوو بکەت بنافرهتەک دی.. و هەکەر نەحازبوونا وی ژ بو خزمەتا شاهییت، لەسەر ژنا وی بوو - ماو هک دریزتر ژ پینچ سالاً بمینیت - ئەفە و هەکەر پیگری نەکر و چووبیت - هەقژینی دشییا وی ژ (پیاوی دوو) بستینیت و بزقینیت دگەل زاروین پیاوی دووی بی قەرەبوو بدەت.. یاسایا ئاشورییا چ سزا نادانیتە لەسەر وی هەکەر شیکر پشتی پینچ سالاً ژ نەحازبوونا هەقژینی.

دەربارەس یا دووی: - یاسایا ئاشورییا نیشانی دەتە شیکرنا ئافرهتی لدمی نەحازبوونا هەقژینی: یاسایی بریار بو شیکرنا ژنا سەربازی ئیخسیر دابوو. قی یاسایی: ژن پیگری کر بوو دوو سالاً چاقه ری بیت ^{۲۶۹}.. پشتی قی چەندی باوهرناما بیژنی وەردگریت، و ماف هەبوو جارەک دی شی بکەت..

---

(۲۶۸).- عیراقیین کەفن: ئەف ووشە بکار نەئینایە بەلی مە لقیه یی ئینادیە خواری: جۆتکە وی پامانی دەت ئەوا وان قیای.

(۲۶۹).- هەکەر وی چ نەبا ژیا نا خو لەسەر بکەت لقان دوو سالین چاقه ریکری: ماف هەبوو ناگە هدریا دەستەه لاتیین گشتی بکەت بە قی چەندی دا کاره کی دەنی ژیا نا خو لەسەر بکەت لقی ماوی. (درايقه و مايلز) ژێدەپێ بەری. بەشی ۱، لاپه ۲۸۸).

به لى هه كه ر هه قژينى وى يى يه كه م ژفرى ژ ئىخسيريى ماف هه بو ژنا خو
بژفرينيت.

ب - سيسته من كوراتيين (خودانكرنا زارووى) :-

مه به ستا سه ره كى ژ كوراتيى لچه رخي نوكه: نه وه كه سى بى ئوميدبيت ژ
ئينا نا زارو و زارو نه بن، دى زاروه كى بو خو وه رگريت و خودانكت.. كوراتيى
لعيراقا كه فن ژماره ك مه به ست ژى هه بوون.. نه ف كارپ ياسايى: په يوه ندين
خزماتيا ياسايى نه نجام ده ت نه وا هه ردوو لايين گريبه ستى دفين دپوست
بكه ن.. و - ياسا - بخو نه دچوو لناف ره نكه كى ويدا.. چيدبوو بكارئينا نا (قى
سيسته مى ياسايى) هه موو په يوه ندين خيزانى بگوئجين و هه روه سا هنده ك
حاله تين ماليه تى.

باشيين سيسته مى كوراتيى لعيراقا كه فن، بقان جوړين كوراتيى بوو: -
(Tuppu and maruti)

په ك: - ژماره ك گريدانين خزماتى دپوست دكه ت: - نه ف كاروبارين ياسايى
مروقى نه بتنى - زارو وهر دگرت - به لى هه ردوو لايين گريبه ستى بقى چهندي
(برا - يان - بيك) وهر دگرتن.. و هه تا هنده ك كاروبارين وهر گرتنا كوراتيى
مه به ست ژى {نه نه وه بوو پياو زارووى وهر بگريت} به لى نه بوو زارو: وى
خودان بكه ت لزيانى و ببيته ميرات خواري وى پشتى مرنى^{٢٧٠}.

دوو: - هه ولدانين جوړه و جوړ ژى هه بوو: - چيدبيت هه ولدانين وى نه وبيت
وه كو هه ولدانين كوراتيى لچه رخي نوكه.. وى دقيت دينده هه كى (ذرية) بو خو

---

(٢٧٠)- هنده ك ته ختين حوريا نه وا ميژوويا وى دزفرت بو چهرخي پازدى به پى دايكبوونى:
ليندريه كى بكه لسه ر ته ختى (الالاخ) نقيسينا (وايزمان) له نندن سالا ١٩٥٥.

دروست بکته یان زیدبونی بیخته زریه تا خو... و چیدبیت هه و لدان بو تشته ک دی بیت وه کو: نازادکرنا که سه کی ژ عه بدا، یان رهنگی یاسایی دانیت لسه ر زاروی، یان ویسه کی بو خودانکاری زاروی ببینیت، یان ئاسانکاری بکته بو ئه و (کوری خودانکری) ژنی بینیت... لفره و لناف پیسه کییا گریه سستی: ئه و که سی بیته زافا نائیته ده ستنیشان کرن، وه ره سا لناف گریه سستی کو پاتی چ نا ئینیته خواری بتنی ناهیلت (کچا خودانکری) شی بکته ۳۷۱. یان دروستکرنا موجه ک به رده وام هه بیت هندی لسه ژیان، و دوماهیکی بجهئینانا کاروباین فروتنه کا راست و دروستبو... بقی رهنگی (په یوه نندی خیزانی) هه که ر ئه و کاروبارین یاسایی چیکری چهند بیت، و هه که ر ئه و هه و لدان جو ره و جو ر بن ئه وین هه و لدا ی بجهبیت، و مه به ستین دخیان بو ی چهندی بجهبین... کوراتی: لدیف رامانا وی یا نوکه گه له ک به ربه لافتره ۳۷۲.

یاسایا عیراقا که فن: زاروی (کوراتی) دپاریزیت ژ وان ئه نجاما ئه وین چیدبیت بیته ئه گه را (زاروی خودانکری) دینده هه ک هه بیت ژ زریه تا خو. وه کو فی حاله تی: چینه دبوو پیاو فی (زاروی خودانکری) ژ مالا خو دهر بیخیت، بتنی پشتی (ئیک لسه ر سی) ژ به هر ی وه کو زاروی خو بده تی ژ وی مالییه تا فه گو هاستن (برگا ۱۹۱ یاسایا حه مورابی).

لدیف یاسایا عیراقا که فن: ماف دابوو (زاروی خودانکری) وه کو (زاروی دروست یی سروشتی) میراتی وه برگیریت ژ بابی پشتی باب بمیریت... به لی

(۲۷۱) - کوك: - ژیده پی به پی، لاپه ر (۴۹).

(۲۷۲) - (قان براك) ژیده پی به پی. لاپه ر (۷۹) دئیته زیده کرن (کچا خودانکری) داببیت هه فزین: به ربه لافتبوو لبابل به لی (نوزی) به ربه لافتر بوو، ژ به ر ئه گه رین ئابوری: ئه وه بگوهورینا کچا نافبه را خیزانا چ مه ر نه دان (التیرخاتوم) ئه و لوی ده می بهایی وی گرانبوو.

ههروهسا ياسايي (زاروي خوادانكري) بي به هر كريبوو ژ ميراتي لدهمي -
نهكوليا في گريدانا ياسايي كريبا دگل وى پياوى ئه وى خوادانكري -
ههروهسا دا ئيته سزادان بسزايين دى لسهر لهشي^{۲۷۳}.

دوماهيكي دئيه ديتن (كوراتي) لعيراقا كه فن: چيدبيت كارهك ياسايي بيت
و خسله تين وى يين راسته قينه لنافدا نه بيت ده مي بيته بكارئينان بو
مه به سته كي نه چيكرنا گريدانين خيزاني بخوبيت، وهكو وى (كوراتي) ئه و
مه به ستا وى دروستكرنا موجه كي هندی لسهر زياني بيت.

لفى حاله تي: (ئيك ژ لايه نا) دى ده ست ژ هه موو مالييه تا خو به رده ت بو
پياوى دوو و ئه ف پياوه دى سوزي ده ت كوژمه ك ژ مالى ريكخستي بده ته
پياوى يه كه م هندی لسهر زياني.. ماموستا (كوك)^{۲۷۴} بو چوونين وى: چيدبيت
ئه ف گريبه سته به رامبه ري گريبه ستا (كريبيا خوارنى بيت) (bail a naurriture).

لناف ميژوويا ياسايا فره نسي (L,Epoque Frnque) بوچوونين نقيسارين
په رتوكا ميژوويا سيسته م و سه روبه ري كو مه لايه تي: بو گونجاندا گريبه ستا
كوراتي لعيراقا كه فن وهكو في حاله تي {برازه مه ندي بو لسهر ميرات
خواري (pacte) چونكه ده مي قه پزدار موجه ده ت چ ناوهرگريت بتنى
داخوآزييه بو هاوبه شييا ميراتي (Vocation a Lasuccession)^{۲۷۵} و ههروهسا
(كوراتي) خسله تين خو يين بنه ره تي ژ ده ست ده ت: لده مي فيلبازيي
بكاردينن لسهر ياسايي، و فروتنا وى ئاقاري ئه وى ياسا نه هيليت بيته
قه گوهاستن بو هنده كين دى نه ورس (بتنى قه گوهاستن بو ورسا بيت)^{۲۷۶}

۲۷۳- كوك: - ژنده ري به ري. لايه ر (۵۲).

۲۷۴- بزقره قه بو (فيلبازيا ياسايي ئاميره ك دادوهره ييه). خالا - ۴ - (ميراتي پريتورى).

۲۷۵- ئه ف حاله ته يي هاتيه خواري لناف ده قي (حوريبا) به ري مه نيشان يي دايي.

۲۷۶- ئه ف حاله ته به ربه لافبوول (نوزي)، و به رديار بوو لابل لژير ده سته لاتيبا عه جه ما.

گه لهك نمونه بو مه یین ههین لناف تهختین (باژیږی نوزی) لسه ر
(کوراتیی) بو فی مه بهستی.

لفی حاله تی: مافی سود وهرگرتنی ژ ئاقاری ئیکسه ر دی ئیته فهگوهاستن ژ
دهف خودانکاری بو زاږوی خودانکری.. به لی ئه ف کوراتییه چ ئه نجاما ژ چ مافا
چیئناکه ت لسه ر میراتی خودانکاری بو زاږوی . هنده ك به لگه یین میژووی
نیشانی ده ت: هه ر ئه ف پیاوه چیدبیت گه له ك پیاویین دی بینه (خودانکاری
وی) لدهمه ك کیم ژ ده ما ژ بو وهرگرتنا مافی سود وهرگرتنی ژ زه قین وان^{۲۷۷}
فهگوهاستنا زه قیی بو (خودانکاری) به رامبه ری (دیاریه ك ده راقی بوو)
بدروستی ئه و ده راقه به ایی سود وهرگرتنی بوو.. گریبه ستین خودانکاری
مه رجه ك دنافدا هه بوو: خودانکاری دیاریزیت - و پراستی بکری مافی سود
وهرگرتنی هه بوو - داخوآزییا مافین خو ئه وین چیدبیت بکه ت و داخوآزی بیته
بلندکرن بمافی سود وهرگرتنی.

لقیره دئیته دیتن ئه و پیگیږین لسه ر خودانی مافی سود وهرگرتنی یی
بنه رته تی دی ئه و بخو خو مینیت پیگیر بوی چه ندی و نائیته فهگوهاستن بو
زاږوی خودانکری لدیف گریبه ستی دا ئیته گریدان لنافه را کوراتی و خودانکاری
وی.

ج - سیسته من میراتی :-

یه ک :- کهس وکار و چیدبیت ژن دگه لدابیت :-

کوراتی برهنگه ك گشتی: وه کو مه دیتی ده رفه تی ده ته عیراقیین که فن
رفتاری بمالی خو بکه ن یا {بمیراتی وهرگرتی - in nereditatem}. ژ ده می
حه مورابی - بکیماسیقه - ئازادیا پیاوی (نه سه ربه خو بوو) ژ بو دابه شکرنا

---

(۲۷۷) - به لگه یین نیشانی ده ت کو پیاوه کی، هه شتی و ئیک جارا ببوو (کورابه تی) .

مالیه تا خو بشتی مړنا وی. وهروه سا بی به هرکړنا زاروډا ژ میراتی بابه ته کښو
 لژیر چاقدیریا دادگه هی بوو. دادگه هی دهرهفته نه دا بیی به هرکړنی ژ میراتی،
 بتنی هه کړ تاوانه که گوره کریبا و هاتیبا سه لماندن بریکا دادگه هی، و نهغه دا
 بیته سزا بو وی چه ندی. لحاله تین ئاسایی: یاسایی بریار دابوو بغه گوهاستنا
 مالی مری بو دو جوړا ژ میرات خوآرا. نه وژی نهغه:.

۱ - جق و ژن. { الفروع و الزوجة }

۲ - برار. { الاخوة }

یا تاییهت بمیرات خوآرا: ژ (چقا) دئیته دیتن - (کوری مه زن) باشتر
 نه دانابوو بو وهرگرتنا میراتی. به لی (کورا) میرات باشتر وهردگرتن ژ (کچا).
 کچی: داخوآزیا دابه شکرنا میراتی بابی نه دکر، و چی نه دبوو کچی مالیه ته که
 بسه برخو هه بیت - بتنی هه که رچ ویرسین کور نه بان، یان گه هشتیا هنده که
 رهنکا بی ئافره تین ئاینی - ژ بلی قان هه ردوو حاله تا - چیدبوو (کچ) مالیه تا
 بله ز وهربرگیت دهمی شی بکهت (دوطة)، یان هنده که دیاریبا وهربرگیت و
 هه تا دیاریبا لده می مړنی. و دوماهیکی به هرپی ژ زه قیسی دا وهرگرتن به لی
 نه دهات فه گوهاستن بو وی - بتنی مافی سود وهردگرتنی ژ زه قیسی هه بوو، و
 زه قی بو وی نه دما وه کو مالیه تیته. هنده که دبینن (شیرقتوم): له زاتیبه بو
 به هرپا کچی ژ میراتی بابی وی. دیاره یه کسانه هه بوو لسه ر مافا بو زاروین ژ
 ئیک باب و دهیک جوآ بیت یان (زاروین ژ ژماره که ژنا بیت و بابی وان ئیک
 بیت).

دهرباره ی (زاروین نه پنی) ههروه سا نه وین وی خوآندانکرن ب(کوراتی) و
 دانپیدان بوان کری: قان زاروآ پله که (پاشقه مای) وهردگرتن بو شی چه ندی.
 قان هاویه شی بمیراتی نه دکر - بتنی بمالیه تا دئیت فه گوهاستن - وهروه سا
 چ ماف نه بوون به هرپا خو هه لبژیرن ژ قی مالیه تی.

دهرباره ی کوری کوری (نه قی) دابنه ویرسی باپیری خو، چونکه لجه ی
 بابی خو مافین میراتی وهردگرتن { میراتی بابی خو وهردگرتن }.

وههروه سا ئه و بيزنا هه قژينئى وئى (نودونوم) بو وئى نه هيلاي: به هرهك هندی بههرا زارپوهكئى وهردگرت ژ ميراتا هه قژينئى خو.

دهربارهى برا: نه دبون ميراث خوآر - بتنى هه كهر مړى زارپو نه بن ميراتى وى وهرېگرن.

ئه فه و ئه م دبنين چيدبوو (هيشتا باب لسهر ژيانئى) ماليه تا خو دابه شبكه ت لسهر زارپوئى خو.

دوو: - پيگيرى و گريه ستا: -

پيشه كيبه ك ژ پيزانينئى گريه ستا و چندين پيگيرين گريه ستين لناف ياساين عيراقا كه قن: -

عيراقين كه قن - لده مين دور و كه قن دزانين - بهرژه وهنديه ك كومه لايه تى يا بنه رته تى يا هه ي دا بگه هن سه قامگيريا په يوه ندين گريه ستى.. هه ول دان: خسله تين پيگيريا دان لسهر گريه ستا.

لچه رخين خو يين يه كه مين ژ ميژووين كه قن: عيراقين كه قن گه له ك گريه ستين جوړه و جوړ بكاردينان: وه كو - كريه ستا فروتنئى، و گوهورينئى، و كپيئى، و ئه مانه تى، و هاوبه شيبئى، و گه له كيئ دى - دگوته هه ر (ريكه وته كئى يان گريه سته كئى) په يفا ياساين {ريكيستو - rikistu} و پامانا وئى گريدانه يان پيگيره.

دگل زانينا وان بو فان هه موو گريه ستا، هه ر ژ چه رخين يه كه مين: هه ر گريه سته كئى په يفه ك دگوته تئى پامانا وئى دياردكر (گريدان يان پيگيريئى).. به لئى وان بناغئى پيگيريا بدروستى نه خوآندبوون لسهر فان هه موو گريه ستا.. بناغئى پيگيريا لناف گريه ستا (نه بنه رته ك گشتيبوو) ئه وا كارپورين وئى لسهر هه موو

گرښه ستا پرېڅه بچیت^{۲۷۸} .. یه که م کوّم ژ گرښه ستا: نه وه یا دهرفته تی نادهت هردوو لایین گرښه ستی (یان لایین قه پزدار بکیماسقه) لی قه بن و (بزقرن) ژ پیگیریڼ خو نه وین لناف گرښه ستی، نه و گرښه ستن: نه وین ریڅستنا رهنگی دماهیکی یا په یوه نديا دکهت یین لایین گرښه ستی.. نه ف گرښه ستین هنی به هراپتر نه و بوون: نه و (پیگیری دا نیت بجهننان) ژ نه و چه ندا هاتی لناف دانیشتنا گرښه ستی یان بشتی گریدانی بدمه ک کیم، ژ فان گرښه ستا: گرښه ستا فروتنی، و گوهورینا که لوپه لا، و دابه شکرنا میراتی یان مالییه تا هاوبه ش، و نه و گرښه ستین ریڅستنا مالییه تی دکهت نافه را هردوو هه قژینا پشتی ریکه وتنا وان برازیوون لسهر ژیکفه بوونی، و گه له ک گرښه ستین دی نه وین وه کو فان.. دهرباره ی نه و گرښه ستین کاروبارین وی پرېڅه چوو دمه ک ژ دهمین نه گه له ک دريژ: دپاره عیراقیین که فن نه گه هشتبوون وی چه ندی فان دانن ژ گرښه ستین پیگیر.. ژ فان گرښه ستین دوماهیکی: گرښه ستین قه پزی، و کرییا که لوپه لا و خزمه تی.

دپاره ژ قی چه ندی: بجهننانا بناغی نه لیڅه بوونی (نه زقرین) ژ پیگیریا نه وین هاتی لناف گرښه ستا - بجهننا وی کیمبوو.. دگه ل قی چه ندی: دانپیدانا عیراقیین که فن بو وی دهرباره ی هنده ک گرښه ستا - نیشانی دهت - عیراقییا هه ست دکرن ژ پیټقییا یه سه قامکری بکه قیته په یوه نديا یین لایه نین گرښه ستی - نه ف و تایبه تمه ندین میژوویا یاسای دبیزن: ملله تین پوژه لاتا که فن یین دی وه کو وی هه ستی لده ف وان نه بوون.. زانا (داریست) دبیزیت {بیروکا گرښه ستین دهرفته تی نه دهت لیڅه بوونی (زقرینی)، نه و بیروکه ک یا نوویه دهرباره ی یاسایین پوژه لات} .. وه روه سا لناف یاسایا رومانیا

278. Etudes Sur Le Droit Balylonien, Eduard GUG, Paris 1929, PP, 180-207

نه لیځه بوون لسهر پیگیریا نه وین ژ گریبه ستا نه نجام دهن نه دانان لسهر هردوو لایین گریبه ستی - بتنی پشتی رادبوون بهنده کاپو بارین وینه ی بناشکرا - نه وین بی نه وی چه ندی: هه لویستی هردوو لایین گریبه ستی نه دشیمان بگهن وی چه ندی.

* نه و ریځین هاتن بکارنinan بو دانپیدانن بناغن پیگیریا لناف

گریبه ستا: -

عیراقین که فن: گه هشتبوون بجهئنانا بناغی پیگیرکنا گریبه ستا بریځین خواری دیارکری: -

یه که: - بهرجایین پیگیرکنا راستگو لناف ناغه پوکا گریبه ستی: - پاشمایین فان مهرجا دی لپاشه پوژی زقرن.. نه مهرجین دانان بو فی مه به ستی دوو جوړن:-

أ - مهرجین نیکسه: - فان مهرجا دائینن خواری لناف - ناغه پوکا گریبه ستی - بهرجه کی هردوو لایه ن لسهر پیگیرین.. یان بکیماسیغه نه لایه نی قه رزدار: کو لیځه نه بیت لسهر پیگیرین خو نه وین چیدبن ژ نه نجامین وی گریبه ستی، وه کو فان مهرجا هاتن بکارنinan لدهمین ژ به ری ده می بنه مالین بابلیین نیکی.

گرنگیا فان مهرجا ژ (لیځه نه بوونی) لسهر پیگیرین چیدبن ژ نه نجامین گریبه ستا هاتی گردان: دیاردبیت بتایهت لناف هنده ک گریبه ستا وه کو: گریبه ستا فروتنا (دائیخستن - نسیئه)، و دانانا وه کو: فی مهرجی (بکری) دپاریزیت ژ گوهورینا (بوچوونین فروشکاری) - نه و فروشکار چیدبیت: داخوآزیا وی مالییه تا فروتی بکه ت - پشتی گردانا گریبه ستا فروتنی - و

جارهك دى بزقرينيت.. وهكو لناف قى گريبهستى: مهرجهك دا ئيت دانن بو
 نمونه - بريارى دا دانيت لسهر فروشكارى ((نه شيت لپاشه روژى بيژيت نه ف
 باغچه مولكويه تاوى يامنه)) وهروهسا وهكو هاتى خواري لناف ئيك ژ
 گريبهستين فروتنا (دائىخستن) و بيژيت (نه ف عه بدى هنى عه بدى منه)
 وهكو هاتى خواري لناف گريبهستهك دى يا فروتنى.

وهكو قى چه ندى: قى مهرجى هروهسا پاراستنا فروشكارى دكر ژ
 داخوآزينا نه وين (بكرى) تيكفه دا ل پاشه روژى به گهرا: هندهك نه باشى و
 خرابى هه بن لناف ماليه تا فروتنى.

ب - مهرجين نه ئيكسه: - دا ئيته خواري لناف نافه روكا گريبهستى:
 هردو لايين گريبهستى چى نه دبوو چ ده عوا بلند بكنه دهر باره قى
 گريبهستى.

وهكو فان مهرجين - ئيكسه و نهين ئيكسه - دبوون نه گهرا
 دانپيدانى ب(بناغى پيگير كرنا گريبهستا) و دائيته بكارئينان لناف
 گريبهستين فروتنى و گوهورينى و هندهكين دى.

دهرباره قى نه و لايه نى سه ريپچى بكهت لسهر فان مهرجا پشتى ريكه و تنا
 هاتى گريدان لناف گريبهستى، بريار نه و بوو: لايه نى دوويى دى قهره بووكهت ژ
 هر زيانه كا بگه هيتى ژ نه نجامين وي چه ندى.. و دائيته زيده كرن لسهر
 قى (قهره بووى): وي سه ريپچيا فان مهرجا بكهت دا سزايين (ده راقى) و سزايين
 لسهر (له شى) دهنى.. و لهندهك حاله تا: بسه ريغه دا ريكه و تنى كهن هر لناف

وی گریبه سستی: دا رازیبین بریژا قه ره بووی ئەوا بکه فیته لسەر ئەو لایه نی
سەر پیچیا وه کوۆ قان مەر جا بکه ت^{۲۷۹}.

دووو - { سویند - القسم } لسەر ریزگرنا پیگیریا ئەوین دئیت

ئەنجامدان ژ گریبه سستی یان گوته ها خودایی دی لسەر باری وی سەر پیچی
بکه ت: -

سویند دائیت بکارینان بو (داکوکی) لسەر پاشمایین یاسایی ئەوین
ئەنجاما دەن ژ گریبه سستین جوړه جوړو. ژ وان: گریبه سستین فرۆتن و گوهورین
و ژنئینان وشیکرن و کوراتی و میراتی و عەدا.

سویند بو قی مەبه سستی: وه کوۆ وی سویندییه ئەوا دادگه هی بکار دئینا بو
دیارکرنا راستیی، و دائیته وه رگرتن لپه راستگه ها باژیری - لقیره ههروه سا
سویند دا بناقی خودایی باژیرییت و بناقی وی شاهی بیت ئەوی دەسته لاتی
لسەر وان دکر^{۲۸۰}.

* سروشتن گریبه سنا و پۆل هه لویستنی بو گریدانن: - مافی مهیه ئەم

پسیاری بکه یین ژ سروشتی گریبه سنا لناف یاسایی عیراقا که فن.

ئایا ئەف ریکه وته چیدبوو بئاشکه راکرنه ک تاییه ت: ئەفه گریبه سستین
وینه ییه (Contrats Solennels).. یان پیتقیبوو رابن بهنده ک کاروبارین یاسایی
یین دی وه کوۆ (وه رگرتنی) ئەفه گریبه سستین مالی و سامانییه (Contrats
reels).. یان تیپرا هه بوو بو ریکه وتنی - هه لویستی هه ردوو لایین گریبه سستی

---

(۲۷۹) - لناف وی ره نکه بوو ژ ره نگیین ئەفرۆ دئیته زانین ب په یفا {مه رجی سزای -
الشرط الجزائی} یان {ریکه وتنا قه ره بووی - التعویض الاتفاقی} لدیف برگا (۱۷۰) ژ
یاسایا شارستانییا عیراقی.

(۲۸۰) - کوک: - ژیده ری به ری.

بگه هن ئيک بو گريڊانا گريبه ستي: ئه فين هني گريبه ستي
برازييون (Contrats Consensuel).

به سلف لسهر فان پسيارا چي نابيت به رسفهك بيت ژ (بناغي گشتي لنافا
بيت) و بريارا وي بيت په سنده كرن لسهر هه موو گريبه ستا.. چونكه بناغي
پيگرا لناف ياسايا عيراقا كه فن: ئه و بناغه بوون ئه و (پيويستي كاريكه ر)
ئو پيئي كريبو پيگريه يا.. نه هاتبوو لديد ئي ك زنجير: زنجيرهك هوو و راست
و دوست^{٢٨١}.

ژ بهر في چه ندي چينا بيت (بيردوزهك گشتي) بيت پيشكيشكرن بو
رافه كرنا هه موو گريبه ستا لوان چه رخا.. وه كو نمونه: ئه م دي بيژين
(گريبه ستا فروتنى).. دگه ل وي چه ندي ئه و هندهك گريبه ستي فروتنى
نيشانى دن - برابر ونا كاروبارين وينه يي: ئه وه ب(هاقينتا دارى - القوا
العصا)^{٢٨٢}، به لي گريڊانا گريبه ستي نه راوه ستايه لسهر في كاروبارى، ئه فه دي
ئيه دانان گريبه ستهك برازييون.. لسهر في دي ئيه زيده كرن: نقيسينا

---

(٢٨١) - لينيڤينه كي بکه لسهر (بووير) ژيڊه پي به پي، لاپه ر (٨٣ - ٨٤).

(٢٨٢) - لناف گريبه ستهك فروتنى يي هاتي (بكري دار دهاقيت) ئه ف كاري وينه ي هه رده م دا
چي بيت لناف گريبه ستي گوهورينا. ئه ف كاري وينه ي بكاردينان و به ربه لافبوون لناف
گريبه ستي فروتنى، لناف به هرا پتر ژ باژيرين (باشوري عيراقى) وه كو (له گش - و -
ئور).. پاشى هات فه گوهاستن بو بابل و دهمهك دوور و دريژ بكاردينان.. هاقينتا دارى:
نه چ بوو بتنى نيشانهك بوو بو ته مامبيا فروتنى و نيشانهك بوو بو فه گوهاستن
مولكيه تي، ونه مه رجهك وينه ي بوو بو گريڊانا گريبه ستي. ئه ف وينه ييه ئه و به ربه لاف
لناف ياسايين عيراقا كه فن: جيازه دگه ل ئه و دهات زانين و به ربه لاف لناف ياسايين
دي، وه كو ياسايا روماني: وان نه دانابوو گريبه ست چيدبيت بيته گريڊان و پاشى دي
ئه نجاما دته پاشمايئ وي يين پيگركرنى بي رابوون ب وينه يي ئه و دانيدان
دابي.. ئه فه به لي دي بناغي بنه رته ي مينيت بو فروتنى لعيراقا كه فن: گريبه ستهك
ده ردهك قيت ژ هه لويستي نازاد يي هه ردوو لايين گريبه ستي، ئه وه گريبه ستا برازييون.

گریبه ستا فرۆتنی نه کاره ک گرنگبوو، بتنی گرنگبوو لناف حاله تین تایه ت..
گریدانا گریبه ستا فرۆتنی نه راوه ستا ببوو لسه ر نقیسنا گریبه ستی یان لسه ر
ئاماده بوونا دیده فانا بو وی^{٢٨٢}.

بفی رهنگی دیاردیبت: بتنی دیارکرنا هه لویستی هه ردوو لایین گریبه ستی
تیرا هه بوو گریبه ست بیته گریدان و پاشمایین خو یین یاسای دروست بکه ت..
دگه ل قی چه ندی هنده ک کارپین (وینه یی) یی دگه ل گریدانا گریبه ستی
لهنده ک حاله تا، و مه به ستا وی نه و بوو چیکرنا پاشمایین یاسای - نه وین
به ریه لاف بو دروستکرنا - گریدانا وی گریبه ستی، به لی مه به ست ژ وی نه و بوو
چیکرنا پیگیرکرین زیده تر بینه دروستکرنا لسه ر پله یا ئیک ژ لایین
گریبه ستی^{٢٨٤}.

دئیته زیده کرن لسه ر (نه و بوری) هنده ک فه کول ره رین میژوو یا یاسای^{٢٨٥}:
دبینن دیاردا ریکه وتنا هه لویستی هه ردوو لایین گریبه ستی - تیرا هه یه -
گریبه ست بیته دروستکرنا، بیی بزقرن بو وان نه باشیا نه وین چییدیبت
کیماسیین نه باش بده ت هه لویستی.

دانپیدان بفی بیروکی: دبیته نه گه را دانانا عیراقیین گه قن: گرنگی
دایبوون ب(هه لویستی دیارکه ر) بیی فه کولینی بکه ن لسه ر هه لویستی راست و
دروست یا لناف دلیدا .. لسه ر هه موو حاله تا: دیاره عیراقیین که قن -

---

(٢٨٣)- لناف فان گریبه ستا چ نه دهاته وه رگرتن بتنی به لگه بیا گریبه ستی یا گوته ن
دیده فانا، پشتی دانپیدانی دا دن سویندی یان تاقیکرنا ئافی.

(٢٨٤)- هنده ک ژ وان وینه یا هاتن دگه ل هنده ک گریبه ستین فرۆتنی ژ بو پیگیریین زیده تر
دروست بکه ن لسه ر پله بیا فرۆشکاری.

(٢٨٥)- مونیه و هنده کین دی، ژیده ری به ری. لاپه ر (٦٤ - ٦٥).

کارکریوو لیټورینى لسهر قى کیماسیى بکهن و پى نه دکرن ژ ده می بابلیین نوو.. بو قى چه ندی: مهرجه کى یان په یقه ک تایبهت دا ئینن خواری لناف گریبه ستى، و ژ قى دهاته زانین: مهرجبوو - ساخلمی و نازادیبا هه لویستى هه ردوو لایین گریبه ستى.. و قى مهرجى یان په یقى دا دیارکهن (پروونییه ک دروست) کو هه ردوو لایین گریبه ستى یین ریکه وتین لسهر گریدانا گریبه ستى (ژ دلئ ساخلم) .. ئەفه نیشانی دت کو هه ردوو پیگیربوون ب(هه لویستى نازاد و بگیان و ساخلم) و دوورن ژ هه موو نه باشیین تیقفه دانئ دکهت بهه لویستى هه ردوو لایین گریبه ستى.. ژ وی ده می و پیدا: دیارکرنه ک یا دایه رهنگی گریبه ستن ناقلئ داین ب(العقود الحواریه) دیارکرنه ک گه له ک پروونه لسهر عیراقیین که فن گرنگی دایبوون کو ژ پیتقیبا یه: هه لویستى هه ردوو لایین گریبه ستى (نازاد و ساخلم بیت)^{۲۸۶}.

دوماهیکی هه کهر هه لویستى - بهردیار یان راسته قینه - ئەوبیت یا کاروبارین یاسایی دروست بکهت، به لئ هنده ک به لگه یین میژووی بو مه دیار دکهت هنده ک گریبه ست وه کو: فرۆتنئ - دا بخوړتی لهنده ک حاله تا ئیته دانان، وه کو: مالییه تا هاوبه ش نه مینیت یان ئەداکرنا قه رزی^{۲۸۷}.

---

(۲۸۶). گریبه ستن (الحواریه Les contrats dialogues) دا ئیته دروست کرن بریکه که نه ئیکسره، هه کهر مه دانا: فرۆشکار ناقلئ وی (ف) و بکر ناقلئ وی (ب) ئەف گریبه سته دئ ئیته نفیسین بقی رهنگی - (ب) گوته (ف) باغچئ خو فرۆشه من ببهایئ ریژه ک (ده راقئ). (ف) ئەفه گۆهلئ بوو و باغچئ خو فرۆتی، و ئەو بهایئ ده ستنیشان کری ژ ده راقئ وه رگرت. (مونیه) و هنده کین دی - ژئده رئ به رئ، لاپه ر (۲۸ - ۲۹).

(۲۸۷). ئەف ریکه وته نه رهفتاره ک یاساییه دا ئەنجامین پیگیر کرنئ بدهت. ئەف بیروکه پیشکه فت برهنگه ک بتایبهت ژ لایئ (مونیه) و دانیت ئەنجامین سه ره خو چئدکهت (سان نیکولا).

* گریبه‌ستین فرۆتنس: -

گریبه‌ستا فرۆتنس: ئەو ره‌فتارا یاساییه - ئەوا ژ به‌لگه‌یا گه‌هشتیه‌مه - گه‌له‌ك ژ وان بتره‌ ئەوین گه‌هشتینه‌مه ژ کاروبارین دان و ستاندنی. هه‌که‌ر عیراقیین که‌فن فی‌ربووینه: هه‌رده‌م کاروبارین دان و ستاندنیین خو‌ پوژانه بنفیسین و بلگه‌ین یاسایی پی‌ دروست بکه‌ن، به‌لی نه‌هه‌ر گریبه‌سته‌ك (فرۆتنس) به‌لگه‌یی دا بوو نفیسین وه‌کو‌ ئە‌قرو‌ لده‌ف مه‌.. چیدبیت گه‌له‌ك ژ فرۆتنین چیدبیت بگریبه‌سته‌ك سه‌رده‌ف بیت (بزمانی).

وه‌روه‌سا وه‌کو‌ لده‌ف رو‌مانیا له‌رخ‌ی ئی‌کی، فرۆتن لعیرا‌قا که‌فن ل‌دیف بیرو‌کا به‌ربه‌لاف: فرۆتنس ل‌بنه‌ره‌تدا - خسه‌لتین گریبه‌ستس نه‌بوو - ٢٨٨ ئەو ره‌فتارا دبوو ئە‌گه‌را دان (مالیه‌تی یان سامانی) به‌رامبه‌ری وه‌رگرتنا (ده‌را‌قی)، قس‌ی چه‌ندی بنه‌ره‌ته‌ك دنا‌فدا هه‌بوو ئە‌وه: {دا‌کو‌کیا دو‌که‌سا دیارده‌که‌ت ل‌ناف ری‌که‌وتی} یا ئی‌کی: ئی‌ك ژ لایه‌نین ری‌که‌وتی - ئە‌وه یی‌ مالیه‌ته‌ك یان سامانه‌ك ده‌ستنیشان کری یی‌ {ک‌ری و ئە‌وی بها یی‌ دای} .. دا‌کو‌کیا دو‌وی ل‌ناف ری‌که‌وتی - ئە‌وه لایه‌نی دی {مولکیه‌تا مالی فرۆتی} ژیده‌ری مولکیه‌تا وی دیارده‌که‌ت .. بقی ره‌نگی (فرۆتن): - ل‌دیف قس‌ی بیرو‌کی - هه‌رده‌م فرۆتنه‌ك بو‌ه‌رگرتنا ده‌را‌قی بوو (بو‌ه‌رگرتنا بها‌ی): ئە‌فه جی‌وازه دگه‌ل - مالیه‌تا فرۆتی بده‌ت - ئە‌وا مه‌رجه‌ك بنه‌ره‌تی بو‌‌قه‌گو‌هاستنا مولکیه‌تا مالیه‌تا فرۆتی.

ژیده‌بوونا چالاکیین ئابوری و بازرگانی - یاپینتی کر - فه‌کو‌هاستنا مالیه‌تی بیته‌ کرن به‌زو و بباوه‌ری.

---

٢٨٨) - بزفره بو‌‌په‌راویزا (٧٦) ژ قس‌ی په‌رتوکی.

بقی رهنگی {پیداویست} بوئه گه را وهرگرتن و چیبونا فروتتا {بله ز -
 نسیئه} .. ئه قه بوو یا عیراقیین که قن گه هشتین بکارئینانا فروتتا (بله ن)
 بی (نووکرا بنکه کی یاسای یین نوو یان دپوستکرنا بیخیته لسهر بنکه ی
 یاسایی ئه وین کارپیدکرن - و بوئی چه ندی دا زقرن لسهر هنده ک فیلبازیین
 یاسایی و ریکن نه ئیکسه ر.. ئه قه و لناف حاله تی فروتتا {بله ز - النسیئه}
 دانان بکری بها یی دایه فروشکاری، به لی بو جار هک دی فروشکاری (بها) بقه پز
 یی زقراندی بو بکری، ئه ف چه ند بهایه یی مایه لده ف بکری و ئه مانه ته لسهر
 پله یا بکری.. به لی دهر باره ی لخاله تی: (فروتتی دگه ل پاشئییختنی بده ته
 وهرگرتنا مالیه تا فروتی) لقی ره به پوقاژی وی چه ندی دائیته دانان: بکر دا
 ره زامه ندی که ت لسهر - قه پزی بده ته فروشکاری - دهر اقی بهای سامانی
 فروتن لسهر - (یان فروشکار بوویه لجهی بریارا وی چووتیاری ئه وی لسهر
 وی کریی بده ته بکری).. ئه قه و چیدبیت بگه هته هه ر وه کو قان پاشماییا
 بنقیسینا نقیسینه کی (به لگه ک بنتی دا ئیته نقیسین بو به رزه وه ندییا خودانی
 قه پزی).. ژ بو دابینکرنا قه گوهاستنا مولکیه تی بئیکسه ر بیی چاقه ریی دانا
 بهای بکه ن: لسهر هه ردوو لایین گریبه ستییه - گریبه ستی دابین بکه ن بمه رجا
 یان بده قا) نیشانی بده ت ژ (کیمکرنا یان هیلانا یان ده ستبه ر دانا بکه ن)
 یین جو ره وجور لیدیف خو جهیی و ده می.

دەربارەى ڤه‌گۆهاستنا مولكییه‌تى - بى‌ى بها بدەت - نەشیت بکەتە بەلگە
 دژى یین دى، لسەر ڤى دئیتە زیدەکرن: مەرڤى ڤه‌گۆهاستنا مولكییه‌تا ئاقارى
 ڤرۆتى بو بکړى، رابن بهندەك کاروبارین وینەى یین ڤاگەهاندى^{۲۸۹}.

* ئەو تىشتى ڤرۆتن لسەر: -

ئەو تىشتى ڤرۆتن لسەر لناف گریبەستى - برەنگەك گشتى - مالییه‌تا
 تىشتەكییه چیدبیت ره‌فتارا و کاروبارا پى بکەن.. ئەو مالییه‌تە - یان دئیتە
 ڤه‌گۆهاستن یان ئاقاره - ڤرۆتن: مولكییه‌تا تىشتى ڤرۆتى و چ دگەلدا بیت
 دى ئیتە ڤه‌گۆهاستن بو (بکړى) - بتنى هەكەر ئەو تىشتین دگەلدا بهایەك
 تاییه‌ت و سەربەخۆ هەبیت نا ئیتە ڤه‌گۆهاستن - و لڤى حالەتى ناكەڤتە دگەل
 ڤرۆتنى، بتنى هەكەر دەڤەك ڤراستگۆ لناف گریبەستى دا هەبیت^{۲۹۰}.
 دەربارەى بهای: دئیتە دانان (ستینه‌ك بنەرەتییە) لناف گریبەستا ڤرۆتنى،
 نڤیسارین گریبەستى ڤى چەندى ژبیر ناكەن^{۲۹۱}.

---

(۲۸۹) - بەلگە یین ئاشورییا ئەوین هاتینه دیتن ل (نوزى) نیشانى دەت وەكو ڤان وینەبیا
 هەبوون. (مونیە) و هەڤالین وى، ژیدەڤى بەڤى. لاپەر (۶۶).

(۲۹۰) - لباڤل (دار) زۆر كیم بوون، و دەرگەها بهایەك بتنى و سەربەخۆ هەبوو: لناف گریبەستا
 ڤرۆتننا ئاقاهى دائینن خواری (ڤرۆتننا ئاقاهى و هەروەسا دەرگەه دگەلدا یە). بڤى
 رەنگى هەروەسا دا ل (یونانا) كەڤن چیبیت، لناف گریبەستەكا ڤرۆتنى یا یونانى بى
 هاتى خواری (ئاقاهى هاتییە ڤرۆتن دگەل نەه دەرگەها. و هەروەسا دارین پەنچەرا).
 (كوك) ژیدەڤى بەڤى. لاپەر (۱۸۰ - ۲۰۷).

(۲۹۱) - دەربارەى پڤژا بهای هەردەم ڤوونکرن لسەر نەهاتییە.

بناغی گشتی ئه وه: بکر دئی بهای دهت لدهمی ریکه وتنا گریبه ستی لپیش
چافی دیده فانا. نقیسین یا کریبه ستا فروتنی چیدبیت بیته وه رگرتن {بپسولا
بهای}.

ئه شه و ههروه سا مه رجی وی مالییه تا بیته فروتن - مولکییه تا وی یا
فروشکاری بیت - ئه وکه سی^۶ بقییت بفروشیت.. لحاله تی فروتن مالییه تا (نه ئیته
گوهاستن) دئی لناف (به لگه یه - سند) فروتنی دیارکه ن ژیده ری مولکییه تا
فروشکاری بو وی مالییه تا بفروشیت (ئه ف ژیده ره به هراپتر یان کرینه یان
میراته). و دا بکر بشیت مولکییه تا خو بو ئه ف مالییه تا کری بسه لمینیت و
ریکی بگرت ل هه ر داخوآزییه کا فروشکار یان ویرسین وی بکه ن لپاشه روژی،
بکر دئی داخوآزیی ژ فروشکاری که ت لدهمی ریکه وتنا کریبه ستی هه موو به لگه یا
و پالپشتیین شه گوهاستنا مولکییه تا مالی فروتی بده تی (بده ته بکری).

* شاهیه ستا فروشکاری (هه ژس): -

مه رجه لسه ر فروشکاری: دقیت هه ژی بیت دابشیت رابیت بگریدانا فان
گریبه ستا.. و بناغی گشتی ئه وه: هه که ر مالی هاته سه لماندن مولکی وی یی
خودانییه، ئه و دئی شیت رفتاری بفروتن وی بکه ت، و بتنی نه شییت لحاله تین
{استثنائی} ئه ویین به شه ک یین وی پیتقی هنده ک سیسته مین مولکییه تی^{۶۲}.
بو نمونه: (لناف سیسته می مولکییه تا خیزانی بو زه قیی) چینابیت خودانی
زه قیی زه قییا خو بفروشیت (ئیکه بیانی) بتنی فروتن بو ئیک ژ خیزانییه..

(۶۲) - به لگه یین میژوی ئه ویین گه هشتیه مه: هه موو پیزانینا بو مه کو م ناکه ت ئه ویین بیی
به هریی ژ شاهیه ستی دکه ت. بو نمونه ئه م ئه وان کاروبارا نزانین ئه ویین دئینه وه رگرتن بو
پاراستنا به رژه وه ندیین ئه و که سین بیی شاهیه سته.

هه‌که‌ر ئەف کاره کریبا لناف فی سیسته‌می: چیدبوو هه‌ر که‌سه‌کی هه‌بیت ژ فی خیزانی هه‌گه‌ر بهای بدهت (بکری بیانی) مولکیه‌تا وی زه‌فیا فرۆتی دا ژئی وهرگرت^{۲۹۲}.

ژ وان حاله‌تا ئەوی چارچو‌ف دایه‌شایه‌ستی ره‌فتاری بمالییه‌تی بکه‌ت بفرۆتتا وی: نه‌هیلا‌نا بیژنی رابیت بفرۆتتا ئەوی مالیه‌تی ئەوا بو‌ وی مای ژ میراتی هه‌فژینی وی - بتنی چیدبیت بفرۆشیت زا‌روین خو‌ ژ هه‌فژینی... وه‌روه‌سا ناهیلیت - ئافره‌تین ئاینی - رفتاری بوی مالیه‌تی بکه‌ت ئەوا ژ بابی خو‌ وهرگرتی، بتنی هه‌که‌ر بابی وی ده‌ستور دابیتی و براسنگۆ لده‌می دیاریی دایه‌ وی... ده‌رباره‌ی نه‌هیلا‌نا - پیاوی سه‌ریاز و هنده‌ک فه‌رمانبه‌ر - رفتاری بمالییه‌تی بکه‌ن و بتاییه‌ت زه‌فیا ئەوین ژ شاهی وهرگرتین بو‌ فرۆتتی... ئەگه‌ر ئەوه: شاهی مولکیه‌تا فی مالی نه‌فه‌گۆ‌هاستییه هه‌روه‌ه‌ر بو‌ وان بیت، به‌لی بتنی مافی سود وهرگرتنی دابوو وان.

زیده‌باری - مه‌رجین نه‌لیقه‌بوونی لسه‌ر پیگیریا - ئەوین لناف گرێبه‌ستی و نه‌هیلا‌نا ده‌عوا بیته‌ بلندکرن، چیدبیت هنده‌ک مه‌رجین زیده‌تر یان تاییه‌ت زیده‌بکه‌ن لناف گرێبه‌ستی: نه‌لسه‌ر مالیه‌تا فرۆتییه - هه‌که‌ر ئاقارییت - {مافی بلندکرنه‌ر ژه‌وه‌ندییا - حق‌ارتفاق لمصلحه‌} خودانی ئاقاره‌ک دی، وه‌کو‌ مافی {ریباری - حق‌المرو} یان بکری ئاقاری مافی فه‌خواری یی هه‌ی ژ عمبارا ئافی ئەوا دکه‌فیه‌ت لناف زه‌فیا نیزیکی وی و مولکیه‌تا وی یا

---

(۲۹۲) - لچه‌رخین دیفرا هاتین: چیدبوو خو‌ قو‌رتالکه‌ن ژ پاشمایین ئەفی سیسته‌می، بدانانا مه‌رجین تاییه‌ت و پاستگۆ لناف گرێبه‌ستا فرۆتتی و نه‌هیلیت هه‌ر که‌سه‌ک هه‌بیت ژ خیزانی فی مافی بکار بینیت.

فروشکاری بیت^{۲۹۴} .. چیدبیت مه رج بهیلیت لسهر {مافی} بلندکرنی - حق ارتفاق {لسهر (ناقاری) هاتییه فرۆتن} چ د بهرژوه وندییا فروشکاری بیت یان که سهک دی بیت.

ژ مه رجین دئینه زیده کرن یین تاییهت - مه رجین {گرهنتی - ضمان} : گرهنتی ئه وه که سهک ژ خیزانا فروشکاری ناقاری فرۆتی بزفرینیت و بهایی دهراقی بو بکری بزفرینیت و گرهنتیی بدت مافا^{۲۹۵} . دوماهیکی گرهنتی بدت بو هندهک نه باشییا یین عه بدا وه کو نه خوشیی یان فیربوونا ره قینی^{۲۹۶} .

* گریبهستین دان :-

بته نشت گریبهستا فرۆتنی - عیراقیین که فن هندهک گریبهستین دی بکار دئینان - وه کو: گریبهستا (کری) ئه وا یاسایا بابلییا گه لهک بریار بو دانای، و گریبهستا (قهرزی) و گریبهستین (دانپیدانا قهرزی) ئه وا هاتییه بکارئینان بو

(۲۹۴) - وه کو هاتییه خواری لناف گریبهستا هاتییه نقیسین لدهمی شاه (زابیوم و اوسابیوم سال ۱۸۴۴ - ۱۸۳۱ ب - ن).

(۲۹۵) - مافین مالییهتا فرۆتی ئه وا گه هشتیه دهستی بکری، دی بیته ئه گهرا بهرپسیارا فرۆشکاری بتاوانی. به لی لدهمی بهری حه مورابی ده عوا ئیستحقاقی خسلهتین خو یین تاوانی ژ دهستدایه، و بوویه {بهرپسیارا شارستانی - مسوولیه مدنیة} دبوو ئه گهرا قهره بوو کرنا بکری هه کهر ده عوا ئیستحقاقی هاته سه لماندن. ژ (دهمی عه جه ما) فرۆشکاری پیگیری بنافه روکا گریبهستی دکر، و داچیه لناف ده عوا ئیستحقاقی دا به ره قانیی ل بکری بکهت.. (مونیه و کاردشیا و امبیر) ژیده ری به ری.

(۲۹۶) - گرهنتییا نه باشییا: لناف یاسایا رۆمانییا - فرۆشکار نه پیکربوو، بتنی هه کهر بکری ئه ف گرهنتییه بمه رجهک تاییهت دانان لناف گریبهستی. (کوک) ژیده ری به ری. لاپه ر (۱۸۰ - ۲۰۷).

پیداویستین جوړه و جوړ... ژ دهمی حه مورابی (گریبه ستا کریا باغچا و زه قیین چاندنی) پوله ک گرنگ هه بوو لناف ژیا نا ئابوری.

ئو باغچه و زه قیین - په راستگه می یان که سا - دا دهنه جووتیارین گچکه (بکری) بو سوده گرتنی بدریژیا دهمی بابلیا.. کریا (بیستانا یان جنیکا) بهایه ک سنورکری ژ مالی هه بوو، یان ریژه ک دستنیشان کری ژ بهرهمی چاندنی هه بوو.. لچرخین ئیکی ئه ف ریژه سالانه دائیته دستنیشان کرن.

ئو په یفا یاسای ئه واکار دئینان و دا نیشانی بده ته (کریا ئا قاهیا) جیوازبوو دگل په یفا یاسای ئه واکار دئینان بو (مالیه تا دئیه ته قه گوهاستن) وهکو: پاپورا و ئازهلین بکار دئینان بو چاندنی.

دهرباره ی گریبه ستین هاوبه شی: گرنگیا وی کیم بوو و چیدبیت هه بیت لناف بازپگانیی و ئابوری و چاندنی لبا بل.. ئه وی هنده ک خسله تین تاییه ت هه بوون.

دوماهیکی یاسایا عیراقییا که فن: سیسته مه ک ببهابوو و ئالوز دزاین ژ بو {گرهنتیا که ساتی - التأمینات الشخصیة} و {گرهنتیا که لوپه لا و مالییه تی - التأمینات العینیة} .. گرهنتیا که لوپه لان و مالییه تی داکوکی دکر لسه ر مملانی یا کارپیکه ر، ئه وه یا ژ خسله تین عیراقیین که فن.. گرهنتیا که لوپه لان و مالییه تی نمونه ک بو: یا ئیکی - دیاردبیت دابینکر نه وه کو {مافی پله یا باش - حق الامتياز} .. و پاشی بدوماهیک هاتنا دهمی (قه رزی دابینکر ن لسه ر) دی بیته ره هینه بو دهستی خو دانیت لسه ر ئاقاری.

((قه کولينا چواری))

ياسايا تاوانی

پیشه کس: - دابه شکرنا تاوانا: -

سیسته می تاوانا لعیرا قه قن: به ر ه ف به ر ه ف به ر ه ف ه بونا سنوری تاوانین گشتی دچوو. ئه و ژ ی پیکه اتبوو ژ - زیده باری تاوانین دهاتنه ریدان دژی دهوله تی - تاوانین ئاینی و تاوانین نه پروا یان چه پام و تاوانین سحری. ئه ف پیشکه فتنه بو ئه گه را تیکه لبوونا تاوانین دهاتنه ریدان (دژی دهوله تی) بوونه گه له ک. تاوانین گه نده لیبی ده رکه فت ئه وه یا تیکچوونا سیسته می مالییه تی و ئابوری لناف دهوله تی دکه ت، وه کو: سخته کرنا ده راقشی و ده سته دانا قورساتیی و گرانییا کیشانی و ره قین ژ دانا باجا و نه دانا قه پزین دهوله تی و ده رکه فتن ژ ئه وان بریارا ئه وین هاتینه دانان بو ری کخستنا بازپرگانی. ده رباره ی لواری (کارپگریا دادوهری) سزا دهاتنه دانان لسهر (گینده لیبیا دادوهر) و ده ست تیکدانا بناغی سه قامگیریا بریارین دادوهریی، و لسهر خاپاندنا راستیی بتاوانا نه دروست یان دیده قانییا ده ره و.

هه ره وه کو قی ریکی هنده ک تاوانین تایبه ت دچوو، وه کو: کوشتن و دزی و زنا، بوهرگرتنا هنده ک شینوارین تاوانین گشتی. به لی ئه قه نه به یزبوون چونکه خسله تین وی یین تایبه ت لاوازبوون.

((نهم دى تاوانين گشتى نينينه خواري و پاشى تاوانين تاييهت))

* تاوانين گشتى *

يا لسهر مهرا بوړى ومه ديت: سنوړى تاوانين گشتى به رفره هبوو و پيکها تيوو ژ - زيده بارى تاوانين دهاتنه ريډان دژى دهوله تى - تاوانين ئاينى و تاوانين حه رام و تاوانين سحرى.. ئه و تاوانين دهاتنه ريډان دژى دهوله تى تىکه لبوون و تاوانين دى دياربوون ئه وين: تىکدانى دکه ت لسهر سيسته مى دارابى و سيسته مى ئابورى و سيسته مى دادوهرى .

تاوانين دهاتنه روپيدان دژى دهوله تى: -

ژ وانا بريارا ئه وين هاتينه ديتن: تاوانا فه شارتن و ستارکرن و ان که سا ئه وين رادبن بتيکدانى و گوهورينا ئيمناهييا دهوله تى، و نه ئينه دهسته سه رکرن و گرتن و نه ئينه پيشکيشکرن بو دهسته لائى، و هه روه سا هنده ک تاوانين له شکرى و دادوهرى و دارابى: -

يه ک: - تاوانا فه شارتن و ستارکرن و ان که سا ئه وين رادبن بتيکدانى و گوهورينا ئيمناهييا دهوله تى، و نه ئينه گرتن و نه ئينه پيشکيشکرن بو دهسته لائى: - ئه و ده قين هاتينه ديتن روونکرنى دت لسهر - حاله ته کى ژ فان حاله تا - ئه وه: ئافره ته ک کارپى وى (ئهره ق فروش بيت) رابيت بفه شارتن و ستارکرن ئه وين کو مبوننا ل مه يخانا وى دکهن بو تىکدانى و گوهورينا ئيمناهييا وه لائى.. هه کهر {خودانا مه يخانى ئه ف که سپن رادبوون بتيکدانى و گوهورينا ئيمناهييا وه لائى (نه گرتن) و بده ت دهسته لائىيا (قصر الملك) بريارا سزاي بو خودانا مه يخانى دى ئيته سيداره دان} ٢٩٧.

٢٩٧- برگا (١٠٩) ژ ياساين حه مورابى.

دودو: - تاوانین له شکه ری: - ژ گرنګترین شان تاوانا، تاوانین سه ریپچیا (نه پیگیری) بخزمه تا له شکه ری. هه کهر سه رباز هاته داخوژکرن دا ب هیژشه کی رابن لدیف داخوژیا شاهی، و پیگیری پی نه کریبا یان (که سه ک بکریگرتی) پیشخوڤه هنارتیبا، سزایی سه ربازی دائیته سیداره دان. ئه و - که سی بکریگرتی - و چهی سه ربازی گرتی لناف هیژشا شاهی، و دا مالا سه ربازی بوخو وهرگن (برگا ۲۶ ژ یاساین همورابی). برگا (۳۳) هه ر ئه ف یاسایه بریاری ده ته سزایا سیداره دانی لسه سه روکی (سه ره رشتی) له شکه ری ئه وی هه ولدانی ده ت یان رازمه ندیی بکه ت لسه نه پیگیریا سه ربازی لده می بانگه وازیا شاهی بو هیژشی، یان که سه ک دی پیشخوڤه بهنیرت.

دوماهیکی برگا (۳۴) ژ فی یاسایی سزایی - سیداره دانا سه روکی له شکه ری - ئه وی دهستی خو دانته لسه مالیه تا سه ربازی یان وی سه ربازی بی به هر بکه ت ژ وان دیارین ئه وین شاهی دابیتی یان خزمه تین سه ربازی بده ته بکری. **سی:** - تاوانین دئینه ریډان دژی کارگیریا داوه ری: - چیدبیت بریار یین تاوانین داوه ری ئه وین گه هشتینه مه بینه دابه شکرن بو سی به شا و ئه فه نه:-

۱ - تاوانین خپاندنی ژ عه داله تیی بتاوانا باتل یا دیده قانییا دره و:-

یاساین همورابی دهستی دکه ت بکومه ک بریارین تاوانا. برگا (۱ - ۲) چاره سه ربیا تاوانین به تال دکه ت. و برگا (۳ - ۴) بو دیده قانییا دره و. ئه ف برکین هه نی: بو بریارین خو پالپشتیی دانیت لسه ر: وی بیروکی ئه و هه ر (وه کو وی سزای) ئه و بکه فیه ت لسه ر (تاوانباری ناقی وی أ) هه کهر تاوان هاته سه لماندن، دی که فیه ت لسه ر وی که سی: ئه وی رابووی بتاوانکرنا (که سی أ) بباتل یان دیده قانییا دره و دژی (که سی أ) بکه ت.

چ ده قین پاستگو لناف - یاسایین حه مورابی - نه هاتیه دا پروونکرنی بده ته بریارین تاوانا کوشتنی... به لی بناغی {تولفه کرنی - القصاص} چیدبیت بیته دیتن لناف بریارین تاوانی ئه وین هاتینه خواری لناف فان یاسایا^{۲۹۸}.. بقی بوچوونی: هه ول دئیته دانی کو سزایی کوشتنا {بخورتی - العمده} پیئقیه سیداره دان بیت... ژ فی چه ندی برگا نیکی ژ - سایین حه مورابی - سزایی سیداره دان یی دانای بو وی (که سی ناغی وی ا) - که سه ک دی تاوانبار بکه ت کو یی رابووی بتاوانا کوشتنی - و (که سی ناغی وی ا) نه شیبابیت گوئنیت خو بسه لمینیت لسه رابوونا فی که سی بتاوانا کوشتنی^{۲۹۹}.

ههروه سا ده قه که بهردیار یی لناف - یاسایین حه مورابی - هه ی لسه سزایی بو ئه و که سی رابیت بکارپی (سحری)... به لی سیسته می یاسایا گشتی ل ده قه ری^{۳۰۰} ئه و بوو: سزایی سیداره دان ی دانایه لسه ر ئه و که سی رابیت بکارپی سحری^{۳۰۱}.. به لی ژ خسله تین سحری (نهینی و قشارتن). ژ بهر فی چه ندی سزا نا ئیته خواری لسه ر - ده عوه کارپ - هه که ر نه شیبیا تاوانی بسه لمینیت. به لی تاوانباری دا دانن لناف دهستی وی که سی ئه وی ژ وی ساحری بهیرتر ئه و بوو - خودایی روباری پاک و پیروژ (النهر مقدس) - و دا داخوآزیا ژ تاوانباری که ن

۲۹۸- لئینیرینه کی بکه لسه ر (سیسته می دادوه ری).

۲۹۹- (درايفر و مایلز) نیشانی دهن په یفا (Nertum) یا بابلی ئه و هاتی لناف برگا , دئیته فه گوهاستن هه رده م ب په یفا (کوشتن). به لی پامانا وی یا دپوست دگه ل وی جیوازه . ئیده ری به ری , به شی یه که م, لاپه ر (۵۹).

۳۰۰- لئینیرینه کی بکه لسه ر کوما یاسایین حه مورابی.

۳۰۱- یاسایا ئاشوریا: سزایه ک دانابوو لده می بکارئینانا سحری یان که رستین بکار دئینیت بو سحری بدهستی ئه و که سی رابیت بکارپی مرنی. ههروه سا (تهوراتی) بریارپی دایه بکوشتنا سحره کارپی، یی هاتییه خواری ل (سفر الخروج) (الایه ۱۸) (لاتدع ساحره تعیش).

کارپی سحری بکته و خو پافیتته لناف روپاری. هه کهر بیگونه هبیت خودایسی
روبار دی وی قورپالکته.

لفی ده می - درهوا ده عوه کارپی - دی ئیته سه لماندن و دیاربیت و دی ئیته
سیداره دان و مالییه تا وی دی گه هیتته تاو نیاری بیگونه ه... و هه کهر تاوانبار
خه نقی لدهف وان - گوئه هبار بوو - و دگهل تاوانا خو دناف ئافیدا چوو و
مالیه تا وی دا ئیته فه گوهاستن بو ده عوه کارپی ئه وی کارپی ساحری
دیارگری ۲۰۲.

هه کهر ئه م بزقرین بو دیده قانیا درهوا: ئه م دی بینین (برگا ۳ - ۴) ژ
بریارپین وی - ههروه سا - پالپشتیا خو دانیت لسهر وی بیروکی - ئه وا وه کو وی
سزای ئه وا دکه قیته لسهر تاوانباری - هه کهر تاوان هاته سه لماندن - دا دانن
لسهر وی که سی ئه وی - (دیده قانیا درهوا) تاوانه ک بو که سه کی چیکه ت و
پاشی نه شیباییت گوتنن خو سه لمینیت.

ژ بهر فی چه ندی برگا (۳) ژ یاسایین هه مورابی: سزایی سیداره دانی دابوو
ئو که سی دیده قانیا بدره وی بکته - تاوانه ک درهوا چیکه ت و بدته دگهل
تاوانباره کی کو یی رابووی بتاوانه ک کوشتنی - و ئه ف دیده قانی درهوا کهر
نه شیبیت گوتنن خو سه لمینیت... به لی هه کهر دیده قانی گریدایبیت بدعه وه ک
مالیه تی وه کو (بنرخ - یان - زیف) ئه و دیده قانیا درهوا کهر: دی سزایی وی
ده عوی هه لگریت (برگا ۴).

۲ - تاوانین تیکفه دانا بناغی سه قامگیریا بریارپین دادوه ری: -

---

۳۰۲ - بزقره بو دیارکه رین دادوه ری (برگا ۲).

لسهر مهرا بوږی^{۳۰۲}، چیکه ری یاسایین بابلییا: گرنگییه ک گه وږه ژ ریژگرتنی دابوو بناغی سه قامگیریا دادوه ری. ژ بهر قی چه ندی (یاسای) بریارین قورس دانابوو لسهر نه و (دادوه ری) بریاره کی بدهت لسهر کیشه کی و فهرمی بدهت نفیسینا ته خته کی بقی بریار، و پاشی بریاره کی دی هر لسهر وی کیشی بدهت و جیواز بیت دگه ل بریارا ئی کی. لبرگا پینجی ژ یاسایین حه مورابی: ((هه کهر دادوه ری بریاره ک لسهر کیشه ک تایهت ئیناده ده ری و ته خته ک بو هاته نفیسین و پاشی نه ف بریاره هاته سپیکرن (ژیرن) نه ف دادوه ده دی ئیته سزای دان لسهر وی بریارا ژیرنی نه و ژ ده ف وی ده رکه فتی. و لسهر ویه - دووازه جارکی بدهت - ژ نه و سزا به ری که فتی لسهر وی - و پاشی دیئته ده ریخستن ژ (پله یا دادوه ری) و جارک دی نا زقریغه بو دادوه ری. به لی و هه روه سا دانیشتنا دگه ل دادوه را ناکه ت بو چ کیشا)).

دیاره ژ بریارا قی برگی نه فه گریدایه بکیشین (توقی - و - ده راقی) وه کو برگا چواری نه و ژ به ری وی. و چ لژیره ده ستی مه نینه نیشانی بدهت مه: بریاره ک هه بیت بو نه و دادوه ری رابیت بگوهورینا بریاره کی ئینابیته ده ری لسهر کیشین تاوانی.

نه و چه ندا دادوه ری هه ولدهت رابیت بگوهورینا (بریارا دادوه ری) نه و وی ئینادیه ده ری: به هرپا پتر چیدبیت لایه نه ک کیشی {به رتیل - رشوه} دایبیتی. به لی لناف یاسایین حه مورابی: چ بریار لنافدا نین سزای بدهت وی که سی نه وی (به رتیلی) بدهت (دادوه ری) دا گوهورینا بکه ت لسهر بریار، نه و ژ ده ف وی ده رکه فتی.

(۳۰۲) - بزقره بو یاسایین حه مورابی.

۳ - تاوانین گۆنه: -

ياسايين عيراقا كه فن: سزاي دت - گریدانا سيكسى - نافه را كه س و كارين
ژ نيزيك بوونين تاييهت.. و سزا قورستر يان زیده تر دابيت بنيزيكبوونا
كه س و كارا.. (برگا ۱۵۴) ژ ياسايين حه مورابي: برياري دت - دوور ئيخستنا
بابي (نه في) نه وي كريارا سيكسى دگل (كچا) خو بكت. و سزاي قى كرياري
(زارو دگل ده يكي بكت) پشتي مرنا بابي (سوئنا هر دويا بوو) ^{۳۰۴}.

نيزيكبوونا خزماتي - دئته دانان وه كو بريارا نيزيكبوونا سروشتي - نه و
بابي: كاري خراب دگل ژنا زاروي خو بكت { بدروستي هه قزينا زاروي وي بيت
و زاروي وي چووويه لدهف } دائيته گريدان و هاقين لناف روپاري ^{۳۰۵}. و
هه كهر (هه قزينا زاروي وي بيت و زاروي وي نه چووويه لدهف بتني گريبه ست
بيت) - و بابي كريارا خراب دگل كر - دا ئيته سزادان ب(نيف قورساتيا
زيشي) و دا وي قهره بووكت بهر تشتهك ژ مالبابا خو ئينايبيت - و چيدبوو و
ئيك ژ وان بو خو هه لبريت و شي پي بكت ^{۳۰۶}.

درباره ي نه و زاروي كريارا خراب دگل ژن بابا خو بكت (نه ده يكا وي بيت
و زارو هه بيت) دي نه ف زاروه ئيته دهرئخستن ژ مالبابي ^{۳۰۷}.

۴ - تاوانين سحري: -

لناف كو مه لين كه فن - ژ انا: كو مه لا عيراقا كه فن - باوه ري بسحري هه بوون
و سزا دانه نه و كه سي بكاربينيت بو زيانا كه سه كين دي.. ياسايا ئاشورييا

۳۰۴- برگا (۱۵۷) ژ ياسايين حه مورابي.

۳۰۵- برگا (۱۵۵) ژ ياسايين حه مورابي

۳۰۶- برگا (۱۵۶) ژ ياسايين حه مورابي.

۳۰۷- برگا (۱۵۸) ژ ياسايين حه مورابي.

سزايی مړنی دانابوو لسهر (سحره کاپی) ئه وی لده می کار کرنا تاوانی بیته گرتن و که لوپه ل وکه رستین بکار دئینیت لناف دهستی وی دابیت^{۳۰۸}. و هه روه سا یاسایا بابلییا سزایه ک دانابوو لسهر سحره کاپی: ئه و تاوانباری سحر بکار ئینای دا ئیته هافیتن لناف رو یاری. هه که ر خه نقی دی ئیته دانان (گوته هبار) و ئه و که سی لسهر دای دا ئیته خه لات کرن، و دا دهستی خو دا دانیته لسهر مالییه تا سحره کاپی، و هه که ر رو یاری دیار کر و بسهر ئافی که فت، نه گوته هبار بوو. ئه و که سی - دره و لیگری - دا ئیته سزادان بکوشتنی و مالییه تا وی دی بو ئه و که سی سحره کاپ مینیت^{۳۰۹}.

۵ - تاوانین ئاینی: -

یاسا ئاشورییا^{۳۱۰}: سزایه ک دانابوو لسهر ئافره تا گوتنین (گوته ه یان کوفری) بکه ت یان گفتوو گوین خراب بکه ت و سزای وی سیداره دان بوو. لناف یاساین حه مورابی چ بریار نه بوو - چاره سه رییا وه کو فان حاله تا بکه ت - به لی قی یاسایی سزایه ک زیده تر و قورس دا ده ته هنده ک تاوانا وه کو: دزیی هه که ر که فته لسهر مالییه تا مولکی وی یا په راستگه ها بیت^{۳۱۱}.

۳۰۸- کوگ: - ژیده ری به ری، لاپه (۴۴۸).

۳۰۹- برگا (۲) ژ یاساین حه مورابی.

۳۱۰- برگا (۲) ته ختی ئیکی.

۳۱۱- سزای دزییا (مالیه تا مولکی وی یا په راستگه ها بیت) لدیف برگا (۸) ژ یاساین حه مورابی: دا (سیه جارکی) ده ت، به لی دزییا مالییه تا هاوه لاتییا بیت دا (دهه جارکی) ده ت وه کو ژ مالییه تی هاتی دزین.

* تاوانین تایبته *

یهک: - دهست درېژنیا دکه فیتته لسهر له شې مروغی: -

لپیشیې بؤ مه دیار بوو لناف یاساین ه مورابی چ لنافه نینه بؤ دیار کرنا بریارین تاوانا - کوشتنا خوړتیې - به لې برگا (۱۹۵ هه تا ۲۱۴) چاره سهریا هندهک دهست درېژنیا دکته لسهر له شی.

برگا (۲۰۷) بریارهک یې ئینایه خواری لسهر: لیدانا دبیته نه گهرا مړنې، و مه به ستا تاوانباری بقی دهست درېژنی نه ئو بوو قی نه نجامی چیکته ژ قی کریارې^{۳۱۲} .. و لناف برگا (۲۱۰ - ۲۱۲) سزایهک یې دای - لیدانا ببیته نه گهرا زاړو چوونې و مړنا دهیکې^{۳۱۳} - دهر باره ی برگا (۲۱۴) چاره سهریا حالته ی لیدانا (نأفره تا عه به یا مولکی که سهک دی بیت) و نه ف لیدانه ببیته نه گهرا مړنا وې.

برگا (۱۹۵ هه تا ۲۱۴) ژ یاساین ه مورابی: چ بناغین گشتی نادانیت بؤ تاوانی و سزای، و هه کهر برگیڼ (۲۰۶ هه تا ۲۰۸) وه کو نيزیک بوونه کی دکته ژ دانانا بناغه یی گشتی، چونکه چاره سهریا هندهک حالته یی دهست درېژنی دکته ئه و دکه فیتته لسهر له شی ژ نه نجامین لیکه فتنی یا شه رچوونا دوو لایه نا. نه ف برگیڼ ه نه ی ناچیت لناف (زیانین دکه فیتته) لسهر نه ندامین له شی.. به لې برگا (۱۹۶) چاره سهریا په قاندا چاخی پیاوه کی ژ پله ییا

---

(۳۱۲) - لسهر دهست درېژنیه: لغان حالته بیه سویند دان، کو مه به ستا وی نه کوشتنا ویه نه وې تاوانا لسهر هاتی کرن. و لسهر وی که سی دهست درېژی کری - نیف قورساتییا زبغی - بدهت هه کهر نه وې هاتییه کوشتن ژ پله ییا باش و بلندبیت، و - ئیک لسهر سی - هه کهر ژ پله ییا گشتی بیت.

(۳۱۳) - برگا (۲۱۰) ریژهک یې دانای بؤ قهره بوو کرنا حالته یی لیدانا نأفره تا ژ پله ییا باشا نه و دبیته نه گهرا زاړو چوونې و مړنا وې، و برگا (۲۱۲) قهره بووې دهستنیشان دهکت نه و پینقی بیه دانې لخاله تا (پېهن لیدانا) نأفره ته ک ژ پله ییا گشتی هه کهر بؤ نه گهرا زاړو چوونې و مړنا وې.

ماقیلا دکهت.. وبرگا (۱۹۸) په قاندنا چافی پیاوه کی ژ پله ییا گشتی یان شکاندنا هه سته کی ژ له شی وی دکهت.. وبرگا (۱۹۹) په قاندنا چافی عه بده کی یان شکاندنا هه سته کی ژ له شی وی دکهت.. وبرگا (۱۹۷) شکاندنا هه سته کی ژ له شی به ریژه کی ژ پله ییا ماقیلا دکهت.. وبرگا (۲۰۰) بو هه لکیشانا ددانه کییه.. لناف فان یاسایا: چ نیشان نینه بده ته زیانین دکه فیه لسه ر - دفنی یان گوھی یان دهست و پیا یان هه ر نه دنامه کی دی ژ له شی.

بفی رهنگی ئەف یاسایین هه نی: چاره سه رییا زیانا دکهت ئەوین دکه فیه لسه ر (چافی یان ددانی یان هه ستیا) یین پیاوه کی ژ ماقیلا یان ژ گشت هاوه لاتییا یان عه بدین مولکی هاوه لاتییا بیت. وچ نیشان نینن بو بریارین وه کو فان زیانا هه کهر که فته لسه ر عه بده کی مولکی په راستگه هی بیت یان یی بالخانا شاهی بیت.

هه کهر یاسایین ئاشورییا نیشان دایبیته بریارین تاوانا ئەوین هاتینه رویدان ژ لای ئافره تی، به لی یاسایین بابلییا چ نیشانا ناده ته وه کو فان حاله تا.

یاسایین ئاشورییا ئافره تی سزا دت ئەوا رابیت بلیدانا پیاوه کی.. سزایی فی ئافره تی دی قه ره بو دت بهایی قورساتیا سیه ژ (رصاصی) و بیست دارا دا لیده ن.. و هه کهر (گوئی) وی په قاند دی سه روچاقین وی ئافره تی تی کده ن.

دهرباری پیاوی: لژی سیه را یاسایین ئاشورییا هه کهر (زله هه ک یان شه که) لئافره تا پیاوه ک دی بده ت دی تبه کا وی ئیته برین.. و هه کهر ماچه ک لئافره تا پیاوه ک دی بده ت دی لیقین وی ژئی که ن.. ئەوکه سی لیدانی کچا پیاوه ک دی بکه ت و (بتشت بیت) و بیته ئەگه را چوونا زاړوی، دی ئیته

سزادان بقه ره بوو کرنا مالییه تی، و لیدانا بیست دارا، و ده می مانگه کی دی
کار ی سوخری بو شاه ی که ت.

و هه کهر ئافره ت ژ {هه قژینا خودان پله ک باش بیت (آشات اویلیم)} یان
هه تا کچین وان بیت، سزا نه دی لسه ر بنه رتی قه ره بووا مالییه تی بیت به لی دی
تولفه کرن بیت.

دوو: - تاوانا دزیی: -

لبرگا (۶ هه تا ۱۴) ژ یاسایین هه مورابی: چاره سه رییا تاوانا دزیی و
وه رگرتنا مالییه تا دزی دکه ت.. به لی ئه ف برگیین هه نی بسه ریقه بحسی (دزی
ناکه ت) بره نکه گ گشتی. پاشی پشتی وی چه ندی دئیته فه گو هاستن بو هنده ک
حاله تین تاییه ت وه کو: دزییا مالییه تا شاه ی یان مالییه تا په راستگه هی.. به لی
بتنی چاره سه رییا فان حاله تین تاییه ت دکه ت، و بقی ره نگ ی لناف یاسایین
هه مورابی: چ ده قین گشتی نینن بو دزییا ئاسایی، وه ره وسه لسه ر مه را بو ری
چ ده قین گشتی نینن بو تاوانا کوشتنی.

چیدبیت ژ فان ده قا بیته زانین - سزایی ئاسایی بو دزیی (مپنه) - و لسه ر
ویرسایه قه ره بووی بده ن.. هه ر وه کو فی کار ی داکن دگه ل ئه و که سی
مالیه تا دزی وه رگرتی.

یاسایین هه مورابی: په یفا (دزیی) هه ره وسه بکار دئینیت دا نیشانی بده ت -
خیانه تا ئه مانه تی - به لی بریارا فی حاله تی نه بسزایی مپنی بوو به لی بقه ره بووا
مالیه تی بوو.

سى: - تاوانين ژ زهواجن چيډبیت يان گريډاي دگه لدا: -

برگين (۱۲۷ - ۱۳۶) و برگين (۱۵۳ - ۱۵۸) ژ ياساين حه مورابي ليگه ريانه كي دکهت لسهر تاوانين ژ - زهواجي چيډبیت - و تاوانين گريډاي دگه لدا.

ژ بهري فهکولين بيته دهست پيکرن لسهر قان تاوانا، ئەم دي نيشاني دهين وهکو کابواري قان تاوانا دئيتته بلندکرن بو لبر سينگي دادگه هي ل(بابل) - ژ قان سه روبه پرا دياره پيرابوون رهنگين وي چهنه جيوازييت، به لي ئەو دا پريغه چيت لبر سنگي دادگه ها و نه ژ دهرقه ي دادگه ها }ونه ژ لايي هه قزيني ئەوي مافي فيرکرن ئەده بي (ره وشتي) لسهر ژنا خو هه ي، و نه ب(ريکين دي نه يين دادوهري) . (بو نمونه ليدف پيرابوونين کورت)، دهقي برگا (۱۲۷) ژ ياساين حه مورابي نيشاني دهته دادوهرا.. و لناف برگا (۱۲۹) هه ژ وي ياساي ئەم دبينين شاهي - ليبوورينهک - دايه تاوانباري، و ئەف کاره چي نه دبوو، بتني دا چيډبیت هه کهر دهعوه دانابن لبر سينگي دادگه هي.. دهرباره ي برگا (۱۳۰) بريارا (سيډاره دانا) تاوانباري دهت و ئافرهت دئيتته ئازادکرن.. دهرباره ي برگا (۱۳۱) ئافرهتا هه قزيني وي، وي تاوان بکهت {بخرابيي - خيانه تي} ئافرهت ديشييت خو بيگونه ه بکهت (بري و) و سويند بدهت لسهر بي گونه هيا خو، و پاشي وي مافي هه بوو (بزفريت مالا خو).. دياره ژ دهقي قي برگي: ئافرهتي دهعوا خو دانايه جههک دي ئەوژي دادگه هه.. دماهيكي تاقیکرنا ئافي ئەوا دق پيها تي لناف برگا (۱۳۲) چي ناييت ئافرهتا تاوانبار پيگير بکن بي دادگه هي.

ژ قي هه مووي ئەم دبينين - ئەو حاله تين هاتييه خواري لناف قان برگا ژ ياساين حه مورابي: دا پيرابوونين وي بدوماهيک ئيت لبر سينگي دادگه هي..

ئەف چەندە ئەو: ئەوا بۆ مە ديار دكەت (ئەو پلەبیا دادوهرى گەهشتى) لبابل... بقى چەندى: دەرەفەت دابوو دادوهرى چارەسەربيا ئاريشا بکەت ئەوین ژ نافرۆکا کاروبارین کەساتی وەکو: وان تاوانین لپیشیا مە بین و ئەم دى لسەر راوەستين.

ئەف (کۆمە) دەست پى دكەت ژ بریارا یین برگین (۱۲۷ - ۱۲۸) ئەوین بریارین دەستیکی لنافدا هەین^{۳۱۴}. ئەفە لخواړى ژ شان برگا - ژ یەكەمین شان هەردوو برگا: برگا (۱۲۷) بریارا تاوانا درهوى دژى پاكيا ئافرهتى... دەر باره ی برگا دووی (۱۲۸) پیناسە کرنا پلە یا یاسایى بۆ ژنا خودانا پلەك باش هەبیت (أشأت أولیم) - رامانا وى - ژنا شیکرى بگریبەست ئەو ئەوا بریارین برگین یاسایا حەمورابى لسەر وى بئنى دئیتە بجهئینای.

دەقى برگا (۱۲۷) ئەو پیاوی ئافرهتەك ئاینی تاوان بکەت یان هقرئنا پیاو هك دى تاوان بکەت. و نەشبیئت گوئنین خو بسەلمینیت دى ئیتە سزادان بتاوانا درهوى. ئەفەبوو کۆمکرنا هەموو گوئنا لسەر نافه پوکا قى برگی... دائەم پروونکەین ئەو چ تاوانە ئەوا ئەف پیاو دەت وى ئافرهتى.؟ ئەو هەموو ئەوا ئەف برگە دئینیتە خواړى ئەو (ئەگەر نیشانى بدەتى بتبلى) بۆ وى ئافرهتى... ئەفە بۆچوونین بابلیایە دبیتە رمان بۆ تاوانا ئافرهتى پاكيا وى^{۳۱۵}.

لناف برگا (۱۲۷) ئەم دبیین چیکەرى یاسایا بابلیا: ژنى و ئافرهتا ئاینی دپاریزیت ژ تاوانین درهوو. ئەگەر ژ قى - یەكسانیا پاراستنى - ئەو هە ئافرهتا ئاینی خسلەتین پاكيا یى ل دەف هەین، و چیدبیت بوى چەندى (وى خو کرىه

۳۱۴- درایقر و مایلز: ژئیدەپى بەرى، بەشى یەكەم. لاپەر (۲۷۵).

۳۱۵- دكتور عبد الرحمن گيالى، ژئیدەرى بەرى، لاپەر (۷۱).

قوربان) بو خۇدايى - و دئىتته دانان ليدف بريارپين ئاينا بابلييا (ژنا خۇدايه) - و
 ئەو دئىتته دانان لجهى بريارا ژنا شيكرى^{۳۱۶} . يا جوآن ئەوه لناف قى برگى ئەو
 سزايه بو ئەوكەسى رابيت بتاوانا دره و دژى ئافرهتى . بهلى ئەم دبىنين سزايى
 وى لناف ياسايا ئاشوريبيا (قەرەبووهك گه وره) ژ مالليه تى دت، و ليدانى
 بدارا، و كارى گران، و دوماهيكى دهرئىخستن و دوركرن ژ باژيرى . ئەم دبىنين
 سزايى وى لناف ياسايا بابلييا - بريار ئەوه: دئىتته دانان لسهر چوكين وى يان
 دا وى هاقيژن لسهر عەردى وپاشى دا سه روپهين وى تراشين برهنگهك
 (پيگه نين) ئەفه ليدف بوچوونيت ماموستا (درايفر و مايلز) دا نيغهك ريهيت وى
 و نيغهك سمبيلين وى دئىتته تراشين^{۳۱۷} .

ئەم قەكولينى ناكهين لسهر ئافهروكا پرگا (۱۲۸) ئەوا پيناسى دته ئافرهتا
 خۇدان پلهيا باش هەبيت . مهدياركربوو لناف گوئنييت مه لسهر (جوژين
 شيكرنى و ژئينانى) لبايل: دياره چيگه رى ياسايين بابلييا ئەف پيناسه يى
 ئينايه خواري لناف قى برگى، چونكه بهحسى ئافرهتى دكەت ژ پلهيا
 باش (آشات اوليم) بو يهكەمين جار لناف پرگا (۱۲۷) .

دەريارهى گريدانا بتاوانا زنايى - بريارا وى ئەوه خەنقاندنا تاوانباريه -
 دهقى پرگا (۱۲۹) ژ ياسايين حەمورابى لسهر ئافرهتا شيكريبه: هەكەر (هاته
 گرتن و ئەو يى كارى خراب دكەت دگەل پياوهك دى) نههه قزىنى وى بيت .
 هەردوو دى ئين گريدان و دى هاقيين لناف ئافى هەتا بخەنق . بهلى هەكەر

---

(۳۱۶) - مهديت لبايل باب (شەرقىي شەرقىي كچا خو دكەت لدهمى شيكرنا وى يان دهمى
 بيبته ئافرهتهك ئاينى . لدهف بابلييا (ژنا خۇدايى) .

(۳۱۷) - چيدبيت ئەگەر ژ قى سزاي ئەوه تاوانبارى بكن جهى پيگه نينا خەلكەكى سزايهك
 بو هەلدانا وى ژنا خو دانيت جهى پيگه نينى بىي ئەگەر .

هه‌قژینی لیپوورین لسه‌ر (ئافره‌تا خو یا تاوانبار کری) و هیلا، لقی ده‌می شاه
دی ل(هه‌قالی وی ئافره‌تی) بوریت لسه‌ر خرابیی وی هیلن ساخ^{۳۱۸}.

دئیته دیتن لقی حاله‌تی هه‌ردوو دئین - ده‌سته‌سه‌رکرن - لده‌می تاوانی و
کارپی خراب دکن. هه‌ر وه‌کو قی تاوانی بریارین یاسایا ئاشوریا (هه‌قژینی
تاوانباری) هه‌که‌ر ژنا خو لادا لقی ده‌می چ سزا نینه لسه‌ر پیاوی
تاوانبار^{۳۱۹}. ژ بریارین یاسایا بابلییا و ئاشوریا: ئەم دبینین هه‌ردوو
هاوبه‌شین کارپی خراب {چاره‌نووسی وان وه‌کو ئیکه (مرن یان ژیان)}.

ئه‌ف تاوانا هه‌نی ئەوا یاسایا بابلییا بریار بو ئینای خواری لسه‌ر (ئافره‌تی)
پشتی ئاهه‌نگا شیکرنا وی بدوماهیک بیته و بمینته لناف مالبا خو: چونکه
ژی وی گچکه‌یه و ژ به‌ری بیته فه‌گو‌هاستن بو مالا هه‌قژینی وی و شیکرنا وی
ته‌مامبیت.. چیکه‌ری یاسایا بابلییا فی حاله‌تی دانیت: تاوانباری ئەف کچ یی
خرابی کری لناف مالبا وی.. ژ به‌ر قی چه‌ندی یاسایا بابلییا - بریارا
سیداره‌دانی دانایه لسه‌ر تاوانباری - و ده‌رباره‌ی کچی چ سزا بو وی نینه^{۳۲۰}.

هه‌که‌ر ئەف تاوانه بدروستی چی نه‌بوویه، و هه‌قژینی لبه‌رسینگی دادگه‌می
- ژنا خو تاوان دکه‌ت بخیانه‌تی - بیی ده‌ستنیشان کرنا هاوبه‌شی وی یی
خرابی^{۳۲۱}. لقی حاله‌تی - ژنا تاوان لی هاتی کرن - تیرا هه‌یه لسه‌ر بی گۆنه‌هییا
خو سویند بده‌ت ب(ژیان خوادای) دا بیته دانان بیگۆنه‌ه و بزقریت بو مالا

---

(۳۱۸) - برگا (۱۲۹) ژ یاساین هه‌مورابی.

(۳۱۹) - لناف یاسایا ئاشوریا: تاوانبار قو‌رتال دبیت ژ (سزایی مرینی) لده‌می پیاوی لژنا خو
ببوریت. به‌لی لدید یاسایا بابلییا پینقییه شاه پیاوی به‌لیت ساخ.

(۳۲۰) - برگا (۱۲۰) ژ یاساین هه‌مورابی.

(۳۲۱) - چونکه یاسایا بابلییا فی هاوبه‌شی (سزا ناکه‌ت) بتنی لاله‌تی گرتنا وی وی کارپی
تاوان یی که‌ت.

چیکه ری یاسایا بابلییا: چ دیارنه کریه بو (هه قالی ئافره تی) ئه و پیاوه وی ژ بهر وی ژنی هه قزینی خو کوشتی - (کو پیاوه ک کوژه که). چیکه ری یاسایی لقی تاوانی دانیت: کو ئافره تی بتنی رابوو بکاپی بوویه ئه گه ری مرنا هه قزینی وی. سزایی فی (ژنا کوژه ک) مرنه. هه کهر ئه ف بریاره بیته قه بولکرن و هه تا لده می مه یی نوکه .. به لی لقی ره کاره کی بو مه دیاردکه ت ئه وه: یاسایین بابلییا نه فالابوو ژ هنده ک پاشمایین توندیی. چونکه: ئافره تا تاوانبار پشتی بیته کوشتن دا له شی وی دانن لسه ر ستینه ک داری^{۳۲۴}.

---

(۳۲۴)۔ یاسایا ئاشورییا: وه کو فی سزایی دانیت لسه ر ئافره تا رابیت بکوشتن زاپوی خو یی دگه ل وی. و یاسایی ری نه دایه ته پمی ئافره تی بیته گوپکرن پشتی مرنا وی. درایقر و مایلز: ژیده ری به ری، لاپه ر (۳۱۳).

((کهرتی دووی))

چهرخی یاسایین موسلمانا

بنازادکرنا وه لاتی عیراقی: ژ لایی عه ره بیین موسلمان، لسالا پازدی یا کوچی
یان ساللا ۶۳۶ زاینی - دهمه ک زور گرنگ و گه وره ژ پیشکه فتننا یاسایی
دهستپیکر.

بقی چه ندی: هاتنا شه ریعته تی ئیسلامی لناف عیراقی و بجهئینانا وی -
سیسته می یاسایی هاته گوهورین ب (گوهورینه کی) چیدبیت بهه موو لایه نا بیت و
گشتی بیت. لناف شه ریعته تی ئیسلامی: بهراپتر ژبناغه و بریارین وی (جیوانن)
دگل بناغه و بریارین عه دها (داب و نه ریتا) نهوین بهرپی دهاتینه بجهئینان.
شه ریعته تی ئیسلامی: مایبوو (ژیدهری ئیکانه) بو یاسایی هه تا چه رخی
نوزدی - پاشی دهمه ک یاسایی یا نوو دهستپیکر - نهوژی دهمی نوو بوو ژ
دهمین پیشکه فتننا یاسایی لعیراقی.

شه ریعته تی ئیسلامی: پشتی به لافبوونا وی لچه رخی هه فتی زاینی،
بزیترپین دهم - لناف کیمه کا ژ چه رخن دیفرا - هوکار بو وی په یدابوو، ریکین
گه شبوونی و پیشکه فتنی بو وی ئاسانکر، نه فه بو نه گه را دهرکه فتننا
{قوتابخانین زانیاری - المدارس الفقهیه} یین جوره وجوو. نه فی سامانه ک
زانیاری یا بهر فرهه لیدف خو هیلابوو.

به لئ ئەو باره دوخی هاتی (گه له ك نه ما) و هاته گوهورین. و گوهورینا وی -
بو ئەگه را بورینا چه رخا - و لقی ده می - بیروکا عه ره بی یا ئیسلامی جوویه
لناف حاله تی سه قامگیری، و هه مو سه روبه پئی وی بخوڤه گریدا، و ژ وی
به ریه لافبونا زانیاری.

بقی رهنگی: پشتی شه ریه تی ئیسلامی به ریه لافبوی لوه لاتی عیراقی -
یه که مین جار بوری بچه رخی گه شبوونی و پیشکه فتنی، و گه له ك نه ما هه تا
پشتی وی چه رخی چوویه دناف سه قامگیریا زانیاری یا دوور و درێژ - ژ به رقی
چه ندی: بو هه ر چه رخی کئی ژ چه رخی به ریه لافبونا شه ریه تی و پیشکه فتنه
وی و سه قامگیریا وی فه کولینه ک تایه ت دی دهینی. . ئه وژی ئه فه وه کو
لخواری.

((قه کولینا نیکی))

چهرخی به لافبونا

سیسته می یاسایین موسلمانا لوه لاتی عیراقی

ده قهرین پوژ هه لات ژ عیراقی: ژ به پری بیته ئازاد کرن ژ لای عه ره بیین موسلمان، ئیکسه ر لژیر ده سته لاتییا (ساسانییا) بوو، و دماهیکی لژیر سیسته می یاسایین ساسانییا بوو. ده باره ی ده قهرین پوژ ئافا و باکور ی پوژ ئافا ژ عیراقی پارچه ک بوو ژ ئیماره تا (حیره) ئهوا (منادرة) ده سته لاتییا وی دکر. یاسایین فی (ئیماره تی) برهنگی (داب ونه ریتا) بوو و ریکه وتی بوون دگه ل پید او سیستین ژ یانا خو جهی و {بیابانی - صحراء} ئهوا هنده ک ره وشت لنافدا به ره لاف و داخو از ییا جیبه جیکرنا عه داله تی دکر و به ره لافکرنا ئیمناهی لسه ر ریکا و تیگه هشتنا باره دوخی و عه داله تی.

بهاتنا شه ریعه تا موسلمانا بو عیراقی - یه کبوونه ک که فته سیسته می یاسایین لسه ر بنه ره تین نوو، و ئیکسه ر هاتبوو وه رگرتن ژ ژیده پری فی شه ریعه تی. و ئه ف وینه نائیته گوهورین، هه که ر هنده ک ژ - سیسته م و ره وشت و داب و نه ریتین - به ری تشته کی ژ کارپه گه ری هه بیت لسه ر هنده ک بریارین هور لناف کاروبار و ره فترا یان لناف سیسته می یاسایین گشتی.

بهره لافبونا شهريعتى موسلمانا ليعراقى و هندهك وه لائين دى: بوييه شورده شهك ياسايى يا راسته قينه و دروست بو شه كرنا دهمهك ياسايى يا نوو.

ژيډه رين ياسايين موسلمانا^{۳۲۰}: -

ژيډه رين ياسايين موسلمانا نه وه: ژيډه رين ئاينى موسلمانا بره ننگه ك گشتى.. و نه ف ژيډه رين هه نى دئينه دابه شكره بو - ژيډه رين ره سهن و ژيډه رين ته واوكر - دهر باره ي ژيډه رين ره سهن، دوو ژيډه رين نه فنه {قورئانا پيروز و سونه ت} و دهر باره ي ژيډه رين دگه لدا يان ته واوكر، دوو ژيډه رين نه فنه {كوډه ننگ و پيقان}.

ژيډه رين ره سهن: - قورئانا پيروز و سونه ت: -

قورئان: -

نه وه قورئانا پيروز: نه وه يه كه مين ژيډه رين شريعتا موسلمانا و بلندترين پله ييه .. ژ خسله تين وى - هه موو لايه نا بخو شه گرئده ت - ژ يه كه مين لايه نين وى.. بريارين بيروباوهر ييا: نه وه يا لسهر مروقى بيروباوهر هه بن ب(خوډاى، و فه ريسته ين وى، و په رتوكين وى، و پينغه مبه رين وى، و پوژا قيامه تى).. يا دووه مين بخو شه گرئده ت: نه وه يا بريارين ره وشتى دياردكه ت و مروق چ خسله تا وه ربگريت ژ ره وشتى پيروز و چ لسهر وييه خو دور بكه ت ژ نه باشى و خرابيى و پيساتى.. يا سى يه م بخو شه گرئده ت - بريارين كاروبارا نه وه يا مروقى پينقى دكه ت لديد بچيت ژ گوئنين وى و ره فتارين وى لناف په راستنا وى و ره فتارين وى يين ياسايى.

---

(۳۲۰). دبيژن ژيډه رى: ب په يفا شه رعى (ريبه ر يان بنه ره ت).

بريارپښ كاروبارا بدووو جوړا به :-

۱ - برياړپښ په پراستنا: - ژ پوڅيځي و نقيڅي و حه جي و زه كاتي، و هنده ك برياړپښ دى نه وژي ريځكستنا په يوه ندييا مروقي دگه ل خوډاي وي دكه ت.

۲ - برياړپښ دان و ستاندنا: ژ - گريبه ستا و رهفتارا و تاوانا و سزايا و هنده ك برياړپښ دى ريځكستنا په يوه ندييا مروقا دگه ل كوډا دكه ت و كوډا دگه ل نيكدوو دكه ت.

بريارپښ دان و ستاندنا: نه وه يا سيسته مي ياساي چي كرى لناف موسلمانا. نه و هه موو يا بخوڅه گريده ت لديف په يقين نوو: - برياړپښ سه روبه پري كه سايه تي و برياړپښ شارستاني، و تاواني، و پيرابوونين دادگه هي، و هه روه سا برياړپښ ده ستوري، و ده وله تي، و ئابوري، و دارايي.

سه قامگرييا نايه تين برياړا يين دان و ستاندنا - دياره برياړپښ په راستني و برياړپښ سه روبه پري كه سايه تي و نه وين دگه لدا هاتي: يي هاتي خواري بره نكه ك پوونكري و دريژ. . ده ربه ري برياړپښ گريداي بدان و ستاندنا و برياړپښ گريداي سيسته مين ياسايا گشتي: يي هاتي بره نكي (بنكه ين گشتي و بناغين بنه رهي) و دوون ژ برياړپښ پوونكري و دريژ - بتني كي مه ك جارا يي هاتي بره نكي پوونكري و دريژ.

بوچوونين زانانين ئاينى نه وه: - نه گه را ژ كوړتيا لناف برياړپښ دان و ستاندنا و سيسته مي ياسايا گشتي لسه ر بنه نكه ين گشتي و بناغين بنه رهي يين پوونكري و دريژ، ئارمانج نه وه ده رفته تي بده ته: سه ربه رشتين كاروبارا لهه ر باژيرا دا ياساين خو شروفه بكه ن لديف باره دوخي و پيداويستين (هه ر ده مه كي و هه ر جهه كي) لناف چارچوغي وان بناغا و بنه رها. بيي نيزيكي برياړا پارچه ك بچوك بين هاتبيته خواري لناف قورئانا پيروز^{۳۳۱}.

---

(۳۲۶) - عبد الوهاب خلاف: - (علم أصول الفقه و خلاصته تاريخ التشريع الاسلامي). چابا

سيى - ساللا ۱۹۴۷، لاپه ر (۳۰ - ۴۱).

سونهت: -

سونهتا پينغه مبهري خودي (سلاڻ لسهرين) .. نه وه يا ڙ دهف وي
دهرکهفتي .. ڙ ځوتنا يان کريارا يان راپورتا .. ڙ نارمانجين وي - ديارکرن و
پوونکرن و شروقه کرنا نه وا - کومکري ڙ بريارين قورنائی و دهقين وي - و
ههروه سا نه وي بريارين نووي ئيناي چ دهق لسهر نه هاتينه لناف
قورنائی وهکو بريارين (الشفعة) - نه و مافي باش ويلندتري لسهر تشته کي
ههبيت).

ههکر قورئان هاتبته کومکرن پشتي هاتي خوراي بدمهک کورت ..
فرموده نه هاتينه کومکرن ههتا دهمهک پاشقه ماي^{۳۲۷} .. دريژيا دهمي و جيوازي
زانايا - بوييه نه گهر: نه و چهندي بچيته دناف فرمودا نه و نه ڙ وي - نه ف
کاره: نه وه يا نه ف زيده ري ببها بکه فته جهي ناکوکي و جيوازي لناف گه لهک
پارچين وي.

لسهر قي چه نديرا هندهک زانا مانه گريداي ب(فرمودا) و هاتنه
نياسين ب(أهل الحديث).

به لي هندهک زاناي دي: کارين بيروکي باشتري دانان هاتنه نياسين ب(أهل
الرأي).

قوتابخانا (فرمودا - الحديث) جهي خو گرت لباژيري (مهدينی). به لي
قوتابخانا (بيروکي - الرأي) پيشکهفت و گه شبوو لعيراقی.

---

(۳۲۷) - ڙ کومين فرمودين پاشقه ماي کومين بخاري (۱۹۴ - ۳۵۱ کوجي) و مسلم (۲۰۶ -
۲۶۱ کوجي). وکوما (کافي) و کوما (من لا يحضره الفقه) و هنده کين دي.

ههردوو ژیدهرپین تهواوکهه: - {کوډهنگ و پیقان - الاجماع و القیاس} :-

کوډهنگ: - هندهك كوډهنگ پیناس دكهن: ریكهوته نافهرا همی شاره زاییڼ زانستا موسلمانا نهوین سیفته و خسله تین شاره زاین شه رعی لدهف وان ههین. لدهمه کی ژ ده مان، و ئەف ریكهوته لسهر بریارهك شه رعی بیت. هندهك دی پیناس دكهن: ئەوه كوډهنگه یا (أهل البيت).. یان ئەوه بکوډهنگا هه موویا و (أمام معصوم) پیشكداربووی - و (أمام مالك) رازی بوو بکوډهنگ یا (أهل المدينة) - و (أمام احمد بن حنبل) كوډهنگ سنوژكر بکوډهنگا (الصحابه) بتنی.

كوډهنگی كارپگه ریبهك گه وره هه بوو لسهر پیشكهفتنا شه ریعه تا موسلمانا و لسهر گوهوریا بریارپین وی لیدیف پیداو یستین دهمی و جهی، بو وی چه ندی یا لناف كیشا نهوین چ دهق لسهر نه هاتین لناف قورئانی یان لناف سونه تی.. یان نهوین دهق لسهر ههین و لاوازی و تارپاتی لناف هه بیت و دهرفته هه بیت بیته شروفه كرن و پوونكرن. لقیره پوئی میشکی دیار دبیت بو پیشكهفتنا بریارا. زانا جیوازیبون لسهر وهرگرتنا كوډهنگی.. به لی خه لكی وان بوئی وهرگرتبون و پالپشتییا خو دانا بون لسهر گه لهك به لگه ییا ژ وان فه رمودا پیروژ (أمتی لا تجتمع على خطأ، أو على الضلالة). و ژ وی گو تارا نه صحابی - عبدالله بن مسعود - (ما رأه المسلمون حسناً فهو عند الله حسن، وما رأه المؤمنون قبيحاً فهو عند الله قبيح) ^{۳۲۸}.

---

(۳۲۸) - بوچوونین هندهكا وهكو (ألمدی فی الاحكام). به شی ئیكی لاپه (۱۱۲) نه وه رمودهك پیروژه. و یا دروست نه وه گو تتا نه صحابی (أبن مسعود) وهروه سا نه فه (أبن نجیم) یی گو تی لناف په پرتوكا (الاشباه) لینی رینه کی بکه لسهر شروفه كرنا (حموی) به شی یه كه م، لاپه (۱۲۷).

پيڻان: - ڀيڪه ڪه يا ميڻڪيهه، زانايائِي وهگرتي، ونه خاسمه ژوان زاناياء (أهل الرأى) دا بگه هن لسهر بريارپڻ شهرعي بو وان ئاريشا ئه ويڻ چ دهق بو نه هاتين.

پيڻاسه يا پيڻائي ئه وه: بجهئنانا بريارا حاله ته ڪي دهق بو هاتي (بريارا وي) لسهر حاله ته ڪي چ بريار بو نه هاتي، ژ بهر يه ڪبوناهه ردوو حاله تا بنيڻشي و نه گهري^{۳۲۹}.

زانا جيوا زبون لسهر وهگرتنا پيڻائي و مهرجين وي، هنده ڪا نه ڪولي ڪرن و دورئيڻستن، و هنده ڪا قه بول ڪر وهگرتن.

* - وهگرتنا هه ردوو ژيڏه پڻ ته واوڪهر: - ڪوڏهنگ و پيڻان ئه وه (أجتهد).
 ئيجتهد ئه وه: ((هه موو شيانين خوه ولدن بو دهئنانا بريار ڪ شهرعي،
 ئه وه يا {ياسادانهر - الشارع} دانيت - ريبه ره ڪ سهه ڪيهه - پشتي قورئائي
 و سونه تي))^{۳۳۰}.

هه ڪهر أجتهد بڪوڏهنگي لسهر ڪاره ڪي بيت بريڪا پيڻائي برهنگه ڪ تاييهت. ئه و ريڪه ڪه بو دهئنانا بريارا ژ بنه رته تي وي، و نه ژيڏه پره ڪه بو فان بريارا.

* ژيڏه پڻ بو بريارپڻ شهرعي پيڻان دي: -

هنده ڪ ژيڏه پڻ دي پيڻ ههين بو بريارپڻ شهرعي ژ بلي - هه ردوو ژيڏه پڻ
 رسهن و هه ردوو ژيڏه پڻ ته واوڪهر - هنده ڪ {زانايڻ شهرعيه تي - الفقهاء} يان

---

(۳۲۹) - لينڀرينه ڪي بڪه لسهر بنه رته تي راستي لناف شهرعيه تي موسلمانا. لاپه (۵۶) ژ په پتوڪي.

(۳۳۰) - (الخصري) ميڻوويا شهرعيه تا موسلمانا، ژيڏه پڻ بهري. لاپه (۱۰۷).

{بوچوونین شہریعتی - المذاهب} یین وەرگرتین ئه وژی (به باشی دانان - الاستحسان) و (سه لماندنا ببه لگه - الاستدلال) و (به رژه وندیین په واکه ر - المصالح المرسله).

(به باشی دانان - الاستحسان): - ئه وه (پیقانی بهیلن و یا باشتر بوّ هاوه لاتییا ئه و بیته وەرگرتن)^{۳۳۱} و (گه ریانه کی بکه ت لسهر به رژه وندیی و عه داله تی)^{۳۳۲}.

یان برامانه کادی: - به لگه یی بهیلن، و ئه و چه ندا (عه داله تی و گرنگیی و پیداووستی کر بیته ئه رک) بباشی بیته دانان - زانایین شہریعتی ئه ف هوکاپه بجهئینان لسهر حاله تا، ژ وان حاله تا: - (چی بوونا فروتنا قه پزی چونکه پی تقییا هاوه لاتییا لسهر هه یه) و (نه هیلانا زیانین نه په وا و نه شیرین ئه وین چیدبن ژ ئه نجامین بکارئینانا مافا) و (بیگونه هکرنا گه له ک کاروبارا دگوتن ژ پی تقیین گرنگه).

ده رباره ی (سه لماندنا ببه لگه - الاستدلال): - هه روه سا دبیزنی (هاوری کرنا حاله تی) ئه وه: - پیگی کرنا مانا بوئی چه ندی یا هه بوونا وی بجه هاتی یان ژ نه بوونا وی چه ندی بحاله ته کی ژ حاله تا ئه وا لسهر به گه را نه سه لماندنا گوهورینا وی. یان وەرگرتنا هنده ک کاروبارین بنه رته تی، و وی دانانا بنه رته ک به رقه رار هه تا به روفاژی وی بسه لمینیت، بوّ نمونه: {بنه رته ئه وه پله بیگونه هه - الاصل براءة الذمة} .. و بناغه یی یا په وا و ئازا دی لسهر په وایا وی و ئازایا وی چن، هه تا به لگه ک هه بیت وی وهریگریت لواره کی زانستییدا... و بنکه ی مانا بوئی چه ندی ئه وا لسهر مای، هه تا گوهورینا وی بیته سه لماندن.

(۳۳۱) - (المبسوط) به شی دهه. لاپه ر (۱۴۵).

(۳۳۲) - بداية المجتهد. به شی دووی. لاپه ر (۱۵۲).

دوماھیکي {به رڙه وھنديين پھواڪر - المصالح المرسلۃ} ۽ ھوا (الامام مالڪ) بانگھ وازي بوي ڪري، چوڻڪھ وي ديت: نور ڙ زھحمه تايه بجھئنانا بريارپڻ گشتي لھموو حاله تا.. بھي ڇھندي ھندھڪ حاله تيئن تايهت دھردڪھ ڦڻ ڙ بريارا دھقي گشتي.. ڙ بهر ڦي ڇھندي - گوٽني پھيڦا (به رڙه وھنديا پھواڪر)، يان ۽ ھوا ڙ دھرقھي دھقي، وريزي لوي ھاتي گرتن ڙ لايي بريارپڻ گشتي، ۽ ھو بريارھ يي داي: ۽ ھوا به رڙه وھنديا ٺاڦاڪري لسھر گرنگي و پيداويستي.

ڙ نمونھين (به رڙه وھنديا پھواڪر - المصالح المرسلۃ): - چيڊبيت - باج بين وھرگرن - ۽ ھه جيوازه دگھل وي بناغھي ۽ ھوا دييڙيت: چينابيت ماليه تا ڪھسھڪ دي ڙي بيٽھ وھريگرت بي ھق.. پيقان ۽ ھه - چينابيت - ڦي ماليه تي بيٽھ وھرگرتن.. به لي ۽ ھو ڇھرڪرييا - دھولت ڇھرج دڪھت لسھر ڪاروبارا و ڇھمھتا و به رڙه وھنديين گشتي - بوويه ۽ گھرا {به رڙه وھنديهڪ ھه بيت} دھرفھتي بدھت دھولھتي باجا دانيت و وھريگريت.. وھروھسا بيروڪا به رڙه وھنديين پھواڪر دھرفھت يي داي: سزايي دھراڦي دانن لسھر تاوانبارا، سزايه بو وان.

لينڊرينھڪ لناف ڙيدھرين شھريعتن موسلمانا: -

لسھر مھرا بوڙي: بريارپڻ شھريعتي موسلمانا يي ھاتيه وھرگرتن: ڙ دوو ڙيدھرين پھسن ۽ ھوڙي (قورئان و سونھت).. دھقي قورئانا پيروڙ و ۽ ھوا ھاتي ڦھگوھاستن ڙ پيغھمبھري ڙ سونھتي (دھق - و - ڦھگوھاستن).. ۽ ھون ھه دوو ڙيدھرھ بين پيروڙن بو بريارپڻ شھريعتي.. دھربارھي ڙيدھرين (لقي) ٺاڦاڪريھ

لسهر میښکی و بناغهین عه داله تی. . ئهون ژیده پرین ته واکه ر بو یین
یه که مین ۳۲۳.

به رامبه ری ژیده پرین شه ریه تی موسلمانا، و لیف دابه شکرنا نوو یا -
ژیده پرین یاسایی - ئه م دبیین یاسایا چیکری به رامبه ری وی (قورئان و
سونه ت) . . ده رباره ی - خه لیفه ی یان سولتانی - هر و هر چینه دبوو بریارین
یاساین چیکری بکاربیینت، به لی ئه و کاره که - بو بنکه ین یاسایی دئیناده
ده ری: ئه وین چ ده ق بو نه هاتی لناف (قورئانی یان سونه تی) ئه ف چه نده -
ده اته کرن برامیاری یاسایا چیکری - زیده باپی قی چه ندی: ئه و دا چیت
لناف جهئینانا یاساین چیکری و بدانانا ئیک ژ {بو جوونا - المذاهب} باشتر،
یان هه تا قی بو چوونی بخورپی دا دانیت، و دا که ته {بو چوونه ک - مذهب}
فه رمی بو ده وله تی.

ده رباره ی داب ونه ریتا: پاشمایین وی به ردیاربوو لناف سونه تی. . ئه و داب
و نه ریتین به ربه لاف ئه وین سه ریچی نه که ت دگه ل ده قین لناف قورئانی یان
لناف سونه تی و پیغه مبه ری بیده نگی لسهر کریبیت، ئه و دا مین.

لسهر قی دئیته زیده کرن: داب و نه ریتین وه لاتنا ئه وین ئیسلام چوویه
لنافده، هه که نه جیواز بن دگه ل ده قا، ئه و دا که قیته دگه ل کوما بریارین
شه ریه تی بریکا ژیده پرین (لقی) وه کو: پیقان یان کو دنگ یان به باشی دانا
یان سه لماندنا ببه لگه یان به رژه وه ندییا ره واکه ر.

---

(۳۲۳) - میښک بریارا چیناکه ت به لی دگه هت ده رئینانا وی ژ شه ریه تا (قورئانی و سونه تی)
یان دبیته ئه که را بریارادانا ئه و ا چه ندا بگوئجیت دگه ل گیانا شه ریه تی، و سه ریچییا
بینه ره تی شه رعی هر و هر نا که ت. . لئینرینه کی بکه ماموستا (عبد الباقي البکری).
ده رگه هی خواندنا یاسایی و شه ریه تا موسلمانا. به شی یه که م. سال ۱۹۷۲. لاپه ر
(۲۲۰).

دوماهیکی، ئجتهدای : دادوهریی و شه‌ریعه‌تی بخوڤه گریډه‌ت. بریارپین دادگه‌ها لسه‌ر کیشه‌کی، نه پیگین لسه‌ر - کیشین وه‌کو ئیک - ئه‌وین لپاشه‌ روژی دینه‌ رویدان. ئه‌فه‌یه یا ئه‌قروکه لسه‌ر دچن ژ - بلی وان ده‌وله‌تا ئه‌وین بسیسته‌می یاسایا ئه‌نگلوسه‌کسونی وه‌رگرتین - ئه‌وا رابووی لسه‌ر بنه‌ره‌تی کارپین به‌پری یین دادوهریی {مبدأ السوابق القضائیه} .

سیسته‌مین یاسایین موسلمانا

ئه‌فه‌ لخواری بکوړتی هنده‌ک سیسته‌مین یاسایا گشتی یین موسلمانا. ئه‌م دی ده‌ستپیکه‌ین بیپیشه‌کیه‌ک کوړت لسه‌ر دیاربوونا سیسته‌می ده‌وله‌تی لناف موسلمانا .

دیاربوونا ده‌وله‌تا ئیسلامی :-

لچهرخی {به‌پری ئیسلامی - الجاهلیه} سیسته‌می ده‌سته‌لایتی لباژیری حیجازی، نه‌وه‌کو سیسته‌می ده‌وله‌تیبوو لیدیف پامانا نوو. ژ به‌ر قی چهندی: ده‌رکه‌فتنا ده‌وله‌تی ل (یثرب) و {پاشی بوویه باژیری پیغه‌مبه‌ری} بستینین وی یین ته‌مام و دروست، دبه‌ پیشکه‌فتنه‌ک گه‌له‌ک گرنگ... پشته‌ پیغه‌مبه‌ری کوچکری بو {مه‌دینی} ، کارپ ده‌سته‌لایتیا دنیه‌وی دکر لسه‌ر کو‌مه‌ک ده‌ستنیشان کری ژ هاوه‌لایتیا لسنوړی وه‌لاته‌ک نه‌به‌رفره‌ه.

ده‌سته‌لایتیا پیغه‌مبه‌ری ده‌سته‌لایتیه‌ک (ئاینی‌بوو) و بنه‌ره‌تی وی ئه‌و‌بوو پیغه‌مبه‌ر ژ ده‌ف خو‌نا ئاخفیت (ان هو الا وحی یوحی) ئه‌و ئاخفتن ژ ده‌ف خو‌دایی بو وی ده‌ت... هه‌ر کاره‌ک یان گو‌تارا یان بریارپک ده‌رکه‌فیت ژ ده‌ف

پيڻغه مبهري ئەو: ياسابوو و پيٽقيە لسەر بچن و ئەوي سەرپيچي بکەت داي
ئيتە سزادان.

سيستەم خيلافەتني (الخلافة) :-

ئەو کەسي لپاش پيڻغه مبهري مایە لسەر کاروبارين موسلمانان، دگوتني پەيڤا:
خەليفە پيڻغه مبهري خۆدي يان بکورتني {خليفة}. هەندە جار دگوتني
{إمام} ، دەت دانان وەکو ئيمامي نقيزني دکرني سەرپەرشتي خو و لديف
چوون.

دانانا (خەليفە يان ئيمامي) پيٽقي بوو رازە مەندي بکو دەنگي لسەر بيٽە
کرن ژ لاي ئەصحابيا و ئەوين دگەل واندا.

هەندە مەرج هەبوون لسەر ئەوي، خلافت وەرگرتيا: - تينگە هشتن، و
عەدالەت، و شيبان، و ساخ لە ميبا هەستکرن و ئەندامين لە شەي ئەوين
کارپيگەري بکەت لسەر بيروکي و کاري.. و شيبانين سزاي ئايني هەبيت.. و
بشييت رابيت بجهنگا، و ديتنن دور ل دەف هەبن.. و بشييت نەخوشيين
هاوە لاتييا هەلبگريت.. و بەهيزيت بو وەرگرتنا بە پرساتيين وي.. بە لي جياواز
بوون لسەر بنە مالاً وي.

خەليفە ژ دەمي خەليفين راشديا پرس و راويژ کرنا ئەصەحابيا دکرني
لسەر کاروبارين دەوله تي.. بە لي خەليفين ئە مەوييا پرس و راويژ بتني دگەل
دەسته کين خو دکرني.. سيستەمي {راويژکاري} - شوري {لچەرخي (مأمون) ي
پيشکەفت - و ئەوي دەسته کا ئە نجومەني دپوستکر - وەکو: دەسته کا
ئەندامين پەرلەمانی بوو، چونکە قی دەسته کي ژمارە ک ژ پياوين دەقەر ايين

لژیردهستی دهوله تی لنافدا هه بوون .. فان ئازادییا بوچوونین خو هه بوون لسه ر
 کاروبارین گرنگ یین دهوله تی .. به لی ئه ف سیسته مه لده مه ک گه له ک درژ نه ما .
 لده می (مصر) هاتییه داگیرکن ژ لایئ سولتانی عوسمانلییا (سلیم) ئ
 ئیکی .. خوړتی له لیفی عه باسییا کر (ئه وی لمصری) دهستی ژ خیلافه تی
 به ردت .. و سولتانی عوسمانلییا مان و نازناوی (خه لیفه ی) دانانه لسه ر خو
 هه تا هاتن لادان ژ لایئ کو ماریین (تورکییا) لدوماهیکا جه نگی چیهانی یا
 ئیکی .

وهزارهت: -

یه که مین جار - وهزیر - هاته بکارئینان لچه رخی عه باسییا .. چونکه
 عه باسییا هنده ک سیسته مین فه رماندارییا عه جه می (فارسییا) دکرنه لناف
 دهوله تا خو ژ وان فه رماندارییا (وهزارهت).

به لی وهزارهت برامانا وی یا گشتی، ئه وه: ئه و که سی دهسته لاتی لناف
 دهستین ویدا داخواری ژ ئه و که سی هاریکارین وی یارمه تییا وی بکه ت بکارین
 ویدا، ب(کاروبارین وی یان بوچوونین وی) .. وه کو فی پله یی هه بوو ژ ده می
 پیغه مبه ری .

ژ دهسته لاتیین وهزیری لسه ر ده می عه باسییا: ئه وی (والی) دانان و دانه
 لایه کی و سه رپه رشتی لسه ر مالییه تا دهوله تی و کوچکا ناما دکر .. و رفتار
 به رده و دهسته لاتیین خه لیفه ی هه بوو یین {شارستانی و بناقی وی}: ژ بلی
 دامه زاندا گریدای ب {جیگری شاهی - ولي العهد} .

وهزارهت ده می عه باسییا دوو جوړ بوون: - {وهزاره تا جهئینانی - وزارة
 التنفيذ} ئه وه یا وهزیر رابیت جهئینانا بریارین ژ ده ف خه لیفه ی ده رکه قییت -

وهزیری ماف نه بوو بریارا ژ د هف خو و هربگریټ.. و { و ه زاره تا مو هله تی بده تی وزیر ی رابیت بمه سه له کی - وزارة التفویض } ئه وه یا خه لیفه وه زیری خو ریکی بده ته وه زیری خو ر رابیت بو ه رگرتنا بریارا لهنده ک کارپوبارا و بیی بزقریت لده ف خه لیفه ی.

مه رجین (ماوردی) دانای بو ئه و که سی { وزارة التفویض } وه ربگریټ وه ربگریټ، هم مو مه رجین خلافه تی هه بن، ژ بلی (بنه مالی - النسب). و بزیده کرنا مه رجی زانیارییا وی و شاره زاییا وی بو کارپوبارینین جه نگا و خه رجییا مالییه تی^{۳۳۴}.

سیسته سن کارگییری:

ده می (أبو بکر): ده قهرین ده وله تی هاتبوون دابه شکرن بو (دوا زده) یه کین کارگیری.. و دگوټنی (ولایات). پشتی فی چه ندی ژمارا وان زیده بوون ببه رفره بوونا ده قهرین ده وله تی.

دگوټنه ئه و که سی خه لیفه ی دامه زران دی بو کارگییرییا ویلایاتا - یان (کارمه ندبوون) و ده سته لاتین سنورکری دابیوونی - یان (والی بوون) ده سته لاتین به رفره هتر ژ کارمه ندا دابووی - یان (ئه میربوون) سه ربه خو بوو بکارگیریا ولایه تی.

ئه وی که سی خه لیفه ی دانای - کارگیریا پارچه ک ژ پارچین ده وله تی بکه ت - هه رده م ده سته لاتی هه بوو: یا سه روکاتییا ئاینی، و دادوه ری، و دارایی، و له شکه ری.. و ئیمامییا هاوه لاتینیا دکر لنقیژی.. و لینیرین لسه ر توندییا دکر، و مالییه تی کو مدکر، و سه رپه رشتییا له شکه ری دکر.. ئه قه بوو { ولایه تا

---

(۳۳۴) - بریارین سولتانی. به شی شه شه م، لاپه ر (۲۵).

گشتی} .. چیدبیت (دگهل والی) کارمه ندی خه رجری هه بیت، و موکله ف بیت بکارگیریا مالیه تی لناف ولایه تی. به لی لژیئر چاقدیریا والی بوو^{۳۳۰} .. ئه و - کاروبارین خه لیفه ی دابنه والی یان کارمه ندی - گریدابیت بکاره ک یان دووکارین ده ستنیشان کری بیت - ولایه ت لقی حاله تی ئه وه (ولایه تا تایه ت).

سه ره رای ئه ف سیسته می کارگیریی: بره نگه ک گشتی سیسته مه ک مه رکه زی بوو. و {خه لیفه } خودانی هه موو ده سته لاتیا بوو لهه موو ده ورو به رین ده وله تی. ئه وی سه ره رشتیا کاروبارین ولایه تی دکر، و رادبوو بده سته کیشانا وان و سنورکن ده سته لاتیین وان. به لی ده سته لاتیا والیا چیدبیت جیوازبوو بجیوازییا ده ما، و به لی بجیوازییا خه لیفه. والیا: خوشی بده سته لاتیه ک به رفره هه بوون. و مایبوون بده مین دریز لناف ولایه تین خو ده می (ده وله تا ئه مه ویا)، چونکه خه لیفه به رده وام مزیلبوون بده ست خو شه ئینان و فه کرنا باژیرا. به لی ده سته لاتیا والی تیچوو ده مین یه که مین خه لیفه یین عه باسییا. و لده می ئه قین هه نی لاوازبووین، گه له ک والیا کارین (توندی و زوری) لولایه تین خو کرن بیی خه لیفه ی. هه تا ده وله تا عه باسییا لدوماهیکن ده مین خو دیار بوو بره نگی کومه ک ژ گچکه ده وله تین سه ره به خو و ژیک جودا^{۳۳۶}.

---

(۳۳۰) - (دکتور حسن ابراهیم حسن و دکتور علی ابراهیم حسن) سیسته می ئیسلامی، لاپه ر (۱۳۶).

(۳۳۶) - وه کو ده وله تا (تولونیه واخشیدییه) لمصری.

تۆمارگهه { الدواوين } :-

(ماوردى) دىبئىت { تۆمارگهه: ئه و جهه يه بۆ پاراستنا ئه و چه ندا گرېدايى بيت بمافين سله لته نه تى، ژ كارا و ماليه تى و ئه و كه سىن پى رادبن ژ سه ربازا و كارمه ندا }^{۳۳۷}.

تۆمارگهه: يى دهمى (عمرى) چىبووى.. ژ بهر دابه شكرنا ده ست كه فتنيت شه را (غه نيمه ت - الغنائم)^{۳۳۸}.. پاشى هنده ك تۆمارگهه يى دى چىكرن وه كو: تۆمارگهه (سه ربازا - الجند) بۆ نقيسينا ناقين سه ربازا و چ گرېدايه سه روبه پى هه ر ئىك وانا ژ به خشيشا.. و تۆمارگهه (الخراج) و (الجباية) بۆ تۆماركرنا داهاتين (بيت المال) و چ دانيت لسه ر هه ر موسلمانه كى ژ به خشيشا.. دهمى (ئهمه وييا) ژمارا تۆمارگهه ها بوونه - چوار تۆمارگهه يى سه ره كى - ئه وژى تۆمارگهه ها {خوك يان باج - الخراج} و تۆمارگهه ها {ناما - الرسائل} و تۆمارگهه ها {وه رگرتنا داهاتيين جوړه وجوړ - المستغلات والأرادات المتنوعه} و تۆمارگهه ها {موركرن و په سنده كرن - الخاتم}. ئه ف تۆمارگهه ها دوماهيكى هاتبوو دروستكرن ژ لايى (معاوية)ى. لدهمى وى (گه وپه ترين تۆمارگهه هبوو). لقى تۆمارگهه يى وئنه ژ بريارپن خه ليفه ي دهر دكه فتن، و دا ئينه پاراستن پشتى هاتيبان به لگه كرن و موركرن بشه ماى.

{عبد الملك بن مروان / ۶۵ - ۸۶ كوچى} زمانى عه ره بى كريبه لناف تۆمارگهه ها به ده ل زمانى فارسى و يونانى.

بته نشت قان هه ر چوار تۆمارگهه يى سه ره كى هنده ك تۆمارگهه يى دى هه بوون گرنگيا وان كيتمربوو.

(۳۳۷)- بريارپن سولتانى، به شى شه شى، لاپه ر (۱۹۸).

(۳۳۸)- الجهشيارى: - الوزا و الكتاب، لاپه ر (۱۶ - ۱۷).

لچهرخی عه باسییا: سیسته می کارگیری گه هشتبوو ژ ریژه کا پیشکه فتی ژ بو دابه شکرنا کاروبارا و پیرابوونا ریځستنې.

سیسته من دارایی: -

لده سپیکا ئیسلامه ی چیبوو^{۳۳۹}: ده زگایه کبوو سه رپه رشتی دکر لسه ر بجهئنانا هاوسه نگیی نافه را داهاتیین دهوله تی و خه رجیین وی. دگوتنی { بیت المال } نه فه لدف سیسته می نوو وه زاره تا داراییه .. و سه رپه رشتی { بیت المال } وه کو وه زیری داراییه .

داهاتیین دهوله تی پیکه اتبوون ژ (زه کاتی) - و - سه رانه - و - خوک - و - دهک - و - مالییه تا وه رگرتی بی کوشتن - و - غه نیمه - و - باج - و - داهاتی).

زه کات: -

داهاتیه ک مالییه، وه کو باجا قه رزییه .. هاوه لاتیین دهوله تی یین موسلمان نه ف ماله ژ مالییه تا خو دانه دهوله تی لدف { بنکه یین دیارکری - قواعد معینه } و په رتوکین شاره زایین ئاینی پافه کرنا وی دکه ت^{۳۴۰}.

زه کات دئیه دانان لسه ر مالییه تی: هه که ر گه همیشه ریژه کا دیارکری. ریژا وی هه رده م ئیک ژ چلی یه (۲۰۵٪).

---

(۳۳۹) - خه لیفی دووی (عمر بن الخطاب) یه که م جار ئه وی (بیت المال) دپوستکریوو، لئیرینه کی بکه: - (دکتور ممدوح مصطفی) - بنه رته میژوو یا سایی، لاپه ر (۳۸۳).

(۳۴۰) - زه کات لدف شه ریه تی: نه وه پارچه ک ژ مالییه تی، شه ریه تی بی ده ستنیشان کری بو ئه وی پیته ی پی هه ی، لدف مه رجیین ده ستنیشان کری، په رتوکین شاره زاین شه ریه تی پافه کرنا وی دکه ت. و (بیت المال) هه رده م ئه وی زه کاتی وه ردگت و دا ده ته و نه و که سین پی هه ی.

سهرانه { الجزية } :-

باجه كه دهولت وهر دگرت ژ هاوه لاتيين خو ئه وئ لدهف ژ (بيانيا) بهرامبهري پاراستنا وان و ماليه تا وان، ئه ف باجه دهاته وهر گرتن لهندهك ده مين دهستنيشان كرى.. دگوتن وان { أهل الذمة}: ئه كه سين نه موسلمان ولژير سيبه را دهولته تا ئيسلامى بژين و سه رومال و ناموس و خوئنى بيته پاريزتن لسهر وييه بهرامبهري ئه فئ چه ندى (سهرانه) بده ته دهولته تا ئيسلامى.. و هه كه رهندهك مهرج په يدا بوون، لسهر وانه پيگيري بكن و چ بو وئ نينه فئ لسهر وان راكه ت^{۳۴۱}.. و سه رانه ژ ئه و كه سئ موسلمان نه دهاته وهر گرتن به لئ بنتئ و (جيهاد) لسهر وى بوو.. و هر وه سا نه دكه فته لسهر ئافره تئ يان زاروا.. و هه روه سا - لگه له كا دبوورين و ژ وان نه دهاته وهر گرتن - ژ بهر ئه گهرين مروفايه تئ.. ريژا سه رانه لناف دهوله تئ عه ره بئ بين ئيسلامى - ئيك لسهر چه فتابوو - ئه و فقه بوو ئه وا هاتى دانان لسهر دهوله تئ دگه ل وان وه كو: عه جه ما و روميا^{۳۴۲}.

خه رجس يان خوك { الخراج } :-

باجه كه دئته دانان لسهر وان زه فبيا ئه وين موسلمانا فه گرين - بخوړتى يان بيى جهنگ و بيى كوشتن - و دابهش نه دكرن نافبه رخو دا، و ريكه وتبوون دگه ل هاوه لاتيين وئ لسهر دهست بهردانا وانا لسهر زه فيين وان و بمينيت لناف دهستئ وان بهرامبهري خوكئ بده نه (بيت المال).

---

(۳۴۱) - لئني رينه كئ بكه بو (دكتور عبد الكريم زيدان - أحكام المذميين والمستأمنين في دار الاسلام) (بغداد سالاً ۱۹۶۳ - لاپه پ ۱۳۸).

(۳۴۲) - (دكتور حسن ابراهيم حسن و دكتور على ابراهيم حسن) سيسته مئ ئيسلامى، لاپه پ (۲۰۱).

خوك دهات وهرگرتن بئيك ژئه فان ههردوو ريكا: -

يهك: - بههرهك دهستنيشان كرى ژ بهره مئ زه قيا دگل دهاته وهرگرتن دگل وهرگرتنا باره دوخئ وئ يئ ئابورى.

دوو: - دهاته وهرگرتن ب(بهايه كه شه برى) ژ ماليه تئ لسهر روپه رهك دهستنيشان كرى ژ زه قئئ. ئهف ريكا دوويئ ئه و بوو يا خوكا زه قئئ عئراقئ لديق چوون.

خوك ژ وان زه قيا نه دهاته وهرگرتن ژ ئه ين خودانئ وان زه قيا بووينه موسلمان برازمه ندييا خو و بيى جهنگ.. به لئ ئه فان به رامبه رى زه قيا (دهك) دان.

دهك {العشور} :-

باجهك بوو ريژا وئ {دهه (علب - غلة)} ژ زه قئئ لئير دهسته لاتييا دهولتا ئيسلامئ، و دگوتئئ {زه قيا دهك - الأراضى العشرية} .. و زه قئئ دهك: يا ئه و زه قئيه بوون ئه وين خودانئ وئ برازيبوونا خو بووينه موسلمان بيى جهنگ يان ئه و زه قئيه بوون ئه وين گه هشتينه دهولتئ و هاتيينه دابه شكرن نافه را جهنگه وهره.

ماليه تاهه وهرگرتئ بيئ شه و كوشتن {القيء} :-

ئه و ماليه ته ئه و موسلمانا بدهستخوئه دئينا بيئ شه و كوشتن .. و بههرا (بيت المال) بيئج بوو .. و ئهف (بيئجه) ده مئ پئغه مبه رى دهاته وهرگرتن، و ئه و ژ به رمائ ژ قئئ ماليه تئ دائئته دابه شكرن لسهر سه ربازا و بو كرئنا چهكى و ئاميره و كه لوپه لئئ جهنگئ .. لده مئ (بيت المال) هاتيه دروستكرن ئهف (بيئجه) وان وهردگرت.

غەنیمە { الغنیمه } :-

ئەو مالییەتە ئەوا موسلمانا بدەستخوڤە دئینای لدهمی - جهنگا - بریكا سەرکەفتنی یان بتوندیی و خوړتییی .. ئیک ژ پینجی یا قی مالییەتی دچوو بو (بیت المال)، ئەوا ژ بەرمای دابیتە مولکییەتا وی ئینای.

باجا داهاتس { المكوس } :-

لیدیف پەیفان نو ئەو: باجه لسەر که لوپەلین بازپرگانی ئەوین ژ وەلاتین بیانی دھاتە ناف وەلاتی .. ریژا قی باجی دامینت لسەر بهایی که لوپەلا و خسلەتین وی بازپرگانی ئەوی ئەف که لوپەله ئینای لناف سنوړی دوهله تی.

سیستەس دادوهریس :-

موسلمانا بسەریقه کیشین خو بلنددکرن لدهف (پیغەمبەری) و دا بریاریی لسەر دت .. لدهمی کوچبەر هاتین فەگوهاستن بو باژیری (مەدینی)، گریبەستەک گریدان دگەل هاوہ لاتین مەدینی ژ موسلمانا و یین دی ئەوین دگەل وان، و لسەر قی گریبەستی رازیوون و ریکەوتن لسەر ئەوا لنافبەرا خودانین قی لاپەریدا ژ ئاخفتنی و دەفگرتنی یان لیکەفتنی و مەتپسیەک لسەر خرابییا وی هەبیت دی ژقەرن بو خودایی گەورە و (محمد) پیغەمبەری خودی} ٤٤٣ .

---

(٣٤٣) - کوما بەلگەیین پامیاری یین دەمی پیغەمبەری و خەلیفین دیفرا. کومکرنا (دکتور محمد حمید الله الحیدر آبادی). چاپا دووی. لاپەر (٢٠).

پشتی پیغمبه‌ری - دسته‌لایتیا دادوهری دگه‌ل هموو دسته‌لایتیا هاته فه‌گوهاستن بو خه‌لیفین وی.. و هه‌که‌ر خه‌لیفه‌ی: والیه‌ک یان کارمه‌نده‌ک دامه‌زراند، دا دسته‌لایتیا دادوهری ده‌تی بیده‌باری دسته‌لایتین رامیاری و کارگیری و له‌شکه‌ری.

لده‌می (عمر)ی: دادوهری هاته دانان بو چاره‌سه‌رییا کی‌شین شارستانی، و باری دادوهری دانه (دادوهرین سه‌ریه‌خو) و جو‌دابوون ژ خه‌لیفه‌ی و والی. ده‌باره‌ی دادوهری بو (کاروبارین تاوانی) مابوو لناف ده‌ستی وان.. ژ ده‌می (ئه‌مه‌ویا) باری دادوهرییا هنده‌ک کاروبارین تاوانی دایبوون لده‌ستی دادوهر، و رادبوون بهنده‌ک کاروبارین کارگیری: وه‌کو چا‌فدی‌رییا مالی ئیتیم، و کارگیری مالیه‌تا کاروبارین ئاینی (ئه‌وقافی).

خه‌لیفه‌ی بخو خو - دا دادوهری هه‌لبژیت یان دا ده‌رفه‌تی ده‌ت والیا یان کارمه‌ندا وان هه‌لبژین - دادوهر دا ئیته هه‌لبژارتن - ژبه‌ر زانین و شاره‌زایا وی لسه‌ر بریارین ئاینی دگه‌ل وه‌رگرتنا په‌وشتی وی یی باشبیت.. دادوهره‌را موجه‌ک هه‌بوون ژ (بیت المال) وه‌ردگرتن.

سه‌ریفه‌ بریارین دادوهری - نه‌دهاتنه تو‌مارکرن - چونکه ئیکسه‌ر دهاتنه بجه‌ئینان. و بجه‌ئینانا وی دا لژیر سه‌ریه‌رشتیا وی دادوهری بیت و ئه‌وی بریار ئینایه‌ ده‌ری.. تو‌مارکرن بریارین دادوهری ده‌ستپیکر ژ ده‌می ئه‌مه‌ویا. لده‌می (عبد الملك بن مروان): (کوچکا گوته‌ها - دیوان المظالم) هاته دروستکرن لپایته‌ختی، و خه‌لیفه‌ی بخو سه‌روکاتییا وی دکر، و ژماره‌ک دادوهره‌را و ئه‌میرا و خو‌دانیت بو‌چوونا لویری حازر دبوون.. هه‌روه‌سا ئه‌نجومه‌نه‌ک هاته دروستکرن دا لئینیرینی لسه‌ر وان کی‌شا بکه‌ن ئه‌وین چ بریار بو نه‌هاتین لناف قورئانی و سونه‌تی.

لههردوو دهما یین (راشدییا - و - ئەمهوییا) دادوهریی نه دکهفته لژیر کارپگه رییا پامیاریی. به لئ لدهمی (عهباسییا) خه لیفا هه ولدان کارپگه ریی لسه ر دادوهریی بکهن، و ئەف کاره بو ئەگه را دورکرنا شاره زایا و زانایین شه ریعه تی و بوویه نه رازیبونا وان ب پله یین دادوهریی.

لدهمی عهباسییا: ده رگه هی ئجتهادیی به رته نگی ئیخسته لپیشیا دادوهری.. دادوهر رابوون به دادوهریی لیدیف بریارین {بوچوونین ئیسلامی - المذاهب الاسلامیه}. و دادوهر هه ردهم دائیته دامه زانندن لیدیف {المذهب} یا به ربه لاف لده قهری ئەوا دادوهریی لئ بکهت.

گریدانا دادوهری به بریارین {المذاهب الفقهیة} - بو ئەگه را دورکرنی ژ - ئجتهادیی - و بدوماهیکی بو ئەگه را لاوازییا گیانی نووکرنی و داهینانی.

سه ره پای قی چه ندی: ئافره تی چ پله یین دادوهری نه وه رگرتبون.. به لئ هنده ک زانایا ده ستور دابوو یی قی پله یی وه ربگریت.. (أبو حنیفه) ده ستور دابوو ئافره تی پله ییا دادوهری وه ربگریت {لناف وان کاروبار ئەوین دیده قانییا وی لنافدا چیبیت).. وههروه سا لدهف وی (دیده قانییا ئافره تی یا دروسته) بو هه موو کاروبارا، بننی چینابیت و نه دروسته بو سزای شه ریعه تی و نشته جیی.. به لئ لدهف (مالکی و شافعی و ابن حنبل) چی نابیت ئافره ت قی پله یی وه ربگریت.

گرنگترین جوړېن دادوهره :-

دادوهره دادوهره :- لدهمى عه باسييا - پلهك دادوهرى چيدبوو - و دادوهره ك گه وره پيرادبوو لپايته ختى، و رادبوو بدهسته لاتييا دامه زراندى و لادانا دادوهره و چاقديرييا بريارپين وان دكر و رادبوو به موو كاروبارپين وان يين جوړه و جوړ: دگوتنى { دادوهرى دادوهره } ئه ف پله لدهمى نوكه و كو پله ييا وه زيرو داده . لدهمى (ره شيدى) يه كه م كه س ئه ف پله وهرگرى (أبو يوسف) هه قالى (أبو حنيفه) و نقيسارى په رتوكا (الخراج).

دادوهره {گونهها - المظالم} :- كوچكا گونهها ئه وا (عبد الملك ابن مروان) چيكرى گه له ك نه ما، وگرنگيا خو ژ ده ستدا ژ دهمى (عمر بن عبد العزيز). به لى ئه ف كوچكه گرنگيا وى بو وى زقريقه لدهمى عه باسييا .. تايبه تمه نديا قى كوچكى لينيرينى بكه ت لسهر ده عوين كارگيرى ئه وين دئنه بلندكرن لسهر واليا بئه گه را كاروبارپين وان و ههروه سا لسهر كارمه ندين باجا بئه گه را سه رپيچيا وان لدهمى وهرگرنا باجا .. و ههروه سا ئه و ده عوه بو وى دائيته بلندكرن ئه وا دادوهره كى بريار لسهر داى .. به لى نه دشيا قى بريارپى بجه بينيت ژ ئه و بهر پله ييا به يزا گونه هبار لسهر.

خه ليفه ي بخوخو: سه روكاتيا كوچكا گونهها دكر يان دا ئيك ژ گه وره دادوهره دا دانيت پيش خوځه سه روكاتيا وى بكه ت. لوى دهمى دگوتنى (دادوهرى گونهها).

موحاسبكار {المحتسب} :- دادوهره ك بوو كارپى وى لينيرينى بكه ت لسهر كيشين گريداى رهوشى گشتى يان رهوشتى .. وههروه سا سه رپه رشتيا رهوش

و شیوازی بازپگانی دکر، و قه دیتن دکر لسهر قورساتییا و کیشانا و پیثانا و
ئه داکرنا قه پزا^{۳۴۴}.

دادوهری سوپای {عسکر} : - پله یه ک دادوهری هه بوو بو وان ده عوا ئه وین
لایه نه ک وی یان ئه وی داخوازی لسهر {سه ربازبیت} . دگوتنه ئه وی بقی کارپ
دادوهری راییت (دادوهری سوپای).
ههروه سا ئه ف ناغه دگوتنه وی دادوهری ئه وی دگه ل خه لیفه ی دهرکه فیت
لگه ریانین وی .. قی دادوهری چ شییان نه بوو بدهسته لآتین خو هه که ر بتنی
دهرکه فتیبا .

---

(۳۴۴) - ئه ف پله یه : پله ییا دادوهری بازارا دئینیته بیرا مه (کوردل اییدیل) ل رۆما .

((قه کۆلینا دووی))

{ گه شه بوونا بوچوونین فوقهی - أزدهار المذاهب الفقهية }

دگه ل بهربه لافبوونا شه ريعه تا ئيسلامی لسنوړی (دهوله تین عه ره بی)،
قوتابخانین فوقهی چیبوون، و گه شبوون کهفت بوچوونین فوقهی.

{ قوتابخانین فوقهس - المدارس الفقهية }

لناف (فقهی) دوو قوتابخانه چیبوون - ئیکى ژوان ل (عیراقی) بوو،
لبنه رتیدا پالپشتییا خو دانیت لسه ر بیروکی - و یادووی ل (حیجازی) بوو و
پالپشتییا خو دانیت لسه ر فهرمودین پیغه مبه ری.
ململانییا وهرگرتنی ب { فهرمودین پیغه مبه ری یان وهرگرتنا بیروکی }
نه ململانه کا نوو بوو.

بنه رته تی فان هه ردوو بوچوونا دزقریت بو ده می (ئه صحابییا) ئه وین هنده ک
ژوانا پتر گریدایبوون بفه رمودین پیغه مبه ری و هنده کین دی پتر کاردکر
ببیروکی. به لی هوکارین ده ستنیشان کری پاشی چوو دناف فان هه ردوو
بوچوونا.

ئه م دی نیشانی دهینه هه ردوو قوتابخانا وه کو خواری دیار.

یه ک :- قوتابخانا فرمودین پیغہ مبرہی :-

سونہ تا پیغہ مبرہی: بہ ربہ لافبوو و بہ رزانین بوو ل (مہ دینی). فرمودین پیغہ مبرہی چیدبوون لدیف داخوآزییا پیداویستیین کوّمہ لا وی. . ہاوہ لاتیین وی رابوون پیارستنا فرمودین پیغہ مبرہی، و ژ بہ رکن، و خو پیغہ گریدان. . بوّ فوقہ ہائیّن وی ناسانبوو یین پاست و دروست دیار بکہن ژ یین دی. . وئوین پاست و دروست خو پیغہ گریدان و خو ہافیتنی و وہرگرتن و لدیف چون.

بچیبوونا (قوتابخانا فرمودین پیغہ مبرہی ل مہ دینی) ہندہ ک جارا دگوتنی قوتابخانا مہ دینی یان قوتابخانا حجازی.

فوقہ ہائیّن مہ دینی برہنگہ ک تایبہ ت و فوقہ ہائیّن حجازی برہنگہ ک گشتی: نہ ئو بتنی ہاتنہ گریدان بقی ریکی ئو: پالپشتییا خو دانیت لسہر دہ قین شہرعی بہ موو پالپشتییا خو. . بہ لی لشامی و ہتا لعیراقی فوقہ ہا و ہاتنہ گریدان بقی ریکا زانیاری وەرگرن ^{۲۴۵}.

بہ رناوبانگترین فوقہ ہائیّن قوتابخانا فرمودین پیغہ مبرہی ل مہ دینی (سعید بن المسیب المخزومی) چوویہ بہر دلوقانییا خودی لسالا (۹۳) کوچی. . شارہ زایی و زانیاری وەرگرتبوو ژ گہ ورہ ئو صحابییا ئوین چاچییکہ وتن دگہ ل وان کری و فرمودین پیغہ مبرہی ژ وان گوھ لی بووی. . و کہفتہ لژیئر کاریگہ رییا ریکا وان یا فوقہی. . ژ وانا (عبدالله بن عمر و زید بن ثابت).

---

(۲۴۵) - عیراق لدیف ریکا (الشعبی - و - الثوری) دچوون. و لشامی (الزہری - و - الاوزاعی).

- خسله تین قوتابخانا فرمودین پیغمبهری :-

هردوو قوتابخانا - فرمودین پیغمبهری دگل قوتابخانا بیروکی - ژیک جودابوون لسهر وی ریکی ئهوا هرئیک ژ وان لسهر دچوو.. ریکا قوتابخانا فرمودین پیغمبهری پالپشتیا خو لبهره تیدا داناوو لسهر دیتنا چاره سهریا بو کیشین فوقهی لیدی قورئانا پیروژ و فرمودین پیغمبهری، و هه کهر چ چاره سهری بو وی نه با دازفرن لسهر بیر و باوهرین ئه صه حایبیا و ئجتهدا وان. و نه دچوون وهرگرتنا بیروکی: چونکه لدهف وان نه شیرین و مه کپوه بو.. بتنی لناف چارچوئه کی بهرته نگ وهردگرتن.

ژ بهر کو هه قالین فی قوتابخانی دا نه چار نه بن و دهرکه فن ژ چارچوئی {قورئانی و سونه تی} و بچنه بیروکی.. ئه و نه پراوه ستای بوون بوهرگرتنا فرمودین پیغمبهری یا (تواتر) ئه وین دهاتن فه گوهاستن لناف گه له کا.. به لی هه تا ئه وان ئه و وهردگرتن یا (الاحاد) ئه و هاتبا فه گوهاستن ژ لایئ که سه کی بتنی.. ئه و چوو بیوون تاییه تمه ندیی بدن بریارین گشتی ئه وین هاتییه خواری لناف قورئانی بوئ سونه تی ئه و که سه کی بتنی فه گوهاستی.. ئه فه ئه و بو یا هاتییه ره دکرن و نه هاتییه وهردگرت ژ لایئ عیراقیا خودانیت قوتابخانا بیروکی^{۲۴۶}. بقی چه ندی هه قالین قوتابخانا حیجازی بهر فیره بوون دانه واری وهرگرتنا بسونه تی و نه وه کو هاوه لاتیین عیراقی بوون.

---

(۲۴۶)- پالپشتیا عیراقیا لسهر فی چه ندی: ئه وه سونه تا که سه ک بتنی فه گوهازیت، ناگه هینته ریژا راستیی و دیوستیی (الیقین) به لی (شهک) یی لناف ئقیدا هه ی. و ئه و (شهک) لنافدا هه بیت نا بیته تاییه تمه ندیی بو ئه و فه بری.. منهاج الاجتهاد فی الاسلام. (دکتور محمد سلام مذکور). چاپین زانکویا کویت. لاپهر (۱۰۵)، یی هاتییه خواری لناف: المدخل للتشریح الاسلامی (دکتور محمد فاروق النبهانی) لاپهر (۱۰۲).

دوو: - قوتابخانا بیروؤکی: -

لعیراقی: ژماره ک هوکارا کومبوون ژ بو دیارکرنا نیشانین ریکا (فوقهی) ئهوا پالپشتییا خو دانیت لسهر بیروؤکی و ئجتهدای.. ژ گرنگترین قان هوکارا ئهوه: بهریه لافبونا فهرمودین هاتیه دانان ژ ئه نجاما جیوازی و مملانی یا رامیاری و کومه لایه تی.. هه کهر (عراق) دوور بیت ژ {مه دینی، مالا فهرمودا}، ئه قه ژ زحمه تا بوو لسهر هاوه لاتیین ئه وی پالپشتییا خو دانن لسهر بهوو پالپشتی.. ژ باشیین فی قوتابخانی: بیی ترس (فته تاوی) دئیناده ده ری.. و ببیروؤکی دست پیکر بهر کیشه کی هه بیت و هه تا هه کهر بتنی دانانی بیت.. ئه وانا دیتبوون بریارین شه رعی سنور کرییه.. به لی ده باره ری دانا و سه رسه روبه ری و کاروبارین چیدبن بیی سنوره.. بقی چه ندی چینابیت بو ئه واهه کم {یا سنور کری} خو دانیت لسهر یا دووم و هه مووی بخو قه بگریت {یا بیی سنور}.. بوچوونین وان ئه وه: بریارین شه رعی (ئه گهر و ئارمانج) یین هه یین.. و ده رفه تی دایبوون: جهئینانا بریارا حاله ته کی ده قه ک بهر یارا وی هه بیت لسهر حاله ته ک دی یه کبوون دگهل وی هه بیت به گهری لسهر ریکا پیقانی:

هه ر ئیک ژ قان هه ردوو قوتابخانا به ره قانیین خو یین هه یین بو فی ریکی ئه و خو پیقه گریده ن.. و دئیته دیتن ریکی و دیتنن وان نیزیکی ئیک دبن ب بورینا ده می.. وهنده ک فوقه ها ئا شییان کومبوونه کی بکه ن نافه را فهرمودا و بیروؤکی لناف ریکی خو یین فوقهی.

گه شه بوونا فوقهی گه هشت ریژه کا بلند ژ پیشکه فتنی لچه رخی عه باسیین ئیکی.. ژ گرنگیین هوکارا بو وی چه ندی: گوهداری و چاقدیرییا ده وله تی بو

بزاڤا زانستی.. و په دابوونا نازادیا بیروگی بو شاره زاو زیره کین فوقهی.. و
پالښتییا دادوه ری لسهر فوقهی ئیسلامی.. و تو مارکونا سونه تی^{۳۴۷}.
دهرباره ی دیارکارین گه شبوونا فوقهی دئین کو مکن بکوړتی بدیاربوونا
ئیمامین شاره زا و زیره ک یین شه ریعه تی، و به رفره هبوونا بزاڤا تو مارکونا
فوقهی و دانانا بناغی دهرئینانی^{۳۴۸}.

---

(۳۴۷) - (دکتور محمد فاروق النبهانی) ژیده پی به ری. لاپه ر (۱۶۸ - ۱۷۸).

(۳۴۸) - ژیده پی به ری، لاپه ر (۱۸ - ۱۸۵).

((قه کولينا سى))

چه رخى ړاوستانا فوقه

دریژی بده می گه شېبونا فوقه هاته دان هاتا نیقا جه رخى پینجی ژ
کوچى .. پشتی قى چه ندی بزاښا ئجتهادى ړاوه سستا، و به رپه هېوون
که فته سنورى { پیره وکرنى - تقلید } هاتا هنده که هېوون و هه ول دان
دهرگه هی ئجتهادى بگرن و دایخن.

نه گریڼ ړاوه سستا فوقه: -

گرنگترین نه گریڼ ړاوستانا فوقه نه وه: ټیکچوونا رامیاری، و نه حازربوونا
دهسته لاتییا سهنه ری دهوله تی .. به لی هاته دابه شکرن بو (گچکه دهوله تا و
ئیماراتا)، و ژیک جو دابوون پشتی که فتنا به غدا و هه لوه شاندا دهوله تا
عه باسییا .. و هه روه سا بوویه هاریکاپیه که بو وی چه ندی: ژ هندابوون و
دهستدانا دادوه ری سهریه خو یا خو ژ نه گه را رابوونا والیا بدهسته لاتکاری
لناف کارى وان .. و هه روه سا پشتگیری لایه نگیری یا فوقه پوله که نه باش
هه بوو بو پیشکه فتنا فوقه .

دوماهیکی گرنتا دهرگه هی ئجتهادى کاریگه رییه که دوور ودریژ هه بوو لسه ر
ړاوه سستا فوقه و بیى بزاښ بکه ت.

پاشمايین ڀاوهستانا فوقهس: -

ڀاوهستانا فوقهس بو ٿه گهرا به ربه لافبونا ريڪين نفيسينا دهقا
{تومارڪرنى - المتون} .. تيڙا زانايا هه بوو ڪوڙپتيي بيخن دهقا و دهستي
به ردهن ڙ نفيسين په رتوڪا .. مملانى يا گفتوگوى و دايا لوكا بوچوونا
به ربه لافبوو. ٿه قى ده ستيڪرى و ڪاره ڪ پر به رهه م .. به لى ٿه قه بدوماهيك هات
بمونافهسى و ته عه صبي، و شاهه و ٿه ميرا: سه ركه فتنه ڪ و لايه نگرىي دا ده نه
بيروڪا ٿيڪ ڙ لايه نين دايا لوكي و دا لايه نى به رامبه رى وى دانن نه زان
ونه تيگه هشتيه و چ نزانيت.

باشييين چه رخس ڀاوهستانس: -

ٿه ف چه رخه نه قالابوو ڙ هنده ڪ باشييين گرنگ .. ڙ وان باشييا: چالاكى
ڪه فتبوو بزاڙا تومارڪرنا په رتوڪين {فهتوا} . ڙ گرنگ ترين په رتوڪا ٿه وين
هاتينه تومارڪرن {الفتاوى الهنديه} ٿه وين به رنياس بفه توپت {العالمڪيريه} و
فه توپن {التتارخانيه} و فه توپن {الحامديه} .

ژیدهرین مفاژئ هاتی وهرگرتن بو وهرگیرانی

- ۱ - فهره‌نگا شارا (عربی - کوردی) عه‌بدوللا جه‌بار - چاپ یه‌که‌م.
- ۲ - فهره‌نگوکا فه‌رمانبه‌را - عبدالستار فتاح حسن - دهوک - ۱۹۹۶.
- ۳ - مختار الصحاح - محمد بن أبي بكر الرازي - دار الکتب العربي - بیروت - لبنان - ۱۹۸۱.

موافقة الترجمة

١٢ / اذار / ٢٠١٢

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته .. نظرا لكبر سن الدكتور هاشم الحافظ و مرضه خارج العراق..فقد اعلمنا شفهيًا و من خلال مكالمة تلفونية بعدم ممانعته بقيام الحقوقي محمد حسن الخياط بترجمة محاضرات الدكتور هاشم الحافظ عن تأريخ القانون في كلية القانون جامعة بغداد من اللغة العربية الى اللغة الكردية وشكرا.

الدكتور/ عبد الجبار عبد القادر مخلص

الدكتور/ طارق محمد علي الحكيم

جامعة بغداد - كلية التربية ابن الهيثم

شكر وتقدير من المترجم الى كل من:

السيد/ حيدر رشاد محي الدين

الدكتور/ عبد الجبار عبد القادر مخلص

الدكتور/ طارق محمد علي الحكيم

وهشانين وهزارهتا رهوشه نپیری و لاوان
 ریشه بهریا گشتی یا راگه هاندن و چاپ و به لافکرنی
 ریشه بهریا چاپ و به لافکرنی – دهۆک

نقیسه ر	نافی په رتوکی	ژ
---------	---------------	---

۲۰۱۱

- ۱- بایولوژیا گهردی و خانەیی
- ۲- مایکروبیولوژی
- ۳- رۆمان خۆدیكا ژيانتيه – ج ۱
- ۴- شۆرشين جه ماوه رێ ئه ره ب
- ۵- رۆلێ ده قی دئا فاکرنا دراما یا کوردیدا
- ۶- تطور الاعلام الكردي
- ۷- الرواية التاريخية
- ۸- تافگه لینگه پریان ل رۆناهییا پرا جینۆتی
- ۹- هن ئالیین جفاکی کوردی دکولتوری گه لیری دا
- ۱۰- هینیری ماتیس
- ۱۱- شونوارین ده قه را دهۆکی
- ۱۲- سترانین عه مه ری عه قدی ژ کانیا چرافی
- ۱۳- فن و عمارة الكورد
- ۱۴- فهرهنگا زمانێ په رتیبیا / کوردی - په رتی
- ۱۵- بزافا شانۆتی (ل ئاکری، ئامیدی، زاخو)

۲۰۱۲

- ۱۶- **Gotinên li ber mirinê**
- ۱۷- سالین په نابه ریی ژ ژيانا ئیحسان نوری پاشا
- ۱۸- ئالایی کوردستانی- فه کۆلینه ک دیروکی
- ۱۹- جاره ک ژ جارا (کورته چیرۆکین فلکلوری)
- ۲۰- زمانغانیا تیکستی
- ۲۱- جودا کرنا کاری لیکدای ژ کاری خودان ته واکه ر و بهرکار
- ۲۲- دادابیزم دهۆزانا نویخوازا کوردیدا
- ۲۳- نیچیرا کۆلان (شانۆیا ب هه فت وینه یان)
- ۲۴- ژ بو ته (هه لبه ست)
- ۲۵- اللغة الكردية في منطقة بهدينان
- ۲۶- تیگه هه کی یاسایی بو رۆژنامه فانیی
- ۲۷- دهوک في اواسط القرن الماضي
- ۲۸- به هائی (شینخ تاها عبدالرحمن مایی)
- ۲۹- بنه مایین درامای د حیکایه تین بازیدیدا
- ۳۰- میژوویا نیکه تیا قوتابین کوردستانی
- ۳۱- دی چه وا ژ بو زارپۆکان نقیسی

- ٣٢- جەگەر، چەند شیره تێن دەروونی
 ٣٣- بابەتێن سینه مایی و فوتوگرافی
 ٣٤- خێزان بەختە وەر
 ٣٥- ژبان ل ناڤ کوردان دا (مێژوو یا ئێزدیان)
 ٣٦- سەرھاتێن ڤه شارتی و ئاشووپی
 ٣٧- جونی کرنا گېره کێن زمانی کوردی
 ٣٨- پە یوهندی و گه هاندن دراگه هاندنی دا
 ٣٩- سته کهۆلمی ته چ دیتیه بیژه ؟
 ٤٠- ئامیدی (العما دیة) دراسة في التاريخ السياسي
 ٤١- القصة الكردية القصيرة (قراءة مقارنة)
 ٤٢- زهنگینی هیژا
 ٤٣- زانستی جوانکاری دهۆزانا کوردیدا
 ٤٤- سمکۆیی شکاک
 ٤٥- هیومانیزم د هۆزانا نو یا کوردی دا
 ٤٦- علماء قدموا الى الموصل من الكرد ومن كوردستان
 ٤٧- مێژوو یا کوردستانی یا که فن
 ٤٨- گه نجینه
 ٤٩- فرهنگا ترمین ویژهی
 ٥٠- نهینین ديارده و رهفتارین جفاکی
 ٥١- ریزمانا زمانی کوردی
 ٥٢- نه مانا هنده ک په یقین زمانی کوردی
 ٥٣- دور المهارات الريادية للمديرين
 ٥٤- رېبه رئی رۆژنامه قانییا سه ریخوه
 المعوقات الاجتماعية والسياسية للتسامح في المجتمع
 الكردي
 ٥٥- سەرهلدان و وەرارا جورین نوو یین ئەدهی
 ٥٦- علماء الكورد وكوردستان
 ٥٧-

٢٠١٣

- یورگن ئۆسته ر هامل - نیلس پی
 پیتەرسون - و. ئە بدولحه مید
 بامەرنی
 ئازاد نسری
 خدر شنگالی
 د. رحیم مزید علی
 هیلموت شمیت - و. ئە بدولحه مید
 بامەرنی
 د. محمد سعید أحمد
 أمین عبدالقادر
 أسماعیل تاهر جانگیر
 ئوسامه محمود هه سنی
 م. محمد حسن الخياط
 دیرۆکا دنفه گری
 ٥٨- نووچه ژ کاغزی بۆ ئە نته رنیتی
 ٥٩- التدخل الانساني من قبل الامم المتحدة
 ٦٠- اخلاقيات الاعلام الجديد
 ٦١- دنفه گری
 ٦٢- مدرسه قبهان
 ٦٣- رېبه رئی نفیسینا فه کۆلینین زانکۆیی
 ٦٤- شاکارین هه له بستا جیهانی
 ٦٥- پۆندکین ژ خوینی بۆ واری و ئە فینی
 ٦٦- مێژوو یا یاسایی
 ٦٧-

وهشانين پروژين ههڤشك و هاريكاري بين
 ريشه بهريا گشتي يا راگه هاندن و چاپ و به لافكرني
 ريشه بهريا چاپ و به لافكرني - دهوك

ژ	لايهن	نقيسه	ناهي پهرتوكي
		٢٠١٢	
١ -	كوريه ندا سه رده م يا قوتاببيان	به لافوكا سالانه	زمانی دايكي
٢ -	ئيكه تيا نقيسه ريڤ كورد/دهوك	ئهمين عه بدولقادر	تيور و ته كننيكين شروقه كرنا رومانی
٣ -	ئيكه تيا نقيسه ريڤ كورد/دهوك	يونس احمد	رائحة الورد (قصص قصيرة)
٤ -	ئيكه تيا نقيسه ريڤ كورد/دهوك	حسب الله يحيي	الكتابة بالحبر الأبيض
٥ -	ئيكه تيا نقيسه ريڤ كورد/دهوك	ئدريس عه لي ديگرگزيكي	ئو ستيرا ته فياي (هه لبه ست)
٦ -	ئيكه تيا نقيسه ريڤ كورد/دهوك	محمه د عه لي ياسين	هه فوه غه ري باي Hest diaxivin
٧ -	ئيكه تيا نقيسه ريڤ كورد/دهوك	ده مهات ديركي	(هه لبه ست)
٨ -	ئيكه تيا نقيسه ريڤ كورد/دهوك	سه لمان شينخ مه مي	د عه شفا ته دا (هوزان)
٩ -	ئيكه تيا نقيسه ريڤ كورد/دهوك	فه هيل محسن	دي رويباره كي كه مه كليل.....
١٠ -	ئيكه تيا نقيسه ريڤ كورد/دهوك	خالد حسين	روژه كي هو گوت
١١ -	كومه لا هه لبه ستفانين گه نج	كومه لا هه لبه ستفانين گه نج	داستانه كا هه لبه سارتي
١٢ -	ريكخراوا سيما	پروفيسور د. ساير عه بدوللا	سيما ٢

کۆمکر و وەرگیران

ماڤهروهه محمد حسن الخياط

بهرا بهری مێزوویا تاییهت یا ههر یاسابه کن.
مێزوویا گشتی یا یاساین ههیه. مێزوویا گشتی
یا یاساین فه کۆلینا مێزوویا یاساین دکهت. ل
کهفتترین چهرخا و ل ناف هه موو وهلاتین لسه
عهردی. مێزوویا گشتی یا یاساین فه کۆلین
دکهت لسهر چیبونا بیروکا (مافی و یاساین) ل
چهرخین بهراهین و پیشکهفتنا نهفی بیروکن و
نه کهر و هوکارین وئ. بهره پیدانی دهت بچیبونا
ژندهرین یاساین و سیسته مین وئ یین جۆرا
و جۆر و پیشکهفتنا وئ بههنگه کن گشتی. یینی بته
گرێدان بسیسته مه کن یاسایی یین دهستیشانکری
فه. دفی خۆاندنیدا. مێزوویا گشتی یا یاساین
ل دهف (مروفا) ل هه موو جۆرین وهلاتا. و
مێزوویا تاییهت ب یاسایا ههر نهتهوه کن ژ
نهتهوا بهرچاف دبیت. یا لسهر مهیه جارا ئیکن
(مێزوویا گشتی یا یاساین) نهه بخۆینین. و باشی
بچینه لناف خۆندا (مێزوویا تاییهت) یا هندهک
یاسایادا. وه کۆ یاسایا عبداقی و یاسایا رۆمانی.

